

క్షేత్రయ్య పదములు

Acc No. 1984

సంపాదకులు

మంచాళ జగన్నాథరావు

ఆంధ్ర ప్రదేశ్ సంగీత నాటక అకాడమీ ప్రచురణ

అకాడమీ ప్రచురణ నం. 18

నవంబర్, 1973

ప్రతులు - 1000

© A. P. SANGEETA NATAKA AKADEMI

Acc No: 1984
783.02945
KSH

వెల : రూ. 30/-

ప్రతులకు :

ఆంధ్రప్రదేశ్ సంగీత నాటక అకాడమీ,

కళాభవన్, హైదరాబాద్-500004.

తొలి పలుకు

నృత్య, సంగీత, నాటకోత్సవాలను నిర్వహించటం, ఆయా కళలలో శిక్షణాలయాలకు సాంస్కృతికసంస్థలకు, నిస్సహాయ స్థితిలో గల వృద్ధ కళాకారులకు ఆర్థిక సహాయం చేయటం, మరుగున పడిపోతున్న మన సంప్రదాయ, జానపద కళారూపాల పునర్వికాసానికి కృషిచేయటం మున్నగు కార్యక్రమాలతోపాటు ఆయా రంగాలలో పరిశోధన చేయించి, గ్రంథాలు ప్రచురించే కార్యక్రమాన్ని కూడా ఆంధ్రప్రదేశ్ సంగీత నాటక అకాడమీ చేపట్టింది. ఈ పథకం క్రింద సంస్కృతంలోని ప్రామాణిక సంగీత, నృత్య శాస్త్రగ్రంథాలను అనువదింపజేసి ప్రచురిస్తున్నాము. ఇంతవరకు 'సంగీత రత్నాకరం' మొదటి భాగము, 'నృత్య రత్నావళి', 'భావప్రకాశనము' ప్రచురించాము.

ప్రాచీన సంస్కృత గ్రంథాల అనువాదాలు చేపట్టటమేకాక తెలుగునాట సంగీత, నృత్య, నాటక కళా వికాసాలను తెలియపరిచే స్వతంత్ర గ్రంథాలను ప్రచురించాలని కూడా అకాడమీ సంకల్పించింది. మొదట నాటక కళాభివృద్ధికి దోహదకారులైన తెలుగు నాటకకర్తలను గురించి, నాటక కర్తలుగా చిలకమర్తి, తిరుపతి వెంకటకవులు, ధర్మవరం, కోలాచలం గురించిన గ్రంథాలను వెలువరించాము. ప్రసిద్ధులైన ఇతర నాటక కర్తలను గురించి, సంగీత నృత్య కళా కోవిదుల గురించి కూడా గ్రంథాలు ప్రచురించ తలపెట్టాము.

ఇంతేకాక ప్రస్తుతం ప్రతులు లభించని 'సంగీత సంప్రదాయ ప్రదర్శిని' వంటి అమూల్య గ్రంథాలను పునర్ముద్రించడానికి పూనుకొని, తొలిసంపుటమును ప్రచురించాము. మిగిలిన మూడు సంపుటాలు, ప్రథమాభ్యాస పుస్తకము త్వరలో వెలువరించగలమని ఆశిస్తున్నాము.

II

సుప్రసిద్ధ వాగ్గేయకారుల రచనలను వరుసగా ప్రచురించాలన్న పథకం క్రింద ప్రథమంగా 'క్షేత్రయ్య పదములు' వెలువరిస్తున్నాము. ఈ గ్రంథ ప్రచురణకు క్షేత్రయ్య పదములను స్వరసహితముగ కూర్చి మాకు అందజేసిన శ్రీ మంచాళజగన్నాథరావుగారికి ధన్యవాదములు తెలియ పరుస్తున్నాము.

కె. ఆర్. వరమహంస

స్పెషల్ ఆఫీసర్

ఆంధ్రప్రదేశ్ సంగీత నాటక అకాడమీ

ప్రాచీన కాలమునుండి అసంఖ్యాకములైన గేయ రూపములు ప్రచారంలో వున్నాయి. పురందరదాసులవారు వగవడి పెట్టిన దాసకూట రచనలలో వల్లవి, అనువల్లవి, చరణం అనే మూడు నిర్దుష్టమయిన భాగాలు వుంటాయి. తరువాత వచ్చిన కీర్తనలకు, పదములకు స్వరూప స్వభావములలో యీ దాసకూట రచనలే మార్గదర్శకాలు అనడంలో సందేహంలేదు. పద రచనకు ప్రప్రథమముగా ఊత్రజ్ఞులే పూనుకొన్నారని చెప్పవచ్చు.

ఊత్రజ్ఞులు జీవించిన కాలము, అనాటి సామాజిక పరిస్థితులు మనకు తెలిసినప్పటికీ, వారిజన్మస్థలము, తల్లిదండ్రులు, విద్యాభ్యాసము మొదలగు విషయాలను గురించి మనకు ఆదమిథ్యమని తెలియదనే చెప్పాలి. ఒక మహాభక్తునిగా 17 వ శతాబ్దంలో దక్కను ప్రాంతంలోని అనేక పుణ్యక్షేత్రాలను దర్శించాడు ఊత్రజ్ఞులు. ఆంధ్రదేశంలో మువ్వ అనే గ్రామంలో పుట్టి తంజావూరు, మధుర మొదలైన దక్షిణ ప్రాంతాలకు తరలి వెళ్ళివుంటారని చారిత్రక విషయాలనుబట్టి నిర్ణయించబడింది. వారిని సన్మానించడానికి మహారాజులు ఒకరితో ఒకరు గోటీపడ్డారు వారు నాలుగు వేలకుపైగా పదాలవ్రాశారు, అయితే వాటిలో పదవంతు మాత్రమే మనకుదక్కాయి.

అలాగే శృంగార రసాన్ని కాల্পనిక భావవ్యక్తికరణగా మాత్రమేకాక, వినిధిభావ సౌందర్యములను, గుణస్వభావములను చక్కగా ప్రదర్శిస్తూ మానవరూపంలోవున్న వ్యక్తులమధ్య కలిగిన అనుభూతులుగా సునిశితములైన పదరచన కావించారు ఊత్రజ్ఞులు. రసజ్ఞుల విద్యా పరిధిలో శృంగారరసము ప్రధాన కథావస్తువు. ఊత్రజ్ఞుని పదములలో నాయకనాయకీ భావములను, వివిధ భావ అవస్థలను, రసములను చక్కగా వ్యక్త పరచు రచనలే ఆత్మధికముగానున్నవి. అసన్యసామాన్యములైన రసములను, సన్నివేశములను, భావములను బొచిత్ర్య విమర్శతో ప్రదర్శించుటలో ఊత్రజ్ఞులు సిద్ధహస్తులు. అవస్థానభేదములను చక్కగా వర్ణించి, తమ రచనలలో

క్షేత్రజ్ఞులు తమ బహుముఖ ప్రతిభను మనకు అందజేశారు. భక్తి, శృంగార ప్రధానములైన వీరి పదములతో పల్లవి, అనుపల్లవి, చరణం అనే మూడు భాగాలు వుండి, అభినయానికి లక్ష్యములుగా అలరారుతున్నాయి. అంగన్యాస, కరన్యాస, ముఖభావ భంగిమలను నిదానముగా ప్రదర్శించుటకు అనువుగా యీ పదములను విలంబకాలములో గానము చేయుదురు. అందుచేత రశికులు పదములలోని వివిధ భావములను చక్కగా ఆకళింపు చేసుకొని ఆనందించుటకు అవకాశము కలుగుతుంది. ప్రతిపదము యొక్క అర్థమును చక్కగా అవగాహన చేసుకున్నప్పుడే కదా ఆనందించునది? ఈ పదముల వద్దతి, యిందలి శాస్త్రవిషయములు సాంప్రదాయ సిద్ధములైనవి. ఈ పదములలోని ఆపూర్వరాగ భావసంచారములను, సాహిత్య భావములను క్లిష్టమైన లయను, కర్ణ పరంపరంగా విని ఆకళించుకొని పాడవలసినదే గాని, తోచిన విధముగా కంఠ స్తముచేసి పాడకూడదు.

మా గురువులు, గౌరవనీయులు మైసూరు వాస్తవ్యులు కీ. శే. బిడారంకృష్ణప్పగారు పదములు పాడుటలో వన్నెకెక్కిరి. నా మనసులో యిప్పటికీ ఆ మధురానుభూతులు మెదలు తూవుంటాయి. పదములు విలంబ కాలమున పాడుతూ ఒక్కొక్కమాట ఉచ్చరించుటలో నియమ బద్ధముగా రావలసిన చోటకాక, ఊణికం ముందుగాని వెనుక గాని కొంచెం దురితకాలంలో ఉచ్చరిస్తూండేవారు. యీ వద్దతి ఇప్పుడు వినవచ్చుటలేదు. తాళము, లయ తుణ్ణముగా తెలిసిన రసజ్ఞులకు ఆ ఆనందానుభూతి అనిర్వచనీయము. పదములు పచ్చి శృంగార పూరితములు మాత్రము కావు. విమర్శనా జ్ఞానము గల విద్యావంతులకు యీ పదములు ఆధ్యాత్మికము. భక్తి పూరితము లయిన రచనలు భక్తి తత్వాన్ని ప్రచారం చెయ్యడానికి శబ్దాన్ని చక్కనిమార్గంగా వినియోగించారు.

క్షేత్రజ్ఞుల పదములను చక్కని ప్రాచీన సాంప్రదాయ పద్ధతిని స్వరతాళ వరుసలతో సంగీతాభిమానులకు అందించి ఉభయగాయన విద్వాంసులు శ్రీ మంచాళజగన్నాథరావు గారు గొప్ప సంగీతసేవచేసి తమ జీవితధ్యేయాన్ని సాధించగలిగారు. ఘంటా, ఖంఠె, మంగళకైశికి, మారువ, నైంధవి, సింధూతతిలక మొదలగు అపూర్వ రాగాలలో వారు మనకు అందించిన పదములు యుక్తములైన రాగ లక్షణములను వివరించిన పద్ధతి, వారి అపారజ్ఞానము, సునిశిత విమర్శనాశక్తి, అన్నిటికన్న మిన్న అయిన వారి నిష్పాక్షికత మనకు వ్యక్తమవుతాయి. 'ద స ద ప', 'స గ మ గ స', మరియు సౌరాష్ట్ర రాగమండ్ర సంచారములు; కావి హిందోళ, శ్రీ, సురిటి, శహాన, రాగముల సాంప్రదాయము నిర్దిష్టవాదాంశములు, సుబోధకములు. శ్రీ మంచాళవారి నిస్వార్థమైన యీ కానుకను ముందు తరముల వారు గౌరవించుట గాక. ఈ చారిత్రాత్మక సందర్భమున ప్రశంసిస్తూ కొద్దిమాటలు వ్రాయడానికి నాకు దొరికిన యీ అవకాశాన్ని ఒక అపూర్వమైనదిగా భావిస్తున్నాను.

ఆర్. ఆర్. కేశవమూర్తి

చైరమన్, కాన్సిల్ ఆఫ్ ఎక్స్ క్యుజ్స్

కర్నాటక గానకళా పరిషత్, బెంగళూరు

సాహిత్య ప్రశస్తి

ఏ వాఙ్మయమందైనను పద్యములకంటె పదములో గేయములో ముందవతరించునని విమర్శకుల తలంపు. ఆంధ్రమునఁగూడ నన్నయకు ముందును దరువాతను గొన్ని గేయములు రచింపఁబడియుండును. కాని యవియేవియు నిప్పుడు లభించుటలేదు. మనకిప్పుడు లభించుచున్న గేయములలో తాళ్ళపాళ అన్నమాచార్యులు రచించినవే ప్రాచీనములును ప్రసిద్ధములును, దక్షిణాంధ్రయుగమునకు స్వర్ణయుగమని చెప్పఁదగినట్టిది. వేలకొలది పదములును కీర్తనలును రచించి యొకవంక గేయ వాఙ్మయమునకును వేఱొకవంక సంగీతకళకును అపారగౌరవ ప్రతిష్ఠలు కలిగించిన షేత్రయ్యయు త్యాగయ్యయు నీ యుగమున నవతరించినవారే. త్యాగయ్య కృతులు కేవల శ్రవ్యములై నట్టివి; షేత్రయ్యపదములు శ్రవ్యములే కాక అభినయాను కూలములగుటచే దృశ్యతా గౌరవమును గూడ పొందినట్టివి. సంగీతము, సాహిత్యము, అభినయము అను కళలు మూడింటికిని కూడలి యగుటచే త్రివేణీసంగమ మని చెప్పఁదగిన దాతని రసవత్పద సముదాయము.

ఆంధ్రము నందలి గేయములను కృతులు, కీర్తనలు, తత్త్వములు, పదములు, జావళీలు, పాటలు అని యాఱువిధములుగా విభజింపవచ్చును. ఇందు పదము, జావళీ అను రెండును అభినయాను కూలములును శృంగార రస ప్రధానములు నైన గేయములే కాని జావళీయందు శృంగారము ను పదమునందు ప్రౌఢతయు ప్రాధాన్యము వహించును. పదములు రాగ తాళ విలంబముతో కూడియుండును. రాగవిలంబము వలన గాయకఁడు వానిని పాడునప్పుడారాగమునకు సంబంధించిన సూక్ష్మాతి సూక్ష్మ వివరములను గూడ ప్రదర్శించుట కవకాశముండును. అట్లే తాళ విలంబము వలన నభినయించు పాత్ర తన యంగ భంగిమల ద్వారా భావ విశేషములను వివరముగా ప్రదర్శించుటకు వీలేర్పడును. షేత్రయ్య పదములలో నుత్తమ పదముల కుండవలసిన

లక్షణము లన్నియు పుంజీకృతములై యుండును. అతనిచేత పదము పరిణతిపరాకాష్ఠ నందినది. అతఁడు “వేడుకతో నడచుకొన్న విటరాయఁడు” అను పదమున నాలుగువేల యొకవంద పదములు రచించినట్లు తెల్పియున్నాఁడు. అవిగాక యతఁడు రచించిన పదములు మఱికొన్ని యుండవచ్చును. వానిలో సుమారు నాలుగువందలు మాత్రమే యిప్పుడు లభించుచున్నవి.

క్షేత్రయ్య వట్టి పదకర్త మాత్రమే కాదు; అలంకార శాస్త్రముతో గాఢమైన పరిచయము సంపాదించి యందు నూత్న మార్గములు త్రొక్కిఁజాలిన సామర్థ్యము గలవాఁడు. క్రీ. శ. 15 వ శతాబ్దిలో భానుదత్తుడను పండితుఁడు సంస్కృతమున రసతరంగిణి, అలంకారమంజరి యను లక్షణ గ్రంథములను రచించి, యందు పూర్వాంకారికులు చూపని నాయికానాయక భేదములు కొన్ని ప్రదర్శించి, శ్రీకృష్ణ వర్ణనాత్మకములై న శ్లోకములను వానికి లక్ష్యములుగా నొసంగెనని చెప్పుదురు. క్షేత్రయ్య లక్షణ విషయమున భానుదత్తాదుల మార్గమునే యనుసరించి నను లక్ష్యనిరూపణమునఁ గొంత విశేషము ప్రదర్శించెను. అతని లక్ష్యములు స్వానుభవము నుండియు లోకము నుండియు గ్రహింపఁబడిన చగుటచే సహజ తరములును సుందరతరములునై శోభిల్లును. క్షేత్రయ్య తరువాత నుండిన యొక యాంధ్రకవి భానుదత్తుని రసమంజరిని శృంగార రసమంజరి యను పేర నాంధ్రీకరించి క్షేత్రయ్య పదములనే లక్ష్యములుగా నొసంగి యుండెను. దీనిని బట్టి భానుదత్తుని శ్లోకములకంటె క్షేత్రయ్య పదములే యందలి లక్షణములు నిరూపించుట కెక్కువ యుచితములును మనోహరములునై యుండెనని భావింపవచ్చును. ఇది క్షేత్రయ్య శాస్త్ర పాండిత్యము నకు నిదర్శనము. ఇంతేకాక యతని పదములలో నచ్చటచ్చట కొక్కొకము కామసూత్రములు మున్నగు గ్రంథములతోఁగూడ నతనికిఁగల పరిచయము వ్యక్తమగు చున్నది.

పదములలో గొప్ప సంగీత కళా పాటవమును ప్రవేశపెట్టిన వారిలో నగ్రగణ్యుఁడు క్షేత్రయ్యయే. అతఁడు కొన్ని రాగముల చిత్రణమునందే దృష్టి కేంద్రీకరించినను ఆ రాగముల సమగ్రస్వరూపమును, అందలి విన్యాస వైవిధ్యమును ప్రదర్శించుటలో మాత్రము పరిణత సామర్థ్యమును ప్రకటించెను. “క్షేత్రయ్య రాగ స్వరూప చిత్రణ మతిసుందరము, మనోహరము. అదివఱకెవ్వరును రాగమునకిట్టి యంద చందములను తీర్చిదిద్దిన వారులేరు. ఇట్టి రాగరచనచేసి, రాగమునకు రససిద్ధిని కల్పించి, రాగముయొక్క సంపూర్ణ స్వరూపమును నిరూపించి, సంగీతములో రాగమునకుఁగల ఉన్నత స్థానమును నిర్ణయించి, క్షేత్రయ్య తరువాతి వాగ్గేయకారుల కును సంగీత వేత్తలకును మార్గదర్శియైనాఁడు.”

రసభావ పదప్రయోగాది సాహిత్యాంశముల విషయమున గూడ క్షేత్రయ్య పదము లక్షాంగల విశిష్టత ప్రత్యేకమైనది. రససాహిత్యమున నాతఁడందే వేసిన చేయి. కాల ప్రభావము

ననుసరించి యశఃఘ్నము తన పదము లన్నింటి శృంగార రసమునే ఎక్కువ అభినివేశముతో పోషించెను. శృంగారము యోగ సంయోగములకు సంబంధించి మూడు రకములుగా నుండును. ఈ మూడును రక్షిణిపయమున నుత్తరోత్తర విశిష్టములై యొప్పుదును. శ్మేత్రయ్య తన పదము లందు వియోగ శృంగారమునే అధికముగా వర్ణించెను. అతడు సంయోగ శృంగారమును వర్ణించుచు రత్నిక్రిడాకుచగ్రహణాదులను అలిగిన చుంబనాదులను వివరించిన పట్టును పెక్కుగలవు. అట్టి ఎడ నాతడు సన్యతా మర్యాద నతిక్రమించినాడేమో యనిపించును. కాని సమకాలిక కావ్యములందలి శృంగార వర్ణనోద్వేగము పరిశీలించినచో నందు వైరిత్యమేమియుఁగానిపింపదు. “మగువ తన కళికా మందిరము వెడలెన్” అను పదము రత్యనంతర నాయికా స్వరూపమును ప్రత్యక్షము చేయుచున్నది. “ఓక్క గడియకే ఈలాగైతే ఇదేటి ఘనమే” అను పదమున శృంగార సాత్విక భావములు చక్కగా వర్ణింపఁబడినవి. ఇట్టి పదములలో శ్మేత్రయ్య వర్ణన వైసారధ్యము గూడ, తేట తెల్లమగుచుండును.

శ్మేత్రయ్య పదములందలి వస్తువిన్యాసము నాలుగైదు విధములుగాఁ గానిపించును. అందుకొన్నిట నాయికా వాక్యములు, కొన్నిట దూతి వాక్యములు, కొన్నిట నాయక వాక్యములు, కొన్నిట నాయికా నాయక సంభాషణములు వర్ణితములై యున్నవి. వీనిలో విరహోత్కంఠయైన నాయికా విరహము నైవలేక చెలికత్తెతో తన గోడువెల్లడించుకొను ఘట్టములును, నాయకుడన్యాసక్త చిత్తుడై యుండుట యెఱింగి నాయిక యాతని నుపాలంబించు ఘట్టములును అధికము. విరహోత్కంఠ, వాసకంజిక, ఖండిత మున్నగు నాయికలందరు నీ పదములంద చ్చటచ్చట చిత్రింపఁబడి యున్నారు. అట్లే స్వీయ, పరికీయ, సామాన్య అను భేదములకును, అందలి ఆవాంశర భేదములకును సంబంధించిన నాయికలును, దక్షిణానుక్షాల ధృష్టశతాది నాయకులును అచ్చటచ్చట గోచరింతురు. కవి తానే నాయికా నాయకులయు, దూతికలయు, పాత్ర వహించి సందర్భోచితముగ భావములను వెల్లడించు చుండును. “మన మెట్టి నాయికా నాయకులను ఎట్టి అవస్థలను తెలఁచుకొన్న అందుకు తగిన పదము శ్మేత్రయ్య రచనలయందు కనఁబడఁగల”దని శ్రీ. డా. సీతావతి గారన్న వ్యామెంతయు యధార్థము. ధీరులైన నాయకులును ప్రయావిరహపేదన విషయమున నొక్కొక్కప్పుడ ధీరులేయగుచుందురు. వారి విరహభాధను స్వయముగా చూచి, వారి మాటలు ప్రత్యక్షముగా విని వచ్చిన దూతిక “లింతదయ గల వాని నేల రావద్దంటివెంత నిర్దయగారివె” యని నాయికలనే ఎరుగునిందింప నారంభింతురు. కొందఱు నాయకులు దుఃఖములై పలుకు దీన వాక్యము విని దూతికలు వారికి తమ చెలులవైఁగల యను

రాగమున కచ్చెరువు పొందుచుండుడు. వారు నిరంతర నాయికా ధ్యానతత్పరులై “సోలసి వేనే మైన వ్రాయసీయాకార శోభనమె కనిపించునే, పిలిచి పేరుననొకటి పిలువఁజోయిన నీదు పేరు ముందుగఁదోచునే” యని పలుకఁగల వలవంత వంత చెందుదురు. ఒక నాయిక “అట్టే యుండేవునుమీ నా ప్రాణనాథ” అను పదమున “ఇంతలో నీవీడ రాకుంటే కన్నీరు కావేరి కాలువనుమీ, ఇంతింత నీ కెమ్మొవితేనె లానకుంటే ఇది గోనో రెండేని సుమి” అని భవిష్య ద్విరహమును సూచించు చున్నది. ఈ విధముగా క్షేత్రయ్య తన పదములలో అన్ని రకములైన విప్రలంభ శృంగారములకును తావు కల్పించి యున్నాడు.

క్షేత్రయ్య కొన్ని పదములలో శృంగారమునకు విజఘాతమైన నాయికా నాయకుల నిర్మలమైన యనురాగమును జక్కగా వర్ణించెను. ఒక నాయిక “అక్కరో సరసుఁడుగాఁడని యాడుకొంటే యాడుకొనేరు” అను పదమున మువ్వగోపాలునిపై తనకుఁగల గాఢమైన యను రాగమును వ్యక్తము చేయుచున్నది. ఇంకొక నాయిక “తేరిపారజూచినచో గోపాలునికి దృష్టి తగులు”నని భావించుచున్నది. ఇది తిక్కనగారి “సుదతినిమై చక్కఁజూడంగ నోడెదకనుఁజాలు వొరయునోయని తలంచి” యను పద్యపాదమందలి భావమును తలపించు చున్నది. నాయికా నాయకులు తాము దుర్భరమైన విరహవేదన ననుభవించుచునే తమ ప్రియుఁడును ప్రియురాలును ఆ బాధనెట్లు నైఃపజాలుచున్నారో అని దుఃఖించుట వారి యనురాగ విశేషమునకు పరాకాష్ఠ. ఇది తాను విరహము ననుభవించుచునే మేఘసందేశము నందలి యతుఁడు దయితా జీవితా లంబనార్థమై మేఘునితో సందేశము వంపించుటను స్మరణకు దెచ్చుచున్నది. “తాళఁగలవా కంచి వరద నేనిన్ను నెడఁజాయ” మున్నగు పదములిందుకు నిదర్శనములు.

క్షేత్రయ్య యెంత రక్తుడో యంత భక్తుఁడు. అతఁడు మువ్వ గోపాలుని ప్రాణేశ్వరుఁడుగా భావించి తద్వియోగమును నైఃపలేక ఈ పదములను రచించినటు కనిపించుటచే నందలి శృంగారము మధుర శృంగారమని కొందఱు భావించుదురు. భాగవతమున గోపికలయందు కొన్ని యెడల మోక్షకామముతోఁగూడిన ఇట్టి శృంగారము గోచరించును. క్షేత్రయ్య పదములలో శృంగారము పెక్కుచోట్ల భగవత్సంబద్ధమే యయ్యును రతిక్రిడాది వర్ణన పూర్వకమై లౌకిక సీమలను దాటఁజాలకపోవుటచే మాధుర్య భావము నిముడ్చుకొనలేక పోయినదేమో యనిపించును. లౌకికమైన కామమును గూడ నేదోవిధముగా ద్రిప్పి మోక్షరతి సహితమైన మధుర శృంగారముగా భావించుట కీ. శే. రామలింగా రెడ్డిగారన్నట్లు కామము సాధ్యాత్మిక భావముగా

భ్రమించుట యగును. శ్రేత్రయ్య లౌకిక శృంగారమునే వర్ణించె ననుకొన్నను అది యాతని భక్తి సంపదను తగ్గింపజాలదు. అతని పదతరంగిణులలో భక్తి శృంగారములను రెండుసాయలు జతగూడి ప్రవహించుట గోచరించు చుండును. “పరమాత్మఁడౌ మువ్వ గోపాబునితో విన్నవించవే” “పరమాత్మఁడే మువ్వగోపాలుఁడైన వరదుఁడు” మున్నగు పెక్కు చోట్లగల పరమాత్మ శబ్దప్రయోగము మువ్వగోపాలుఁడు సామాన్య నాయకునికి ప్రతినీధి మాత్రుఁడు కాఁడనియు పరబ్రహ్మమూర్తి యనియు సుస్పష్టము చేయుచున్నది. ఇద్దరి సందున పవ్వళించియున్న ఇంతిపేరేమిరా” అను పదమునందు ఇద్దరును జీవాత్మ పరమాత్మ లనియు నా ఇంతిమాయ యనియు కొందఱు గూఢార్థమును వివరింతురు. కొన్నింట నిట్టి యర్థముల సాధించుటకవాళమున్నను అన్నింట నా యర్థమును కొనసాగించుట క్లేశకరమగును.

భావప్రకటనమున శ్రేత్రయ్య మిక్కిలి ప్రౌఢుఁడు. ఆతనిపదములన్నియు వినువారి హృదయముల హత్తుకొను నిశితములైన భావముల నునికిపట్టులు. వానిలో గాంభీర్యముతోపాటు సౌకుమార్యమును నైశిత్యముతోపాటు ప్రసన్నతయు జతగూడి యుండును. “పమిసేయుదు మోహమెటువలెను దీరు” మున్నగు పదములు చదివిన నీ విషయము తేటతెల్లము కాజాలును. “వెలయనీదుముఖారవిందంబు లిఖించి అలరువాననలు వ్రాయగ నేరనైతి, కళలోల్కునీ మోవి కడగి వ్రాసితిఁగాని నెలత తేనియలుంచనే నేరనైతి” వంటిభావములు కాళిదాసాది మహా కవులకుఁదక్క నన్యుల కలవడనవికావు. శ్రేత్రయ్య వర్ణనలు కడుంగడు విశదములై దృశ్యము లను సతితల మనసునకు సాక్షాత్కరింపజేయు చుండును. “మగువ తనకేళికామందిరము వెడలెన్”. మున్నగు పదములట్టి భావచిత్రములకు నిదర్శనములు. శ్రేత్రయ్య భావనలోతై నది; పరిశీలన నిశిత మైనది. వాని సాయమున నాతఁడల్పవిషయమును గూడ నత్యంత హృదయా వర్జకముగా తీర్చి దిద్ది యుండెను.

శ్రేత్రయ్య పదప్రయోగము శ్రావ్యతా మాధుర్యములకు వలెనె భావవ్యంజన సామర్థ్య మునకును, దేశితనమునకు వలెనె సౌందర్యమునకును నునికిపట్టె ఎంతో హృద్యముగా నుండును. ఆనాటి పలుకుబడులెన్నో అతని పదములందు గోచరించును. అతఁడు మాటు మూలపదములను వాడక సర్వసుబోధములు, జాతీయములు నైన పదములనే యెక్కువ వాడియుండెను. శబ్ద రత్నాకరకారుఁడు కొన్నిపదములకు లక్ష్యములుగా శ్రేత్రయ్యపదములనే యుదాహరించెను. కొన్ని శబ్దములకతని పదములు తప్పనితరాగారములు కానరావు. ఈ విషయ మతని ప్రామాణి కత్వ

మును ప్రకటించుచున్నది. అతని పదములలో “వచ్చిని చేసిన” వంటి వ్యావహారిక ప్రయోగములు కొన్ని గోచరించును. పాడుటకే వ్రాయబడిన గేయములలో నట్టివి యుండుటతో వింతలేదు. “అరటాకుముల్లు సామ్యమైనందుకు, తోట కూర దొంగవలె తొలగిపోయే వాడవు, పామాడి జోగివలె పోయెనా బ్రతుకు, బావిలోని నీరు వెల్లువపోయానటవె, భేత కాసులేదుకాని చేనై గల చిందిమీనై మిట్టిపడెను” మున్నగు లోకోక్తులును, జాతీయములను అతని రచనలో విరివిగా వాడబడినవి “శ్రీపతి సుతుభారికి నేనోపలేక నిను వేడితే కోపాలా! మువ్వగోపాలా!” అను చోట వలె కొన్ని పదములతో నను ప్రాసాదులప్రయత్న సిద్ధములై అధికమైన శ్రావ్యత చేకూర్చుచున్నవి. అతని పదములలో పదకవిత్వమున సహజముగా నుండవలసిన లాలిత్యమును తెలుగు భాషకు నిస్సగమైన సంగీత మాధుర్యములను నిండారి యుండును.

క్షేత్రయ్యపదము లభినయాను కాల్యమునకు పేరొందనవి. అవి సాహిత్య దృష్టితోఁ జూచినను, సంగీత దృష్టితోఁజూచినను అభినయ దృష్టితోఁజూచినను అప్రతిమాన సౌందర్య శోభితములై ఆశ్రయించిన వారికెల్ల ఆనందానుభూతమును చూపింతును. చదువునప్పుడుకంటె పాడునప్పుడును, పాడునప్పుడుకంటె నభినయించునప్పుడును, వాని సౌందర్యమధికముగా గోచరించును. సాహిత్య సంగీతాభినయ సర్వస్వము లనఁదగిన యిట్టి పదములను సహస్రములుగా సృజించి క్షేత్రయ్య పద వాఙ్మయ లక్ష్మికి చేకూర్చిన ప్రత్యగ్రశోభయంతిత నరానిది.

ప్రస్తావన

శ్రీమద్ భగవద్గీత 13 వ అధ్యాయమున “ప్రకృతినుండి శరీరమునుపొంది అవివేకముచే నలుముకొనబడిన జీవాత్మకు తాను వేరు, శరీరము వేరు అనుజ్ఞానము భోగాయతనమగు ఈ శరీరము నందుండునది నేననుజ్ఞానము కలుగుటయే విద్య. ఈ సత్యమును తెలుసుకొనిన వాడే షేత్రమను శరీరమును తెలిసినవాడగు షేత్రజ్ఞుడగు చున్నాడు.” అని శ్రీకృష్ణుని మాతృమూర్తి అర్జునునిని ఉపదేశించెను. వేత్తయగు షేత్రజ్ఞుడును ఇట్టి మహానుభావుడే యనుకొన వలసి యున్నది.

శ్రీ మువ్వ గోపాల ముద్రాంకితములుగా పదములు చెప్పిన షేత్రజ్ఞులను వాగ్గేయ కారులు సుమారు క్రీ. శ. 1610 - 90 ప్రాంతములకు మధ్య ఉండినట్లు ఊహించవలసి యున్నది. కృష్ణాతీరమునందలి కూచిపూడికి దగ్గరలో గల ‘మువ్వ’ వీరి స్వస్థలమని వాడుక. మధురభక్తి సంప్రదాయము ననుసరించి ఈ ప్రపంచమునందలి సర్వ వ్యాపారములు జీవాత్మ, పరమాత్మల లీలా విశేషములే. ఇందు శ్రీ మువ్వ గోపాలదేవుడే నాయకుడు. సృష్టియందలి తక్కిన జీవాత్మలన్నియు నాయకలే. ఈ భావమును సంగీత సాహిత్యాభినయములలో రంగరించి షేత్రజ్ఞులు తమ పదములందు పొందుపరచి రసజ్ఞులకు అందించినారు. విద్యాపతి, జయదేవుడు, తాళ్ళపాక అన్నమయ్య మొదలగు వైష్ణవ భక్తులవలె నీతడును చిరస్మరణీయుడు.

షేత్రజ్ఞుడు, వేడుకతో నడుచుకొన్న విటరాయడే ! అను ‘మేరువ’ పదమునందు మధుర తిరుమలేంద్రుని (క్రీ. శ. 1623 - 59), తంజావూరి అచ్యుత విజయ రాఘవుని (క్రీ. శ. 1633 - 73), బలవంతుడగు గోల్కొండ బాదుషాను (క్రీ. శ. 1622 - 72), దర్శించి వారివారి ఆస్థానములలో పదములు పాడినట్లు చెప్పుకొన్నాడు. ఈ పదముల సంఖ్య 4200. నలుబదియేడు

అసంఖ్యాకములును, రసవంతములును నగు తన రచనలతో దక్షిణాపథము సంతయు అనంద దోలిక లతో నూపి, సార్థక నామధేయుడై వివిధ ష్టేత్రములను దర్శించుచు, ఇతడు ఎచ్చటనో గోపాల దేవునియందు లక్ష్మమైనాడని ఊహించ వలసి యున్నది.

శ్రీ విస్వా అప్పారావుపంతులుగారు శ్రమించి సంపాదించిన వివరములతో ష్టేత్ర జ్ఞుల జీవితచరిత్ర యిట్లుండవలెను, అని ఒక కథను రసజ్ఞులకు అందించినారు. ఆ కథయు సమంజ సముగానే యున్నది. కాని ఇదమిద్దమని చెప్పుటకు ఆధారములులేని కథలు కర్ణాకర్ణిగా వినవచ్చు చున్నవి. వీనియందలి సత్యాసత్యములను తెలుసుకొనుటకు స్రయత్నించుట విఫలమని ఆయా సందర్భములయందు వానిని పెద్దల వలన తెలుసుకొనిన విధముగానే వ్రాసెతిని. ష్టేత్రజ్ఞులను గురించి ఇంతకంటె తెలుసుకొనుటకు ఆధారములు లభ్యము కాలేదు.

ఇంతవరకు దొరికిన పదములయందలి కొన్ని విశేషములను పరిశీలింతము. శ్రీ విస్వా అప్పారావు గారికి దొరికినవి 329 పదములు. శ్రీ గిడిగు సీతాపతి గారు సంపాదించిన పదములు మరొకొన్ని, ఏది ఎట్లున్నను 400 ల పదముల కన్న సాహిత్యములు లభ్యమగుట లేదు. అందు కానవచ్చు రాగములు.

1. తోడి, 2. అసావేరి, 3. పున్నాగవరాళి, 4. ధన్యాసి, 5. ఘంట, 6. ఖండె
7. అహిరి, 8. వసంతభైరవి, 9. సావేరి, 10. మంగళకైశిక, 11. మారువ, 12. బౌళి,
13. నాదనామక్రియ, 14. హజు, 15. సౌరాష్ట్ర, 16. సింధూరతిలక, 17. భైరవి, 18. హిందోళ,
19. హిందోళవసంతము, 20. ఆనందభైరవి, 21. హుస్సేని, 22. ముఖారి, 23. కాపీ,
24. కానక, 25. మధ్యమావతి, 26. సైంధవి, 27. శ్రీరాగము, 28. కాంభోజి, 29. యదు
కులకాంభోజి, 30. ద్వితీయావతి, 31. కేదారగౌళ, 32. సురటి, 33. శహన, 34. శంకరాభర
ణము, 35. భేగడ, 36. నీలాంబరి, 37. అతాణా, 38. దేవగాంధారి. 39. కురంజి, 40. విశ
హరి, 41. నవరోజు, 42. కన్నడ, 43. సామంతము, 44. వరాళి, 45. పంతువరాళి,
46. గౌరిపంతు, 47. కల్యాణి, 48. సారంగ, 49. మోహన. ఇందు సింధూర తిలక, ఖండె,
గౌరిపంతు రాగములు నాకు లభ్యమైన గ్రంథములయందుగాని, వాడుకయందుగాని కాన
వచ్చుట లేదు. మంగళకైశిక, మారువ సామంతము సైంధవి, ఘంట, ఈ రాగములు సంగీత
సంప్రదాయ ప్రదర్శిని, మొదలగు గ్రంథములందు కానవచ్చుచున్నవి.

కాంభోజి, తోడి, భైరవి, అనందభైరవి, సావేరి, ముఖారి, హుస్సేని, మొదలగు ప్రాచీన ప్రసిద్ధ భాషాంగ రాగములలో పదములు ఎక్కువగా కలవు. తాళపాక అన్నమయ్య వారు, పురందర దాసులవారు, వీరిరువురి తరువాతివారైన షేత్రజ్ఞుల నాటికి ప్రచారమునందు గల రాగములు చాలావరకు భాషాంగములేయని తోచుచున్నది. ఇటు తరువాతనే మేళకర్తలను గుణించి, వానిని జనకరాగములుగా గుర్తించి, అప్పటికి వాడుకలోగల అన్నిరాగములను ఈ మేళకర్తలకు జన్యరాగములుగా నిర్ణయించి, రాగములయందు భాషాంగ, దేశీయ విభాగములను గూడ చేర్చుకొని రాగ ప్రస్తావములు జరిపినట్లు తోచుచున్నది. కనుకనే కాపీ, సారంగ, మొదలగు రాగములయందు 2 మధ్యమములు, 2 గాంధారములు, 2 నిషాదములు వచ్చుచున్నను, భాషాంగ దేశీయ రాగములుగా వానిని గుర్తించి కర్నాటక సంగీత పద్ధతియందు స్థిరనివాస మిచ్చి యున్నారు. అటులనే ద్విజావంతి, భైరవి, ముఖారి, నీలాంబరి, అనందభైరవి, మొదలగు రాగముల యందుగల సందర్భానుసారములగు అన్యస్వర ప్రయోగములను పరిహరింపక భాషాంగములుగానే చెప్పుకొనుచు వచ్చిరి. ఇప్పుడు వాడుకలో ఉన్నరక్తి రాగములలో షేత్రజ్ఞుల పదముల యందలి ప్రయోగములే ఆధారములుగా తోచుచున్నవి.

తోడి, అహిరి, మంగళకైశి, మారువ బౌళి, భైరవి, హిందోళవసంతము, ముఖారి, కాపీ, కానడ, ద్విజావంతి, సురటి, బేగడ, కల్యాణి, సారంగ, మొదలయిన రాగముల యందు గల కొన్ని సంచార సందర్భములను గమనించినచో షేత్రజ్ఞుని కాలమునాటికి ఈ రాగములు ఎట్లుండెడివో, ఇప్పుడు ఎట్లు మారిపోయినవో కొంతవరకు తెలుసుకొనవచ్చును. ఆయా రాగములను గురించి వివరణ వ్రాయునప్పుడు కొన్ని ప్రయోగములను చూపి యున్నాము. షేత్రజ్ఞులు వాడిన రాగముల యందుగల యితర వాగ్గేయకారుల రచనలను పరిశీలించినచో షేత్రజ్ఞుని సంగీత ప్రభావము తరువాతి వాగ్గేయకారులపై ఎంతగా ప్రసరించినదో విజ్ఞులకు విదితమగును.

షేత్రజ్ఞుని పదములుగాక బొల్లవరమువారు, శోభనగిరివారు, సారంగవాడి, మొదలయిన వారి పదములు వాడుకయందుగలవు. కాని షేత్రజ్ఞుని పదములే ప్రసిద్ధములైనవి. సౌకుమార్యములగు సాహిత్యభావములను, అభినయమునకు అనుసగురితిని సంగీతమున పొదిగి చెప్పుటయందు షేత్రజ్ఞులు సిద్ధహస్తులు.

ఈ పుస్తకమునందు అచ్చయిన పదములుగాక విశాలమైన ఆంధ్ర, తమిళ, కర్నాటక, కేరళ దేశములయందుగల మహావిద్వాంసులు, వయోవృద్ధులు, ఆయిన వారికి, ఇంకను ఎన్నియో

పదములు పాఠమున ఉండిన ఉండవచ్చును. పాఠబేధములును ఉండవచ్చును. నాకు లభ్యమైన రీతిని స్వపరచిన విధము మాత్రమే ఇది.

పదములు తొలుత 1938 ప్రాంతమున సేలమునందు నేను మాగురువులు శ్రీమతీసీతామహాదేవి, శ్రీపద్మనాభ అయ్యర్ గారివద్ద సంగీతాభ్యాసమును చేసుకొనుచున్న సమయమునందు షేము గల యింటికి ఎదురింట నున్న ఒక వయోవృద్ధుని వాన విని తెలుసు కొంటిని. వారు ఈ పదములను పాడుచూ, వాని యందలి ప్రాశస్త్యమును చెప్పచూ, అప్పటికే గతించిన అనేక మంది గాయనీ గాయకుల కాళల్యమును వివరింపుచూ, వారితోనే పదములు ఆ తరించి పోయినట్లున్నవని వాపోవుచుండెడివారు. నేను మాగురువుల వద్ద ఈ విషయమును ప్రస్తావించగా ఆమె నన్ను ప్రోత్సహించి, “యివి సంగీత సాహిత్యముల యందు అనన్య సామాన్యములైన అపురూపరచనలు. వీటిని అందిన విధముగా నీవు స్వరపరచి యుంచుకొను” మని చెప్పిరి. అప్పటి నుండి నేను ప్రతి దినము ఆ వయోవృద్ధుని కడకు చని ఆయనచే పదములు పాడించుకొని, వానికి స్వరములను వ్రాసుకొనుచూ సేకరించుట ప్రారంభించితిని. ఒక దైనను వినువాడు దొరికెనను సంతోషమున, ఎన్ని సార్లు పాడమని అడిగినను కోపగించు కొనక నాకు ఈపదములను మహోన్నత సంపదను దానము చేసిరి. వారి పేరైనను తెలుసు కొనజాలని తెలివి తక్కువ జనమునకు ఇప్పటికిని చింతించుచున్నాను.

అప్పుడు నేను చిన్న వయస్కుడనగుటచే క్రొత్త విషయములని పదములను సేకరించినను, ఇందుగల శృంగార సాహిత్యములను పెద్దల ఎదుట పాడుటకు సంకోచించి, చాలా దినముల వరకు నావద్ద షేత్రజ్ఞుల పదములు గలనను విషయమును కూడా ఎవ్వరికిని చెప్పనైతిని. శ్రీ విస్వా ఆస్పారావు పంతులు గారు, శ్రీ పితాట్ల శంకరశాస్త్రిగారు, ఒక సందర్భమున కలిసి యుండగా నేను పదములను పాడి వినిపించితిని. వారు విని, జవి సరియైన పాఠమున వీనికి వచ్చినవని నిశ్చయించి నన్ను ప్రోత్సహించి స్వరపరచి వ్రాయించుట జరిగినది.

మొదటి ముద్రణమును ఆంధ్రగానకళాసరిషత్తువారు వేయించిరి. అందు అనుకొనని ఇబ్బందుల వలన కొన్ని పదములను మాత్రమే వేయుటయు, తప్పొప్పులను సరిచూచు పని నేను చేయుటకు వీలుకలుగక పోవుటవలనను, ఆపని చూచిన వారికి షేత్రజ్ఞుని రచనా విధానము ఈకలింపు నందు లేకుండుట వలనను, ప్రథమ ముద్రణమున కొన్ని హెచ్చుతగ్గులు, స్వరసందర్భ భూన్యములు దొర్లి పోయినవి ప్రథమ ముద్రణమునకు సంపాదకత్వమును సంగీత కళానిధి

కీ. శ్రీ. శ్రీ టి. వి. సుబ్బారావుగారిపై ఉంచుట జరిగినది. వారు తమకు న్యాయమని తోచిన విధముగా దిద్దుకాట్లు అనేకములు చేసినారు. కాని నాకు మాత్రము తెలిసినది తెలిసినట్లే అచ్చు వేయుట న్యాయమని తోచినది. ఏలననగా పెద్దలు, వయోవృద్ధులు పాడి అందించినవి సంప్రదాయములు కానేరవని చెప్పటకు మనకు అధికారములేదని నా మతము. ఉదాహరణకు ఆనందభైరవి రాగమున అంతరగాంధారము, శుద్ధ దైవతము, కాకలినిపాదము మొదలయినవి యథా సందర్భంగా వచ్చునప్పుడు శాస్త్ర విరుద్ధమని పాడకుండినచో వినెడి వారికది ఆనందభైరవి రాగముగా తోచక, వేరేదియో అగును. ఇట్లు పాడెడి పద్ధతి ఈ నాటిదా? లేక శ్మేతజ్ఞుని కాలము నాటిదా? అని తర్కించుట వలన ఎంత మాత్రమును ప్రయోజనము లేదు. అట్లని సంప్రదాయములను వ్యతిరేకించమని గాదు నా మతము. సంప్రదాయము నందును, “వదుగు రాడుమాటను” పాటించమనియే నా మతము. కనుకనే నేను మా గురువుల వద్ద ఆభ్యసించిన విధముగనే రాగస్వరూపములను ఇందు పొందు పరచితిని.

శ్మేతజ్ఞుని పదముల యందుగల కొన్ని రాగములకు లక్షణములను వ్రాయుసందర్భమున, వెంకటమఱి సంప్రదాయము ననుసరించి, శ్రీ సుబ్బారామదీక్షితుల వారు వ్రాసిన సంగీత సంప్రదాయప్రదర్శిని యను గ్రంథమునందు గల రాగలక్షణములతో పోల్చి వివరించి యున్నాను. సుమారు నూరు, నూటయాబది ఏండ్ల క్రిందటివగు రాగస్వరూపములను శ్రీ సుబ్బారామదీక్షితుల వారు ఈ గ్రంథమున మనకు అందించి యున్నారు. కనుక శ్మేతజ్ఞుని పదముల యందలి రాగములు వీనితో సరిచూచుట న్యాయమని నా భావము.

నాలో నిద్రాణమై యున్న సంగీతమును మేల్కొలిపి, పదములను పాడించుకొని, వాని యందలి సౌగంధ్యము నా కెరుకపరచి, రసానుభూతిని కలిగించిన మిత్రులు మహాకవి కీ. శ్రీ. శ్రీ నంధూరి వెంకట సుబ్బారావు పంతులు గారికి సర్వదా నే కృతజ్ఞుడను. వీరి తరువాత రెండు దశాబ్దములు మరల పదములను గురించి, ఆలోచించుటకగాని, పాడి వినిపించుటకు గాని, నాకు సందర్భమే రాలేదు. మిత్రులు శ్రీ ఇ. ఎన్. పురుషోత్తమన్ గారితో పరిచయము కలుగుటయు, వారు పదములు విని ఆనందించుచూ, నన్ను రేడియో కార్యక్రమములలో పదములు ప్రసారము చేయమనుటయు జరిగి, ఇవి తిరిగి వెలుగులోనికి వచ్చినవి, అని అనుకొనుటలో అతిశయోక్తి ఏమియు లేదు. వారికి నా ధన్యవాదములు. సుప్రసిద్ధ సంగీత విద్వాంసులు శ్రీ ఆర్. ఆర్. కేశవమూర్తిగారు అడిగినంతనే రెండవ ముద్రణమునకు తమ అభిప్రాయమును చక్కగా వ్రాసి యిచ్చి నందుకు వారికి నా కృతజ్ఞతలు. పదముల యందలి సాహిత్య సౌకుమార్యములను వివరింపుచు, ఆచార్యులు డా. దివాకర్ల వెంకట అవధానిగారు తమ వ్యాసమును ఈ గ్రంథము నందు అలంకరించిరి. వారికి నా కృతజ్ఞతలు.

జేత్రజ్ఞుని పదములను ప్రచారమునకు తెచ్చి వాని యందుగల రససంపదను శ్రోతలకు అందించవలెనను సదుద్దేశముతో ఆకాశవాణి హైద్రాబాదు కేంద్రము నందలి ష్రేష్ఠులైన డైరెక్టరు శ్రీ కె. కందస్వామిగారు శ్రద్ధవహించి, సుప్రసిద్ధ గాయనీ గాయకులచేత పదములను పాడించి ప్రచారమగుటకు ప్రోత్సాహము ఇచ్చి గ్రంథరూపమున వెలువరించుటకు వీలుగా వ్రాతప్రతిని తయారు చేయమని చెప్పటయు జరిగి నందుననే నాపనికి పూనుకొనుటయు, అతిశ్రమకాలముననే నాశ్రమ ఫలించి గ్రంథము వెలువడుటయు జరిగినది. దీనికి శ్రీ కందస్వామిగారికి నేనెంతయో కృతజ్ఞుడను.

ఇప్పుడు ఆంధ్రప్రదేశ్ సంగీత నాటక అకాడమివారి ఆధ్వర్యమున శ్రీ కె.ఆర్. పరమహంస (ప్రత్యేకాధికారి) గారు ఆమూల్యములయిన కర్నాటక సంగీత గ్రంథములను ఎన్నిటిలో ముద్రింపించు భారమును వహించుచు, జేత్రజ్ఞు పదములను కూడా ప్రకటించు సంకల్పమును వ్యక్తపరచి, తప్పొప్పులను సరిచూచు బాధ్యతయు నాపైనే యుంచి ప్రకటింప బూనుకొనిరి. నేనును రెండవ ముద్రణ వేయునప్పుడు రాగలక్షణములు, అవతారికలు, ఇంకను ప్రథమ ముద్రణము నాటికి సరిచేసుకొని అచ్చువేయుటకు ఇవ్వజాలక ఉండిపోయిన 57 పదములను కలిపి మొత్తముగా 185 పదములను సమగ్రమగు లక్షణ గ్రంథముగా వేయనెంచి వ్రాతప్రతిని సిద్ధపరచి యుండుట వలన పరమహంస గారు అడుగగనే గ్రంథ వ్రాతప్రతిని వారికి ఇవ్వ గలిగితిని. వారును అతి శ్రద్ధతో ముద్రణా కార్యమును జరిపించి సుందరముగా ఈ గ్రంథమును వెలువరింపచేసిరి. దీనికి వారికి నా కృతజ్ఞతా పూర్వకములగు ఆశీస్సులు. చాలా శ్రద్ధ వహించి తప్పులు లేకుండా త్వరగా గ్రంథము ముద్రించుటకు సహకరించిన నాట్యకళ ప్రెస్ వారికి నా కృతజ్ఞతలు.

వ్రాతప్రతులను తయారుచేయుట యందును, అచ్చయిన వానిని సరిచూచుటయందును కాలప్రమాణమునకు తగినరీతిని పాడిచూచి, నాకు చేదోడు వాదోడుగా మెలిగిన నా సోదరుడు చి. పురుషోత్తమునకు, అతని కుమార్తె చి. జోగులాంబకును, నా శిష్యురాలు ముప్పవరపు శాంతకుమారి మొదలైన నా సన్నిహితులకు ఆశీస్సులు.

విషయ సూచిక

సంఖ్య	మొదటి పంక్తి	రాగం	తాళం	పుట
1.	ఇన్నాళ్ళవలె గాదమ్మా	తోడి	త్రిపుట	1
2.	ఏమని దూరితివే? కోమలీ!	,,	ఆది	5
3.	ఏమంటినమ్మా ? నాసామి	,,	త్రిపుట	9
4.	మ్రొక్కేర ! చలమేల?	,,	,,	18
5.	నెలత అతడు అలిగేదిఎల్ల	,,	ఆది	16
6.	నుదినమాయెనే ! యీ ప్రాద్దు	,,	త్రిపుట	19
7.	పరసిజాక్షి! నీ జన్మము	,,	,,	22
8.	ఉన్నబోటి చెలులై తే	ఆసావేరి	ఆది	25
9.	ఎందుకు పగజేసెనో? కమలాజుడు	,,	త్రిపుట	28
10.	తగడిరో! నే నందాః	,,	ఆది	31
11.	ఎటుల మరచి యుందునే	,,	త్రిపుట	34
12.	తెలిసి యొకరి సొమ్మా?	పున్నాగరాళి	,,	37
13.	నిన్నుజూడ గలిగే నిన్నాళ్ళకు	,,	,,	40
14.	చల్ల నాయెలేరా	ధన్యాసి	,,	43
15.	చక్కని దయగలదా యిది	,,	ఆది	47
16.	ఈమేను జీవునకు	ఘంటారవము	ఝంప	49
17.	వన్నెకాడిందు రాగానే	,,	ఆది	52
18.	ఏలవచ్చితి నమ్మా	,,	ఆది	55
19.	ఫలమింక యేమిఁద్దు?	ఖండె	త్రిపుట	57

సంఖ్య	మొదటి పంక్తి	రాగం	తాళం	పుట
20.	ఏరీతి వేగింతునే ? ఓ చెలియా!	ఆహిరి	త్రిపుట	61
21.	ఏమిసేతునే ? కొమ్మా!	,,	,,	65
22.	రామరామ ప్రాణసఖ నెడబాసి	,	ఝంప	69
23.	తాళరాదమ్మా ! ఓయమ్మా!	,,	ఆది	73
24.	ఇంత రావు జేసితే	వసంతశైరవి	,,	76
25.	ఇక్కడ లేదే మనసు	,,	త్రిపుట	80
26.	బాగాయె నీ వగలెల్ల	సావేరి	,,	83
27.	ఈలాగటవే బుద్ధి	,,	ఆది	86
28.	హితవై న చోట	,,	త్రిపుట	89
29.	లేమరో మా మువ్వగోపాలుడు	,,	,,	93
30.	అలుకో పొలయలుకో	,,	,,	96
31.	తాళి మొకరి కన్నా వద్దా	మంగళశైలిక	,,	101
32.	అమ్మమ్మ వీడెంత	మారువ	,,	104
33.	ఎంతమాటలాడెనమ్మా	,,	,,	108
34.	కోడికూసె నయ్యయ్యో	జౌళి	,,	111
35.	ఇంత తెలిసియుండి	,,	,,	115
36.	అయ్యయ్యో వెగటాయెనే	నాదనామక్రియ	,,	118
37.	ఏమనెనే సుద్దులు	ఫరణి	,,	122
38.	ఏ తీరున రమణిని	సారాష్ట్ర	,,	125
39.	ఇద్దరివలెనే కూడి	,,	,,	129
40.	చక్కనయ్యా యేమి యుపచారము	,,	,,	132
41.	ఇకనిన్ను నమ్మరాదే	,,	,,	134
42.	తప్పించుకొంటి ఏమాయె	సింధూరతిలక	ఆది	137
43.	ముందటివలెనాపై	శైరవి	త్రిపుట	140
44.	ఎవ్వరి నంపుదు	,,	,,	144
45.	అవరూప దర్శనం బాయగదా	,,	,,	148
46.	సామిగా రారా యంచే	హిందోళ	,,	151
47.	పలుకు లేటికి దయలు	హిందోళవసంతం	,,	155
48.	చూడని కూడని నిందలు	ఆనందశైరవి	,,	159

సంఖ్య	మొదటి పంక్తి	రాగం	తాళం	పుట
49.	శ్రీవతి సుతుబారికి	అనందశైరవి	ఆది	163
50.	రేపు వత్తుపుగాని	,,	త్రిపుట	167
51.	మంచి దినము నేడే	,,	ఆది	170
52.	ఊరకే చలము చేసేవేరూ	,,	త్రిపుట	174
53.	ఏమని తెలుపుదు	,,	,,	178
54.	అలిగితే భాగ్యమాయే గాకేమి	హుస్సేని	,,	182
55.	తెలిసె నీ నెనరు	,,	ఆది	187
56.	అడుగరమ్మా	ముఖారి	త్రిపుట	191
57.	ఐరాదే నేస్త మమ్మలార!	,,	త్రిశ్రవక	195
58.	వదరి వాని చేతిపైడి	,,	ఆది	198
59.	ఏమనే వానతీరా	,,	త్రిపుట	201
60.	నా మనసు పంటిదే నీమనసైతే	,,	,,	208
61.	సామికి సరి ఎవ్వరే!	,,	,,	208
62.	ఇన్నాళ్లు తెలియగనైతి	కాఫి	,,	211
63.	అదరినే మోవి తనకు	,,	,,	215
64.	ఏమిసేతునే కొమ్మ!	కానడ	,,	218
65.	తనయాస వలెనుండ	,,	,,	222
66.	నన్ను నీవు తలచేది	మధ్యమావతి	,,	225
67.	తెలిసి తెలియలేక	,,	ఆది	229
68.	దొంతర విడెముతో	నైంధవి	త్రిపుట	238
69.	మేలుమేలురా నిన్ను	,,	,,	247
70.	మనసు నిన్నెడ జాయదు	శ్రీ	,,	240
71.	వదరక పోవేవాడు	కాంభోజి	,,	244
72.	నిన్ను నీవే నొచ్చుకొనేవు	,,	ఆది	250
73.	ఎందుకు ఈ మాటలేలి?	,,	త్రిపుట	253
74.	అక్కరో! వానికి నాపై హర్షము	,,	,,	257
75.	మోసమాయె నాబుద్ధికి	,,	ఆది	260
76.	సామాన్యముగాదే వానిపొందు	,,	త్రిపుట	263
77.	ఏమిసేయుదు మోహమెటువలె	,,	ఝంప	266

సంఖ్య	మొదటి పంక్తి	రాగం	తాళం	పుట
73.	ఎటువంటి మోహమోగాని	కాంభోజి	ఝంప	269
79.	ఇంతదయగలవాని నేల రావద్దంటి	,,	,,	274
80.	విందు బూచి తిరిగేనే	యదుకుల కాంభోజి	త్రిపుట	278
81.	ఎంత చక్కని వాడే నాసామి	,,	ఆది	282
82.	చెల్లెటో పాలగిరి చెన్నుడు	,,	,,	285
88.	ఏమోనేర మెంచుక	ద్విజావంతి	త్రిపుట	288
84.	లే మరో యూరకే వవ్వళించి	కేచారగౌళ	ఆది	292
85.	అమ్మ నేతెల్ల నీవెక్కడి యాడుదానవే	,,	త్రిపుట	296
86.	పోయిరమ్మనవే ముద్దుగుమ్మ	,,	త్రిశ్రవక	301
87.	శమ్మనవే సముఖాన	,,	త్రిపుట	304
88.	ఇందుకు వగజేసేనా	,,	ఆది	307
89.	ఏమందునమ్మా	,,	త్రిపుట	310
90.	ఎవరివల్ల దుడుకు	సురటి	త్రిపుట	318
91.	ఇంటికి రానిచ్చెనా	,,	,,	317
92.	ఏమో రాదమ్మా !	శవాన	,,	321
92.	మేరగాదు రమ్మనవే	,,	,,	325
94.	ఎవ్వడే వాడు నేను	శంకరాభరణం	,,	329
95.	ఇంత మోహమేలరా	,,	,,	338
96.	అందగాడవౌవుదులేరా	,,	,,	338
97.	ఎంతలేని ఎంచకురా	,,	ఆది	342
93.	వెతకితేరా	బేగడ	త్రిపుట	346
99.	మగువయింత దుడుకు	,,	,,	350
100.	అది నోముఫలమే	,,	,,	354
101.	ఎందుకు వచ్చెనో	,,	త్రిశ్రవక	358
102.	ఎటువంటివాడే	నీలాంబరి	త్రిపుట	361
103.	ఎవతె తాళుకమ్మా	ఆతాదా	,,	365
104.	దక్కితి నంచే దయనేయవు	,,	,,	369
105.	అక్కరో యోర్వనివారు	,,	,,	372
106.	వేడుకతో నడచుకొన్న	దేవగాంధారి	ఆది	376

సంఖ్య	మొదటిపంక్తి	రాగం	తాళం	పుట
107.	ఇటువంటి వాడనుచు	కురంతి	ఝంప	380
108.	చేత కాసు లేదుకాని	ఖిలహరి	త్రిపుట	384
109.	చేరట్లుకా వచ్చునా	,,	,,	388
110.	ఏలవచ్చితివే	నవరౌఱ	,,	392
111.	ఇటువంటి నా వలపు	కన్నడ	,,	396
112.	తెలియనై తినమ్మ ఓయమ్మ	సామంతం	,,	399
113.	మనవి సేయగనేలే?	,,	,,	404
114.	ఇంతప్రొద్దాయె	వరాళి	,,	407
115.	ఇంతకంటె తానన్నేమి చేసేని	,,	,,	412
116.	ప్రొద్దుపోదు నిదురరాదు	,,	,,	417
117.	నేను మంచిదాన గనుక	పంతువరాళి	,,	420
118.	నేరమాకొమ్మ వాడెందుకే	గౌరిపంతు	,,	424
119.	ఐతేగాని నిన్నేనమ్మి	,,	,,	428
120.	కొంచెగ తైలా	,,	త్రిపుట	430
121.	ఓయమ్మ వీరెంత	కల్యాణి	తిశ్రవక	438
122.	నీపొందుసేయక మాన	,,	త్రిపుట	437
123.	నిలువున నిలువెడు ధనము	,,	,,	441
124.	రారా ! నా సామి రారా	,,	,,	445
125.	రారా ! నా సామి రారా	,,	,,	447
126.	ఇద్దరి సందున	,,	,,	450
127.	కంచివరదుని పొందు	,,	,,	455
128.	ఎందుదాచుకొందు	,,	,,	457
129.	ఎక్కడినేస్తెము	సారంగ	,,	460
130.	అలుకతీరెనా	,,	,,	463
131.	తగిలితివింక నిన్ను	మోహన	,,	467
132.	ఇనిన్ను పోనిత్తునా	,,	,,	472
133.	గడియ గడియకు మనవి	,,	,,	478
134.	మగువతనకేళికామందిరము	,,	,,	481
135.	పరదేశమున చేసిన	మోహన	త్రిపుట	485

గ మ ని క

ఛైత్యరకాలమును తెలియజేయుటకు చుక్కలను (.....) మాత్రమే వాడియున్నాము.

అనగా ఒక క్రియయందుగల రెండక్షరముల కాలప్రమాణము సూచించుటకు ఉపయోగించిన గుర్తులు 1. . . 2. స స — 3. సా రి స — 4. స స రి - 5. సా - రి స
6. సా రి స సా రి స అనునవి.

సంగతులయందు తిరిగి పాడుకొనవలసిన ఆవృత్తములను వ్రాయక, మార్పుగల ఆవృత్తములను మాత్రము వ్రాసియున్నాము. అనగా సంగతి నంతయు తిరిగి పాడుకొనుచు, ఏ ఆవృత్తమున మార్పుసూచించితిమో, దానిని మాత్రము చేర్చుకొనుచు పాడుకొనవలెను.

అనుపల్లవి వలె పాడుకొనవలసినదగు చరణమునందలి సాహిత్యభాగమున సంగతులుండినచో, మొదటి సంగతియో లేక చివరి సంగతియో మాత్రమే వ్రాసియున్నాము. అనుపల్లవియందు గల తక్కిన సంగతులలో కూడా ఆ సాహిత్యమును నప్పించుకొని పాడుకొనవచ్చును.

పదములయందు రెండుమూడు చరణములు ఉన్నను, ఒక్క చరణమునకు మాత్రమే స్వరము వ్రాసియున్నాము. తక్కిన చరణములను ఆ స్వరమునందు నప్పించుకొని పాడుకొనవచ్చును.

పదములను పాడునప్పుడు అనుపల్లవితో ప్రారంభించి, పల్లవిని, చరణమును పాడుకొనుటయు, అనుపల్లవి యందుగల చివరిసంగతితో ప్రారంభించి మొదటి సంగతికి వచ్చి పల్లవిని ఎత్తుటయు సంప్రదాయముగా నున్నది.

క్రియకు నాలుగు, ఎనిమిది, అక్షరముల కాలము పలుకుటకు వీలగునంత విలంబ కాలమున పదములు పాడుట వాడుక. సాధారణముగా త్రిపుట తాళము నగల లఘువునందలి క్రియకు

వచ్చు ఆరు అక్షరములు మూడు మూడుగా విరుగుటయు, ఆ విరిగిన మూడు అక్షరములు పైకాలమున ఆరు అక్షరములగుటయు, పదములయందు కనబడు ప్రత్యేకత.

ముఖ్యముగా త్రిపుటతాళమునందును సకృత్తుగా ఆది, యంప, త్రిశ్రవక తాళములందును పదములు గలవు. మొదటి ఆవృత్తమునందు రెండు క్రియలు వదలి ఎత్తుగడ అయినచో, రెండవ ఆవృత్తము సమమునుండి ప్రారంభమగుచుండును.

రాగము నందలి గమకపరికారులను, వాక్యముల యందలి అర్థభావములను, మనసు నందుచుకొని, కాలప్రమాణమును దృష్టియుదుంచుకొని, పదములను పాడుకొని ఆనందించవలెను.

ఇందుగల రాగవివరణములలో కాంభోజి, శ్రీ రాగములకు ఆరోహణావరోహణములు వ్రాయలేదు. అవి :

కాంభోజి — ఆ : స రి గ మ ప ద స అ : స ని ద ప మ గ రి స

శ్రీరాగము — ఆ : స రి మ ప ని స అ : స ని ప మ రి గ రి స.

ఇతర విషయములు ఆయా రాగముల వివరణములయందు గమనించవచ్చును.

125 వ పుటయందుగల సౌరాష్ట్రీరాగమునకు వ్రాసిన వివరణమునందు ఇది '6 వ మేళమగు చక్రవాకము జన్యమని పొరపాటున వ్రాయుట జరిగినది. కైశికి నిషాదమును భాషాంగ స్వరముగా గ్రహించి, ఈ రాగమును 17 వ మేళమగు సూర్యకాంతమునకు జన్యమని గుర్తించవలెను.

137 వ పుటయందుగల సింధూరతిలక రాగమునకు వ్రాసిన వివరణమునందు ఇది 17 వ మేళమగు సూర్యకాంతమునకు జన్యమని పొరపాటున వ్రాయుట జరిగినది. 11 వ మేళమగు కోకిలప్రియ జన్యముగా దీనిని గుర్తించవలెను.

381 వ పుటయందుగల నీలాంబరి రాగ వివరణమునందు స ని ధ నిసా - స రి గా సా అను ప్రయోగములు తప్ప మంద్ర తార స్థాయిలయందు ఎక్కువ సంచారములు లేవనుటకు బదులుగా 'ఎక్కువ సంచారములు కలిగినది' అని పొరపాటున వ్రాయబడినది.

క్షేత్రయ్య పదములు

అవతారిక :

ఈ పదమునందలి నాయక స్వీయప్రౌఢ ధీర శ్లేష్ఠ. ఈమె తన నాయకుని కొంటె చేష్టలు, తానెట్లు మందలించినదిచెప్పి నాయకుని కొంటెతనమునకు అనందించుచున్నది.

ఈ తోడిరాగము ప్రాచీనము, రక్తిరాగము. ఇది దేశీయరాగమని వెంకటమఱు చెప్పి యున్నారు. ఇప్పుడు వాడుకలోవున్న రాగ స్వరూపమును గమనించి చూచిన ఇది దేశీయ రాగమనుటకు ఏవిధమయిన అవకాశమును కానరాదు. బహుశః శ్లేత్రజ్ఞులకు పూర్వమే ఈ రాగము తన దేశీయ లక్షణములను వదిలి కర్నాటక గమకములను పూర్తిగా సంతరించుకొని కర్నాటక రాగములలో ఒక ప్రత్యేక స్థానమును సంపాదించుకొన్నదేమో అని తోచుచున్నది. ఈ రాగములో శ్లేత్రజ్ఞులు ఎన్నో పదములు పాడుకొన్నారు. ఒక్కొక్కపదమునందు ప్రత్యేక మైన కొన్ని ప్రయోగములు అమర్చి, రక్తి సంచారములకు ఈ రాగము సముద్రము వంటిదని నిరూపించినారు. ఈ రాగము సంపూర్ణ సంపూర్ణము. ఇప్పుడున్న 72 మేళములలో ఇది ఎనిమిదవది.

రాగం - తోడి - త్రిపుటతాళం

ప : ఇన్నాళ్ళవలె గాదమ్మా ! - మువ్వగోపాలుడెన్నెన్నో నేర్చినాడమ్మా ?

అ. ప : నన్ను కన్నులు మూసి - నాచెంతనుండిన
సన్నతాంగిమోవి - చాలా చప్పరించెనే !

॥ ఇన్నాళ్ళ ॥

చ : చలువ చప్పరముతో - సవతి నేనుండగ
లిమి నాదు - కొంగు బట్ట క చాటున
పలుమారు తొడలవై - గిలిగింతలిదగానే
తెలిసి నేనడిగితే - కింకల నవ్వెనే !

॥ ఇన్నాళ్ళ ॥

2. మిసమిసలాడునా - నొసలిపై తిలకము

పొసగదిద్దుచువాడు - పొందుగ అలదాని

కుసుమాస్త్రగృహముపై - కొసరి చే వేయగానే

కసరి నేనడిగితే - గారడమాడెనే!

॥ ఇన్నాళ్ళ ॥

3. పదరక మువ్వగో - పాలుడు నను గూడి

మదిరాక్షిరో! - దానిమమత తెచ్చుకొనెనే

కొదమ గుబ్బలపై ని - కోకటు దొలగింప

కదని నేనడిగితే - తుదనన్ను గూడెనే!

ప: సా.రి మ గ. మ గ మా ॥ మా.నిపా ప ద ప. పా ద ప. ద ని స రి ॥

.... ఇ.న్నా. . . . శ్చ ॥ వ. . . . లే. . . . గా. . . . ద. . . . ॥

సా. ప పా. ద ని స రి. సా. . . ॥ స ని ని ద పా. ప ప మ గ. గా. . . ॥

మ్మా. . ము. వ్వ. . . . గో. . . ॥ పా. లు. దు. . . . ॥

.... గ మ. ని ద ప ద. మ ప పా - మ ॥ గ మా మ ద ప మ. ద మ గ రి. రి స రి ని ॥

.... ఎ. - . న్నె. . . . న్నో. . . . ॥ నే. ర్చి. . . . నా. ద. ॥

2. సా. . స రి. రి మ గా. మ గ మా ॥ మా.నిపా పా. ద పా. పా ద ప. ద ని స రి ॥

మ్మా. . ఇ. . . న్నా. . . . శ్చ ॥ వ. . . . లే. గా. . . . ద. . . . ॥

ని సా. పా. ద ని స రి. సా రి ని ॥ ద ని సా రి స ని ద. పా ద ని ద ప మా. పా. గ మా ॥

మ్మా. . ము. వ్వ. . . . గో. . . ॥ పా. లు. దు. ॥

.... గ మ. ద ని స రి. రి ని ద మ ॥ గ మా మ ద ప మ. మ ద మా గ రి. రి స రి ని ॥

.... ఎ. . . న్నె. . . . న్నో. . . . ॥ నే. ర్చి. . . . నా. ద. ॥

3. సా. . స రి. రి మ గా. మ గ మా ॥ మా.నిపా పా. ద పా. పా ద ప. ద ని స రి ॥

మ్మా. . ఇ. . . న్నా. . . . శ్చ ॥ వ. . . . లే. గా. . . . ద. . . . ॥

సా . . దా . గ రి రి ని . ని దదమ || మ గ మా మ ద ప మ . మ ప మా మ గ రీ . సారిని ||
 మ్మా . . ము . వ్య గో పా లు డు . . .
 సా . . గ మ . దా . ని సా రి గ . రి ని ద మ || సా రి ని దా మా . మ ద పా మ ప మా .
 ఎ న్నె నో నే ర్చి నా
 మ గ రీ రి ని || సా ||
 డ మ్మా ||

అ. ప : రి స . ని ద దా . పా ప ద నీ || ద ప మా పా గ . మా ని ప . ప ద పా ప ద పా ||
 న న్ను క న్ను లు మూ సి ||
 దా . . ద ని . సా సా రి స ని దా . . దా స ని . సా
 నా చెం త ను డి న
 ద ప . దా గా గ రి రీ సా రి ని . సా
 స న్ను తాం గి మో వి
 ద ని . సా సా రి ని || ద ప ద ని ప ద . మ ప గ మ . ద ప ప మ || గ రి స ని
 చా లా చ ప్ప రిం చె నే ఇన్నాళ్ళ ||

చ || ప ద . పా పా పా ద ని ద ప మా . పా పా . గ . మా
 చ లు వ చ ప్ప ర ము లో
 గ మ . ని ని దా . ప ద పా || ద ని సా రి స్త ని ద . దా స ని . సా
 స వ . తి నే నుం డ గ
 ద ని . సా సా రి స ని ద నీ . ని స ని ప . దా
 బ లి . మి నా దు కొం గు
 గ మ . నీ . స . ని ద ద మ || మా మ ద ద మ మ గ . గ రి రీ . సా
 బ ట్టు క చా టు న

సా . . రి స . ని ద దా . ని ద ప మ || పా గ మా . . ని ని పా . దా . . ||

. . . . ప లు . మా . . . రు . . . || తొ . డ . . . ల . . . || వై . . ||

దా . . ప ద . ద స నీ . సా . . || రి స ని ద దా . దా స ని . సా . . ||

. . . . గి లి . గిం . . . త . . || లి . . డ . . గా . . . నే . . ||

. . . . ద ప . దా . . . ద గా రి || రి సా సా ని . రి స ని ద . దా . . ||

. . . . తె లి . నీ . . . నే . . || న . డి . . గి . . . తే . . ||

దా . . ద ని . సా రి స . స ని రి స || స ని ప ద ప మ . ప మ గ రి . రి స సా || సా రి ని

. . . . కి లి . కి . . . ల . . . || న వ్యే నే . . || . . .

|| ఇన్నాళ్ళ ||

అవతారిక :

నాయిక పరకీయ. తన రూప సౌందర్యాతిశయమునకు గర్వించి స్వామిని పదుగురి ఎదుట మాటలతో అవమానించి దూరముచేసుకొన్నది. ఈమె దుడుకుతనమును చెలి తెలిసికొని 'ఏమని దూరితివే' అని మందలించుచున్నది. ఈ పదమునందలి రాగ సంచారములు సర్వాంగ సుందరముగా అభ్యసించినవారికి తోడి రాగము కరతలామలకమగు ననుటలో సందేహములేదు.

రాగం - తోడి - ఆదితాళం

ప : ఏమని దూరితివే ? కోమలీ ! నీ కోపము - కొల్లపోవద్దా ?

అ. ప : మోముజూడక యిట్లు - మువ్వగోపాలుని
నామాలి మెంచక - నలుగురిలో

॥ ఏమని ॥

చ : విలువకవచ్చునో పెద్దమాటాడునో
చెలిమి కాదనునో - చేకొంచమెరుగునో
అలుక సేయనేర్చునో - అంటిందుబోవునో
పలుమారందరిలో - పడుచుతనముమాని

॥ ఏమని ॥

2. మంచిమాటాడడో - మన్నన చేయడో
పంచనపరుడో - వచ్చిలాల్పించడో
ఇంచుకచిత్తమీడో - యెమ్మెలవాడో
అంచయాన ! యిటుల - ననవచ్చు ననరాదనక నీ

॥ వేమని ॥

3. నిను గూడ డాయెనో - నీయానమీరెనో
!నిసిరాననెనో - కేరడము లాడెనో ?
మనసు రాదనెనో నీ మాట - జవదాపెనో
మొనసి కోపమోర్వక - మువ్వగోపాలుని నీ

॥ వేమని ॥

ప: ... సా రి సా | ని స రి స ని స రి స | స ని థా థా స ని ||
... ప మ ని | దూ ... | రి . . తి . . ||

సా-(1) సా రి గా | మా ప ద ని ద | ప ద ద ప ద మ ||
వే- కో మ లి | నీ కో . . . | ప ము . . . ||

ప గ మ గ మా మ గ మా ప ద ప ద | మ ప పా | ద ని ద మ గ రి రి ||
... కొ - ల్ల పో . . . | వ . . | ధ్దా . . . ||

స రి ని

నీ . . వేమని దూరితివే ||

2. ... సా రి గా | మా ప ద ని ద | ప ద ద ప ద మ ||
... కో మ లి | నీ కో . . . | ప ము . . . ||

ప గ మ గ మా ప గ మా ప ద ని | ద మ ద ని స | - ని ద పా ||
... కొ - ల్ల పో . . . | వ . . | ధ్దా . . . ||

3. ద ని ద మ గ రి సా రి గా | మా ప ద ని ద | ప ద ద ప ద మ ||
... కో మ లి | నీ కో . . . | - ప ము . . . ||

ప గ మ గ మా మ గ మా ప ద ని | ద ని సా రి స రి గ | - రి స ని ద మ ద ని ||
... కొ - ల్ల పో . . . | వ . . | ధ్దా . . . ||

4. రి ని ద మ గ రి సా రి గా | మా ప ద ని ద | ప ద ద ప ద మ ||
... కో మ లి | నీ కో . . . | ప ము . . . ||

ప గ మ గ మా మ గ మా మ గ మ ద | ద మ ద ని ని ద ని స | స ని స రి గ రి ని ద ||
... కొ . ల్ల పో . . . | వ . . | ధ్దా . . . ||

మ గ రి స రి ని

నీ . . . వేమని దూరితివే ||

అ ప : ... గా మ దా । దా స ని సా । స ని ద ని స రి నీ ।

... మోముజూ । డ . . క । యి ॥

సా - ప దా ని స । రి స స ని దా । ని స ని ద ॥

ట్లు - మువ్వ గో . . . పా లు . ॥

2. ని స ని ద ప మ పా . గ మ ని ని పా । ద స నీ సా । స ని దా ద స నీ ॥

ని మో . . ముజూ . . । డ . . క । యి ॥

సా - ప దా ద ని స రి । గా గ రి రి ప మ । గ రి రి సా ॥

ట్లు - మువ్వ గో పా లు ॥

3. ని స ని ద ప మ పా . గ మ ని ని పా । ద స నీ సా । స ని దా ద స నీ ॥

ని మో . . ముజూ . . । డ . . క । యి ॥

సా . ప దా గా । గ రి రి గ మ ద మ మ । గ రి స రి ని ని ద మ ॥

ట్లు . మువ్వ గో । పా లు ॥

గ మ ప ద ని స ద ప దా గా గ రి రి । సా . . । సా . . ॥

ని నా . మా . లి . . ॥ మొ . . । చ . . ॥

స ని దా దా స ని సా - ప । ద ని స రి స ని ద ని । సా ని ద పా ॥ ప మ గ రి స ని

క - . । న - లు - గు రి . . ॥ లో

చ : ... పద ని ద పా । మ ప ద ప మ ప । ప ప మ గ గా ॥

... పి - లు వ క । వ చ్చు . . నో ॥

గా - మ గ మా ప ద ప ద । మ పా - । పా ప ద ని ద ॥

. - చె - ద్ద మా . . । టా . - । డు ॥

ని ద ప మ గ మ మ ద మ దా ద ని । సా సా రి గ । రి సా - రి స ని ప ॥

నో చె లి మి కా . . । . ద . . । ను . - నో . . . ॥

దా ద మ గా మా ని ద । మా ద ప మ గ । స రి సా ॥

. . . చే కొం చ - । మె రు గు నో ॥

సా . ద ప పా . గ మా । ని ని పా దా । దా స ని సా రి ని ॥

. - అ . లు . . క । నే . . య । నే . ర్చు . . ॥

సా . స ని ని గా . గ రి రి గ । మా థ మ మ గ రి । సా రి సా సా ॥

నో . అం దిం . . దు . . . । బో వు . . నో ॥

సా . ద ప ద ద ని సా । రి స స ని దా । పా ద స ని దా ॥

. . పలు . మా . . । . . రం . . । ద . . రి - . ॥

ప ద నీ . ద ద గా గ రి రి । సా స ని దా । ప ద ని స రి స ని ద ॥

లో ప డు చు . . । త న . . । ము . . . మా . . . ॥

ప మ గ రి స ని

ని ఏ మ ని ॥

అవతారిక :

ఈమె దివ్యా దివ్య, పరకీయ. నాయకుని విచ్ఛలవిడితనమును తెలిసియు ఆతని గుట్టు బయల్పడనియక కాపాడుచున్న తన మంచితనమును నాయకుడు గుర్తించి లాలించుటలేదని చెలికత్తెతో చెప్పుకొని వాపోవుచున్నది.

రాగం - తోడి - త్రిపుటతాళం

ప : ఏమంటినమ్మా ? నాసామి - నేమంటినమ్మా

అ. ప : కోమలాంగిరో ! మువ్వ - గోపాల సామిని నే

॥ నేమంటి ॥

చ. వామాక్షి నా సరి - వారు నవ్వేరని
వేమారు మాటాడ - వెరచి నేనుండగ
నా మనసెంతైన - నాధుడు తెలియక
ఆమందయానతో - అడుకొన్నాడట !

॥ ఏమంటి ॥

2. బలిమి వానిగుట్టు - బయలుదేరినియ్య
నలివేడి తగవుగా - దని నేనుండగ
తెలుపుడు నామేలు - తెలిసి తెలియలేక
కలికితో పలుమారు - గనరు కొన్నారట !

॥ ఏమంటి ॥

3. ముచ్చట తీర మా - మువ్వ గోపాలుడు
పచ్చవిల్లినికేళి - బరగ నన్నుగూడి
విచ్ఛలవిడి దాని - యిచ్చకములకేమో
గచ్చులాడితో నెంతో - నొచ్చుకొన్నాడట

॥ ఏమంటి ॥

ప: రీ | సా . . . | సా . . . || సా | సా . . . | ||
 ప | మం . . . | టి . . . || నం | మ్మా . . . | ||
 రీ | సా . . . | ||
 నా | సా . . . | ||

2. రిసరిని సరి | రి గగా | గరిరీ || సా | సా . . . | సా . . . ||
 మి . . . నే . . | మం . . . | టి . . . || నం | మ్మా . . . | ||
 రీ | సా . . . | రిగరిస ||
 నా | సా . . . | ||

3. రిగరిని సరి | గా . . . | మా . . . || మదగగరిని | సా . . . | సా . . . ||
 మి . . . నే . . | మం . . . | టి . . . || నం | మ్మా . . . | ||
 రీ | సా . . . | రిగరిస ||
 నా | సా . . . | ||

4. నిసర్ధని సరి | గా మా | దాని స ని ద || మదగగరిని | సా . . . | ||
 మి . . . నే . . | మం . . . | టి || నం | మ్మా . . . | ||
 రీ | సా రి గ | సరి ని స ||
 నా | సా . . . | ||

5. నిర్ధని సరి | గమదని | స రీ నీ ద మ || పదనీ ద మ గరి | సా . . . | ||
 మి . . . నే . . | మం . . . | టి || నం | మ్మా . . . | ||
 . . . రీ | సా సరి | గా మా ||
 . . . నా | సా . . . | ||

6. దామాపా . దనిసరి గా . సరిసీదని || సరిసీదమగరిసా ||
 మి . . నే . మం టి || న మ్మా ||
 రీ . సాసరి . గామా ||
 నా . సా ||

7. దదమాదా . గా గరిరీ . రీనిదని || దనిసా సరిసీదమ . గరిసా ||
 మి నే . మం టి || న మ్మా ||
 దా . పా . దని . దమగరి || సరిసీదని
 నా . సా || మి || నేమంటినమ్మా ||

అ.వ: సరి . గా . మా పాదనిదా . దనిసీ . సా ||
 కో . . మం . . లాం గి . రో . . ము వ్య ||
 రీసనిదపద . నిసరిగ . గరిరీ || సరిసీదమగమ . పదమాగరి . సరిసీదని ||
 గో . పా ల || సా మి ని ||
 రిసానిసా . రిగారి . రీసా || సా సా ||
 నే నే . మం టి || న మ్మా ||

2. సరి . రిమగా . మా పదనిదపమ . ద పదని . సా ||
 కో . . మం లాం గి . రో . . ము వ్య ||
 రీసనిదపద . నిసరిగ . రినిదమ || సా సరిసీదమ . పదమాగరి . సరిసీదని ||
 గో . పా ల || సా మి ని ||
 రిసాని
 నే నేమంటినమ్మా ||

చ: పద | పా . . | పా . . || మా మ పద ప మా | మా పా | ప ప మ గ ||
 వా . | మా . . | ఊ . . || నా | న . . | రి ||

గా . . గ మ | నీ ని ద | దా ద మ || దా ని స నీ ని ద | ప ద ని ద | ని ద ప మ ||
 వా . | రు . . | న . . || వేద్య | ర | ని ||

ప గ మా నీ | ని ద ద మ | మ గ గ రి || రీ సా . . | రి స ని ధ | ధా . . ||
 వే | మా . . . | రు . . . || మా . . | టా . . . | డ . . . ||

ని ధ ప మ ప ధ | ధ స నీ | సా . . || స రి గా . . | మా పా ద ప మా | పా . . ||
 వె ర | చి . . | నే . . || నుం | డ | గ ||

.... దా | దా . . | దా . . || దా ని స ని ద ద మ | మా ద ప మా | పా . గ మా ||
 నా | మ . . | న . . || సిం | తై | న ||

గా . . గ మ | నీ . . | ని ద ద ప || ప ద ని స రీ గ | గ రీ రీ | సా . . ||
 . . . నా . | ధు . . | డు . . . || తె . లి . . . | య . . | క . . . ||

1. స రీ | గా . . | మా . . || మ ధ మ మ గ రీ | రీ స రీ ని | సా . . ||
 ఆ . | మం . . | ద . . || యా న . . . | తో ||

సా పా ప ద | ని స రీ గ | గ రీ రీ || సా స రీ నీ ద మ | పా ద ని ప ద మా | ప మ గ రి ||
 . . ఆ . | డు | కొ . . || న్నా | డ | ట ||

2. రి సా ని స రీ | గా . . | మా . . || పా ధ నీ పా ప ధ మ గ | గ రీ రీ | సా . . ||
 ఆ . | మం . . | ద . . || యా న . . . | తో ||

సా పా ప ద | గా రీ | నీ దా || సా స రీ నీ ద మ | ద మ గ రి | రి స రి ని ||
 . . ఆ . | డు . . | కొ . || న్నా | డ | ట ||

సా . ని

. . . ప మం టి న మ్మా ||

అవతారిక ;

పరకీయ, విరహోత్కంఠిత అయిన ఈమె తన స్వామిని స్వాభిమానమును సహితము వదలి ఏలుకొమ్మని ప్రార్థించుచున్నది.

రాగం - తోడి - త్రిపుటతాళం

ప : మ్రొక్కెర ! చలమేల ? - మువ్వగోపాలుడా !

అ. వ. అక్కరతో నీ కౌగిట - అలము కోరాయీవేళ

॥ మ్రొక్కెర ॥

చ. ఆరుదుగాదా ? నీ మేలు - అలిగేడి యీపాటిచాలును
సరసమాయే నెమ్మేలు - చాడి వింటివి గాబోలు

॥ మ్రొక్కెర ॥

2. మారుడేసే పూవుదూపు - మనవాయింతై నరాపు
కోరియున్నాను నీ ప్రాపు - కోపమై తె యెంత సేపు

॥ మ్రొక్కెర ॥

3. నన్ను ఏలితివి చాల - ననవిల్తు కేళీదేలి
మొన్నటి చలమిక నేల - మువ్వగోపాల యీవేళ

॥ మ్రొక్కెర ॥

ప : పా । ప ప మ గ । మా ప ద । ని ని పా । డా . . ॥
. . . . మ్రొ । క్కె . . . । ర చ ల । మే . . । ల . . ॥
. . . . ద ని । సా . . । సా . . ॥ సా ని రీ స ని । ని ద ని స । ని ద ప మ ॥
. . . . ము . । వ్వ . . । గో . . ॥ పా లు డ . . . ॥

2. ప గ మా పా । ప ప మ గ । మా ప ద । ని ని పా । దా . . .
 మ్రొ । క్కే ర చ ల । మే ల . . .
 ద ని । సా . . . సా . ని ॥ ద ని సా రి స ని ద । ప ద ని స । ని ద ని ద ॥
 ము . . . వ్య . . . గో . . . ॥ పా లు డ ॥

3. ప మ గ మ పా । ప ప మ గ । మా ప ద । ని ని పా । దా . . .
 మ్రొ । క్కే ర చ ల । మే ల . . .
 దా । గా రి । ని సా . ॥ ప ద ని సా . . . ని స రి స ద ని స ని । ద ప ప మ ॥
 ము । వ్య . . . గో . . . ॥ పా లు డ ॥
 ప గ మా
 మ్రొక్కేర ॥

అ. ప : రి స । ని ద ని స । ని దా ప ॥ పా మ ద పా । ప ప మ గ । మా ని ప ॥
 అ . . . క్క ర . . . ॥ తో . నీ . . . కా గి . . .
 ద ప దా ద ని । సా . . . సా . . . ॥ సా ని రి స ని । నీ దా । పా ద ప ॥
 ట న ల । ము . . . కో . . . ॥ రా . యీ . . . వే శ . . . ॥

2. దా నీ స రి । నీ స రి స ని । దా ని స ని ద ॥ పా ద నీ ద । పా మ ద । ప ప మ గ ॥
 అ . . . క్క ర ॥ తో . నీ . . . కా గి ॥
 మా ద ప దా ద ని । సా . . . సా . . . ॥ స రి గ ని స రి । ద ని సా । ప ద ని స ॥
 ట న ల । ము . . . కో . . . ॥ రా . యీ . . . వే శ ॥

3. ని ద నీ స రి । నీ స రి స ని । దా ని స ని ద ॥ పా ద నీ ద । పా మ ద । ప ప మ గ ॥
 అ . . . క్క ర ॥ తో . నీ . . . కా గి ॥

మా . . ప ద . ని స రి గ . స రి ని స ॥ దా ని సా ని . ద ని స రి . స ని ద ప ॥
ట . . న ల . ము కో . . . ॥ రా . యీ . . వే శ . . . ॥

4. దా నీ సా . రి గ స రి . ని స ద ని ॥ ని ద ని రి స ని ద . ప ద ని స . ని ద ప మ ॥
. . అ . క్క ర . . . ॥ తో . . నీ కా గి . . . ॥
ప గ మా ప ద . ని స రి గ . రీ సా ॥ స రి గ ని స రి . ద ని సా . ప ద ని స ॥
ట . . న ల . ము కో . . ॥ రా . . యీ . . . వే . . . శ . . . ॥

ని ద ప మ

. . . . మ్రొక్కేర ॥

చ : ప ద . ని ని పా . దా . . . పా ద ప మ గ . మా ద ప ॥
. . . . అరు . దు . . . గా . . ॥ దా నీ మే . . ॥

దా . . ద ని . సా . . . సా . ని ॥ ద ని సా రి స ని ద . పా . . . మా . . ॥
లు . . అ లి . గే . . . ది . . ॥ యీ పా . . . టి . . ॥
గ మ ద ప ప మ . గ రి రి . సా . . . ॥

చా లు . . . ను . . . ॥

. . . . రి స . ని ద ని స . ని దా ప ॥ పా మ ద పా . ప ప మ గ . మా . . ॥
. . . . స ర . స . . . మా . . ॥ యే . నె . . మ్మే . . . లు . . ॥
ద ప దా ద ని . సా . . . సా . . ॥ సా ని రి స ని . ద ని సా . ప ద ని స ॥
. . . చా . . డి . . . విం . . ॥ టి . వి . . . గా . . . బో . . . ॥

ని ద ప మ

లు . . . మ్రొక్కేర ॥

అవతారిక :

ఈమె స్వీయ మధ్య విరహోత్కంఠిత. స్వామి తనమీద అలిగినాడని వాపోవు చున్నది. మధుర కథన చతురయగు చెలి 'నావంటి చలియుండ నీవేల చింతించెదవని, నీ స్వామిని తోడితెచ్చెద,' అని చెప్పి ఈమెను ఊరడించుచున్నది.

రాగం - తోడి - ఆదితాళం

ప : నెలత అతడు అలిగేదిల్ల - నెనగు గాదటవే ?

అ.ప : వెల వెల బోనేల మోము - చెబువునితోడి తెచ్చెదనె

॥ నెలత ॥

చ : కాటుకకన్నుల నీరు - ఘనమైన నీలములవలెనె

పైటతడిసి రవికదూసి - గుబ్బలపై నిండెనె

యేటికి యీ వట్టివెతలు - యిండువదన వెరువనేలే

నేటి మాపటివేళ - నీవిభుని నినుగూర్చెదనె

॥ నెలత ॥

2. వానిప్రేమ తెలియకనె - వలపు నీవు నిలుపలేక

మేనెంతో కరిగె గాక - మెళుకువ దెలియక

ఓ నాతిరో నన్నుపినా - నూరడించే చెలులున్నారా ?

నే నీదావనై నందుకు - నీ వొరుల వేడదగునా !

॥ నెలత ॥

3. పనిత మువ్వగోపాలుడౌ - వరదుడు నిన్నుగూడి ఆ

వెనుక కనులెత్తి యేచెలినై న - జూచునా ?

మనసు గట్టిచేసుకోవే - మగువ నామాట నమ్మవే !

కినుక వలదే తాళుకోవే - నన బోడి గెల్చునుండవే

॥ నెలత ॥

ప. . సరి గామా నినిపా . దా దదమా . దనిసరి సనిదని॥
 . నెల త అ త దు అ లి గే ॥
 సా సనిదా . పా పమగా . గరిరీ సా ॥
 ది ఎ ॥
 దమదని సానిద మగమద నీదమ . గరిగమ థామగ . రీరిని సా ॥
 నె . న రు గా ద . ట వే ॥

2 . సరి గామా నినిపా . దా దదమా . దనిసరి సనిదని॥
 . నెల త అ త దు అ లి గే ॥
 దనిసరిగరి నిద మదనిద మగరిగ . మగరిని ధనిసరి . గమపదనిస ॥
 ది ఎ . ॥
 సరిగ నిసరి దనిస పదని దమగరి . గమదని సరినిద . మగరిని సా ॥
 నె న రు గా ద . ట వే
 ॥ నెలత ॥

అ.ప: పదనీ పదమా పా పమగమ . మదపా దా . దసనీ సా ॥
 వె . ల వె ల బో నే ల . మో ము ॥
 సనిదని సరిగా గరిరీ సా . సరిస నిదమ మద . మ మగరి సరిగమ ॥
 చె . లు . వు ని తో డి తె చె ద నే ॥
 పాపగ మా మానిని దాపమ . పా ॥
 నెల . త అ త దు ॥

చ : . రిగ మా మాదమ మగగరి . సరిని రి . గా మా ॥

. వని త ము . . . వ్య గో . . . పా . లు డౌ ॥

. గమ దదమా దా దనిసా . సనిదా దదమగ . గరిరీ సా ॥

. వర దు . . . దు ని న్ను . . గూ డి . . . ఆ ॥

. సరి సా సనిధా ధసాని . సా సా . రి . గా మా ॥

. వెనుక క . ను రె త్రి యే . . . చె లి ॥

. దని సారిని దమదని దమగరి . సా ॥

. నై . న . . . జూ చ . . . నా ॥

. సరి గామా మదపా . దాదని . సా సా ॥

. మన సు గ ట్టి చేసు . . కో వే ॥

. దని సాసా సనిదా . దమ మద నీసని . దమగరి సా ॥

. మగు వ నామా ట . న మ్మ . వే ॥

పదని పదమా పాపగ మా . మదపా దా . దసని సా ॥

. ను క . . . వరి . చే . తా . . . శు . కో . . వే ॥

సనిదని స రి గా గరిరీ సస . సరిని నిదమ మద . మమగరి సరిగమ ॥

న . న . బో . . . డి . . గెలు . పు . . న . . . ను డ . . వే . . . ॥

పాపగ మా మా నినిదా . పా ॥

నైల . త అ త దు ॥

అవతారిక :

ప్రౌఢ నాయకయగు ఈమె తనకు తోచిన శుభ శకునములు చెలికి చెప్పుకొని ఈవేళ విజయరాఘవ శౌరిని విడిదిలో సేవించుకొనుటకు అదృష్టము కలిగినదని సంతోషించుచున్నది. ఈ పదమునందు శ్రేణ్యులు చక్కటి శకునములను మూడింటిని చెప్పియున్నారు. ప్రౌఢున లేచి నిలుపుటద్దమున బొడగాంచుట, పూర్ణ కుంభములను దర్శించుట, ద్విజరాజుల సేవించుట, అను ఈ శుభ శకునములను ఎంతో అందముగా ఈ పదమునందలి చరణములలో అమరినవి. ఇందుగల 'ప ద ని స రి స ద ని స ని ద ప ప మ ప గ మా' అను రాగ సందర్భము చాలా అపు రూపము. ఈ పదమును కాంభోజిరాగములోనిదిగా అచ్చువుస్తకములలో ఉన్నది. కాని తోడి రాగములోనే మాపాఠము.

రాగం - తోడి - త్రిపుటతాళం

ప : సుదినమాయెనే ! యీప్రౌఢు - సుదినమాయెనే యీప్రౌఢు

అ. ప : మదనావతారుని సేవ - మనకు కలిగెనమ్మా

॥ సుదిన ॥

చ : ప్రౌఢున నిలుపుటద్దము - బొడగన్న ఫలము ఈ

ముద్దుమోము చూడగలిగె - ముద్దులగుమ్మ ! ఈ ప్రౌఢు

॥ సుదిన ॥

2 ప్రౌఢున పూర్ణ కుంభములెదురై న - ఫలము యీ

భూపాలకుంజరునిసే - బొడగంటినమ్మా ! ఈ ప్రౌఢు

॥ సుదిన ॥

3 ద్విజరాజులసేవించిన - దివ్య శకునఫలము ఈ

విజయరాఘవ శౌరిని సే - విడిదిలోగంటినమ్మా ! ఈ ప్రౌఢు

॥ సుదిన ॥

ప: పాపగమా | మాని నిదపా | పాదప దా || పదప దని | సా... ||
 సుది. న | మా... || యే || నే... ||
 దనిసా. గ | సనినిప | దా... || దమమనినిద | దమమగ | గరిరీ ||
 యా... || ప్రా... || ద్దు... || సు. ది. న. | మా... || ప ||
 సా... || (1) దాపాపగ | మాని నిదపా | దా... ||
 నే... || యా... || ప్రా... || ద్దు... || సుదిన ||

2 ప దనిసరిస దనిసని | దపపమ | పా. గ మా ||

యా... || ప్రా... || ద్దు... ||

|| సుదిన ||

అ.ప:దప | దాగా | గరిరీ || సా... || సనినిప | దా... ||

....మద | నా. | ప. || తా... || రు... || ని... ||

పదపదని | సా... ||దని | సా... || సనినిద ||

నే... || ప... ||మన | కు... || క... ||

దమామదమ | మగగరి | రీసా || పద నిసరిస దనిసని | దపపమ | పా. గ మా

రి. గె... || న... || మ్మ... || యా... || ప్రా... || ద్దు... ||

|| సుదిన

చ:రి మ | మా... || మా... || మదప పపమ | మగగరి | రీసా ||

....ప్రా... || ద్దు... || న... || ని... || లు... || వు... || ట... ||

రీసారీ | గా... || మా... || మా మాదప పగ | మాదప | దా... ||

ద్దము. | పా... || డ... || గ... || న్న... || ఫల... || ము... ||

దా.. ద ప । దా. గ । గ రి రీ ॥ సా..... । స ని ని ప । దా.... ॥

యా.. ము. । ధృ. . . । మో.. ॥ ము..... । మా... । డ.... ॥

పదపదనీ । సా.. । ॥దని । సా.. । స ని ని ద ॥

గ.. లి. । గే.. । ॥ము. । ధృ. . . । ల. . . . ॥

ద ప మ ప మ గ । గ రి రీ । సా.. ॥ పద ని స రి స ద ని స ని । దపపమ । పా. గ మా ॥

గు.. . . . । మ్మ.. । . . . ॥ యా..... । ప్రా... । ధృ. . . . ॥

అవతారిక :

పరకీయయగు ఈమెను స్వామి ఎంత గారాబముగా లాలించి ఆనందింప చేయు చున్ననూ, ఎప్పుడో చిరుకోపముతో ఏమియో అన్నాడని ఈమెకు కోపమువచ్చినది. అది తెలిసి చెలి ' అతడు సామాన్యుడా! పరమాత్ముడైన మువ్వగోపాలుని హస్తము సోకినంతనే సరసిజాక్షి నీజన్మము సఫలమాయనే. నీపై గల ప్రేమానురాగములతో అతడు ఏదైన ఒకమాట అనుటయో ఒకపనిచేయుటయో జరిగిన దానికి నీ వలుగ తగునా? ' అని మందలించుచున్నది.

రాగం - వోడి - త్రిపుటతాళం

ప : సరసిజాక్షి! నీ జన్మము సఫలమాయేనే

ఆ. ప : పరమాత్ముడైన మా మువ్వ గో - పాలుని హస్తము సోకినంతనే! ఓ ! || సరసి ||

చ : నమ్మికలిచ్చి నీవు నన్నెంతకైనను - అమ్మకొమ్మనగ
సమ్మతిగ ముద్దు ముద్దుగ నిన్ను - రొమ్మునుంచగ
నెమ్మతో రాతిరి పగలువాడు - నీవద్దయుండగ
కొమ్మరో! కోపమువచ్చినంతనె
కొట్టరాదటవే! ఓ చెలియరో ||

|| సరసి ||

2 నలినాక్షి! నీ వెంత కసరుకొన్న - నవ్వుచేసుకోగా
చెలివముగా నీకు తగిన సొమ్ములు - సింగారించగా
వెలిది నీ కురులు దువ్వి - విరులు దురునుగా
అలుకవచ్చినచేత ని - న్నదలించరాదటవే ఓ చెలియరో

|| సరసి ||

3 సారెకు నీకు దృష్టి దాకినని - చాటున నుచగ
చేరి మువ్వగోపాలుడు - నీకు సేవ చేయగాను
కోరినప్పుడె నిన్నుగూడి - కూరిమి కొనరగ

శ్రీరామ! రామ! నిన్ను వాడు - చెనకరాదటవే ఓ చెలియరో

॥ సరసి ॥

ప: రీసారీ గా...మా...మా మనినిద పా పాదప దనిసరి ॥
సరసి జా...ఓ...నీ...జ...న్మ...
సా...దని సాసారిని నిదదమ దమగగరిరి సా...
ము...సఫల...మా...ఏ...నే...

2 రీసారీ గా...మా...మా మనినిద పా పాదప దనిసరి ॥
సరసి జా...ఓ...నీ...జ...న్మ...
సా...దప దనిసరి గరిరిస నిసరిదనిస పదనిస నిదమగ ॥
ము...సఫల...మా...ఏ...నే...సరసి ॥

అ.ప: ...దని సా...సా...సరిగరిసని నిసనిద దా...
...పర మా...త్మ...దై...న...మా...
దా...పమ పా...పమమగ మా మనిద పాదప దపదప ॥
...ము...వ్వ...గో...పా...లు...ని...
దపదనిసరి సరిని నిదమా గా.గదప పపమగ గరిరి ॥
హ...స్త...ము...సో...కి...నం...
సా...సనిధా నీ...సా...సనిదమ గరిరి ॥
త...నే...ఓ... ॥ సరసి ॥

చ: . . . రి గ | మా . . | మా . . || మా ప ప మ గ | గ రి రీ | సా . . ||
 . . . సా . | రె . . | కు . . || నీ . కు . . | దృ . . | ప్తి . . ||
 సా . . స ని | స ని స ని | స ని గా || గ రి రీ మ గ | గ రి రీ | సా . . ||
 . . . దా . | కీ . . . | న . . . || ని | చా . . | టు . . ||
 సా . . రి ని | సా . . | సా . . || సా . . స రి | గా . . | మా . . ||
 నుం | చ . . | గా . . || . . . చే . | రి . . | ము . . .
 మ ని ద ద ప ద | పా దా | ని స రీ స || స ని ని ద దా | పా . . | ప ప మ గ ||
 వ్య . . గో . . | పా . . | లు . . . || డు | నీ . . | కు ||
 గా . . గ మ | నీ . స | ని ద దా || పా ద ద మ గ | గ రి రీ | సా . . ||
 . . . నే - | వ . . | చే . . || య | గా . . | మ . . ||
 సా . . పా ద ప | ద ప మా మా | పా గా || మా . మా . | మా . ని | ని ద ప ద ||
 . . . కో . . | రి | న . . . || ప్పు . చే . | ని . . | న్ను ||
 ద ప ద ప దా | దా గా | గ రీ రీ || రీ మ గ గ రీ రీ | సా సా | సా రీ ని ||
 . . . గూ | డి . . | కూ . . || రి . . మి . . | కొ స | ర . . ||
 సా . . ద ని | సా . . | సా . . || స రీ గ రీ స ని | ని స ని ద | దా . . ||
 గా . . శ్రీ . | రా . . | మా . . || రా . . మా . . | ని | న్ను . . ||
 దా . . ద ని | సా . . | సా . . || సా రీ రీ స ని | ని స ని ద | దా . . ||
 . . . వా . | డు . . | చె . . || న . క . . . | రా . . . | ద . . ||
 ద ని స రీ నీ | సా . రీ | స ని ద మ || గ మ గ గ ద ప | ప ప మ గ | గ రి రీ ||
 ట | వే . . | ఓ || చె . . లి . . | య . . . | రో . . || స ర సి ||

అవతారిక :

ప్రౌఢ ధీరా ధీర స్వీయ అగు ఈమె చాలా శాంతురాలట. కానిచో మువ్వగోపాల దేవుని ఆగడములకు ఇంకొకరై నచో ఊరకుందురా ! అని చెప్పుకొనుచున్నది. 'కన్నులాన' అను మాట ఎంతో అందముగా ఈపదమునందు శ్లోకప్రజ్ఞులు వాడినారు.

అసావేరి రాగము ప్రాచీనము, జాషాంగము. ఇందుగల 'స స రి మ పా' అను సందర్భమున చతుశ్రుతి రిషభము, 'ప మ గా రి స' అను ప్రయోగమున సాధారణ గాంధార మునకు కొంచెము తక్కువగా పలుకునట్లు చతుశ్రుతి రిషభస్థానమునందు కంపితముతో గాంధార మును పలికించుట సుప్రదాయము. ఈరాగము ఎంతో రక్తిగల స్వర సందర్భములతో ఉండి విలంబకాలములో పదములు పాడుటకు అనువుగానున్నది. దీనిని తోడి జన్యమని ఇప్పటి వాడుక ప్రకారముగా చెప్పుకొనవలెను.

ఆరోహణ : స రి మ ప ద సా.

అవరోహణ : స ని స ప ద మ ప రి గా రి సా.

రాగం - అసావేరి - ఆదితాళము

ప : ఉన్నబోటి చెలులై తే ఓర్పుకొందురా !

అ.ప : కన్నులానశాంతురాలగాన నే తాళితిగాని

॥ ఉన్నబోటి ॥

చ : కలువరించి నీవల్ల చెలిపేరపిలువగ ఆ

నెలతగాను భ్రమయకు నేనంటిగాని యిందుకెల్ల

॥ ఉన్నబోటి ॥

2 అనుదినము కౌగిలలమి నేనదలించగ

మనసు నిలుపలేనని ఆవనితతోడి తెమ్మొన్నందుకు

॥ ఉన్నబోటి ॥

3 కోపముతీరి మా మువ్వగోపాల నినుగూడితె

నాపెవలె హితవరి కాదంటి నీమాటలకెల్ల

॥ ఉన్నబోటి ॥

ప: ...రిసాసా | రిమరి మరిమా | పాపా ||

...ఉన్నబోటి . . చె . . . లులై ||

పనిదా పపద సానీ | సపదప | మపదప పమగా ||

తే . . . ఓ. ద్దుకొం | దు ||

2 గరిరీసా రిసా రిమ పాదప | పమగరిరిస | రిమపా ||

రా . . . ఉన్నబోటి | టి . . . చె . . . లు . . . లై ||

పనిదాపా పదసా రిమపద | సరినిస పదమప | దపపమ గగరి || పా .

తే ఓ. ద్దుకొం | దు || రా || ఉన్న ||

ఆ. ప: సా . దపాపా | దపపమపా | దపదా సాసని ||

... కన్నులా | న . . . శాం | తు . . . రా . . . ||

సా . రి సాసరి గగరి | సనిసప | దప పమగా ||

రి . గాన . . . నే . . . | తా . శి . . . | తి . గా . . . ||

2 గరిరీసా దపాపా | దపపమపా | దపదా సాసని ||

ని . . . కన్నులా | న . . . శాం | తు . . . రా . . . ||

సా సరి రిమపమ గగరి | సరినిస పదమప | దపపమగా ||

రి . గాన . . . నే . . . | తా . . . శి . . . | తి . . . గా ||

గరిరీసా

ని . . . ఉన్న బోటి ||

చ: ... రిమ పాపా । పా పదపని । దపపా ॥

... కలు వ రిం । చి నీ . . . । వ . ల్లి ॥

పా . రిమ పదపనిదప । పమపా పమగా । గా గరిరీ ॥

... చెలి పే ర । పి . . లు . . । వ గ . . ॥

సా . రిమ పాదప । దాసని । సరి గ గ రీ ॥

ఆ . నెల తగా . । ను భ్ర . । మ . య . . ॥

సా సరి రిమపమ గ గ రీ । సరిసీస పదమప । దపపమగా ॥

కు పే . నం . . . టి . . । గా . . . ని . . . । యిం . . . దు ॥

గరిరీసా

కె . . ల్లి ఉన్నబోటి ॥

అవతారిక :

స్వీయ మధ్య విరహోత్కంఠిత అగు ఈ నాయిక వెన్నెలకాకలకు ఓర్వలేక ' చందమామ చల్ల నైయుండడే దై వమా ! కమలజుడికనైన లెస్స వ్రాయడో, ఎందుకు పగజేసెనో ' అంటూ కలలుగంటూ ఆ కలలలో స్వామి సాన్నిధ్యమును అనుభవించుచున్నది. ఈ పదమునందలి రాగ సందర్భములు అత్యంత మధురములు, అనుభవైకవేద్యములు.

రాగం - అసావేరి - త్రిపుట తాళం

ప : ఎందుకు పగజేసెనో ? కమలజుడు - ఇకనైన లెస్సవ్రాయడో ? దై వమా

అ.ప : అందుకందుకే చెలులు - అమరికతో నున్నారు

చందమామ యీరేయి - చల్లనుండడే దై వమా

॥ ఎందుకు ॥

చ : బలిమినేమంటినో ? నాసామిని - నే నే తెలియక పొమ్మంటినో

కలకంఠిరో ! వినవే - కలలోన వానిగంటి

చెలిమి చెలువుడేల - చేరదీయడే దై వమా

॥ ఎందుకు ॥

2 పగవారితో చేరెనో ? నాసామిమనసు - జాళి లేనటాయెనో ?

చిగురుబోడిరో ! వినవె - చిన్ననాటి నాపై ని

తగులమెల్ల నేడు - దిగదీసెనో దై వమా !

॥ ఎందుకు ॥

8 మ్రొక్కుమంటే మ్రొక్కనై తినా ?

నే నిటుల . మోము చిన్నజేసుకొంటినా ?

చక్కెరకెమ్మో విచ్చి - చాలదయతో రాగ

వక్కకు మువ్వ గో - పాలుడు రాడో దై వమా !

॥ ఎందుకు ॥

ప: సా . రీ మ రి . మ రి మా ॥ దా పా ప మ . పా ప ద . సా స ని ॥

. . . . ఎం . దు . . . కు . . . ॥ ప గ . . . శే సే . . ॥

సా సా ॥ స రి ని స పా . ప ద ప ని ద ప . పా . . ॥

హో క ॥ మ . ల . . . జు దు . . ॥

పా రీ రి మ . పా ద స ని స , సా పా ॥ ప ప మ మా గ . గా మ గ గా మ గ . గ రి రీ ॥

. . ఇ క . నై న . లె . . స్స . . వ్రా య ॥

సా రీ ప మ గా . గ రి రీ ॥ సా

డో దై ప . . ॥ మా

2 రీ మ రి ప మ ని ప . ప ప మ గ . గ రి రీ ॥ సా రీ ప మ గా . గ రి రీ ॥ సా . .

లె . . స్స . . . వ్రా య ॥ డో దై ప . . ॥ మా . .

॥ ఎందు ॥

. ప: సా . . దా . పా ప మ . పా ప ద ॥ సా . సా . . రీ మ రీ రీ మ రీ . గ రి రీ ॥

. . . అం . దు . . . కం . . ॥ దు . కే . . చె లు . . . ॥

సా . . రీ మ . రీ మ మ రీ . గ రి రీ ॥ సా . స గ రి స రీ . రి స స ని . సా . . ॥

లు . . అ మ . రి క . . ॥ తో . ను న్నా రు . . ॥

సా . . ప ద . సా . . . సా . . ॥ సా . ని స ప . ప ద ప ని ద ప . పా . . ॥

. . . . చంద . మా . . మ . . ॥ యీ రే యి . . ॥

పా . . రి మ . పా ద స ని స , సా పా ॥ ప ప మా మ రి . రీ మ రి రీ మ రి . గ రి రీ ॥

. . . . చల్లి . సుం డ ॥ డే దై ప . . ॥

2 సా . . ప ద . సా . రీ గ రి . రి స సా ॥ సా స రి ని స ప . ప ద ప ని ద ప . పా . . ॥

మా . . చంద . మా మ . . ॥ యీ రే యి . . ॥

పా . . రి మ | పాద స ని స | సా పా || ప ప మా మ రి | రీ మ రి రీ మ రి | గ రి రీ ||

. . . చల్ల | నుం . . . | . డ || డే . . . | డై . . . | వ . . ||

సా . .

మా . . ఎందుకు పగ ||

చ : స స | రి మ రీ రి మ రీ | మ రి మా || పా వ ద ప ని ద ప | పా . . . ||

. . . . బ లి | మి | నే . . || మం . . . | చీ | నో . . . ||

పా . మ రి మ | పా . . | ప ద ప ని ద ప || ప ప మా మ గ | గ రి రీ | సా . . ||

. . . . నా . | సా . . | మి . . , . . || ని | నే . . | నే . . ||

సా . . రీ రి ప | ప మ పా ద ప | ప ప మ గ || రి మ రి రి మ రి రి మ రి | గ రి రీ | సా రి ని ||

. . . తె లి . | య | క . . || పా | మ్మం . | టి . . ||

సా . . ప మ | పా ప ద | సా . . || స రి స రి గా | గ రి రీ | సా . . ||

నో . . క ల | కం . . | రి . . || రో | వి . న | వే . . ||

. . . . రీ మ రి | రీ మ రి | మ రి | గ రి రీ || సా స గ రి స రి | రి స స ని | సా . . ||

. . . . క . ల | లో | న . . || వా . . ని . . | గం . . | టి . . ||

సా . . ప ద | సా . . | సా . . || సా ని ని స ప | ప ద ప ని ద ప | పా . . ||

. . . . చె లి | మి . . | చె . . || లు . వు . . | డే | ల . . ||

పా ప రి రి మ | పాద స ని స | సా పా || ప ప మా మ రి | రి మ రి రి మ రి | గ రి రీ ||

. . . . చే ర | దీ | . . య || డే | డై | వ . . ||

సా

మా ఎందుకు పగ ||

అవతారిక :

స్వీయ ప్రాధ కలహాంతరిత యగు ఈ నాయక తన స్వామి రాకకై తపించుచూ, పున్నమొక్క ప్రాద్దు ఉండుట, పుణ్యసతులచే దీవనలందుట మొదలగు మంచి పనులయందు మనసు అగ్గము చేసుకొని, 'కను దెరచి ఏ దేవుడైన కరుణజూడకపోవునా, తరుణిరో నేనందాక జీవముబట్టుక తాళియుండెనమ్మా' అంటుంది. ఈ పదమునందలి సాహిత్యము ఎంతో రసవంత ములయిన తెనుగు నుడికారములతో నుండుట గమనార్హము. అచ్చపుస్తకములలో ఈ పదము ఘంటారవ రాగములోనున్నది. మా పాఠము అసావేరి.

రాగము - అసావేరి - ఆదితాళం

ప : తరుణిరో ! నేనందాక జీవముబట్టుక - తాళి యుండెనమ్మా

అ.ప : పరదుడు రాక యుండి నంతట
వలరాయుడున్నాడు నేనున్నాను

॥ తరు ॥

చ : ఎన్ని నోములు నోచిన ఫల - మియ్యక పొయ్యానా !
పున్నమొక్క ప్రాద్దులూరకే - పొల్లుపోవునా ! ఓ చెలియ ?
తిన్నగా మీవంటి పుణ్యసతుల - దీవెనవ్యర్థమయ్యానా ?
కన్ను తెరచి ఏ దేవుడైనను - కరుణచూడక పోయ్యానా ! ఓ చెలియ !

॥ తరు ॥

2 చానరో ! నా గ్రహచార మికనైన - చక్కన గాకుండునా ?
దీనతజూచి యే చెలియైన - దిక్కుగాక పొయ్యానా ?

వానిపై నున్న నా విశ్వాసమైన - వన్నె సేయక పోయినా ?
పూని నేను ముందుచేసినట్టదాన - పుణ్యమైన లేకపోయినా

॥ తరు ॥

౩ కామునితో గూడి నా ఆపదలేమైన - కాపురము జేసినా ?
పామరు లాడు కొందురు దై వము - పగవారిని గూడినా ?
రామరో ! మువ్వ గోపాలు డిందునేడు - రాకమానీనా ?
ప్రేమతో నన్నేలిన దేవుడు - తామస మొనరించి నా ?

॥ తరు ॥

ప : .. రి మ పా . ద ని ద ప ప మ గా . . . గ రి రి సా . . . సా . రి స నీ . . .
.. త రు డి . రొ . . . నే . . . నం . . . దా . . . క
.. స రి రి మ రి మ రి మా పా . . . పా . . . ద ని ద ప . పా . ద ప మా . . .
.. జీ . వ . . ము . . బ . . . ట్టు క
.. ప ద స ని సా . . . ప మా ప ద పా . ద ప పా ప మ గా . . . గ రి రి సా . . .
.. తా . శి యుం డి న మ్మా

అ. ప : .. దా పా . . పా . ద ని ద ప ప మ . రి . మ పా . . . పా . ద ని ద ప ప మ ॥
.. వ ర . . దు . . . దు రా . . . క . . . యుం . . . డి
పా . ద సా . ని సా రి స నీ సా స స రి . మ ప మ రి . గ రి రి సా . . .
నం . . త . . ట వ లి రా యు . దు . . .
సా . రి గ రి స స ని సా ప . ప మ ప ద పా ని ద పా . పా ప మ గా గ రి రి ॥
న్నా దు నే . ను న్నా

సా

ను తరుణి ॥

చ: ..దాపా..పా..దనిదప | పమ పదపా పాపమగా | గరిరీసా.. ||
 ..ఎన్ని..నో..ము... | లు నో | చి . . న . . ||
 ..ఫధసా..రీమరిమరిమా | పాదపపమమరి | గరిరీసా.. ||
 ..ఫలిమి..య్య . . క . . | పో | య్యా..న.. ||
 ..దాపా..పా..దనిదపపమ | రీ.మపా.. | పా..దనిదపపమ ||
 ..పున్న..మొ | క్క | ప్రొ . . . ద్దు . . . ||
 పా..దసా..నిసారీసనీసా.. | ..సారీ..మపమరీ | గరిరీసా.. ||
 లూ ర . . . కే . . | పొల్లు | పో ||
 సా..రీగరిససనిసా..పా.. | పమపదపానిదపా | పాపమగాగరిరీ ||
 పు నా | ఓ | చె . . . లి . . ||
 సాదాపా..పా..దనిదప | పమ పదపా పాపమగా | గరిరీసా.. ||
 యతిన్న..గ..మీ . . . | వం టి . . . | పు..ణ్య.. ||
 ..ఫధసా..రీమరిమరిమా | పాదపపమమరి | గరిరీసా.. ||
 ..సతుల..దీ..వె..న | వ్య..ర్థ..మ . | య్యా..న.. ||
 ..దాపా..పా..దనిదపపమ | రీ.మపా.. | పా..దనిదపపమ ||
 ..కన్ను..తె . . . ర . . . | చి . . ఏ . . | దే . . . పు . . . ||
 పా..దసా..నిసారీసనీసా.. | ..ససరీ..మపమరీ | గరిరీసా.. ||
 డై . . న . . ను | కరుణ | చూ..డ.. ||
 సా..రీగరిససనిసా..పా.. | పమ పదపానిదపా | పాపమగాగరిరీ || సా
 క . . . పో . . య్యా..నా.. | ఓ | చె . . లి . . . || య
 తరుణి ||

అవతారిక :

పురుష విరహమును చెప్పు పదములు కొలదిగామాత్రమే కనబడుచున్నవి. ప్రోషితపతి యగు నాయికను తలచుకొని ఆమె చేష్టలను, మాటలను మననముచేసుకొనుచూ, విరహార్తుడయిన నాయకుడు పలికిన పలుకులే ఈ పదమునందలి ఇతివృత్తము. ఈపదము పున్నాగవరాళి రాగములోనిదిగా అచ్చపు స్తకములలోనున్నది. అసావేరి రాగములో మాకు పాఠము.

రాగం - అసావేరి - త్రిపుటతాళం

ప : ఎటుల మరచియుందునే ఓ చెలియ ఏమి సేయుదునే ||

అ. ప : కటకట రేయివగలు కన్నులగట్టినట్లైతే

|| ఎటుల ||

చ. వెలది ఊరిదాకపోయి - వేగవత్తుననగ
పలువెతలు నే గొన్న - పలుకవలదనగ
మొలక నవ్వలముద్దు - మొగమింతచేసుకొని
తలవంచుకొని యెంతో - తల్లడించిన వగ

|| ఎటుల ||

2. తడవు నిన్నెడబాసి - తాళగల నాయిక
జడియకు మనసు నుడి నుడియింపగ
యెడలేని కన్నీరు అపుడు తుడుచుచు
ఉడుకుచు నటుమోమై యుసురనుకొన్నది

|| ఎటుల ||

3. చెలిమిని చేరదీసి - చిత్తంబుకేళిని
కలయుచు వగవగల - కరగింప
యెలమి మువ్వగోపాలుడింపుమీర హాయిని
పలుకుచు నటు మోమై పరవశమైయున్నది

|| ఎటుల ||

వ: . . . సరి | సా . . . సారి సన్ధి || సారి సరిగరిగ | రిమరిప పాపమ | రిగరిగరి ||
 . . . ఎటు | ల . . . మ . . . || ర . చి | యుం | దు ||
 సా . . మపదప . . . దనిదప | పపమరి గరిగరి || సా . . సరి | సా . . . సారి సన్ధి ||
 నే . . ఓ | చె . . . లి . . . || య . . ప . . మి . . . నే ||
 సా రి సరిగరిగ | రిమరిప పాపమ | రిగరిగరి ||
 యు | దు | నే ||

2. సా . . మపదప . . . నిసపద | పపమరి గరిగరి ||
 . . . ఓ | చె . . . లి . . . ||

అ.వ: సా . . మప | దా . . . సా . . . || సారి రిగరి | రిస రిమరి | గరిగరి ||
 య . . కట | క . . . ట . . . || రే . యి . . . | ప | గ . . . ||
 సా . . సస | నిసరి సరిస | నిసపా || మపదపా . పదసా |
 లు . . కను | ల | గ . . . || ట్టి న . . . |
 సారి సని సా . ప | దపపమ గరిగరి || సా . .
 పై | తే || || ఎటుల ||

చ: రిమ | పా . . . పా . . . || పదపనిదపా . . పమపాదప | పాపమ గరి ||
 . . . వెల | ది . . . యూ . . . రి దా . . . | క | పో ||
 గరిగరిసరి | సా . . . సారి సన్ధి || సారి సరిగరిగ | రిమరిగరి | రిసా ||
 యి . . . వే | గ . . . వ . . . || త్తు . న | న | గ . . . ||
 మమ | మామా | మా . . . || మా మపమపమ | మాపమమరి . | మా . . . ||
 . . . పలు | వె త | లు . . . || నే | గొ | న్న . . . ||

....రిమ | పాపాదని | దాపా || మపామపనిపాని | పాపమరి | పా . మపా ||
పలు | క వ || ల . ద న గ ||
రిమ | పాపాదని | దపపా || మపామపనిపాని | పాపమరిమరి | గరిరీ ||
మొల | క న || వ్య . ల ము ద్దు ||
 సా . . సరి | సా . . . సారిసన్ధి || సరిసరిమరి | మరిమా | పా . . . ||
 . . . మొగ | మిం . . . త || చే . . సు . . . కొ . . . ని . . . ||
మప | దపదా | సా . . . సారీరీగరీ | రీసరీపమ | గరీరీ ||
తల | వం . . . చు . . . కొ . ని . . . ఎం తో . . . ||
 సా . . సస | నిసరీసరీస | నిసపా || మపదపా . పదసా | సారీసనీ సా . ప |
 . . . త . . . ల్ల డిం . . . చి న వ |
 దపపమగగరీ || సా . . .
 గ || ఎటుల ||

ఆవతారిక ;

ఈ పదమునందుగల నాయిక పరకీయ ప్రౌఢ కలహాంతరిత. ఈమెకు చంద్రుడు చూడ చూడ వేడిమాయెనట. మలయమారుతము సెగలుగ్రక్కుచున్నదట. ఆ 'తెలివి యొకరి సొమ్మా! ఎందుకే విభుని తిరుగ బొమ్మంటి నమ్మా' అని తాను చేసిన పొరపాటును చెలికత్తెతో చెప్పకొని వాపోవుచున్నది.

పున్నాగ వరాళిరాగము ప్రాచీనము. భాషాంగము, నిషాదాంత్యము. 'స గ రి గ మా' అనునప్పుడు చతుశ్రుతి రిషభమును పలికించుట సంప్రదాయము. ఈ రాగమును ఇప్పటి వాడుకప్రకారము రి వ మేళమయిన తోడి జన్యముగా లక్షణకారులు చెప్పియున్నారు.

ఆరోహణ : స గ రి గ మ ప ద ని - అవరోహణ : ద ప మ గ రి స ని సా

రాగం - పున్నాగవరాళి - త్రిపుటతాళం

ప : తెలివి యొకరి సొమ్మా? యెందుకే విభుని - తిరుగబొమ్మంటి నమ్మా !

అ. ప : చలమున ననవిలుతుడు ఏసిన

అలరు ములుకుల కులికి అలసితి ! ఆ

॥ తెలివి ॥

చ. చేడెరో! యేమందునే? నిన్నటిరేయి - రేరేడది యేమొగాని

వీడు చల్లని వాడటంచు - చూడ చూడ వేడి మాయె

॥ తెలివి ॥

2. బాయరాని ప్రేమతో బాల! మువ్వ గో - పాలుడు నను గూడగా
కాయజుని రసమాయ పరవశ - మాయ నుపరతిసేయనైతి

॥ తెలివి ॥

3. మైచల్లగా చేసెడి కమ్మనిముద్దు - మలయమారుత మిప్పుడు
వీచినంతట చూచితే సెగ - గాచినటువలె తోచుచున్నది

॥ తెలివి ॥

ప: రీసా... రిససని | సనిసని || సారిగరి | గమ పదపా | పమగరి ||
తెలి... వి... యొ... || క... రి... సా... ||

రీసా... || రీగరిగమ | పమపా | పా... ||
మ్మా... ఎం... దు... కే... ||

మదపా... పదపా మపమా | పా... మదపా... పదపని దప | పా... ||
వి... ఖ... ని... || తి... రు... గ... పొ... ||

రీగరిగమ పాదప | పమాగ | గరిరి || సా... సా... సారిగ రిససని ||
మ్మం... టి... న... || మ్మా... ఆ... ||

తెలివి ॥

అ.ప: ... సరి | రిమరి రిమరి | రిమరి రిమరి || గాపపమగ | గరిరి | సా... ||
... చల | ము... న... || న... న... వి... లు | తు... ||

సా... సని | సా... రి | రిమరి రిమరి || రీ... గరిగపమ | పా... పా... ||
దు... ప... సి... || అ... ల... రు... ము... ||

దాపా... దపపమ | పా... మదపా... దపపమ | పా... ||
లుకు... ల... || కు... లి... కి... ||

రీగరి గమ పద । పపమ గ । గరిరీ ॥ సా । సా . . । సారిగ రిససన్ని ॥
అ . . ల . . . । సి . . . । తి . . ॥ । . . . । ఆ ॥

॥ తెలివి ॥

చ : పద । పా . . । పాపమ ॥ రిగరి గపమగరీ । రీ . . । సా . . ॥
. . . . చే . । చే . . । రో . . ॥ ఏ । మం . . । దు . . ॥

సా . . రీ । సా . . । రిససన్ని ॥ సారిరిగరి । రీగరి రీగరి । రీగరి రీగరి ॥
నే . . ని । న్న . . । టి . . . ॥ రే . యి . . । రే । ॥

రీగరి రీగరి రిగ । మా . . । మామగ ॥ రిగరి గపమగరీ । రీ . . । సా . . ॥
. రే . । డ . . । ది . . ॥ యే . . మో । గా . . । ని . . ॥

. . . . దా । పా . . । పా . . ॥ మదపా . . । దపమా । పా . . ॥
. . . . వీ । దు . . । చ . . ॥ ల్లి . ని . . । వా ॥

పా । పదపని దప । పా . . ॥ పాపరి రీ . గ । గమపా । పా . . ॥
డ । టం । మ . . ॥ . . . చూ . । డ . . । చూ . . ॥

పా । పదపని దప । పామా ॥ మా గ గరి రి । సా . . । సారిగ రిససన్ని ॥
డ । వే । డి . . ॥ మా . యే . . । । ఆ ॥

॥ తెలివి ॥

అవతారిక :

ఉత్తమురాలయిన ఈమెస్వీయ మధ్య. 'స్వప్నమునందైనను తన స్వామిని తప్ప అన్యుని నెరుగని ఈమె, 'నిన్నుజూచి నాలుగైదు నెలలాయె ! మువ్వగోపాలా !' అంటూ విడమని , అన్నమని, వేడుకని, నిదురయని, యిట్టివేమియు లేక, అడవిలో ప్రొద్దుగూకిన అంధ కారపు బ్రతుకై నదని. కన్నెలు నవ్వినా, కన్నవారాడుకొన్నా లక్ష్యమే లేదని, న్నిన్నావా ? 'నీతోడిదే లోకమని యున్నాను.' అనుచున్నది.

రాగం - పున్నాగవరాళి - త్రిపుటతాళం

ప : నిన్ను జూడ గలిగె నేనిన్నాళ్ళకు

అ. ప : నిన్నుజూచి నాలుగైదు - నెలలాయె మువ్వగోపాల

॥ నిన్ను ॥

చ : నిన్నరేయి కలలో నా - కనులగట్టినట్లుండ

వెన్నుడా దిగ్గున లేచి - వెదకి కానక

కన్నీరుచే పైట తడిసి - కరిగి చింతనొందితి

నన్ను తలచితివోలేదో - నా నోము ఫలము

॥ నిన్ను ॥

2. విడమని యన్నమని - వేడుకని నిదుర యని

యెడబాసినది మొద - లేమియు లేదుగా !

యడవిలో ప్రొద్దుగూక - యంధకారమైన వానలో

తడిసి దోవగానని - దానివలె యున్న తనకు

॥ నిన్ను ॥

8. కన్నవా రాడుకొనేది - కన్నెలు నవ్వుకొనేది

విన్నావో వినలేదో ! - వినరా ! యీవెంత

నిన్నుగూడినదే మొదలు - నీతోడిదే లోకమై

యున్నా నింతే పేరేమననై - యుంటినా మువ్వగోపాల

॥ నీన్ను ॥

ప: స రి | సా . రి | సా స ని || సా . . రీ గ రి | గ రి సా రీ గ రి | గా . . .
 నిన్ను | జా డ గ లి గె నే

రీ గ రి గ మ ప ద పా ద ప | పా ప మ గా | గ రి రి ||

ని . . న్నా శృ కు

2. సా . . స రి | సా సా రి స | రి స న్ని న్ని || సా . . రీ గ రి | గ రి సా రీ గ రి | గా . . .

. . . . నిన్ను | జా డ గ లి గె నే

రీ గ రి గ మ ప ద పా ద ని | ద ప ప మ గా | గ రి రి రి || పా

ని . . న్నా శృ కు నిన్ను ॥

అ. ప: ప ద పా | మా మా . రి | రి మ గా రి || రి గ రి గ ప మ | పా మ ప దా | పా . . .
 ని . న్ను | జా చి || నా . . లు గై దు . . .

ప ప మ గా . మ గ మా | పా మ ప దా | పా రీ గ రి | గ మ ప ద పా ద ని | ద ప ప మ పా ||

నే ల లా యె మ . . . వ్య గో ॥

. . . . గా | ప మ గా గా | గ రి రీ సా ||

. . . . పా | ల ॥

2. . . . ప ద పా | మా మ ప ద ప | మా . రి గ రి || రి గ రి గ ప మ | పా ప ద ద ని దా | పా . . .

. . . . ని . న్ను | జా చి || నా . . లు గై దు . . .

పపమగా.మగమా.పామపదా.పా...॥...రీగరి.గమపదనిద.
నె...ల...లా...యె...ము...వ్య...॥

పాదనిదపమా॥పా...రీగరి.గమపదపాదప.పమగాగరిరీ॥సా...
...గో...పా...ల...॥

నిన్ను॥

చ: ...సరి.సాసారిగ.రిసనీసని॥సా.రిగరి.రిసరీగరి.సరిగరిగా॥
...నిన్ను.రే...యి...క.ల...లో...నా...॥

గా...రిగ.మా.రిగ్గా...గా.పపమా.గ.గరిరీ.సా...॥
...కను.ల...గ...ట్టి.న...టుం...డ...॥

...సస.రీగరిగరిగరి.రిగరిగరిగ॥రీరిసా.రీ.గరి.రిసరీగరి.
...వెన్ను.డా...డి.॥గ్గు...న...తే...॥

సరిగరిగా॥గగపా.మ.మా.గరిగరి.రీగరిగరిరీ॥
...చి॥వెదకి...గా...న...॥

సా...పదపా.మామరి.రిమగారి॥రిగరిగపమ.పామపదా.పా...॥
క...క...న్నీ...రు॥చే...నై...టత...డి...॥

పా...గగ.పమపా...పదపనిదప॥పమపామపదపా.పాపమగా.
సి...కర॥గి...చిం...త...నొం...డి...॥

పమపా॥...సస.మా...మా...మపమపపపమగరి.
తి...నన్ను.త...ల...చి...తి...॥

రీగరిగమ.పామపదా॥పా...రీగరి.గమపదనిద.పాదనిదపపమ॥
వో...లే...దో...నా...నో...॥

పా...రీగరి.గమపదపాదప.పమగాగరిరీ॥సా
ము...ఫ...ల...ము...నిన్ను॥

అవతారిక :

స్వీయనాయికయగు ఈమెది తనస్వామి ఎవరితో నేమిచేసినను తాను పట్టించుకొనని స్వభావము. గనుకనే అన్యనాయికా సహితుడయిన మువ్వగోపాలుడు సొగసుపాటలు పాడు కొనుచు, తన వీధి కే వచ్చినసూ, తాను మనసులో బాధపడినదే కాని అతని నేమియు ననలేదు.

ధన్యాసిరాగము ప్రాచీనము. ఇప్పటివద్దతిప్రకారము ఇది రి వ మేళకర్తయగు తోడి జన్యము. వెంకటమఖ ఈ ధన్యాసి రాగము నారీరితిగౌళమేళ జన్యము, భాషాంగముగాను చెప్పియున్నారు. అయినను సుబ్బరామదీక్షితులవారు ఈ ధన్యాసియందు శుద్ధ రిషభ ప్రయోగములే ఉండుటవలన ఈ రాగము తోడి జన్యముగానే పాడుట సంప్రదాయముగా నున్నదని చెప్పినారు. ఇది రక్తిరాగము, శ్రేత్రజ్ఞుని పదములలోగల రాగస్వరూపము మనోజ్ఞముగా నున్నది.

ఆరోహణ : స గ మ ప ని సా - అవరోహణ : స ని ద ప మ గ రి సా

రాగం - ధన్యాసి - త్రిపుట తాళం

ప : చల్లనాయెలేరా నా మనసెంతో

అ. ప : చల్లనాయెలేరా నా సామి మువ్వగోపాల

॥ చల్లనాయె ॥

చ : చెలరేగి అది నీవు, చేపట్లు పట్టుక

కిలకిలనగుచు వె - న్నెలలోన రాగా

అలివేడి వేరొకతె - ఆకుమడుపులియ్య

పలుమొనలనందుకొని - పడతికియ్యగచూచి

॥ చల్లనాయె ॥

2. జోడు గూడి అది నీవు - సొగసుపాటలుపాడుకొంటు

వేడుక మీర నీ - వీధికేరాగా

తోడి చెలివచ్చి నా - తో విన్న వింపగ

మేడమీదనుండి మీ - మేలిమి చూచి చూచి

॥ చల్ల నాయె

3. ముదమున అది నీవు - ముచ్చటలాడుచుండగ

అడి యేమో పదిరి ని - న్న నగవిని

గదిమి నిరాకరించి - కాదని యిందువచ్చి

కదసి నన్నేలిన - ఘనుడవు మువ్వగోపాల !

॥ చల్ల నాయె ॥

వ:న గ మా । పా... । పా ॥ ని స ని ని ద ప । పా... । ॥

....చ. ల్ల । నా... । ఎ ॥ లే... । రా... । ॥

పా ప మ గా మా । పా... । పా ప మ గ రి ॥

నా... । మ । న... । సెం... ॥

2. సా...న గ మా । పా పా రి స । ని ద పా ॥ ప మ గా ప మ గ రి... । సా... । ॥

తో...చ. ల్ల । నా... । ఎ ॥ లే... । రా... । ॥

పా...ని స రి ని స । ని ద పా । పా ప మ గ రి ॥

నా... । మ । న... । సెం... ॥

3. సా...న గ మా । పా ప ని స రి । ని స ని ద పా ॥ ప మ గా ప మ గ రి... । సా... ।

తో...చ. ల్ల । నా... । ఎ... ॥ లే... । రా... ।

.... ॥ పా రి సా । ని స స ని ప ప ని । ని పా మ మ ప ప మ ॥

.... ॥ నా... । మ । న... । సెం... । తో... ॥

...గ ప మ గ రి స

... ॥ చల్ల నాయె ॥

అ.ప : . . . స రీ సా | నీ ని ద | పా ప మ || ప ని ప ప స ని | సా . . | సా . . ||

. . . చ . ల్ల | నా ఎ || లే | రా . . | నా . . ||

సా . ప ప ని | సా మ గ | గ రీ రీ స || సా స గ రీ స రీ ని | స ని ప ప | పా . ని ని పా మ ||

. . . సా . | మి . . | ము . . . || వ్య | గో . . | పా ||

గా . .

ల . . చల్ల నాయె ||

చ : . . . ని స | నీ . ద | పా . . || పా మ పా . | పా ప మ గా | గా . . ||

. . . చె ల | రే . . | గి . . || అ . ది . | నీ . . . | వు . . ||

1. గా . . స గ మా | పా ప ద ప ని | దా పా || ప మ గా గ ప మ | మా ని ప మ గ రీ | రీ సా ||
. . . చే . . | ప | ట్లు || ప | ట్లు | క . . ||

2. సా . . స గ మా | పా ప ని స రి | ని స ని ద పా || గా మ గ ప మ ని ప మ గ | రీ . . | సా . . ||
. . . చే . . | ప | ట్లు . . || ప | ట్లు . | క . . ||

సా . . ప ని | స గ మ ప ని ప మా | మా . . || మా మ ప మ ప మ | గా . . | గా . . ||
. . . కి ల | కి | ల . . || న . . గు . . | చు ||

గా . . స గ మా | పా ని ప | ని ప ని ప || ప ని ప ప స ని | రీ స ని దా ప పా | పా . . ||

వె . . న్నె . ల | లో న . || రా | | గా . . ||

1. . . . స రీ సా | నీ . ద | పా మా || ప ని ప ప స ని | సా సా | సా . . ||

. . . అ . లి | వే డి || వే | రొ క | తే . . ||

2. . . . స రీ సా | నీ ని స రీ స | ని ద ప మ || ప ని ప ప స ని | సా సా | సా . . ||

. . . అ . లి | వే | డి . || వే | రొ క | తే . . ||

సా పా ప ని । సా మా । గ రి రి స ॥ సా . స గ రి స రి । స ని సా । సా సా ॥
 . . . ఆ . । కు . । మ . . . ॥ దు . పు । లి . . . । య్య . . ॥

1. సా . . ప ని । సా సా । సా . . ॥ సా ని రి స ని దా ప । పా . . । పా ప మ గా ॥
 . . . పలు । మొ న । ల . . ॥ నం । దు . . । కొ . . . ॥

గా . . స గ మా । పా పా రి స । ని ద పా ॥ ప మ గా గ ప మ । మా ని ప మ గ రి । పా . . ॥
 ని . . ప . డ । తి కి ॥ య్య . . గ . . । చూ చి . . ॥

2. . . . ప ని । సా సా । సా . . ॥ స గ గ సా ని ని స స నీ ప । ప ని ని పా మ మ ప ।
 . . . పలు । మొ న । ల . . ॥ నం దు కొ ।

ప మా గ గా ॥ గా . . స గ మా । పా ప ని స రి । ని స ని ద పా ॥
 . . . ని ॥ ఆ . . ప . డ । తి కి . . ॥

ప మ గా గ ప మ । మా ని ప మ గ రి । సా . . ॥

య్య . . గ . . । చూ చి . . ॥ చల్ల నాయె ॥

అవతారిక :

మానవతియగు ఈ ప్రాథమిక నాయక సామాన్య. ఈ పదమునందు చెప్పింది లింగడు, కంచివరదుడు ఎదురెదురుగా నాయకకు సాక్షాత్కరించుట గమనార్హము. వారి యిరువురి యందును ఆమెకు మువ్వగోపాల భావమే కలిగినట్లు పదమునందుగల అభిరచరణము చెప్పుచున్నది. శ్రేష్ఠజ్ఞులు అనేక దివ్యశ్రేష్ఠములను దర్శించి అక్కడి దేవతామూర్తులలో తన ఆరాధ్య దైవ మైన మువ్వగోపాలస్వామిని అంతర్లీనముగా దర్శించుచూ పదములు పాడుకొన్నారు. అటువంటి పదములలోనిదే ఈ పదము.

రాగము - ధన్యాసి - ఆదితాళం

ప: చక్కని దయగలదాయిది నీ - జాగా చప్పింది లింగా !

అ. ప: యిక్కడికి వచ్చినది - హెచ్చు కంచివరద !

॥ చక్కని ॥

చ: చెలికాడ నిన్ను చూడవచ్చితి - చెప్పిందిలింగా !

తెలిసె మాయింటికి రాని - దేమో కంచివరద !

॥ చక్కని ॥

2. ఇందున్నావని ఈడవచ్చితి - చెప్పింది లింగా !

అందుకేమి యెవరిల్లిది - యవర కంచివరద !

॥ చక్కని ॥

3. కానీ వెనుక దార్కాణించే - గాని చెప్పింది లింగా !

యూనికతో మనమేకమై - యుందాము కంచివరద !

॥ చక్కని ॥

4. ఎవ్వడో యీ పడకింటిలో - నవ్వేది చెప్పింది లింగా !

మువ్వగోపాలుడు గాక - మరెవ్వరు కంచివరద

॥ చక్కని ॥

ప: ...స స గ మా పా | నీ సా | స ని దా ప మ ||

...చక్క... ని | దయ | గ . ల ద . ||

మ గ మా పా . మ గ మ గ మ | పా ని ప ప మ ప మ | మ గ రీ సా రి ని ||

యి - ది నీ . జా . గ . . | చ . . వ్యం . . . | ది . . లిం . . ||

అ. ప: సా . రీ స నీ . ద పా . మ | పా . మ మ గ మా | పా నీ ||

గ . యి . క్క . . డి . . | కి . . వ . . | చ్చి న ||

సా . ప ని స రీ స గ రీ స | స రీ ని స ని ద ప మ | ప ని సా ||

ది . హె . చ్చు . . . కం . | చి . . . వ . . . | ర . ద ||

ని ద ప మ గ రి

. చక్కని ||

చ: ...ని స నీ . ద పా | ప మ గా మ ప ని ప | ప మ గా గ రి రీ ||

...చెలికా.. డ | ని . . న్ను . . . | చూ . . డ . . ||

సా . ఫని స రి స గ రి స | రి స నీ సా | గా మా ||

.. వ . చ్చి . . . తి . | చె . . వ్యం | ది లిం ||

పా . రీ స నీ . ద పా . మ | పా . మ మ గ మా | పా నీ ||

గా . తె లి సె . . మా . . | యిం . . టి . . | కి రా ||

సా . ప ని స రీ స గ రీ స | స రీ ని స ని ద ప మ | ప ని సా ||

ని . దే . మో . . . కం . | చి . . . వ . . . | ర . ద ||

ని ద ప మ గ రి

. చక్కని ||

అవతారిక :

విప్రలబ్ధి యగు ఈనాయిక స్వీయ, ప్రౌఢ. తన స్వామి కాగిటలేని 'ఈ మేను జీవున కెంత ప్రేమమాయె'నే అంటుంది. విభుని తేమ సమాచారము వినరాలేదని వగచుచున్నది. ఝంపతాళములో నున్న పదములు చాలా తక్కువ. ఈ పదమునందుగల సాహిత్యము అతి మనోజ్ఞము. రాగ సందర్భములును మధురాతి మధురములు.

ఘంటారవమును ఘంట అని కూడా చెప్పుదురు. ఇది భాషాంగము. వెంకటమఖ సంప్రదాయమున నారీరీతిగాళ జన్యముగాను, వక్రసంపూర్ణముగాను చెప్పియున్నారు. కాని వాడుకలోగల ఘంటారవ రాగస్వరూపము నిషాదమునుండి దైవతమువరకే యున్నది. రి వ మేళమయిన తోడి జన్యము. 'గ మ మ్మ మ' అను ప్రయోగమున గల రెంగవ మధ్యమము ప్రతిమధ్యమముగా పలుకుచుండుట వాడుక. ఇదిగాక ఇందలి స్వరములు తోడి, ష్టాగవరాళి మొదలయిన రాగములలోవలె ఎక్కువ గమకములురాక, స్వరములు వాటి వాటి స్థానములయందే యథోచితములయిన కంపితములతో పట్టుటయే వాడుక.

అరోహణ : ని స రి గ మ ప దా - అవరోహణ : ద ప మ గ రి స ని

రాగం - ఘంటారవము - ఝంపతాళం

ప : ఈమేను జీవునకు ఎంత ప్రేమమాయన్

అ.ప : భాను మా మువ్వగోపాలు కాగిటలేని

॥ యీమేను ॥

చ: పడతినే నొక చోట ప్రాణేశుడొకచోట
ఎడచాసి మరునిచే యిడుమలకు లోనైతి
కడలేని విరహాగ్ని - క్రాగివేగితి చాల
పుడమిలో వేరె జన్మముకలదే సుదతి

॥ యామేను ॥

2. మోముజూడ మనసై మోవియాన నోరూరి
యాముకొన్న ప్రేమచే నసురుసురనుచు
సోముకాకల జిక్కి సొమ్మసిల్లగ మేను
కామిని రో యెడతెగని కన్నీట నిటులున్న

॥ యామేను ॥

3. కంతుకేళి మువ్వగోపాలు గలసియున్నది తలచి
వింతతోచి నామనసు వేవిధములాయెన్
యింతిరో విభుసేమ మీవరకు విననైతి
యెంత వ్రాత వ్రాసియున్నదో? యింతకు తాళియున్న

॥ యామేను ॥

చ: .. స రి । మా .. మా ॥ గా . మ మ గా రి । రీ . గ గ రి సా రి స ॥
.. ఈ . । మే .. ను ॥ జీ । వు .. న . . కు . ॥
రి ని న్ని । సా రి గ రీ గ మ గ గ రీ ॥ మా మా మ గ । గా ప మ గ రి సా ॥
.. ఎం । త ప్రి . . ॥ య . . . । మా యెన్ ॥

2. సా . రి సా . రి । మా .. మా ॥ మ ప ద ప ప మ గా । గ రి రి స రి స ॥
ఈ । మే .. ను ॥ జీ । వు . న . కు . ॥

3. దా . . । మ ప ద ప ప మ గా గా ॥
ఈ . . । మే ను ॥

అ.ప: సా.రి సా.రి | మాగా...పా.మ పా.మ | పదపద పా... ||

భా... | మమా...ము... | వ్య...గో... ||

మా...పా.ద పపమా మా.గ || గాగా | పమగా గరిరీసా ||

పా...లు...కా... || గిట | లే... ని || ఈమేను ||

చ: ...సరి | మామమ గా గరిరీ || సరిసా సరిసా | సరిసా సరినీనీ ||

...పద | తి...నే... || నొ...క...చో...ట ||

...నీ | సారిగ రీగమ గగరి || మా.గ గరి. రిరినిసా ||

...ప్రా | డే...శు...డొ...క...చో...ట ||

...దప | మామగగా || గాగా | గమపద పా... ||

...ఎడ | జా...సి || మరు | వి...చే... ||

...గ గ | గాపమ పా.మ పా || మపదప పమగా | గరిరీసా ||

...యిడు | మ...ల...కు || లో...నై...తి ||

...సరి | మా...మా || మాపదపా | పపమగగా ||

...కడ | లే...ని || విర...హో...గ్ని ||

...గా | గాపా.మ పా.మ || పమమద పమగా | గరిరీసా ||

...క్రా | గివే... || గి...తి...చా...ల ||

...సరి | మామా...మా...పాపాపమగా ||

...పుడ | మిలో...వే...రెజ... ||

గాగా | పా.మ పా.మ పా || పమమద పమగా | రిరినిసా || సా

న్యము | క...ల...చే || సు...ద...తి... || ఈమేను ||

అవతారిక :

విప్రలబ్ధి నాయకయగు ఈమె. 'చెలులు తనకు చేసిన వంచనలు' తనపై తన స్వామి! గల అనురాగమును చూచి ఓర్వలేనివారు ఆడుకొనెడి మాటలు, తలచుకొని తన 'కన్నీరు చెలులకు పానకము కాబోలు.' అని విలపించుచున్నది.

రాగం - ఘంటారవము - ఆదితాళం

ప : వన్నెకాడిందు రాగానే - వద్దనేరమ్మా

అ. ప : కన్నీరు చెలులకు - పానకము కాబోలు

॥ వన్నె ॥

చ : అందముతో మంచి మాట - లాడుచునుంటె
అందరు నావంటి వార - లని యుంటినమ్మా
యిందుముఖి ప్రాణేశు - నెడము చేసినదాక
కందువతో నిందుకే - కంకణము గట్టిరే

॥ వన్నె ॥

2. నెనరుతో నాయింట - నే యున్నాడని సారెకు
మనసు విరుగవలెనని - మందలింతురే
వనితవారి మాటలు - విననైతి నమ్మకజెల్ల
కినిసి కలవి లేనివి యే - మని బోధించిరో

॥ వన్నె ॥

3. పలుమారు మువ్వ గో - పాలుని నేను
కలిసి తన జీవము - వలె నుంటినమ్మా
మెలత లందరికి నా మేలు కనులకు వెగలై
చలవట్టి వారేమి - సాధించుకొన్నారో

॥ వన్నె ॥

ప: ... పద పా పా | పమ పా పమ గా | గ రి రీ సా ||

... వ . న్నె కా | డిం . . . దు - . . | రా . . గా ||

రి స రి ని స ని స రి మా మా ప మ గ | గా మ ప ద ప | ప మ గా గ రి రీ ||

నే వ . ద్ద నే | ర | . . . మ్మ . . ||

అ. ప: సా . స రి మా మా | గ మ మ్మ మ మా మ్మ గ | గ మ మ్మ మ మా మ్మ గ ||

... క . న్ని రు | చె లు . . . | ల కు . . ||

గా . స రి మా మ ప ద ప | ప మ గా గ రి రీ ప మ | గ రి రీ సా . ని ||

. . పా . న క | ము . . కా | బో . . లు . . ||

సా

.. వన్నె ||

చ: ... మ మ మా మా మ్మ గ | స రి మా ప మ గా | గ రి రీ సా ||

... వ లు మా రు . . . | మ వ్వు | గో ||

... స ని సా రి స | ని స రి గ మా మ్మ గ | గ రి రీ సా ||

... పా . లు ని . | నే | ను ||

... స రి మా మ ప ద ప | దా మ ప ద ప | ప మ గా గ రి రీ ||

... క ల ని త | న జీ | వ . . ||

సా రి ని స వ మా మ గ గా | గా గ మ ప ద | పా . . ||

ము . . వలె నుం టి . . . | న | మ్మ . . ||

... ప ద పా పా | ప మ పా ప మ గా | గ రి రీ సా ||

... మె ల త లం | ద . . రి . . | కి . . నా ||

రి స రి ని స ని స రి మా మా మ గ | గా మ ప ద ప | ప మ గా గ రి రీ ||

.. . . . మే . లు క ను . | ల కు . . . | వె . . గ . . ||

సా . స రి మా మా | గ మ మ మ మా మ గ | గ మ మ మ మా మ గ ||

తై . చ ల ప ట్టి | వా | రే ||

గా . స రి మా మ ప ద ప | ప మ గా గ రి రీ ప మ | గ రి రీ సా ||

మి . సా . ధి చు | కొ . . న్నా | . . . రో || వ న్నె

అవతారిక :

విరహోత్కంఠితయగు నాయక పరకీయ. ఈమెకు యెదుగిరి చెలువరాయడైన మువ్వగోపాలుడు ప్రేమియ్యడు. అతనిపైగల మోహము ఎంతటిదో! ఒరుగుపై నన్నొరగ నీయడట 'అనకాలు తేనె చేదట. జాజులు మొనలాయెనట. తలవాకిలిల్లాయెనట' అని ఎంతో వయ్యారముగా తన విరహమును చెప్పుకొనుచున్నది.

రాగం - ఘంటారవము - ఆదితాళం

ప: పల వలచితి నమ్మా - యెట్లా వేగింతునే కొమ్మా!

అ.ప: యీలా గొట యెరుగనైతి - యెదుగిరిచెలువరాయనిపై

॥ పల ॥

చ: ఉన్నచోట నుండనీడు - ఒరుగుపై నన్నొరగనీడు

అన్నా హారములేదు - అనకాలు తేనెచేదు

॥ పల ॥

2. చలువలై తేనె చదాయ - జాజులెంతో మొనలాయ

నిలువరాని మోహమాయ - నిట్టూర్పులగ్గలమాయ

॥ పల ॥

3. తలపు వానిమీద నాయ - తలవాకిలే యిల్లాయ

పలుమారుగదసిన మువ్వగో - పాలుడో చెలువరాయనిపై

॥ పల ॥

ప: . సరి గామాగా మపదప పమగా గరిరీ సా ||
 . ఏ . ల వ ల . చి . . . తి . . . న . మ్మా .
 . సరి మా గమమమ గమమమ గమమమ మామగ గా రి సరిని ||
 . ఎ . ట్లా చే . . . గిం . . . తు . . . నే . . . కొమ్మా . . . ||

అ. ప: నిదపా దపపమ పా గమపా దపపమ పా ||
 . యిలా గౌ . . . ట . ఎరుగ నై . . . తి ||
 . గమ పదపమ గా గమపద పమ గా పమ గా గరిరీ || స
 . యెదు గి . . . రి చె . లు . . వ . రాయ . ని వై . . . || పలి ||

చ: . సరి గామాగా మపదప పమగా గరిరీ సా ||
 . ఉ . న్న చో ట . నుం . . . డ . . . నీ . . . దు ||
 . సరి మా గమమమ గమమమ గమమమ మామగ గా రి సరిని ||
 . ఒరు గు వై . . . న . . . న్నొ . ర . గ . . . నీ దు . . . ||
 నిదపా దపపమ పా గమపా దపపమ పా ||
 . అన్నా హో . . . ర . ము . . . లే . . . దు ||
 . గమ పదపమ గా గమపద పమ గా పమ గా గరిరీ || స
 . ఆ . న . . . కాలు . తే . . . నె చే . . . దు . . . || పలి ||

అవతారిక :

పరమేశ్వరుడు యగు ఈమె మధ్య విరహాత్కంఠిత. నాయకుని ఉదాసీనతకు కోపగించుకొన్న ఈమె, 'ఎంతో లాలించి కూడినా హితవుమాట సున్న. రంతుసేయక నామనసు రాయి చేసుకొన్నాను.' అంటూ తన చెలికత్తెలతో చెప్పుకొనుచున్నది.

ఈ ఖండే రాగమునకు లక్షణములు ఏ గ్రంథమునను కానరాలేదు. చక్కటి స్వర సందర్భములతో ఉన్న ఈ రాగము, ఇప్పుడు వాడుకలో ఎందుకు లేదో అర్థమగుటలేదు. కాని ఇందలి స్వరముల పోకడలు కొంతవరకు ఇప్పటి లి దవ మేళమయిన ధేనుకను పోలియుండుటచే, బహుశ ఇది ధేనుక జన్యమో, లేక ధేనుక రాగమునకే ప్రాచీన స్వరూపమో కావచ్చునని తోచుచున్నది. ఇందుగల స్వరములు వాటి వాటి స్థానములయందే ఉచితములగు కంపితములతో పట్టుటవలన, రాగస్వరూపము స్పష్టమగుచున్నది. ఇందు శుద్ధ రిషభ, సాధారణ గాంధార శుద్ధ మధ్యమ శుద్ధ దై వత కాకలి నిషాద స్వరములు వచ్చుచున్నవి.

ఆరోహణ : స రి గ మ ప ద ని స - అవరోహణ : స ని ద ని ద ప మ గ రి స.

రాగం - ఖండే - త్రిపుటతాళం

ప : ఫలమింక యేమి కద్దు ? - భామరొ ? చాలు

అ. ప : పలుకేల చాలు మా మువ్వ గో - పాలు పొందు వద్దు

॥ ఫల ॥

చ : చెనకి వానితో నే గూడి - చేసితి నెనరు

చనవుల నిచ్చోట యింతి - చలమెట్లా యీచేరు

వనజాక్షి వాని కోసరమై - దిన దిన మీ పోరు
కని విన్నవారేమైనా - కాదనబోరూ

॥ ఫల ॥

2 వామాక్షిరో వాడిడకు - వచ్చే మనసు లేదు
రామా వాడిందు రాదలచితే - రానిచ్చేనికాదు
యేమో నాటి కాయ పాయ - యింక పనిలేదు
భామా! నామనసు వాని - పై నాటివుండబోదు

॥ ఫల ॥

3 ఎంతో లాలించి కూడినా - హితవుమాటలు సున్న
రంతుసేయక నామనసు - రాయిచేసుకొన్న
అంతరంగునికై వేచి - అలసితినే మొన్న
వింతలు మువ్వ గోపాలుని - వితములన్ని విన్న

॥ ఫల ॥

ప : స రి | సా . . . సా రి స న్ని || స రి సా . రి మా ప మ గ మ | పా ద ని ద ప ప మ |
. . . . ఫల | మిం . . . క . . . || యే . . . మి | క |
గా గ రి రి || సా . . గా | మా ప ద పా ద ని | ద ప ప మ గా ||
ద్దు . . . || . . . భా | మ | రో ||
గ మ ప ద ప మ గ మ ప ద ప మ | గ మ ప మ ప దా . | ప మ గా గ రి రి || సా . .
చా , లు | | || . . . ఫల ॥

2. గ మ ప ద నీ ద ప ద నీ . | ద ద పా . మ ప ప | మా . గ గ రి రి || సా . .
చా లు | | || . . . ఫల ॥

అ. ప : స రి | సా . . . సా . ని || సా రి గ రి గ మ గ గ రి | రి రి స ని | సా . . .
. . . . పలు | కే . . . ల . . . || చా | లు . . . | మా . . .

.... సీ ని । ద ని సారీగ । రీ స నీ సనిదా ॥ పమపా ద దపపామ । గామప మా . ప
ము . । వ్య . . . । గో ॥ పా . . . లు । పొం
 గామప । మా . ప మగగా ॥ గ రి రీ సా
 దు . . . । . . . వ . . . ॥ ద్దు . . . ఫల ॥

చ : సరి । సా . . । సారిగ రిసనీ ॥ రిస సరి మాపమ గమ । పాదని దపపమ ।
 ఎం . । తో . . । లా ॥ లిం . చి । కూ ।
 గాగరిరీ ॥ సా . . గ మ । పాదని దనిసని । దపపమ ॥ పదపా మ మపమాగ ।
 డి న . . . ॥ . . హి త । వు । మా . . . ॥ ట . . . లు ।
 గామప దదపమ । గాగరిరీ ॥ సా . గమ । పాదని దనిసని । దపపమ ॥
 సు । . న్న . . . ॥ . . రం . । తు । నే . . . ॥
 మపమా పపమ గామ । పా . ద సనిదా । పాదప దని ॥ సా . . సా . రీ ।
 య . . . క . . . । నా । మ . . న . ॥ సు . . రా . . ।
 గామగ రీగ మాపమ । గాపమగా ॥ రీస రీగ రీ సని । దపదని । సా . . ॥
 యి చే . . . । . . . ॥ సు . కొ . . . । న్నా . . . । సు . . ॥
 గ మ । పాదని దనిసని । దపపమ ॥ మపమా పపమగామ । పా . ద సనిదా ।
 . . . అం . । త । రం . . . ॥ గు . . . ని . . . । కై ।
 పాదపదని ॥ సా . సా . రీ । గామగ రీగ మాపమగా । పపమగా ॥
 బే ॥ చి . . అ . . । ల సి ॥

రి స రి గ రి స ని । ద ప ద ని । సా స రి । సా . . । సా . ని ॥

తి . నే । మొ న్న మి . . । త . . । లు . . ॥

సారిగ రిగమ గగరి । రి రి స ని । సా స ని । దని సారిగ । రిసని సనిదా ॥

ము । వ్య గో పా ని ॥

పమ పా ద ద ప పా మ । గా మ ప మా . ప గా మ ప । మా . మ మ గ గా ॥ గ గ రి సా

వి త । ము ల ని వి న్న

ఫల ॥

అవతారిక :

ఈ పదము పురుష విరహమును చెప్పు పదములలో నొకటి. తనయందు నాయిక కనబరచిన ప్రేమాతిశయమును తలచుకొని ఆమె యెడబాటునకు చింతించుచున్న నాయకుని వాక్యములే ఈ పదము. ఇందలి నాయిక విరహోత్కంఠిత సామాన్య.

ఆహిరి రాగము అతి ప్రాచీనము. వెంకటమఱి సంప్రదాయమున నారి రీతిగోళ జన్యముగాను, భాషాంగముగాను, ప్రతిమధ్యమము తప్ప తక్కిన స్వరము లన్నియు పలుకునది గాను వివరించి యున్నారు. కాని ఇప్పటి వాడుక ప్రకారము వకుళాభరణము జన్యముగానుండి 'ని ద ని స' అను సందర్భమున చతుశ్రుతి ధైవతమును, 'స గ స' అనునప్పుడు సాధారణ గాంధారమును, పలుకుచూ భాషాంగముగా ఈ రాగము ఒప్పుచున్నది. దీనిని పూర్వాచార్యులు రివ మేళముగా చెప్పియున్నారు. ఇందలి గమక వరికాదులు గురుముఖమున అభ్యసించి పాడుకొనవలెను. ఇందుగల స్వరములయందు నొక్కు, జారు, కంపితము పలుకు విధము కొంత కష్టసాధ్యము. 'ని ద ని స' అనునప్పుడుమాత్రమే చతుశ్రుతి ధైవతము పలుకును. 'ద ని ద ప' అనునప్పుడు శుద్ధధైవతమే పలుకును. 'స గ మ ప' అను ప్రయోగము తరుచుగా వచ్చును. 'స గ స ని' అనునప్పుడు సాధారణగాంధారము ఛాయా మాత్రముగా వోచును.

ఆరోహణ : స రి స గ మ ప ద ని స - **అవరోహణ :** స ని ద ని ద ప మ గా రి సా.

రాగం - ఆహిరి - త్రిపుటతాళం

ప : ఏరితి వేగింతునే ? ఓ చెలియా !

అ. ప : పరితి వేగింతు - ఎటువలె తాళుదు

సారెకుపై కొనే - సకియా ! నిన్నెడబాసి

॥ పరితి ॥

చ : సంధెప్రొద్దుకాడ - సమయమిదేయని

ముందు కాగిటజేర్చి - మోదముతో

దందనశాయకు - దై వాలరాయ నీ

పొందుగోరితినన్నట - పొలతి నిన్నెడబాసి

॥ పరితి ॥

2. అసబడిన చెలి - యను కూడకయున్న

దోసమురా యని - దూరుచును

బాసలిచ్చి నన్ను - బలిమిని యింటికి

సాసామిరమ్మను - ననబోడి నెడబాసి

॥ పరితి ॥

3. పలుమారు మువ్వ గో - పాల ! రమ్మనివేడి

నలిమి కాగిట మోవాన నిచ్చి

తలిరు విల్తుని కేళి - తమిళీరగా నన్ను

కళలంటి కూడిన - కలికి నిన్నెడబాసి

॥ పరితి ॥

ప : స గ | మ గ మ ప ద ప | మా పా || మా . గా . | గ మ ప ద | ప మ గ రి ||

. . . . ప . | రీ తి || వే . . . | గిం తు . ||

సా పా దా || నీ సా . రి రి స | స నీ ప | ద ని ద ప ||

నే ఓ . . || చె లి య ||

2. పా ప మ స గ | మ గ మ ప ద ప | మా మా || మా . గా . | గ మ ప ద | ప మ గ రి ||

. . . . ప . | రీ తి || వే . . . | గిం తు . ||

సా ద ప ద ని ద రీ || సా నీ ని ప | ప ద ప ని ద ప | పా . మ ||
నే ఓ || చె లి య ||

3. పా స గ మా || పా దా ని స ని ప | ప ద ప ని ద ప | పా . మ || గా . .
. ఓ || చె లి య ||

|| పరీతి ||

అ. ప : ప ద | ని ద నీ | సా . . || సా సా సా స ని ||
. ప రీ తి వే గిం తు
సా . . ని ని | నీ నీ ని ప || ప ద పా దా ని స ని ద | ద ని దా | పా . . ||
. ఎటు | వ లే తా ఖ దు

2. ద ప ప మ ప ద | ని ద ని స రీ స | నీ సా || సా స మ గ మ గ | స రీ స రీ స ని | సా స ని ||
. ప రీ తి || వే గిం తు
సా . . ని ని | ని ద ని స ని | ని స రీ రీ || ని సా రి స ని | ప ద ప ని ద ప | పా . . ||
. ఎటు | వ లే తా ఖ దు

1. ద ప ప మ ప ద | ని ద ని స రీ స | నీ సా || సా స మ గ మ గ | స ని స రీ సా |
. ప రీ తి || వే గిం
స రీ సా స రీ సా || స రీ సా స రీ సా స ని | ని ద ని స ని | ని స రీ రీ ||
తు || ఎటు | వ లే

ని సా ని స రి సా రీ | స ని ని ప | ప ద ప ని ద ప || పా . . మా ద ప | మా మా
తా ఖ దు || సా రె ఖ

గ మ ప ద ని స | స స ని ద ప | ప ప మ గ || గా . . స గ | మ గ మ ప ద ప | మా మ ద పా ||
నై కో నే ఓ స కి | య ని

మా . గా . . గమపద . వమగరి || సా . .

న్నె . డ . . తా || సి . . పరీతి ||

చ : . . . మాదప . మా మాదప || మా మా . . గామప మా . ప ||

. . . . సం . . . దె ప్రా . . . ద్దు కా . . . డ ||

గా . . సగ . మగమా . పా . . . పాదప దానిస నిద . పదపనిదప . పా . మ ||

. . . . సమ . య . . . మి దే య ని . . . ||

పా . . మగ . మా . . మా . గమగ || మామదపమ గా . గమపద . పమమగరి ||

. . . ముం . . దు . . . కా || గి . . . ట శే ||

సారిస రి స గ . మామపదప . మాపా || పాదప దానిస నిప . పదపనిదప . పా . మ ||

ర్పి . . . మో . . ద ము || తో ||

1. పా . . పద . నిదనీ . సా . . . సా సా . . సా . ని ||

. . . . దం . . ద . . . నా . . . శా య . . . కు . . . ||

2. సా . . పద . నిదనీ . సా . . . సా సమ గమగ . సా . రి సా . రి . నిస సా ||

. . . . దం . . ద . . . నా . . . శా య కు . . . ||

సా . . నిద . దనిస ని . నిస రి రి || నిసా నిస రి సా రి . నీనిప . పదపనిదప ||

ఓ . . దై . . వ ల . . . రా య . . . డ ||

పా . మమాదప . మగమగ . మగమగ || మామదపమ గా . మగమా . పాదప ||

నీ . . . పొం . . . దు గో రి . . . తి న . . . న్న . . . ||

దనిసావప . పతపనిదప . పా . . . పమమదపమ గా . గమపద . పమగస ||

ఓ . . పొల . తి ని న్నె డ తా ||

రి సా

సి . . పరీతి ||

అవతారిక ;

ప్రౌఢ నాయక యగు ఈమె స్వీయ విరహోత్కంఠిత. ఈమెకు చిలుకల పలుకులు, వెన్నెలకాకలు, అశుల యశుకులు అన్నియు తాదాకరములే. వంటరిగానుండిన కంటికి నిదుర రాదట. తన స్వామి రంగేశుడయిన మువ్వగోపాలుని తోడితెమ్మని చెలిని వేడుకొనుచున్నది. ఈ పదమునందలి సాహిత్యము అత్యంత మనోజ్ఞములయిన వాక్యములతో నిండి, ఆ వాక్యములకు తగిన స్వరసందర్భములు అమరి రాగము, భావము ఊర నీర న్యాయముగా కలిసియుండుట గమనించదగినది.

రాగం - ఆహిరి - త్రిపుటతాళం

ప : ఏమిసేతునే? కొమ్మా! ఓయమ్మా!

అ. ప : ఏమిసేతునే? వెన్నెలకాకలకు - ఎట్లోర్తునమ్మా! నే

॥ ఏమిసేతు ॥

చ : కల కల రవముల చిలుకల పలుకులు
సొలపులు నామీద ఝలు ఝల్లుమనే!
అశులచే నశుకుచు సొలపులవలచితి
తెలతెల్ల వారదే చిలుకలకొలికి నే

॥ ఏమిసేతు ॥

2. మ్మింట చందురు నన్నంటి గాయుగాక
యెంటి నుంటే రాదు కంటికి నిదుర
తుంట విల్తుడు నన్ను కంటగించి నాడు
వింటివటే! కలకంఠిరో! నేడు

॥ ఏమిసేతు ॥

3. అందమైన మా మువ్వ గోపాలు - డైన రంగేశు

మందలించి వాని - యిందు తోడితెచ్చి

పొందుసేయగదవే - చందన గంధి నే

॥ ఏమిసేతు ॥

ప : ...పా... నిదాని పా | పపమ గ || గమపదపమ | సగమా మగరీ | ని సా . ॥
...ఏ...మి... సే... ॥ తు. నే... కొ... మ్మా... ॥

సగమా. గమా | పదపాదానిస | నీ. పదప || పమ

ఓ | య | . . . మ్మా . . .

2. పాదపదనిసా సా.ని | దనిసా.ని దని | సా.ని దనిదా || పమ

ఓ | య | . . . మ్మా . . . ॥ . .

3. దనిసరి సని దని సరిసని | దనిసనిసరి. | సనిదనిద ప || పమ

ఓ | య | . . . మ్మా . . .

4. సా.రి గమగిరి నిసాని | దని సా.ని నిస | రీ సనిదా || పమ

ఓ | య | . . . మ్మా . . . ॥ . .

5. సరిగమ గిరి సరి సనిదని | దనిస నిసరి. | సనిదని దప ||

ఓ | య | . . . మ్మా . . .

పమపా... నిదాని పా | పపమగ || సగమపదప మా.గ | సగమా మగరీ | ని సా . ॥

. . ఏ . . . మి . . . సే . . . ॥ తు. నే . . . కొ . . . మ్మా . . . ॥

సేమి సేతు ||

చ: పప | నిదాని పా | వపమగ || సగ మపదప మా . ప | మగమా మగరీ | సా .. ||
 కల | క . . . | ల . . . || ర . వ | ము | ల . . . ||
 రిసరిని సప | పపమగ | మా . గ మప || పాదప దానిస నిప | పదపని దప | పా .. ||
 చిలు | క . . . | ల || ప . . లు | కు | లు . . . ||
 దని | సా . . | సా స ని || నీ . ద నిసరిస నీ . ప | పదపని దప | పా .. ||
 సొల | పు . . | లు . . || నా | మీ | ద . . . ||
 పమగా స గ | మా . . | పా . . || పాదప దానిస నీ . ప | పదపని దప | పా . . ||
 . . . ఝలు | ఝ . . | ళ్లు . . || మ . . నె | నే | ||
 పదపా | పాదప దని | సా . . || సా రీ రీ స ని | సా . . | రీ స స ని ||
 అ . ఖ | లా | చే . . || న . ఖ . . | కు . . | చు ||
 సా స ని దని | సా . . | సరిసా సరిసీ || నీ . ద నిసరిస నిప | పదపని దప |
 . . . సొల | పు . . | ల || వ . . ల | చి |
 పా దని | సా . మ గ మ | గ స రీ స || సా . ని నిపదప |
 తి తెల | తె | ల్ల . . || వా |
 పాదప దని | సా . . || సా పా ద ని | సా రీ స స ని | నీ . ప దప ||
 ర చే . . || చిలు | క | ల ||
 గమ పదపమ గమ పదపమ | గమప మవదా . | పమగమ మగరీ ||
 కొ లి | కి | నే ||
 సా
 నేమి నేతు ||

అవతారిక :

ఈ పదమునందు విరహోర్తుడయిన నాయకుడు సీతా వియోగమున పరితపించిన శ్రీరామచంద్రునకు నావలె చిలుకల పలుకులు ములుకులై తోచలేదో, నెలరాయడతని పాలిటికి నిప్పుల కుప్పయై యుండలేదో అని ఊహించుకొనుచూ వగచుచున్నాడు. ఇందలి నాయిక ప్రోషిత పతిక.

రాగం - ఆహిరి - ఝంప తాళం

వ : రామరామ ప్రాణసఖ నెడఱాసి శ్రీరాముడెటువలె తాళెనో ముందు

అ. ప : తామర పాడిని తలచితె నాగుండె
తల్లిడమందు నేమందు నయ్యయ్యో

॥ రామ ॥

చ : కలికి చిలుకల పలుకు లీలాగు నతనికి
కర్ణకూలంబులై యుండలేదో
నెలరాయడతని పాలిటికి నీలాగున
నిప్పుల కుప్పయై యుండలేదో
తెలియకను రాతిరి పగలు యీతీరున
దిగులు మదిలో తోచదాయె నేమో
చెలియ నెడఱాసినప్పటినుండి నామనను
చిందర వందరై యున్నదయ్యయ్యో

॥ రామ ॥

2. మరుడు పగవాడనుచు నీలాగు నాడల్ల
మనుజేసు నలయించడా యె నేమో ?
కెరలియా గండుకోయిల నాద మీలాగు
భేదమై అతని బాధించలేదో ?
విరివిగా ఆతని కావార నిద్రాదులును
విరసంబు గాక నింపాయ నేమో ?
విరిబోడి నెడబాసినది మొదలు నేనిట్లు
వెడపిల్లు బారి పాలై తి నయ్యయ్యో !

॥ రామ ॥

8. వేమారు నావలెను తన సతికి ఆతడును
వేడగును నమ్మికలు నియ్యలేదో
కామినీ మణి వద్ద లేనప్పుడతనికి
కనుగవల నీరిట్లు గ్రమ్మలేదో ?
తామసభ ప్రేమచేత అతడు నావలెగాక
దై ర్యంబు తెచ్చుకొని యుండెనేమో ?
కామించినను మువ్వగోపాల రమ్మనుచు
కలసిన చెలి కనుల గప్పెనయ్యయ్యో ?

॥ రామ ॥

ప: ..సగ | మా పా... || పా... | ద ప ప మ మా || పా ప ద | నీ సా సా రి స ||
..రా... | మ రా... || మ... | ప్రా... | ణ || స ఖ... | నె డ... ||
స స ని ప | ద ప పా... || ..సగ | మా పా ద ప || ప ప మ గ | గా ప మ గ స రీ ||
తా... | నీ | శ్రీ... || ..రా... | ము డె టు... | వ. లె... | తా... | శె ||
సా... | ద ప ప మ గ మ ||
నో... | ముం... | దు ||

2. గ రి స గ । మా పా... దాని స ని ప । దని దని ద ప ప మ ॥

.. రా.. మ రా.. మ... ప్రా... ఇ.. ॥

పా ప ద । నీ సా సా రి స ॥ నీ. ద ని స రి స । నీ. ప ద ప ప మ ।

స. ఖ. । నె డ... బా... సి... శ్రీ... - ॥

పా స గ । మా పా ద ప ॥ ప ప మ గ । గా ప మ గ స రి ॥ సా... ద ప ప మ గ మ ॥

.. రా.. ము డె టు.. వ. లె.. తా... శె ॥ నో... ముం... దు ॥

గ రి

.. రామ రామ ॥

అ. ప :... ప ద । నీ సా... సా.. స ని సా... ని ద । నీ సా రి స ॥

.. తా.. మ ర... సా.. ఓ. ని... తల । చి తె... ॥

నీ ని ద । ప ద ప ని ద ప ప మ ॥ పా స గ । మా పా... ॥

నా... గుం... డె.. త.. ల్ల డ... ॥

పా ని ప పా ని ప । ద ప పా మా ॥ గ మ ప ద । త మ గ మ గ స ॥ రి స రి స । రి ని సా... ॥

మం... డె. నే... మం... దు. న... య్య... య్యో... ॥

2. ... ప ద । నీ సా... సా. మ గ మ । గ స రి స సా... ని ద । నీ దాని స ని స ॥

.. తా.. మ ర... సా... ఓ. ని... తల । చి తె... ॥

రి రి స ని । ప ద ప ని ద ప ప మ ॥ మా మ గ । మా పా... ప ద ని స । స ప ద ప ప మ ॥

నా... గుం... డె.. త.. ల్ల డ... మం... డె. నే... ॥

గా మ ప మ ప । ద ద ప మ గ మ ॥ మ గ సా రి । సా... ॥

మం... దు. న... య్య... య్యో... రామ రామ ॥

చ: .. పద | పామామప || గామగ | మగమగమగ || గామప మా . ప | గమమగసా రిరి ||
 .. కలి | కి చి లు . || క ల . | ప . లు . కు . || లీ | లా గు . ||

సాసా | సనిపా . . || .. ప ధ | నీసా . . || సరిరిస | సనిపా . . ||

న త . | ని . కి . . || .. క . | ర్ణకూ . . || లం . . . | బు . లై . . ||

వగమా | పాదనిదప || దానిస నిప | దాపా . . ||

యుం . | డ లె . . . || దో | ||

.. సగ | మా . . పా || నిపనిప | నిపదానీ || సాసా | సనిసా . . || నీనిద | పాదపపమ ||

.. నెల | రా . . య || డ . త . | ని . పా . . || లిటి | కి . నీ . . || లా . . | గున ||

గమసగ | మాపా . . || దనిదా | పాదపపమ || గమగమ | మగగమగస || రిరిసని | సా ||

.. ని . | ప్పు ల . . || కు . . | ప్పుయై . . . || యుం . . | డ . లే . . . || | దో ||

.. పద | పామామగ || మా . . | పాపపమగ || మాసగ | మాపా . . || దానిస నిప | దపపాపమ ||

.. తెలియకను . || రా . . | తిరి . . . || .. పగ | లుయీ . . || తీ | రు . నీ . . ||

పాసగ | మాపాదప || పపమగ | మాగమగస || రిరిసని | సాసగమా || సగమప దపమా | పా ||

.. దిగు | లుమది . || లో . . . | తో . . చ . || దా . . | యెనే . . || మో | ||

.. పద | నీసాసా || సా . . | రిరి స ని సా || రీసా | రి స స ని సా || నిద నిసరిసే | నిద దపపమ ||

.. చెలి | యనెడ || జా . . | సి . న . . . || ప్పటి | నుం . . . డి || నా | మ . న . సు . ||

.. సగ | మాపా . . || దానిస నిప | దపపాపమ || గమపద | పమగామా || గమపద | పమగసరి ||

.. చిం | ద ర . . || వం | ద . రై . . || యుం . . | న్న . ద . . || య్య . . . | ||

సా

య్యో రామ రామ ||

అవతారిక :

ముగ్ధయగు ఈ నాయిక స్వీయ, ప్రోషితపతిక. ఈమెకు వన్నె చిగురు పగడమువంటి తనపావ్వామి పాదములు కన్నుల కద్దుకొనవలెనని, మురువైన వాని ముద్దుమోము కనుల చూడవలెనని, మువ్వగోపాలుడయిన శ్వేతవరాహుడు తనను ఆదరించవలెనని కోరికలట. ఈ పదము నందు గల ఆహిరిరాగ సంచారములు అత్యంత మనోహరములయిన స్వర సందర్భములతో కూడి యున్నవి.

రాగం - ఆహిరి - ఆదితాళం

ప : తాళరాదమ్మా ! ఓయమ్మ !

అ. ప : తాళరాదుగదమ్మ తరుణి నా సామిని బాసి

॥ తాళ ॥

చ : వన్నెచిగురు పగడమువంటి - వాని పాదము లెన్నడు
కన్నులకొత్తుకొందునో

॥ తాళ ॥

2. మురువైన వాని ముద్దుమోము కన్నులచూడగ
పరితాపమెల్ల తీరు మరు బారిచేతను

॥ తాళ ॥

3. అతివరో ! మువ్వగోపాలుడైన శ్వేతవరాహుడు
రతికేళి కూడులెప్పుడో - గత మింటివలెగాక

॥ తాళ ॥

ప : ... స గ మ పా . . ప ద ప ని ద ప . ప మ గ మ మ గ రీ ॥

... తా . శ రా . . ద ॥

సా . . సా . . సా . గ మా . మ ప ద ప మా . ప ॥

మ్మా . . ఓ . . య . . మ్మా ॥

2. గ మ గ రి స ని స గ మ పా . . ద ని సా సా స ని . ద ని దా పా . మ ॥

... తా . శ రా . . ద ॥

మ గ రీ సా సా . . స గ మ ప ద ప మా . మా ప మ గ రి రీ ॥

మ్మా . . . ఓ . . య మ్మా ॥

3. గ మ గ రి స ని స గ మ పా . . దా ని స ని ప ద ని ద ని దా . పా . . ॥

... తా . శ రా . . ద మ్మా . . ॥

అ. ప : ... పా ద ప ద ద ని . సా సా . ని . ని ద నీ సా . ని ॥

... తా శ . . రా దు . . . గ . . ద . . ॥

సా . ద ని సా సా . ని . ని ద నీ ని దా ప . పా . మ మ గ మా ॥

మ్మ . త రు ణి నా . . సా . . మి . . . ని . . తా . . ॥

2. ప మ గ రి స ని పా ద ప ద ద ని . సా . రి గ మ గ రి . సా . ని ని ద నీ ॥

సి తా శ . . రా దు . . . గ . . ద . . ॥

సా . ద ని సా సా . ని . ని ద నీ ని దా ప . పా . మ మ గ మా ॥

మ్మ . త రు ణి నా . . సా . . మి . . . ని . . తా . . ॥

పా .

సి . తా శ రా ద మ్మా ॥

చ: ... ప దా ని ద । ద ప ప మ । మ గ మా మ గ రీ ॥

... వ న్నె చి గు । రు . ప గ । డ . . ము . . ॥

స రి స రి ని స స రి రి స స ని సా । స గ మా పా । పా ద ని దా ॥

వం . . . టి . వా . ని . . పా । ద . . ము । లె న్న . . . ॥

1. పా . పా ద ప ద ద ని । సా సా . ని । ని ద నీ సా ని ॥

దు . క న్ను . . ల . . కొ త్తు . . కొం . . దు . . ॥

2. సా . ద ని సా సా . ని । ని ద నీ ని దా ప । పా . మ మ గ మా ॥

నో . క . న్ను ల . . కొ . . త్తు . . కొం . . దు . . ॥

ప మ గ రి స ని

నో తా శ రా ద మ్మా ॥

అవతారిక :

కలహంతరితయైన ఈ నాయిక సామాన్య. తన యందెంతయో మోహము కనబరచి తనను లోబరుచుకొన్న నాయకుడు ఏకారణముననో తనకు దూరమాయెనని ఆరాటపడుచున్నది.

ఈ వసంతభైరవి రాగమునకు వెంకటమఖి సంప్రదాయమున చెప్పిన లక్షణములును, తేత్రజ్జల పదములందలి రాగస్వరూపమును చాలవరకు ఒకేవిధముగానున్నవి. 'ద ని సా', 'స రి గ మ గ రి సా', 'స ని ద మ', 'ప మ గా', 'గ మ ప మ గ మ దా' మొదలగునవి విశేష ప్రయోగములు.

'స రి గ మ ప మ ద ని సా' - 'స ని ద మ ప మ గ రి సా' అనునవి ఆరోహణావరోహణములు. ఈ రాగము ఇప్పటి వాడుకలోగల 14 వ మేళమయిన పకుళాభరణ జన్యము. విలంబ కాలములో గల పదమునందు రాగ స్వరూపము ఎంతో మనోజ్ఞయుగా గోచరించుచున్నది. అది తాళమున గల అతి కొద్ది పదములలో ఇది ఒకటి.

రాగం - వసంతభైరవి - ఆదితాళం

ప : ఇంత రాపుచేసితే - నే నెటులోర్తునే?

అ. ప : ఇంతి మువ్వ గోసాలుడు - వింతదానివలె నన్ను

చ : మొదట వాడీడకు వచ్చి - మొక్కి పొందవలెనన్న
సదయుడా వద్దు నేస్తమే - చాలునంటినే
కదిసి నామాటవినక - కాళ్ళ వేళ్ళ పెనగుచు
పదివేల జాసలుచేసి - జాయజాలననెనే

॥ ఇరత ॥

2. మనసు తెలియవలసి - మాయింటికి రావద్దన్న
కనుగొన దిటవులేక - కన్నీరు నించెనే!
పెనుగొన్న తమకాన - పెదవులె దడపుచు
నిను జాయలేనని - నెలత బతిమాలిన వా

॥ డింత ॥

3. నీమాట నమ్మారాదోయి ? - నే చాల కోపగతైన
యేమన్న నేమివచ్చునో - యెండుకంటినే
మోముచూచి వాడు తన - మోహమే పూటకావని
కోమలిరో! మువ్వ - గోపాలుడు ననుగూడి

॥ ఇంత ॥

ప : ... దా ని సా . . . సా . నీ స ని ద ని ॥
... ఇం త రా . . . పు . చే . . . ని ॥

ని ని ద దా . ప ప మ గ మ ప ద ప . మా . గ ప మ గ స . రి స గా మ గ ॥
తే నే . . . నెటు . . . లో ర్దు . నే . . ॥

2. మా . దా ని సా . రి . గ మ గ రి సా . నీ స ని ని ద ని ॥
... ఇం త రా పు . చే ని ॥

ని ని ద దా . ప ప మ గ మ ప ద ప . మా . గ ప మ గ స . రి స గా మ గ ॥
తే నే . . . నెటు . . . లో ర్దు . నే . . ॥

అ. ప: మా . మా ప మా . గ | మా దా | ని ద ఘ రి స నీ . ||

... ఇం తి ము . . . | వ్య గో | పా . లు ||

సా . సా రి గా | గ మా గ రి స | స రి నీ ని స దా ||

దు . వింతదా | ని . | వ . . . లె . . . ||

2. ద ని ద మ గా | మా ప ప ప మ గ | మా గ మ ద మ | మ ద ని ద ద ని స ని |

న . . . న్ను | ఇం తి ము . . . | వ్య గో | పా . . . లు ||

సా . సా రి గా | గ మా గ రి స | స రి నీ ని స దా ||

దు . వింతదా | ని . | వ . . . లె . . . ||

ద ని ద మ గ మ

న . . . న్ను . . . ఇంత రాపు చేసేతే ||

చ: ... ద ని ద ద మ | మా మా ద ప | ప ప మా గా || మా . మ గ మ గ మ దా | నీ ని ద |

.. మొదటవా . . | డీ డ . . | కు . . వ || చ్చి . మ్రొ . . . క్కి పాం | దవ . |

ద మ మ ద ద మ గా || మా . మ గ మా ద నీ | సా నీ | ని ద దా స ని ||

లె . న || న్న . స . . ద యుడా | వ ద్దు | నే . స్త ||

సా . మ గ మ ద మ ద నీ | ద మ మ గ రీ | రీ గ మ ద మ ||

మే . చా . . . లు . నం | టి | నే ||

దా . ద ని ద ద మ | దా నీ | స స ని ద దా స ని ||

... క ద సీ నా . . | మాట | వి . . . న ||

సా . సా రి గా | గ మా గ రి స | స ని ని ద ని ॥

క . కా శ్చ వే | శ్చ . . వె . | న . గు . . ॥

సా . స స సా స | నీ స ని ద ని | ని ని ద ద ద మ గా ॥

చు . ప డి వే ల | తా . . . స | లు . . . జే . . . ॥

మా . మ గ మ గ మ ప ద ప | మా గా | మ గ తీ స రి ॥

సి . తా . . . య తా . . | ల న | నే . . నే . ॥

గ మ ద మ దా

. . . . ఇంత రాపుచేసితి ॥

అవతారిక :

మానవతీయగు ఈ నాయిక స్వీయ అన్య నాయికాసక్తుడయిన నాయకుడు తన వద్దకు వచ్చినప్పుడు వాని మనసు తనపై నిలుపుకొనుటకు తాను చేసిన ప్రయత్నములు చెలికత్తెతో చెప్పుకొని ' ఇక్కడ లేదేమనను - ఇంతిరో ! వానికి '. అని వాపోవుచున్నది.

రాగం - వసంతజైరవి - త్రిపుటతాళం

వ : ఇక్కడ లేదే మనను - ఇంతిరో ! వానికి

అ. ప : దిక్కుమాలిన మోహము - తెలియనీదాయ నయ్యయ్యో

॥ ఇక్కడ ॥

చ : వచ్చినప్పుడే ప్రేమచే - వాని నెమ్మేని నిండ
వచ్చి కస్తూరి యలదియే - పాటిదంటే
మత్స్యకంటి కొంతసేపు - మాటాడక యూరకుండి
పాచ్చ తావిబూసిన వా - రెవ్వరనెను

॥ ఇక్కడ ॥

2. కోమలిరోయా మాటవిని - కోపమడపలేక వాని
మోము జూచి పంటి కొద్ది - మోవి నొక్కితే
తామర సాక్షిరో ! నన్ను - దానిపేర బల్కరించి
వేమరు నొచ్చిని మ్రొక్కే - విడుపుమనెను

॥ ఇక్కడ ॥

3. దానిపై వాని బాళి - తప్పింపవలెనని
పూని మువ్వ గోపాలుని - పొందుచుండగా
మానుమని యనక - మంచిమాటైన నాడక
మానినీ ! యున్నురనెను - మరి నే జాలించితి

॥ ఇక్కడ ॥

ప: రీ . సా . పమ . మ గ మా ॥ గ మా గ మా దమ . మ ద దా . దా మా ॥
 ఇ . క్క డ ॥ లే . దే మ . న . ను . . ॥
 మా . . గ మ . దా . ని స ని . ద ని ద మ ॥ గ మ దా మ గ మ దా మ .
 యి తి రో . . . ॥ వా
 ప మ గ మ పా . మ . గ మ ప మ గ స రీ ॥
 ని కి ॥

అ, ప: సా . . గ మ . దా . . . ద ని దా ॥ ద మా ప మ గా మ . దా దా స ని . సా స ని ॥
 ది . . క్కు . . మా . . ॥ లి . న మో హ . . . ॥
 సా . . రి స . సా రి స . రీ మ గ ॥ గా ప మ గ స రి స . స ని ద ని సా . ని . దా ద ని ద మ ॥
 ము . . తె లి . య . . . నీ . . ॥ దా య . . న య్య ॥
 ప మ గ రి సా
 య్యో ॥ ఇ క్క డ ॥

చ: స రి . గా . . మా . . ॥ ప మ గా మా . ప మ గా . మా . . ॥
 వ . . చ్చి . . . న . . ॥ ప్పు . డు . . . వ్రే . . . మ . . ॥
 మా . . గ మ . దా . . దా మా ॥ ద ని సా . ని . ద ని దా . దా మా ॥
 చే . . వా . . ని . . నె . . ॥ మ్మే . ని . . నిం . . . డ . . ॥
 ప మ గ రి స రి . గా . . మా దా ॥ దా మ ప మ గా . గ మ పా ప మ . గా ప మ గ రి ॥
 వ . . చ్చి . . . క . . ॥ స్తు . రి . . . య . . ల . . . ది . . . ॥

సా . సా . స ని ని థ . సా సా . . . స రి . గా . . . మా . . .

యే . . పా . టి దం శే . . మ . . తస్య . . . కం

ప మ గా మా . ప మ గా . మా . . . మా . గ మ . దా . . . దా మా .

టి . కొం . . . త . . . సే . . . పు . . మా . . టా . . . డ క . .

ద ని సా . ని . ద ని దా . తా మా గ మ . దా . . . ద ని దా .

యా . ర . . . కుం . . . డి పౌ . . చ్చ . . . తా . . .

ద మా ప మ గా మ . దా దా స ని . సా స ని . సా . . రి స . సా రి స . రో మ గే .

వి . బూ సి న వా . . రె . . వ్య

గా ప మ గే స రి స . స ని ద ని సా . ని . దా ద ని ద మ . ప మ గ రి సా

ర సే ను ఇ క్క డ .

అవతారిక :

నాయిక స్వీయ, మధ్య, ఖండిత.

ఇందలి నాయిక ఆకుమడుపులిచ్చుట మొదలగు ఉపచారములు నాయకునకు చేయుచుండ, ఆతడు ఆమె కనుగప్పి ధృష్టుడై అన్యనాయికను లాలించుట, తలచుట, మొదలగునవి చేయుచుండగా ఖండితయగు ఈమె అతని చేతలకు కోపించి ఎత్తిపొడుపుమాటలు చెప్పుచున్నది.

సావేరి రాగము ప్రాచీనము. 72 మేళకర్తరి అవిర్భావమునకు ముందుగానే వాడుకలోనున్న రక్తిరాగము. వెంకటమఖ సంప్రదాయమున ఈరాగము భాషాంగమని చెప్పియున్నారు. కాని 15 వ మేళకర్త మాయామాళవగౌళ జన్యముగా ఇప్పుడు వాడుకలోనున్న సావేరి రాగము భాషాంగముకాదు. శ్రీత్రజ్ఞనిపదములలోగల సావేరి రాగ స్వరూపము నేడు వాడుకలో ఉన్నట్లేయున్నది. 'మ గ ప మ' అనునదియు 'స రి ప మ గ రి' అను తారస్థాయి ప్రయోగమును పదములయందు కనబడుచున్నవి.

ఆరోహణ । స రి మ ప ద స - అవరోహణ : స ని ద ప మ గ రి స

రాగం - సావేరి - త్రిపుటతాళం

ప : బాగాయ నీ వగల్గె మా - బాగాయ !

అ. ప : బాగాయ మువ్వ గో - పాల నీ వగల్గె మా

॥ బాగాయ ॥

చ : నీకు వే మడుపులిచ్చేది నీవా - శైలత కందిచ్చేది

లోకులందరు నవ్వేది యది

గాక మరేమో ఆగడముచేసే దెల్ల మా

॥ బాగాయ ॥

2. నిన్ను నే కాగిలించేది నీవా - నీరజాక్షిని దలచేది

నన్ను నీ వాడుకునేది అల్ల

ననబోడి ఇంటను నవ్వుకొనేదెల్ల మా

॥ బాగాయ ॥

3. కూడి నే నిను లాలించేది మువ్వు - గోపాల నీ వలిగేది

చాడిమాటలు వినేది నన్ను

చౌకచేసి యల్ల సఖిని మెచ్చేదెల్ల మా

॥ బాగాయ ॥

ప: సా...రీ | సా... సా... ॥ స ని దా మ ప దా | స ని దా ప మ | గ రి గ రి ॥
... బా | గా... య... ॥ నీ ... వ ... | గ ... | లె ... ॥

సా..... | సా... రి గ స ॥ రి మ ప ద సా ప మ ప ద | స రి గా రి స ని ద |
ల్ల మా ... ॥ ... బా ... | గా ...

ప ద మా గ గ రి ॥ సా...

య. ॥ ... బాగాయ ॥

అ. ప: ... పా ద ని | ద ప ప మ | ద ప దా | ద ప మా దా | సా ... ॥

... బా ... | గా ... | ... య ॥ ము... వ్య... గో ... ॥

సా... రి స ని ద | పా... ప మ గ రి ॥ మ గ రి మా ప ద మ | మ గ రి రి గ రి | సా ... ॥

పా... | ల ... | నీ ... ॥ వ ... గ ... | లె ... | ల్ల ... ॥

2. సా . రిమా పాదని । దపపమ । దపదా ॥ పదమాదా . సా . రి గ రి । గా గ రి ॥
 మా తా గా య ॥ ము వ్య గో ॥
 సా రి గ రి స నిద । పమపద సా రి ని । పదమా పమగరి ॥ మగరి మపదా సరిగా ।
 పా ల నీ ॥ వ గ ।
 రి స నిద పమగరి । సా . నీ ధా ॥ స రిమపదా
 లె ల్ల ॥ మా తాగాయ ॥

చ : పద । స నిదద । పా . ద మా ॥ పదనిదపమ । గగరి । సా . రి ॥
 నీ - కు నే ॥ మ డు పు లి ॥
 స రిమా పమగరి । స రిమా ॥ పా . స రి . మా మా ॥
 చే ది నీ ॥ వా నెల । త చే ॥
 మపమ గా రి । స రిమా । పా . మ ॥ దా ప మ । పా . ద । సా ॥
 తి కం ది చే ॥ ది లో కు లం ॥
 సా రి గ రి గ రి । స నిదా । ద మ దా ॥ సా పాదని । దపపమ । దపదా ॥
 ద . రు న వ్యే ॥ ది అది గా క ॥
 పదమాదా సా సా ॥ సా రి గ రి స నిద । పా పమగరి ॥
 మ రే మో ఆ ॥ గ డ ము చే ॥
 మగరి మా . పదప । మగరి రిగరి । సా స రిమపదా
 నే దె ల్ల ॥ మా తాగాయ ॥

అవతారిక :

ఇందలి నాయిక స్వీయ మధ్య విప్రలబ్ధి.

ఈమెతో సఖ ఊరడింపుగా చెప్పుమన్న మాటలే ఈ పదము. 'విద్వైలు చదువక పెంచిన చిలుకకు సుద్దులు తెలుపక' అని చెలియన్న మాటలలో నాయిక వైదువ్యము తెలియుచున్నది. అఖరి చరణమున గల 'కోడిగవుమాటలాడి' అను చెలివాక్యము వలన ఈమెకు కొంచెము కోపము, తొందర యున్నట్లు తోచుచున్నది.

రాగం - సావేరి - ఆదితాళం

ప : ఈలాగటవే! బుద్ధి ఓ యిందుబింజాననా!

అ.ప : నాలో నీలో భేదమేమే - నాతో ఆనతివే యీ
వేళ మువ్వగోపాలుని - మేలు వాని చేయనా

॥ ఈ ॥

చ : విద్వైలు చదువక - పెంచిన చిలుకకు
సుద్దులు తెలుపక - సుదతిరో! నీవు
అద్దమ రాతిరి - యసురుసురను కొంట
ముద్దుమోమువాడ - నిద్దురలేకున్నావు

॥ ఈ ॥

2. కోడె గుబ్బిలపైని - కొంగుబచరింపక
తోడి వారిజాడుల - తో మాటలాడక
ఆడికలకు లోనై - యలమట నొందుచు
చేడియ యేల చెక్కిట - చెయ్యి చేర్చుకొన్నావు

॥ ఈ ॥

3. కూడి మువ్వ గోపాలు - గుణములు తెలియక
కోడిగెపు మాటలాడి - కోమలిరో ! వానిబాసి
వాడలో నీ సరివనితలు నవ్వగ
నాడాడ్రథమ జెంది - నట్ల దిరిగేవిదియేమో

॥ ఈ ॥

ప : ... స రి | పా . మ | ద ప దా || పా .. మ ప దా | ద ప ప మ గా . రి | ప మ ప ద సా ॥
.... ఈ . | లా . . | గ . ట ॥ వే .. బు . . | | ద్ది ॥
సా . ప ద | స రి గా రి | సా .. స ని దా పా . మ ప దా ద ప ప మ |
ఓ . . యిం . | దు . . . | బిం . . ॥ బా | న |
గ గ రి ప మ గ రి ॥ సా ..
... నా . . . ॥ ఈలాగటవే ॥

అ. ప : ... పా ద ని | ద ప ప మ | గ గ రి రి || పా ద ని ద ప ప మ | ద ప దా | సా . . ॥
.... నా . . | లో . . . | నీ . . . ॥ లో | భే . ద | మే . . ॥
సా . ప ద | స రి గా రి | స రి ప మ గ గ రి ॥ స రి గా రి స రి గా రి | మా గ గ రి |
మే . నా . | లో | ఆ ॥ న | తీ |
రి గ రి సా ॥ సా . . దా | గ రి రి | సా .. సా రి గ రి స ని దా . ప ద మా దా | సా . . . ॥
... వే ॥ యీ . . వే | శ . . | ము . . ॥ వ్వ . . గో | పా . . . లు | ని . . . ॥
సా . స ని దా | పా . ద ప | ప మా . గ రి ॥ మా ప దా . ద ప ప మా . | గ గ రి |
మే . లు . . . | వా . ని | చే . ॥ య | న |
ప మ గ రి రి ॥ సా ..
... . ॥ , ... ఈలాగటవే ॥

చ: దా | పా . . . | పా . మ || మా . ప మ గ రీ . | ప మ గ న రీ | సా . . ||
 వి | ద్దై . . . | లు . . || చ . దు | ప | క . . . ||
 ధృష్టా | సా . . . | సరి గా రీ || సరి మా మ ప దా | మ ప ద ని దా | పా . . ||
 పెం . . . | చి . . . | న || చి . . . | లు . . . | క | కు . . . ||
 దా | పా . . . | ద ప ప మ || మా . ప మ గ రీ . | ప మ గ న రీ | సా . . ||
 సు | ద్దు . . . | లు . . . || తె . లు | ప | క . . . ||
 సా . . ధృష్టా | సా . . . | సరి గా రీ || సరి మా మ ప దా | మ ప ద ని దా | పా . . ||
 సు . ద | తి . . . | రో . . . || నీ | | వు . . . ||
 పా ద ని | ద ప ప మ | గ గ రి రి || పా ద ని ద ప ప మ | ద ప దా | సా . . ||
 అ . . . | ద్ద . . . | మ . . . || రా | తి . . . | రి . . . ||
 సా . . ప ద | సరి గా గ రి . | సరి ప మ గ గ రి || సరి గా రి సరి గా రి | మా గ గ రి |
 అ సు | రు | సు || ర . . . ను | కొం |
 రి గ రి సా || దా | గ రి రి | సా . . || సా రి గ రి స ని దా . | ప ద మా దా | సా . . ||
 . . . ట || . . . ము | ద్దు . . . | మో . . . || ము | వా | డ . . . ||
 సా . స ని దా | పా . ద ప | ప మా . గ రి || మా . ప దా ద ప ప మా . |
 ని . ద్దు . . . | ర . లే || కు ||
 గ గ రి | ప మ గ రి రి || సా . .
 చా వు || ఈ లా గట వే ||

అవతారిక ;

ఈ పదమునందలి నాయిక సామాన్య ప్రాధ అత్తవై.

గనుకనే నాయకుని స్వప్నముగా 'హితవై నచోటనీ హితవితేగాక నే నింపాదునటరా !' అని అడుగుచున్నది. ఈపదమున 'మ గ ప మ' అను ప్రయోగము అక్కడక్కడ కనబడుచున్నది. విజయరాఘవ ముద్రాంకితముగా ఈ పదమును శ్రీ విస్వా అప్పారావుగారు, శ్రీ గిడుగు సీతా పతిగారు, మొదలయినవారు అచ్చవేసియున్నారు. కాని ' వితరణశూర మువ్వగోపాలుడ ' అను పాతము మా గురువులు చెప్పియున్నారు. గనుక ఆ పాతమునే ఇందు పొందుపరచితిని.

రాగం - సావేరి - త్రిపుట తాళం

ప : హితవై నచోట నీ హితవితేగాక
నే నింపాదునటరా ?

అ. ప : వితరణశీలుడ మా మువ్వ గోపాలుడ
విందువ నామాట ఓ జాణ

॥ హితవై న ॥

చ : ముచ్చటైన ఒక్కముద్దు బెట్టెదనంటే
మోమెర్ర జేసేవు
పచ్చితేరగ దానిపలుకెంపులుంచితే
బాగాయననియుందువా ఓ జాణ

॥ హితవై న ॥

2. ఇందు నే చేపట్టి - యింటికిరమ్మంటే

యెంతైన కసరితివి

నందిటవై గోరులు - సఖయ యుంచితే

సంతోషపడియుంటి - ఓ జాణ !

॥ హితవైన ॥

8. ఇసుమంతనేవు నన్నేలి - మువ్వగోపాల

యింటికి పొమ్మంటివి

రసికుడా దానింట - రాతిరి నాలుగు జాములు

రమ్మముతో నుంటివి ఓ జాణ !

॥ హితవైన ॥

ప : స రి | మా . . | మా . . || మా | మా . . | ప మ గ స ||

. . . . హి త | వై . . | న . . || చో | ట . . | నీ ||

రీ . . రి మ | పా . . | దా పా || మా . . మ గ | ప మ గ స | రీ ||

. . . . హి త | విం . . | తే . . || గా | క | నే ||

రీ . . స రి | రీ దా | ద ద ప మ || గా . రి . . | సా . . | సా ||

. . . నిం . . | పా . . | దు || న . ట . . | రా . . | ||

2. . . . స రి | మా . . | మా . . || మా మ ప దా | ద ద ప మ | గా గ స ||

. . . . హి త | వై . . | న . . || చో | ట | నీ ||

రీ . . రి మ | పా . . | దా పా || మా . . మ గ | ప మ గ స | రీ || రీ . . స రి | రీ దా | ద ద ప మ ||

. . . . హి త | విం . . | తే . . || గా | క | నే || . . . నిం | పా . . | దు ||

గా . రి . . | సా . . | సా ||

న . ట . . | రా . . | ||

అ. ప : సా . . ప ప | ప మ ద ప | దా . . || దా సా . . | సా . . | సా . . ||

. . . . వి త | ర . . . | ణ . . || శీ . . . | లు . . | డ . . ||

రీ స ని ద ప ద | స రీ మా | గ గ రీ || రీ సా . . | రీ స ని ప | దా . . ||

మా . . . ము . | వ్య . . | గో . . || పా . . . | లు . . . | డ . . ||

దా . . మ ప | దా గ రీ | సా . . || సా | స స ని ప | దా . . ||

. . . . వి ం | దు . . | వ . . || నా | మా . . . | ట . . ||

మా ప ద పా . ద | మా ప ద ప ద | ప మ గ న || రీ . .

ఓ | | జా || ణ . .

2. మా ప ద పా ద ని దా | మా ప ద పా . ద | ప మ గ న || రీ . .

ఓ | | జా || ణ . .

3. సా రి స రి మ ప ద సా | సా . . | స ని దా ప ద మా || గ గ రీ

ఓ | | జా || ణ . . హిత వై న ||

చ : మా | మా . . | మా . . || మా . . | ప మ గ న | రీ . . ||

. . . . ము | చ్చ . . | తై . . || న . . . | ఓ . . . | క్క . . ||

రీ . . రి మ | పా ద ప | దా పా || మా గ ప మ గ సా . . | రీ . . | రీ . . ||

. . . . ము | ద్దు . . | బె . . || తై . . ద | నం . . | తే . . ||

రీ.. స రి | రీ దా | ద పామ || గా .. గ స | రీ .. | సా .. ||

.... మో .. మె . | ర్ర . . || జే | సే .. | పు .. ||

.... దా | పాపమ | దపదా || సా . సా . | సా .. | రిసనిప || దా .. ప ద | సా . రి గ స | రీ .. ||

.... ప | చ్చి .. | తే .. || ర . గ . | దా .. | ని ... || ... పలు | కెం | పు .. ||

సా ... | ససనిప | దా .. || దా .. మ ప | దాగరి | సాసా || సా . సా . | ససనిప | దా .. ||

లుం ... | చి ... | తే .. || ... కా . | గా .. | యోన || ని . యుం . | దు .. | వ .. ||

సా రి స రి మ ప ద సా | సా .. | స ని దా ప ద మా || గ గ రి

ఓ | | జా || ణ . . హితవై న ||

అవతారిక :

దివ్యా దివ్య అయిన నాయక స్వీయప్రౌఢ.

గనుకనే 'నా పుణ్యము చక్కనౌ నాటి దినములెల్ల నన్ను చేపట్టలేదా! ఈపట్ల విడనాడె - వెన్నెల చీకటి ఎవరికైన లేదా వానితో వాదా?' అని ఎంతో వినయ వినమ్రత తో తన భాగ్యమునే తలచుకొన్నది గాని స్వామి సహచర్యము పొందిన ఇతర కామినులను కాని, స్వామినికాని పల్లెత్తుమాట అనలేదు. 'జావిలో నీరు వెల్లువ బోవునటవే!' అని తనయందు స్వామివారికి గల ప్రేమానురాగమును బాపిలోని నీటిసరి స్థిరమైనవని తన చెలికి చెప్పుకొను చున్నది

రాగం - సావేరి - త్రిపుటతాళం

ప : లేమరో! మా మువ్వగోపాలుడెందైన - లెస్సయిందితే చాలునే

అ. ప : వేమారు దూరేది తగనా? జావిలో నీరు

వెల్లువ బొయ్యినటవే? యెంతటి దిటవే

॥ లేమరో ॥

చ : నాపుణ్యము చక్కనౌ నాటిదినములెల్ల - నన్ను చేపట్టలేదా?

యీపట్ల విడనాడితే వెన్నెల చీకటి

యెవరికైన లేదా? వానితో వాదా

॥ లేమరో ॥

2. పలుమారు నావెతజూచి నొచ్చిననోట - బలుక పొయ్యెరుసుమ్మి !

అరిగి మీచేతనే నాడించినట్టైతే

అతని మనసు నొచ్చునే యేమివచ్చునే

॥ లేమరో ॥

3. కన్నెరో ననుగూడి కాగిటలీవమై - యుండ మువ్వగోపాలుడు

వెన్నవంటి మనసు రాయించేసుకొన్నాడు

విడనాడి యిందు రాదు మోముజూడదు

॥ లేమరో ॥

వ: సా రి స | రి మ పా . మ | పా పా . . ప మ | ద ప ద ప | పా ద ప దా ॥

. . . . లే . . . మ | రో . . . మా | ము వ్వ ॥

దా . . మ ప | దా దా గ రి | సా . . . సా స ని ని ప | దా . . . ॥

. . . గో . . పా | లు . . . డెం దై న . . . ॥

పా . . సా రి స | రి మ ప ద ప ద సా | స ని దా ద ప ॥ మా పా . ద ద ప ప మా . | గా గ స | రి రి ॥

. . . . లే . . | స్వ | యుం డి . . . తే | చా లు ॥

అ. ప: సా . . పా | ప మ ద ప | దా . . . సా సా . రి రి స ని ప | దా . . . ॥

నే . . వే | మా రు . . . దూ రే | ది . . . ॥

ద ప పా దా | సా . . సా . రి గ గ రి ॥ సా రి స రి ప మ గా | గ రి రి | సా . . . ॥

త . గ . . | వ ॥ తా | వి . . . లో . . . ॥

సా స ని ని ప | దా ద ప | దా దా గ రి | సా . . . ॥

నీ రు ॥ వె . | ట్లు వ . . . ॥

సా స ని ని ద | పా ప మ || దా పా ||

బో య్యో న ట వే ||

పా మ పా ద ని | ద ప ద మ మా | గ గ రీ || సా . .

ఎం . త టి ది . ట || వే లేమరో ||

చ : దా | పా పా || పా పా ప మ ద ప ||

. నా | పు ణ్య || ము చ ||

దా సరి | రి మ త ర ప ద సా | స ని దా ద ప || మా పా . ద ద ప ప మా . | గ గ స | రీ రీ ||

క్క నౌ . | నా టి ది న ము లె

సా సా రి స | రీ ప మ గా | గ స రీ || సా స ని ధా | సా . రి మా ||

ల్లి న న్ను చే ప ట్ట లే ||

పా మ ప దా ద ప ప మ | పా పా పా | ప మ ద ప | దా

. దా యీ | ప ట్ట

రీ సా సా సా . రి రీ స ని ప || దా ప ద | సా . రి గ స | రీ

వి డ నా డి తే వె న్నె ల

సా రి స రీ ప మ గా | గ రీ రీ | సా

చీ క టి

. మ ప | దా దా గ రీ | సా సా స ని ని ప | దా

. ఎ వ | రి కై న లే వా

పా మ పా ద ని | ద ప ప మ మా | గ గ రీ || సా . .

వా . రి తో వా దా వేమారు ||

అవతారిక :

ఇందలి నాయక స్వీయ ముగ్ధ.

గనుకనే చెలిమికత్తెలు 'అలుకో పొలయలుకో' తెలియలేక తికమకపడుచున్ననూ ముగ్ధ గనుక చెలులతో చెప్పుకొనుటకే సిగ్గుపడుచున్నది. కలహంతరితయగు ఈమెను ఊరడించుటకు చెలులుచేయు ప్రయత్నములు ఎంతో రసవంతములగు మాటలలో శ్రేష్ఠజ్ఞులు ఈపదము చెప్పియున్నారు.

రాగం - సావేరి - త్రిపుటతాళం

ప : అలుకో పొలయలుకో ! - తెలియదమ్మలార !

అ. ప : తలపులు తెలియవనెను - తాళరే మీరు చెలులార

॥ అలుకో ॥

చ : కన్నె చిన్నతనమేమంటే - కన్నులు తేలవేసెను

చిన్నెలుచూచి యాపె విభుడు - చిరునవ్వు నవ్వెను ఓయమ్మా

ఉన్నరీతిదేమంటే - యువిద ! యెంతేని యనురుసురసేను

వెన్నుని నేనదలించితే - విని విన నట్లుండెను

॥ అలుకో ॥

2. చెలిని విభుని భుజముపై - జేరుకపోతే వలదని

సొలపున చెంగట కూ - ర్పుండమనెను

అలివేణి ! యతని కెమ్మోవి - యానెదననియందుకోబోతే

చెలువడావలిమోమై తన - చెక్కిలి గదియించెను

॥ అలుకో ॥

1. రమ్మని తిల్ల గోవింద - రాజా! యని విలిచి
కొమ్మరో! తన పేరు మువ్వ - గోపాలుడనెను
యెమ్మెతో మీయిద్దరు - నెనసియుంటిరా? యంటె
నెమ్మెతో నాపె కద్దనెను - నెలత, యతడు తలయూచెను

॥ అలుకో ॥

ప: రిసారీ. . పా. . . పాపమ ॥ దపాపదా. సా.
అ. లు. . కో. . . పొల. ॥ య. లు. . కో.
సనిపదపా. పా. మ. పాదని ॥ ద పాపామ. గగరీ. సా. . .
తె. . లి. . . య. . . ద. . . ॥ మ్మ. . . . లా. . . ర. . .

2. రిసారీ. . ద దపమ. దపదా ॥ దపాపదా. సా. రీ. గారీ ॥
అ. లు. . కో. . . . పొ.ల ॥ య. లు. . కో.
సరిగరిసని. దదపమ. దదమద ॥ సా. . . . ని దపమ. గగరీ ॥
తె. . లి. . . య. . . ద. . . ॥ మ్మ. . . . లా. . . . ర. . .

అ. ప. దపాదా. . సా. . . సా. . . ॥ సనిపదా. . సా. రీ. గారీ ॥
త. ల. . . పు. . . లు. . . తె. . లి. . య. ॥
సరిగరిపమగరి. రీ. . . సా. . . దదగరిగరి. సా. . . సనిదా ॥
వ. తె. ను. ॥ తా. శ. . . రే. . . ॥
పమపదపద. సా. రీ. గా. . . రీ సనిదపమ. దదపమ. గనరిస ॥
మీ. రు. ॥ చె. . లు. . . లా. ర. . . అలుకో ॥

చ:దా । పా ... । పా ... ॥ పా .. పమ । దదపా । దా .. ॥
క । న్నె ... । చి ... ॥ న్న ... । త ... । న ... ॥
 పమాపదా । ద దపమ । గ గ రి ॥ రి .. సరి । ప మాప । గ గ రి ॥
 మే ... । మం ... । తే ... ॥క ... । న్న ... । లు ... ॥
 రి సా ... । స ని ఫ థ । సా . రి ॥ గా రి ... । మ ప దా । పా ... ॥
 తే ... । ల ... । వే ... ॥ ... । నే ... । ను ... ॥
 పా .. మా । మా ... । మా ... ॥ మ పా మ ప ద పా ద । ద పా మ । ద ద ప మ ॥
 చి । న్నె ... । లు ... ॥ చూ । చి ... । యా ... ॥
 దా । పా ప మ । పా ... ॥ పా . ద ద స । స ని దా । ద పా మ ॥
 పె ... । వి ఖు . । దు ... ॥ ... చి రు । న ... । వ్యు ... ॥
 దదపమ పదమా । గ గ రి । సా ... ॥ రి సా . రి । గా సా । రి ... ॥
 న ... । వ్యే ... । ను ... ॥ ఓ ... । య ... । మ్మా ... ॥
 దా । పా ... । పా ... ॥ పమాపదా । దపపమ । గ గ రి రి ॥
 ఉ । న్న ... । రీ ... ॥ తి . దే . (మం ... । తే ... ॥
 సా । రి స ని ఫ । థా ... ॥ సా . రి గ స । రి ... । రి ... ॥
 ను । యు .. వి । ద ... ॥ ఎం ... । తే ... । ని ... ॥
 సరి ప మాప । గ గ సా । రి ... ॥ సా ... రి । మ ప దా । పా ... ॥
 య . సు ... । రు . . । సు ... ॥ ర ... । నే । ను ... ॥

ద పా దా . . సా . . . సా . . ॥ స ని ప దా . . సా . రి . గా రి ॥

వె . న్ను . . ని . . . నే . . ॥ న . . ద . . లిం ॥

స రి రి ప మ గ రి . రి . . . సా . . ॥ ద ద గ రి గ రి . సా . . . స ని దా ॥

చి తే ॥ వి . ని వి . . . న . . . ॥

ప మ ప ద ప ద . సా . రి . గా రి ॥ రి స ని ద ప మ . ద ద ప మ . గ స రి స ॥

న ట్టుం ॥ డె ను ॥ అలుకో ॥

అవతారిక :

ఈమె స్వీయ నాయిక. 'తాళి మొకరికన్నావద్దా' అని సఖి ఈమెను మందలించు చూ. 'మీ తగవులు తీర్చుటకే మా కాలము సరిపోవునట్లున్నది. చిరుకోపముతో అతడొక మాట యన్న, నీవైన నూరకొనరాదా! పాలు నీరువలె కలసియుండవలసిన మీ యిరువురిలో ఏలనే ఈ తగవులు?' అని బుద్ధులు చెప్పుచున్నది. అచ్చపుస్తకములలో ఈ పదము సావేరి రాగములో నున్నది. మంగళకైశిక రాగమున మా పాఠము.

మంగళ కైశిక రాగము భాషాంగము. రెండు మధ్యమములును సందర్భానుసార ముగ నిందు వచ్చును. వెంకటమఖి సంప్రదాయమున చ్యుత పంచమ మధ్యమము ఈ రాగమున చెప్పినను, ఏలనో దీనిని భాషాంగమనలేదు. మాయామాళవగౌళ జన్యముగా ఇప్పుడు దీనిని పరిగణింపవలసియున్నది. అతిప్రాచీనరాగమగు ఈ మంగళకైశిక 72 మేళ కర్తల పద్ధతి రాక మునుపే ఎంతో ప్రచారమున నున్నది.

స రి గ మ ప మ ద ని సా - స ని ద ప మ గ రి సా అను ఆరోహణావరోహణములు కలిగియున్నను, 'గ మ మై మా మై గ రి సా - స ని రి గ మా' - 'మ గ ద ప స ని రీ స' అనునవి విశేషప్రయోగములుగా గుర్తించుకొనవలయును. ఇచ్చట ఒక విషయమును మనము చెప్పుకొనవలసి యున్నది. మేళకర్తల పద్ధతికి పూర్వముండిన రాగములు చాలావరకూ ఆరోహణావరోహణముపైగాక కొన్ని ముఖ్యమైన స్వర సందర్భములు గల రాగపుఛాయలతోనే ఎక్కువగా గుర్తింపబడుచుండెడివేమోనని అనుకొనవలసియున్నది. ఇందుకు మంగళకైశిక, ఆహిరి, ఘంట, సైంధవి, నవరోజు, మారువ. ద్వితీయావంతి, గౌరిపంతు, మొదలగు రాగముల స్వరూపములే మనకు ఉదాహరణములు.

రాగం - ముగళకై శిక - త్రిపుటతాళం

ప : తాళి మొకరికన్నా వద్దా - ఓ చెలియరో

అ. ప : లోలాఱి ! మువ్వ గో - పాలునికి నీకు మాటలై తే

॥ తాళి ॥

చ : వాడలుగ నీవలుగ వశమె మీకై తిరుగు
లాడినది చాలునే యెవరు మెత్తురే
చూడగ మీరినట్లున్నది మీకు కోపము
వీడక ముక్కున నున్నది ఓ చెలియరో

॥ తాళి ॥

2. చలమున వాడొకటంటె సై గగా సూరకుండక
చెలియరో ! యిదేటి కోపము చెల్లనె మీతోడ
చెలిమి చేసిన పాపము యెందుకె మీకు
వలువని మనస్తాపము ఓ చెలియరో

॥ తాళి ॥

3. ఎలమి పాలు నీరువలెనె - కలసి మువ్వగోపాలునితో
చెలియరో ! యీచలమేటికి ? యిటువంటిగుణము
చెల్లనె నీవంటి మేటికి వివేకమిత
వలువదా లెస్సాయెను నేటికి ఓ చెలియరో

॥ తాళి ॥

ప : స రి । రీ మా । మా . . ॥ గ మ్రా మ మ్రా । మా మ్ర ద । మ్రా మా ॥

. . . . తా . । ళి . . । మొ . . ॥ క . రి . । క . . । న్న . . ॥

గామమమగ | రిగరీ | సా.. || సా.. సనిధా | రిసరీ | గాపమగరి ||
 వ | ద్ద || ఓ | చె ||

అ.ప: సా.. గమ | దా.. | దనినిద || ద మాపా.. | పాపమ గా | మాదప ||
 య..లో. | లా.. | ఊ || ము . వ్య. | గో | పా ||
 దా.. నిని | దనిసా | సనిరీ || సా.. సని | దాదమ | పాపమగరి ||
 లు..ని. | కి.. | నీ.. || కు..మా. | ట . . . | లై ||
 సా..
 తే.. తాళి మొకరి ||

చ: సనిధా | రీసా | రీ.. || మగ మామద మమ | గమమగరీ | సా.. ||
 ...వా.. | డలు | గ.. || నీ | వ . లు.. | గ.. ||
 సరి | గా.. | మా.. || దపదా.. | నినిదా | పా.. ||
 వళ | మే.. | మీ . . . కై | తి . రు | గు.. ||
 మా | మగమా | మా.. || గమమమాగ | రిగరీ | సా.. ||
 లా | డి . . . | న . . . || ది | చా.. | లు.. ||
 సా . సనిధా | రీ . . | రీ.. || మగ మామద మమ | మగరీ | సా.. ||
 శే..ఎ. వ | రు.. | మె.. || త్తు | రే ||
 సరి | గా.. | మా.. || దపదా.. | నినిదా | పా.. ||
 చా.. | డ . . | గ . . || మీ . రి . . | న . . . | ట్లు.. ||

పా . . మా । మ గ మ్మా । మా . . ॥ గ మ మ్మ మా గ । రి గ రీ । సా . . ॥

న్న . . ది । మీ . . । కు . . ॥ కో । ప . . । ము . . ॥

. . . . గ మ । దా . . । ని ని దా ॥ ద మా పా . । ప ప మ గ । మా ద ప ॥

. . . . వీ . । డ . . । క . . ॥ ము । క్కు । న ॥

దా . . ని ని । ద ని సా । స ని రీ ॥ సా . . స ని । దా ద మ । పా ప మ గ రి ॥

. . . . ను . । । న్న . . ॥ ది . . ఓ . । . . చె . । లి ॥

సా . .

య . . తాళి మొకరి ॥

అవతారిక :

ఈ పదమునందలి నాయిక పరకీయ, తృప్తాశృప్త. నాయకుని చేష్టలకు తా నెట్లు పరవశురాలై నదియు చెలికత్తెకు చెప్పుచూ, 'అంతటి జాణతనముగల పానిని మాట చమత్కారముగల నీవే తిరిగి తోడుకొనిరాగలవు' అని వేడుకొనుచున్నది.

మారువ రాగము ఇప్పటి మాయామాళవగౌళ జన్యమని చెప్పుకొనవచ్చును. ఈ రాగము ప్రాచీనము. వెంకటమఱి సంప్రదాయమున భాషాంగము, దేశీయము. పదమునందు గల మారువ రాగమున ఆరోహణావరోహణములు ఇట్లున్నవి. స మ గ మ ద ని స - స ని ద ప గ మ గ రి స. ఈ స్వరములన్నియు మాయామాళవగౌళ స్వరములే. గనుక ఈ రాగము భాషాంగముకాజాలదు. ఉత్తరదేశపు సంగీతపద్ధతియందు 'మారువ' యను నొక రాగము గలదు. కాని అది సంపూర్ణముగా దీనికి భిన్నము. గనుక దేశీయరాగమనుటకు అంతగా సావకాశము కానరాదు. రాగములలో కాలక్రమమున కొన్ని మార్పులు వచ్చుచుండుట అందఱూ ఎరిగిన విషయమేకదా! గనుక దీని నిట్లు వదలి రాగమునందలి విశేష ప్రయోగములు గమనించుడు. 'పా గ మా గ దా ద ని సా', 'సా రి గ రి స ని', 'స గ మ ద పా', 'స ని దా', 'స రి గా రి', 'ప మ ప గ మ గ రి'. ఇవి రాగమునకు సూచనలుమాత్రమే! తక్కినవి పదముల నభ్యసించి గ్రహించునది.

రాగం - మారువ - త్రిపుటతాళం

ప: అమ్మమ్మ! వీడెంత నెరజాణడైనాడే!

అ. ప. ఎమ్మెలాడి! మువ్వగోపాలు నిటు తోడితేవే

॥ అమ్మ ॥

॥ అమ్మ ॥

॥ అమ్మ ॥

॥ అమ్మ

అ.ప: దమ | పా . . | ప ప మ గ || మ ద ప దా . | పా.మ పా | పానీ ||
 ఎ . | మ్మై . . | లా . . . || డి | ము . . . | వ్య . .

సా...స ని | సాగమ గరి | సాసని || సరి సా.ని పద పా.మ | పద మా.ప పమ |
 గో...పా... | లు... | నిటు... || తో... డి... | తే... |

గా.మ పమ గరి || సా...

... వే... || ... అమ్మమ్మ ||

చ: ... పద | దమ పా | ప ప మా || గమ పా.మ గమ గా.రి | పమ గరి సా.ని |
 ... చిరు | న... | వ్య... || న... వ్య... | తా... |

ధఫన్ సా || ... స గ | మాపమ గమ | పాదప మప || నినిపా నినిడా దదమా |
 వ... చ్చి || ... చే... | ప... | ట్టి... || న... రే... గా... |

పమ గా మా | పా... || ... దమ | పా... | పపమగ || మదపదా... | పా.మ పా | పానీ ||
 ... | ని... || ... మెరు | గు... వై... || య్యె...ద... | తీ... | సే... ||

సా...స ని | సాగమ గరి | సాసని || సరి సా.ని పద పా.మ | పద మా.ప పమ |
 డి... ఎరు | గ... | లే... || నై... | తి... | న... |

గా.మ పమ గరి || సా... పద | దమ పా | పపమా || గమ పా.మ గమ గా.రి |
 ... మ్మ... || ... కురు | లు... | నె... || రు... | లు... |

పమగరి సా.ని | ధఫన్ సా || ... స గ | మాపమ గమ | పాదప మప ||
 తీ... | ర్చి || ... విరు | లు... | చు... ||

నినిదానినిపాదదమా | పమగామా | పా దమ | పా పపమగ ||
 ట్టి . . . న . . . దే గా ని చుతు | కు కె ||

మదపదా | పా . మ పా | పానీ || సా . . సని | సాగమగరి | సాసని ||
 మ్మో . . వి . . . వై నుం చ . . . గ . . . నే మి ||

సరిసా . ని పదపా . మ | పదమా . ప పమ | గా . మ పమగరి || సా
 తె లి య నై తి || అమ్మమ్మ ||

అవతారిక :

ఈ నాయక స్వీయ, ముగ్ధ, కలహంతరిత. అన్యాయ త్తచిత్తుడైన నాయకుని చేష్టలను గమనించియు, తనయందే తప్పును ఆరోపించుకొని, తానుచేసిన ఐసులు వివరించి. నాయకుడు తనయందు విముఖుడై యుండుటకు కారణము తెలుసుకొనలేకుంటి నని చెలికత్తెతో చెప్పు కొనుచున్నది.

రాగం - మారువ - త్రిపుటతాళం

ప : ఎంత మాటలాడెనమ్మా - యింతిరో నావిభుడు నన్ను

అ. ప : చెంతచేరి మోచితనె - చప్పనని మోమటు త్రిప్పేనేమో

॥ ఎంత ॥

చ : రమ్మని చేబట్టి నేను మా యింటికి - రా రమ్మంటి

నీ వెవరో? నే నెవరో? నేను - నీ వాడు గాదు పొమ్మనెను

॥ ఎంత ॥

2. కులుకు గుబ్బరి రొమ్ము గుమ్మి - కాగిలియను నే బోతే

ఉలికి లేచి కనరుకొని వనిత నీతో

పొందు చాలు పొమ్మనెను

॥ ఎంత ॥

3. చెలియ మా మువ్వ గోపాలుని - చిత్తము రంజిల్ల చేసి

యెలమిపైకొని ఉపరతి సేయగబోతే

ఈ పొందు వద్దు పొమ్మనెను

॥ ఎంత ॥

ప: సప | గా.మ గా.మ | రీ . . || సా రిగరిస నిసాని | సా.రి సా.రి | గా . . ||
 . . . ఎం. | త | మా.. || టా .. డె | న | మ్మ .. ||
 .. గరిసప | పా.గ మా | దానినిదా || నిసరీ సా.రిగ రీసనిసాని |
 . . . యిం. | తి | రో || నా వి |
 దదపా.గ మగ | పా.గ మగరీ || సా..
 భు దు. | న . . . || న్ను .. ఎంత ||

అ.వ: పా.గ | మా.గ మా.గ | దాదని || సా | సా.ని సారీగ | రీససా సా.ని ||
 . . . చెం. . . | త | చే. . . || రి | మో. . . . | వి ||
 సారీగా.రీరీగారీ | సారీగ రీస | సనిసా సనిదా || పా. . పా.గ | మా.గ దా |
 తే . . . నే | చ . . . ప్ప | న || ని . . మో.. | మ |
 నినిదని సా || సా రీగ రీస | సని సరీసని | దదపగ మగ దద | పగమగ రిగరీ ||
 టు || త్రి ప్పె | నే | మో.. ||
 సా..
 ఎంత ||

చ: సా. రి. గరి సా రిగ. రి స నీ స ని థా || స ని స గ మా మ గ మ ద పా ।
 ర . . . మృ ని || చే ప , ||
 స ని ద ని సా స ని । దాపా || పా . ద । ని ని దా ప ద పా । ప ద మా మ గ రీ ||
 టి నే మ || మా . , । యిం . . టి కి . . . ||
 స రి గా స రి . పా . గ మా . గ । రి గ రీ సా || పా . గ । మా . గ మా . గ । దాదని ||
 రా ర . . . మృం , . . టి || నీ వె ప . . . ||
 సా సా . ని సా రి గ . రి స సా సా . ని || సా రి గా . రి రి గా రీ ।
 రో నే వె || ప రో ||
 సా రి గ రి స । స ని సా స ని దా || పా . . పా . గ । మా . గ దా । ని ని ద ని సా ||
 నే మ । నీ || వా . . డ మ . . గా । మ ||
 సా రి గ రి స స ని స రి స రి । ద ద ప గ మ గ ద ద । ప గ మ గ రి గ రీ ||
 పా మృ వె న . . . ||
 సా ..
 మృ .. ఎంత ||

అవతారిక :

ప్రాధ నాయిక యగు ఈమె పరకీయ. రాక రాక తన ఇంటికి వచ్చిన స్వామికి ఎదురేగి, తోడితెచ్చి, అలంకరించి, కస్తురి నామముపెట్టి, సరసోక్తులతో సంతోషపరచి, ' చలువ చప్పరములో సరమాడేటంతలో కోడికూసె నయ్యయ్యో! నా గుండె ఝలు ఝల్లుమనె నమ్మా ' అంటుంది. ఈ పదము అచ్చుపుస్తకములలో సౌరాష్ట్రరాగమని వేయబడియున్నది. మా పాఠము బౌళి.

ఈ బౌళి రాగము ప్రాచీనరక్తిరాగములలో ఒకటి. దీనిని పూర్వాచార్యులు ఘన రాగ ఉత్తర పంచకమున చేర్చియున్నారు. వెంకటమణి సంప్రదాయమున తేత్రజ్ఞుని పదము నందున్నట్లే యున్నది. ఇది మాయామాళవగౌళ జన్యముగా ఇప్పటి గ్రంథకర్తలు వ్రాసి యున్నారు.

ఆరోహణ : స రి గ ప ద స - **అవరోహణ :** స ని ద ప గ రి స అని యుండుటచే ఇది 51 వ మేళమయిన కామవర్ధని జన్యమనిననూ అనవచ్చును. ఉత్తరదేశస్థులు ఇదే ఆరోహణావరోహణములు గల రాగమును ' త్రివేణి ' అని అందురు. పదమునందలి రాగ సంచారములు అతి మనోజ్ఞములు. మాటలయందలి భావములను అందముగా వెలువరించగల స్వర పందర్పములు గమనార్హములు.

రాగం - బౌళి - త్రిపుటతాళం

ప : కోడికూసె నయ్యయ్యో నా - గుండె ఝల్లు ఝల్లుమనె నమ్మా ॥

అ. ప : చేడెరో నాసామివద్దచేరి - నేనే మాటాడునంతలో

॥ కోడి ॥

చ : చెలువుని కెదురేగి - చెలగించి తోడితెచ్చి

కలపముమై నిండ - అలిది కస్తురి నామముజెట్టి

కలువరేనితో - కలహము ముగియించి

చలువ చప్పురములో - సరసమాడేటంతలో

॥ కోడి ॥

2. విరులు శిఖనిండజుట్టి - వింతగా సొమ్ములుజెట్టి

బురుసు రుమాలుజుట్టి - పొందుగా తురాయి చెక్కి

సరసుని మోవి జూచి - సారె సారెకు ముద్దుజెట్టి

గురు కుచములతో రొమ్ము - గుమ్మిపైకొనేటంతలో

॥ కోడి ॥

3. మ్రొక్కి వేడికొని యెంతో - మోహమున ముద్దు జెట్టి

అక్కరో! సిగ్గింతలేక - ఆవేశ నీవివదలించి

మక్కువమీర మదన - మం నిల్లజేర్చి

చక్కని మువ్వగోపాల - సామితో కలనేటంతలో

॥ కోడి ॥

ప : .. సాసరి | గా... | పా... ॥ .. పా... | పద దపపగ | ప గదప ॥

.. కో... | డి... | కూ... ॥ .. నే... | న... | య్య... ॥

దా... ॥ పా... ॥ గపదసా... | సనినిప | దా... ॥

య్యో... ॥ నా... | గుం... | డె... ॥

దా... గ గ | పా... | దని | దాపా ॥ పా గ గదప | పపగరి | సా... ॥

... ఝ లు | ఝ... | లు ॥ మ . నే... | న... | మ్మా... ॥

అ.ప: ప గ . ద ప ద ప . దా సా . రి గా ప గ . గ రి రి . సా
 చే డే రో నా సా మి
 రి . సా సా రి గ . రి స సా స ని దా పా ద గ . పా
 వ . ద్ద జే రి నే నే
 గా . పా . ద ని . దా పా . పా గ గ ద ప . గ ప గ రి . సా
 మా . టా దు . నం త తో కోడి .

చ: గ గ . పా పా పా ద ద పా . దా ద ప ద ప .
 చెలు . పు ని కె . దు రే గి
 ద ప ద ప గ గ . పా పా ద ని . దా పా . పా గ గ ద ప . ప ప గ రి . సా
 చెల . గిం చి తో . డి తె చ్చి
 స రి . గా . ప . గ రి రి . రి స సా స ని ని ష . ధా
 క ల . ప ము మై నిం డ
 సా . . స రి . గా . ప . గ రి రి . రి సా స రి . స రి ధా . పా
 అల . ది క స్తు రి నా
 సా రి గా . . పా పా పా . . ప గ . ద ప ద ప . దా
 మ . ము బె ట్టి కలు . వ ల
 సా . రి గా . ప గ . గ రి రి . సా సా . . స రి . గా . ప . గ రి రి .
 రే ని తో కల . హ ము

రీ సా . . । స ని ని ప । దా . . ॥ దా . . గ గ । పా ప ద । సా . . ॥

ము గి . . । యిం . . . । చి . . ॥ చలు । వ . . । చ . . ॥

స ని ద ద ని ద । దా పా । ప ద గా ॥ పా . . గ గ । పా . ద ని । దా పా ॥

ప్ప . . ర . . । ము . . । లో . . . ॥ . . స ర । స . . . । . మా ॥

పా గ గ ద ప । ప ప గ రి । సా . . ॥

రే . టం . . । త . . . । లో . . ॥ కోడి ॥

అవతారిక :

విరహోత్కంఠితయగు ఈ నాయిక కలహాంతరిత, స్వీయ. 'నన్ను, నా గుణమును, నా ప్రేమను తెలిసిన నీవు నన్నిట్లలయించుట న్యాయమా ! నాకు చెలికత్తెవైన నీవే - చెలువుడవైన నీవే. ఇంతేకాదు చింతించిచూడ నా జీవస్వామివి నీవే.' అని తన సర్వస్వమైన మువ్వ గోపాలస్వామికి చెప్పకొనుచున్నది. ఈ పదము అచ్చుపుస్తకములలో విశహరి రాగమని యున్నది. కాని మాకు శాశిలో పాఠము.

రాగం - బౌళి - త్రిపుటతాళం

ప : ఇంత తెలిసియుండి - యీగుణమేలరా ?

అ. ప : పంతమా మువ్వ గో - పాల ! నా సామి !

॥ ఇంత ॥

చ : అలుకచేసి యింటికి రా - వైతివి ఎవరైన
చెలికత్తెలున్నారా ! పిలువ వచ్చేరా ?
చెలికత్తెవైన నీవె - చెలువుడవైన నీవే
తలచిచూడ నా పాలి - దైవము నీవే నా సామి

॥ ఇంత ॥

2. వింతదానివలె నన్ను - వేరుచేసిరావైతివి
అంతరంగులున్నారా ? నన్నాదరించేరా ?
అంతరంగమైన నీవె - అదరించిన నీవె
చింతించి చూడ నా - జీవనము నీవె నా సామి

॥ ఇంత ॥

3. శ్రీనిధి! మువ్వగోపాల! చేపట్టి నన్నేలితివి
 నా నేర్పు లెవరైన ఆ - నందించే రా?
 నా నేర్పులైన నీవె - నమ్మికలిచ్చిన నీవె
 ఆనగా బలికెద నా - ఆనందమైన నీవె నాసామి

|| ఇంత ||

ప: దా | పా . ద ని | దా పా || పా ద ద ప ప గా . | ప ద పా గ ప | గ రి గ రి ||
 ఇం | త | తె || లి . సి | యు |
 సా . . స రి | గా పా ద ప | గ రి గ రి || స రి గా . రి రి గ పా . గ | గ ప దా ద ప ప గ | పా . . ||
 డి . . యీ . | గు | ఇ || మే | ల | రా

అ. ప: ప మ | పా . ద సా | సా . రి గ ప || రి . . స రి | గా ప గ | గ రి రి ||
 పం . | త | మా || మా . ము . | వ్య . . . | గో . . ||
 సారిగ రిస సనిదా | పాదగ | పా . . || స రి గా . రి రి గ పా . గ | గ ప దా ద ప ప గ | పా . . ||
 పా | ల || నా | సా | మి ||
 ఇంత ||

చ: స రి | గా . ప | గ గ రి || సా రి గ రి | రి స ని ధ | సా . . ||
 అలు | క . . . | చే . . . || సి | యిం . . . | టి . . . ||
 సా . . స రి | గా . . | పా . . || పా ద ద ప గ | పా ప ద | ని ని దా ||
 కి . . రా . . వై . . . | తి . . . || వి . ఎ . . . | వ . . . | రై . . . ||
 పా . . ప గ | పా . . | దా . . || దా . . ప గ | పా ద ని ద స | స ని దా ద ప ||
 స . . చే లి | క . . . | తై | లు . . . | న్నా | ర ||

పగ పాతప గరి । సా . రి గరి । గా . . ॥ పాపద దపపగ । పా ॥
 వి . లు । వ । వ . . ॥ చే । రా ॥
 సరి । గా . ప । గ గరి ॥ సారిగరి । రిసనిధ । పా . . ॥
 చెలి । క . తై ॥ లై । న । నీ . . ॥
 సా . . సరి । గా . . । పా . . ॥ పాదదపగ । పాపద । నినిదా ॥
 వే . . చెలు । వు . . । డ . . ॥ వై . న . . । నీ ॥
 పా . . ప మ । పా . ద సా । సా . రి గ స ॥ రీ . . స రి । గా ప గ । గరిరీ ॥
 వే . . త ల । చి । చూ ॥ డ . . నా . । పా । లి . దై ॥
 సా రి గ రి స సనిదా । పాదగ । పా . . ॥
 వ ము । నీ । వే . . ॥
 స రి గా . రి రి గ పా . గ । గపదా దపపగ । పా ॥
 నా । సా । మి ॥ ఇంత ॥

అవతారిక :

విరహోత్కంఠితయగు ఈ నాయిక ప్రౌఢ, స్వీయ. తనయందు ఎంతో అనురాగము గల నాయకుడు ఒకప్పుడు తనను లాలించిన విధములు, పలికిన పలుకులు తలచుకొని విరహోర్తయై తన చెలికత్తెతో చెప్పుకొని దైన్యమును పొందుచున్నది.

నాదనామక్రియ రాగము ప్రాచీనము. ని స రి గ మ ప దా - ద ప మ గ రి స నీ అను ఆరోహణావరోహణములు కలిగియున్ననూ మధ్యస్థాయి యందలి నిషాదమును కొంచెముగా సోకెడి సంగతులు కలిగియున్నది. 'ప ని దా పా' అను ప్రయోగమున కించిత్ కైశిక నిషాదము కూడ వేయుట వైచికుల సంప్రదాయము గనుక దీనిని భాషాంగమనియే చెప్పుకొనవలెను. ఇది ఇప్పటి మాయామాళవగౌళమేళ జన్యము. వెంకటమఖ సంప్రదాయమున ఈ రాగమును సంపూర్ణ సంపూర్ణముగా నిచ్చి మాయామాళవగౌళమేళమునకును, దీనికిని అంతగా భేదము లేదేమోనని తోచుచున్నట్లుగా చెప్పియున్నారు. శేత్రజ్ఞుని పదమునందు కనుబరచిన రాగ స్వరూపమే ఇప్పుడును వాడుకలోనున్నది.

రాగం - నాదనామక్రియ - త్రిపుటతాళం

ప : అయ్యయ్యో వెగటాయేనే

అ. ప : పయ్యెదపై శేరి పవ్వళించే సామికి

॥ అయ్యయ్యో ॥

చ : వెలిది నా మోము రెప్ప - వెయ్యక కనుగొన
కలయనిండు సంజ చీ - కటి గ్రమ్మితే
కలికి నీ ముద్దుమోము - కానరాక యుండునని
తెలిపి ప్రొద్దుండగానే - దీపము తెమ్మనె సామికి

॥ అయ్యయ్యో ॥

2. ననబోడి! వినుమమ్మ! - నాపై చాలప్రేమచే
తనదంతమున నా అ - ధరము నొక్కి
మొనసి మాటాడితే - మోవి విడువ వలెనని
యనువచే నైగ - లాడుచున్న సామికి

॥ అయ్యయ్యో ॥

3. మదిరాక్షి! వినుమమ్మ! - మా మువ్వగోపాలుడు
నిదురించిన కౌగిలి - పదలీనని
పదరిశయ్యమీది దు - ప్పటి కొంగులు నాలుగు
ముదముతో గట్టిగా - ముడి గొనుమను సామికి

॥ అయ్యయ్యో ॥

ప : రిసనీ | రీ మగ | గా .. || గా .. సరి | గ మ ప ద . మ | గ స రీ ||
.... అ . . | య్య . . | య్యో చెగ | టా యె ||

అ. ప : సా . . సరి | మా . . | మా . . || మా | గా మ ప మ ప | గా . . ||
నే . . ప . | య్యో . . | ద . . || పై | జే | రి . . ||
గా . . మా | మగ మా | పా ప మ || మా మ ప ద ప దా | మ ప పా ద ప | పా ప మ ||
.... ప | వ్వ . . | శిం . . || చే | సా ||
గ మా గ మ ప మ | గ మ గ రి | గా . . ||
మి | కి ||

2. గా .. రి సన్ధి | రి గమప దపమద | పమమా మా || మా ... | గామప మప | మా.గ మా.గ ||
 వై... | య్యో... | ద ... || వై | శే... | రి ... ||
 గా .. గామగ | మగమా | పాపమ || మా మపదపదా | మప పాపని | దపపమ ||
 ప ... | వ్య ... | శిం... || చే ... | సా. ... | ||
 పమ గా గమ పమ | మా.ద పమగా | గా... || గా... సరి | గ మపదదమ | గ స రి ||
 మి ... | కి... | ... || ... వెగ | టా... | యె ||
 సా..
 నే... అయ్యయ్యో ||

చ: స రి | మా.ప మా.ప | మా.గ మా.గ || మా.... | మా... | మా... ||
 వెల | ది ... | నా... || మో.... | ము... | రె... ||
 గా... మా | మ గమా | పా... || పాపదపా | పా... | దపపమ ||
 వృ... వె | య్య... | క... || క... ను... | గొ... | న... ||

2. గా ... స రి | రి గమప దపమద | మా... మా.... | మా... | గామప మప ||
 వెల | ది ... | నా... || మో.... | ము... | రె... ||
 మగా. గరి | రి గమప దపమద | మా... || పాపదపా | పా... | దపపమ ||
 వృ... వె | య్య... | క... || క... ను... | గొ... | న... ||
 గా... రి ని | రి ... | గా... || గా.... | గా... | గా... ||
 ... కల | య... | నిం... || దు... | సం... | జ... ||
 రి . రి ని | రి... | గా... || రి మా... | మా.ప మా.ప | గా... ||
 చీ... | క... | టి... || గ్ర... | మ్మి... | శే... ||

గా..మమ | గా.. | గా.. || రి స ని రీ . | గా . . | గా.. ||
 క లి | కి . . | నీ .. || ము . . ధ్వు . | మో . . | ము.. ||
 గా.. స రి | మా.. | మా.. || గా | గా . . | గా.. ||
 కా . | న . . | రా . . || క | యుం . . | డు.. ||
 రి స ని రీ . | గా గా | గా.. || గా.. మా | మ గ గ మ | పా వ మ ||
 న . . ని . | తె లి | పి . . || ప్రా | ధ్వుం | డ . ||
 మా.. మ ప | మా మ ప ద ప | రా.. || ప మ పా . . | ప మ మా | గా . . ||
 గా | | నే . . || దీ | ప | ము . . ||
 పా . ద ప ద ప ని దా | పా . . | మా.. || గా మ ప మా మ ప | గా . . | రి స నీ || సా..
 తె | మ్మ . . | నె . . || సా | మి . . | కి . . ||

అయ్యయ్యో ||

అవతారిక :

ప్రాథమిక యగు ఈ నాయిక పరకీయ, విరహోత్కంఠిత. ఈమె పనుపగా చెలి నాయకునివద్ద కరిగివచ్చినది. ఆమెతో తననాయకుడు తుపాకుల కృష్ణరాయడు ఏమని ఆనతిచెప్పినో. తన చెలిని దాచక చెప్పమని లాలనగా 'బంగారుబొమ్మా' అని పిలిచి యడుగుచున్నది.

ఫరజు రాగము ప్రాచీనము. భాషాంగము కాదు. ఇది యిప్పటి 15వ మేళమయిన మాయామాళనగౌళ జన్యము. స గ మ ప ద ని స - స ని ద ప మ గ రి స అనునవి ఆరోహణావరోహణములు. ఇది దేశీయరాగమయిన కావచ్చు. పదమునందలి సంచారములు గమనించినచో ఇది తన దేశీయభావమును పోగొట్టుకొని, కర్నాటక రాగములలో నొకటిగా కలిసిపోయినట్లే తోచుచున్నది.

రాగం - ఫరజు - త్రిపుటతాళం

ప : ఏమనెనే నుద్దులు - ఏమే బంగారుబొమ్మా !

ఆ. ప : ఏమనెనే మరుగేల దాచకే

రామ తుపాకుల రాయడు నీతో

॥ ఏమనె ॥

చ : మానిని ముందుగా నా - మాట నీవెత్తితివో ?

తానే పల్కరించెనో - దయ నాపై కలిగి

కానుక తనచేత - బూజెనో ? యందిమ్మని

ఆన తిచ్చెనో ? నామీద - ఆన ఓ చెలియా !

॥ ఏమనె ॥

2. వనితరో! వాడిడకు - వచ్చెదననెనో? లేక
నను తోడితెమ్మనెనో? - నాప్రాణవిభుడు
నెనరుతో మాటాడెనో? - నేరమెంచెనో?
వినిపింపు వానిమాట - వివముచ్చటయ్యాని

॥ ఏమనె ॥

3. వేడుక తుపాకుల - వేంకటకృష్ణుడు
కూడే వేళలోనే - నోడించితివంట
నేడాసుద్దులేమైనా - నీతో మందలించెనో?
మోడిగ నున్నాడో? - ముదితరో! వినిపింపవే

॥ ఏమనె ॥

ప: స ని । సా మ గ । మా . . ॥ ద ప దా . . । స ని ద ని । సా . . ॥
. . . . ఏ . . । మ . . । నే . . ॥ నే సు . . । ధ్వు . . ॥
సా . . స ని । ప ద మ ప । మా . . ॥ మ గ మ ద ప ద । మ ప మ గ । రి రి స ని ॥
లు . . ఏ . . । మే బం . . ॥ గా . . రు . . । బొ ॥

అ. ప: సా .. స ని । సా మ గ । మా . . ॥ ద ప దా మ గ । మా ద ప । దా . . ॥ స ని దా .. । స ని ద ని । సా . . ॥
మ్మా . . ఏ . . । మ . . । నే . . ॥ . . మ రు । గే . . । ల . . ॥ దా . చ . . । కే . . । రా . . ॥
సా . . స ని । సా రి గే రి స । స రి నీ ద ప ॥ మ గ మ ద ప ద । మ ప మ గ । రి రి స ని ॥
మ . . తు . . । సా కు . . ల . . ॥ రా . . య . . । దు నీ . . . ॥
సా . .
తో . . ఏమనె ॥

చ: మ ద | పా . . | పా . . || ప ద ప ప ద ప | ప మ పా | ప ప మ మ ||
 మా . . | ని . . | ని . . || ముం . . దు . . | గా . . | నా ||
 గా . . స ని | సా గా | మ గ మా || ప ద పా దా | ప మ పా | మ గ మా ||
 మా . . | ట . . | నీ || వె | త్రి | తి ||
 పా . . స గ | మా ద ప | దా నీ || సా | స ని దా | పా ద మ ||
 వో . . తా . . | నే | ప . . || ల్క | రిం | చె ||
 పా . . మ గ | మ ద ప ద | మ ప మా || ప మ గ మ గ రి | సా ||
 వో . . ద య | నా | వై || క | లి | గి ||
 మ ద | పా . . | పా . . || ప ద ప ప ద ప | ప మ పా | ప ప మ మ ||
 కా . . | ను . . | క . . || త | న | చే | త ||
 గా . . స ని | సా గా | మ గ మా || ప ద పా దా | ప మ పా | మ గ మా ||
 బా . . | నే . . | నో || యం | ది | మ్మ ||
 పా . . మ గ | మా ద ప | దా . . || స ని దా . . | స ని ద ని | సా . . ||
 ని . . ఆ . . | న | తి || చె . . వో . . | నా | మీ ||
 సా . . స ని | సారీ గ రి స | సరి నీ ద ప || మ గ మ ద ప ద | మ ప మ గ | రి రి స ని ||
 ద . . ఆ . . | న | ఓ || చె | లి | య | ||
 సా . .
 ప మ నె ||

అవతారిక :

స్వీయ మధ్య విరహోత్కంఠిత యగు నాయికను, ఆమె సౌందర్యమును, సుందరము లయిన ఉపమానములతో దూతిక చెప్పచూ ఆమె విరహమును వర్ణించుచున్నది.

సౌరాష్ట్ర రాగము ప్రాచీనము. ఇందు రెండు నిషాదములు వచ్చుచుండుటవలన ఇది భాషాంగము. 'ని సా ని' అనునప్పుడు కాకలి నిషాదమును 'ద నీ ద పా' అనునప్పుడు కైశికి నిషాదమును పలికించుట సంప్రదాయము. ఇందు గల ధైవతములన్నియు చతుశ్రుతి ధైవతములే. గనుక దీనిని వాడుకలో చక్రవాకము జన్యమని చెప్పుట యుచితము.

వెంకటమఱి సంప్రదాయమున దీనిని మాయామాళవగౌళ జన్యముగానే చెప్పి యున్నారు. కాని పదములు మొదలగు రచనలలో ఎచటనూ శుద్ధ ధైవత ప్రయోగము కానరాదు.

స రి గ మ ప మ ద ని సా - స ని ద ని ద ప మ గ రి స అనునవి ఆరోహణావ రోహణములు. ఇది రత్తి రాగము. రాగ సంచారములు పదములను పరిశీలించినచో స్పష్టము కాగలవు.

రాగం - సౌరాష్ట్ర - త్రిపుటతాళం

ప : షీరున రమణిని గెలిచి నీ - వెట్లారూపొదువో

అ. ప : చూతము రారా ! మదన నీ

చేతి బలిమి మా చెలియబలిమి

॥ ఏ తీరున ॥

చ : రాతిరనే యేనుగ నెక్కి - రాకాచంద్రుడు గొడుగుగాను
లేత తెమ్మెర మొదలైన బలిముల - చేతగెలిచెద నంటివా ?
పోతుటేనుగు కుంభములే - పొలితి గుబ్బలు మోము చంద్రుడు
నాతి ప్రాణమా చలువ తెమ్మెర - జాతి
వారిలో పగలు గలవా

॥ ఏ తీరున ॥

2. జంట విరిదమ్మియెద - నంట గుమ్మెదనంటివా ?
దంటవే చెలికేలు దమ్మి - తమ్మి యొక్కటె సుమ్మి ?
తుంట విల్లొక్కటి నీడి - తునియని విండ్లు చెలియ కన్నోములు
యింట గెలిచి రచ్చగెలువవలెనను - ఎన్నిక లేక బూనితివి

॥ ఏ తీరున ॥

3. అంచలు మాచెలిని జూచి - యడుగుబెట్ట వెంచిచూడ
పంచెవన్నెల చిలుక - పలుకులే చానపలుకులు
పంచబాణముల నీదు - పడతి చూపులే తూపులవగ
నెంచకకమ్మగాదా మీద
నేలుకొన్నాడు మువ్వగోపాలుడు

॥ ఏ తీరున ॥

ప : ద ని । సా సా ॥ సా సా రి గ । రి ప సా ॥
. . . . ఏ తీ రు ॥ న ర మ డి

స ని దా . . . దా పా । పా . మ ॥ పా . మ గ మ । పా ద ని ద ని । స ని ద డ ॥

ని గె లి । చి నీ వె ట్లా ॥

పామదపమ | గమగరి | సరిగమ ||

రూ | పౌ | దు ||

2. పా . మ ద ని | సా . . | సా స ని || రీ . రీ స సా | సా . . | ||

వో . . ప . | తీ . . | . రు . || నా | . . . | ||

అ. ప : ప ద ప ద | ప మ మా మ గ రీ | స రి స రి || గ మా ద ప మ | ద ద పా | దా . . ||

. . . . చూ . . | త | ము . . . || రా . రా . . | మ . ద | న . . ||

ద సా ని స రి | రి గా గ | గా ప మ గ రి || సా రి గ రి స ని దా . | ద ని ద స ద ప | పా . ||

నీ . . చే . | తి . . | బ || లి . . మ | మా | ||

పా . మ గ మ | పా ద ని ద ని | సా . ని ద ద || పా మ మ గ రీ | సా . రి గ మ | పా ప మ ||

. . . . చె లి | య | || బ . లి . . | మి | ||

దా . .

. . . . ప తీరున ||

చ : ద ని ద స | ద ద పా | పా . . || పా . ప మ | గా మ ప మా . ప | ద ప ప మ ||

. . . . రా . . . | తి . . | ర . . || నే | ప | . . ను . . ||

మా గ ప మ గ రీ . | సా రి స స రి | సా . . || సా . స రి స రి | సా స ని ||

గు | నె | క్కి . . . || . . . రా . . . | కా చం . . ||

ధ ని ధ స ధ ధ ధ ప | ధా ధ సా ని | సా రి రి || సా | సా . రి | గ గ రీ ||

ద్రు దు . . | గొ దు . . | గు . . || గా | ను . . | లే . . ||

సా.. ధని. సా . రి. గారీ॥ మా గ గమా. పా... పా...॥

త .. తె . మై . . . ర . . మొ . ద . . తై . . . న . . .

దని సారీస నిస. నిదదప. పమ గరి॥ రీ సా... స ని ధా. ధా పా ॥

బ . ల ము ల చేత . . . గె . . . లి . . .

ధ పా ప ధా. స ధ నీ. సారిరి॥ సా.. సరి. గా... గా...॥

చె . ద . . నం . . . టి . . . వా.. పో. . తు... తే...॥

మా. గా . . మ గమా. పా. మ॥ ధా ని సా ని. దనిదా. పా...॥

సు . గు . . కుం . . . థ . . . ము తై...॥

పా.. మ గ. మామ ప. దాపా॥ మా. గా . . స రి సరి. రి స సా॥

.... పొల. తి గు॥ బ్బి . లు . . మో . . . ము . . .

సాని ధా. సని సరి. రి స సా॥ సా.. దని దస. దదపా. పా...॥

చం. ద్రు. దు నా తి ప్రా...॥

తమద ప మమ. మగవమ. గ రి సరి॥ గా మపామ. దాదని. సా స ని॥

ణ . . మా . . . చ లు వ తె మై . . .

రీ.. సరి. రి మ గా. గా ప మ గ రి॥ సా రి గ రి స స నిదా. దని స రి. సా...॥

ర .. జా . . తి . . . వా రి . . . లో ప. గ . . లు...॥

సా రి సా ని. దదపా. పామా॥ ద పమ గ రి స. గామా. పా. మ॥ దా . .

గ ల వా

అవతారిక :

ప్రేమ గర్వితయగు ఈమె స్వీయ, ప్రౌఢ. ఈ పదమునందు మన సంప్రదాయము ననుసరించి అన్యోన్యాయుర్రాగవంతులయిన దంపతులు ఏడుజన్మలవరకు దంపతులుగానే పుట్టుచుండు రను విషయమును శ్లోత్రజ్ఞులు అతిమధురముగా చెప్పియున్నారు. ఈ పదమునందుగల చరణములు మూడు. ఒక్కొక్క చరణమున ఇద్దరిద్దరు దంపతులను ఉదహరించినారు. వీరిలో నలుడు - దమయంతి, శ్రీరాముడు - సీత, హరిశ్చంద్రుడు - చంద్రమతి, అనుభవించని కష్టము లంటూ లేవు. శ్రీకృష్ణుడు - రుక్మిణి, రంగేశుడు - రంగనాయకి, మన్మథుడు - రతి, కష్టములే ఎరుగని సుఖములను అనుభవించినవారు. నాయక ' ఇద్దరివలెనే కూడి ఎవరున్నారురా - ఒద్దికతో మనవలెనున్నారా ' అనుచూ ' కష్టసుఖములు రెండిటిలోను నీ వెంట ఉన్నాను సుమా ! ' అని చెప్పుచున్నది. మాటల యర్థమునకు తగిన స్వర సందర్భములుగల ఈ పదము అతిమనోజ్ఞము.

రాగం - సౌరాష్ట్ర - త్రిపుట తాళం

ప : ఇద్దరివలెనే కూడి - ఎవరున్నారు ? తెల్పరా !

అ.ప : ఒద్దికతో మనవలె - నున్నారా ? మువ్వగోపాలా !

॥ ఇద్దరి ॥

చ : మున్ను నలరాజు నీవైతే - ఆ ముదిత దమయంతి నే నే
చెన్నుగ శ్రీకృష్ణుడు నీవైతే - ఆ చెలియ రుక్మిణిదేవి నేనే

॥ ఇద్దరి ॥

2. అల రఘురాముడు నీవైతే - అయిన సీతాదేవి నేనే
ఇలను రంగేశుడు నీవైతే - యేలిన రంగనాయకి నేనే

॥ ఇద్దరి ॥

3. సత్యహరిశ్చంద్రుడు నీవైతే - స్వామి! చంద్రమతి నేనే
నిత్యము మదనుడు నీవైతే - నీకు రతీదేవి నేనే

॥ ఇద్దరి ॥

భ : సని . సా సాపమ . మ గ మా ॥ పద పా . ద పమ మా . మగమా మగసా . రి . . ॥
. . . . ఇ . ద్ద రి ॥ న లె నే గూ . . ॥
రి . . స గ మా . పా ద స . ద ద పా ॥ పా ప మ ద ప మ . మ గ మా మ గ సా . రి . . ॥
డి . . ఎ . వ . రు ॥ న్నా రు ॥
స ని సా స ని థా థా . థ ని సా ని స రి . సా . . ॥
తె ల్ప రా . . ॥

అ. ప : పదపద . పమమా మా . మా . గ రి ॥ స గ మా మ గ మా పా . పా . గ మా . మదద ప ॥
. . . . ఒ ద్ది క తో మ . . న . వ . . ॥
దా . . సని . సామగ . గాపమ గరి ॥ సా రి గ రి సనిదా . ద సదస దప . పదపద పమ ॥
లె . . ను . న్నా రా ॥ ము . . వ్య గో ॥
మ గ మా మ గ రి సా . సా ॥
పా లి ॥

చ : ద ని ద స . దా ద ప . పా పా . . ప మ . రి గ మ ప ద ప . ప మ మా ॥

. . . . ము న్ను న ల రా జు ॥

మా మ గ ప మ గ రి . సారి స సారి స . రి సా సా . ని సారి గ . రి స సా స ని . ధా ధ ప ॥

నీ వై తే ఆ ము ది త ద మ . ॥

దా ధ ని సా స ని . ధ ని సా ని స రి . పా ప ద ప ద . ప మ మా మా . మా గ రి ॥

యం తి నే నే చె న్ను గ ॥

స గ మా మ గ మా పా . పా . గ మా . మ ద ద ప ॥ దా ద ని సా స ని . ద ని సా ని స రి స . రి : ॥

శ్రీ కృ ఘ్న . దు నీ వై తే . ॥

సా సా . ని స ని . సా మ గ . గా ప మ గ రి ॥ సా రి గ రి స ని దా ద స ద స ద ప . ప ద ప ద ప మ ॥

ఆ చె లి య రు క్షి ణి దే వి ॥

మ గ మా మ గ రి సా . సా ॥

నే నే ॥ ఇద్దరి ॥

అవతారిక :

స్వీయ నాయక యగు ఈమె మధ్య భీర. నాయకుని చేష్టలు తనకు తెలిసిననూ వ్యంగ్యముగాను, ఏమియు యెరుగనిదానివలెను, అతనికిమాత్రమే తెలిపెడు విధముగా సందర్భోచితములైన మాటలను చెప్పుచూ 'దోషహారతులిప్పింతునా! మల్లెపూల పాన్పువై చల్లదనము నకు మొల్లలు పరపింతునా!' అని ఇనపురి స్వామియగు మువ్వ గోపాలదేవుని హేళన చేయుచున్నది.

రాగం - సారాష్ట్ర - త్రిపుటితాళం

ప : చక్కనైయ్యా యేమి యుప - చారములే సేయింతును

అ. ప : నిక్కముగ శ్రీకర దోషహారతుల - నిప్పింతునో

॥ చక్క ॥

చ : మల్లెపూల పాన్పువై ని - చల్లని మొల్లలే పరపింతునో

చల్లని వాసన గాలికి - చామరలే వేయింతునో

॥ చక్క ॥

2. మంచిగంధంబుదినే ఆకు - మడుపులందిత్తునో

అంచితమైన మోవి నొక్కితే - అందుకే రవలు చెక్కింతునో

॥ చక్క ॥

3. చక్కని మా యినపుర సామి - మువ్వ గోపాల యిం

నొక్కసారి నే నే యోల లాడింతునో

॥ చక్క ॥

ప : . . . సా . దా ద ప . ద ని స రి స రి స ని ॥ ద నీ ద పా . . . ప మ గ మా . ప ద . ని ద పా
 . . . చ . క్క . . . నై ॥ య్య . . . ప మి
 ప మ గ మ ॥ . మ గా స రి . సా . స ని ధా ధ సా ని . రి . . ॥
 యు . . . ॥ . ప . . . చా . ర ము . . ॥
 గ మ ప మ గ స రి గ మ దా . పా ద ని స ని . రి రి స ని ద ని సా ॥
 లే సే యిం తు ॥
 ద ద ప మ గ మ రీ రి . సా ॥
 నో ॥

అ. ప : . . . ద ని . సా . . . సా . . . స ని సా రి గ రి స . సా . ని సా . ని . ద నీ ద పా ॥
 . . . ని . క్క . . . ము . . . గా శ్రీ క ॥
 పా . మ గ మ . పా ద ని ద ని సా . స ని దా ద నీ ద ॥ పా ప మ గ మ ప ద ని ద .
 ర . . దో . . ప హో ॥ ర తు . . . లి
 ప మ గ మ మ గ రి . రి . . . రి స సా సా
 ప్పిం తు . . . నో

✽ ఈ పదమునందలి తక్కిన చరణములన్నియు మొదటిపంక్తి పల్లవివలెను, రెండవ పంక్తి అనుపల్లవివలెను పాడుకొనవలెను.

అవతారిక :

ఈ నదమునందు నాయకుడు నాయకను బ్రతిమాలుకొనుచున్నాడు. 'ఆమె మనసు ఒకవేళ నవనీతము, ఒకవేళ పాపాణముట. కూరిమితో నీవే నేననుట. ఏమైననేమి ఎవరు చెప్పిన మాటలు విన్నదో? ఏమో! ఇప్పుడు తనయందు విముఖతను కనబరుచుచున్నది.' అని నాయకుడు వాపోవుచున్నాడు.

రాగం - సారాష్ట్ర - త్రిపుటతాళం

ప: ఇక నిన్ను నమ్మరాదే ఓ - యింతిరో! మాటలే లే

అ. ప: ఒకవేళ నవనీతము - ఒకవేళ పాపాణము

అకట నీ చిత్తము - అమ్మయ్యో! ఓ చెలియ

॥ ఇక ॥

చ: సరనుడని మెచ్చుకొందువు - ఈవీళ నీ

చక్కెర కెమ్మోలి అన మందువు

తిరుగులేని కోపము తెచ్చుకొందువు - నాదు

సరసకురావు ఎంచక నిన్ను దూరేవు

॥ ఇక ॥

2. చెలువుడని భక్తి సేతువుతమి - దెలిసి ప్రేమచే జేరదీతువు

కలికిరో! తిరుగ కాక సేతువు

చలమేల జేసేవు? చాలు చాలు పదివేలు

॥ ఇక ॥

3. కూరిమి నీవె నే నంటివి మువ్వ - గోపాల! యని కూడియుంటిని

వేరేయింతుల జాడివింటి విడియేలా?

వారిజముఖ! యేల వాదాడ వచ్చేవు

॥ ఇక ॥

వ: గ మ । దా పా । పా మా ॥ మ గ ప మ గ మ । మ గ పా । స రి స రి ॥

. . . . ఇ క । ని . । న్న . ॥ న । మ్మ . . । రా . . . ॥

సా । రి రి స ని । ధా . . ॥ ధా . . రీ । సా . రి । గా రీ ॥

దే । ఓ । . . . ॥ యిం । తి . . । రో . . ॥

గ మ ప మ గ రి । స రి సా । స రి స రి ॥ స ని ధా . . । ని స రీ । సా . . ॥

మా । ట ॥ లే । లే . . ॥

అ. ప: ని ద । పా . . । పా . మ ॥ మ పా ద ని దా ప । మ గ రీ । సా . . ॥

. . . . ఒ క । వే . . । శ . . ॥ న . వ । నీ . . । త . . ॥

సా . . గ మ । పా . . । పా . మ ॥ దా . . ద ని । సా . . । సా . . ॥

ము . . ఒ క । వే . . । శ . . ॥ పా । పా . . । ణ . . ॥

సా . . స రీ । సా . రీ । గా రీ ॥ ప మ గ రీ గ రీ । సా . ని । దా . . ॥

ము . . అ క । ట . . । నీ . . ॥ చి । త్త . . । ము . . ॥

దా . . ద ని । సా . రీ । స ని దా ॥ ప మ ద పా మ । గ మ గ రి । సా . . ॥ సా . .

. . . అ . । య్య . . । య్యో . . ॥ ఓ । చె । లి . . ॥ య . . ఇ క ॥

చ :నిద | పా...పా...మగ మా పద పద | ప మ గ రి | రీ సా ||

....సర | సు...డ...నిమె. . . | చ్చు . . ||

సా | స ని థా | థ నీ థ || పా...ధ ని | సా . రి | గా రీ ||

కొం... | దు . . | వు . . || . . . ఈ . . | వే . . | శ . . ||

గా..గమ | పా . ద | ప మ మా || గ మా గ రీ | స రి స రి | సా... ||

నీ..చ.. | క్కె . . | ర . . || కె . . . | మ్మో... | వి . . ||

సా ని థా . | థ సా ని | స రి స రి || సా | | ||

ఆ . న . . | మం . . . | దు . . . || వు | | ||

....నిద | పా...పా..మ || మ పా ద ని దా ప | మ గ రీ | సా... ||

....తిరు | గ . . | లే . . || ని | కో . . | ప . . ||

సా .. గమ | పా .. | పా . మ || థా . ద నీ | సా .. | సా .. ||

ము.. తె . | చ్చు . . | కొం . . || దు . వు . | నా . . | దు . . ||

సా .. స రి | సా . రి | గా రీ || ప మ గ రి గ రి | సా . ని | దా... ||

.... సర | స . . | కు . . || రా . వు | ఎం . . | చ . . ||

దా పా ద ని | సా . రి | స ని దా || ప మ ద పా మ | గ మ గ రి | సా ||

క . న . | న్ను . . | దూ . రే || | | వు || ఇక ||

అవతారిక :

ఈ పదమునందలి నాయిక సామాన్య ప్రాధ. జ్ఞాత్రజ్ఞులు ఈ పదమునందు వాడిన కొన్ని మాటలకు అర్థము తెలియుటలేదు. సందర్భమునుబట్టి 'ఇన్నూరు ఘట్టు' అనగా రెండు వందల నాణెములు అని ఊహించుకొనవచ్చును. గాని 'బేరా జబ్బు' అను పదమునకు అర్థం ఏమైయుండునో తెలియవచ్చుటలేదు. ఇదియుగాక సాహిత్యము పూర్తిగా లేదు.

ఈ సింధూర తిలక రాగమునకు లక్షణములు ప్రాచీనుల గ్రంథములలో కానరాలేదు. పూర్వాంగమున అసావేరి స్వరములు ఉత్తరాంగమున శంకరాభరణస్వరములు కలిగిన ఈ రాగము ఎందువలన వాడుకలో లేకపోయినదో అర్థమగుటలేదు. ఇది భాషాంగము. ఆరోహణమున చతుశ్రుతి రిషభము అవరోహణమున శుద్ధరిషభము వచ్చును.

ఆరోహణ : స రి మ ప ద సా - అవరోహణ : స ని ద ప మ గా రి సా

ఇది ఇప్పటి మేళకర్తలలో 17 వ మేళమగు సూర్యకాంతమునకు జన్యము.

రాగం - సింధూరతిలక - ఆదితాళం

వ : తప్పించుకొంటి ఏమాయే - తరుణి మువ్వ గోపాలుడు

అ. ప : ఎప్పుడైన ఒక్కసారి - ఇందు రాకపోయ్యెన

॥ తప్పించు ॥

చ: ఈరేయీ నన్ను గూడితే - ఇన్నూరు ఘట్టిచ్చేనని
సారె సారెకు నన్ను వేడెనే ఓయమ్మ వాడు

॥ తప్పించు ॥

2. జేరాజబ్బుమాట (?) లాడెనే అయితే నే మాయ
(?) జేర జబ్బు చేసుకుంటి జడ కొద్ది వేయనా
నారీమణిరో! విజయ రాఘవ నాయని సానిగ (?) చేత

॥ తప్పించు ॥

ప: ...ద సా . రి గ రి . రి స సా స ని దా . ని ద పా ద ప మా ॥
...తప్పించు . . కొం . . తే . . . నే . . మా . . . ॥

ప ద ప రి మ పా . ద సా . స ని దా ని ద పా . ద ప మా ప మ గా ॥ గ రి రి సా
య . . త రు ణి . . ము . వ్వ . . గో . . పా . . లు . . ॥ దు . .

2. ... రి మ పా . ద ని ద ప . మా . ప ద ప మ . గా గ రి రి ॥ సా .
... త . ప్పి . . . చు . కొం . . . తే . ప మా . . ॥ యె .

అ.ప: ... పా ద ని ద ప మా పా . ద ప దా . సా సా ॥

... ఎ పు . డై . . న . జ . క్క . సా రి ॥

... రి సా . రి గా . గ రి రి సా . స ని దా ని ద పా ॥

... ఇం దు . . రా . క . . పా . య్యే . . న . . . ॥

2. ద ప మా రి మ రి మో గ గ రి రి . సా . గ రి స రి . సా . ని సా . ని ॥ ద ద ప
. . . ఇం . దు . . రా . . క . . పా . . య్యే . . న

తప్పించు ॥

చ: ... ద స దా పా । ప మ ప ద ప మ గా । గా గ రి రి ॥

... ఈ . రే యీ । న . . న్ను . . । గూడి . . ॥

సా . సా స ని ధ ధ సా . ని । స రి సా రి మ రి । ప మ గా గ రి రి ॥

తే . ఇ న్నూ . . . రు . . । ఘ . . ట్టి . . । చేచ్చి . . . న . . ॥

సా . పా ద ని ద ప మా పా । ద ప దా । సా సా ॥

ని . సా . . రె . . సా । రె . కు । న న్ను ॥

... రి సా . రి గా । గ రి రి సా । స ని దా ని ద పా ॥ ద ప మా పా

... వే డె . . నే । ఓ . . య । మ్మ . . వా ॥ డు తప్పించు ॥

అవతారిక :

ధీర నాయిక యగు ఈమె స్వీయ, ఖండిత, మధ్య. గనుకనే, 'ముందటివలె నాపై నెనరున్నదా?' అని మొగముపై స్పష్టముగా అడుగుచు తాను చేసిన పూజాఫలమిదియే కాబోలునని నొచ్చుకొనుచున్నది. 'కంచి వరదుడైన మువ్వ గోపాలరాయడా! చాలు నీ మొగమిచ్చకవు మాటలు. ముచ్చటలికనేల?' యని తనకోపమును వెల్లడించుచున్నది.

భైరవి రాగము అతి ప్రాచీనము. భాషాంగము. రక్తిరాగము. 'ప ద ని సా' అనునప్పుడు చతుశ్రుతి ధైవతము, 'స ని ద పా' అనునప్పుడు శుద్ధ ధైవతము పలుకును. ఇది సంపూర్ణ సంపూర్ణము. వెంకటమణి సంప్రదాయమున గల భైరవికిని, శ్రీత్రజ్జులవారి పదములలోగల భైరవికిని పెద్ద తేడాలు లేవు. గంభీర ప్రకృతిగల ఈ రాగము, ప్రాచీనుల కాలమునుండి నేటివరకు ఇంచుమించు ఒకేవిధముగా కనబడుచున్న రాగములలో ఒకటి. శ్రీత్రజ్జులవారి పదములు అత్యంత మనోజ్ఞములగు, రాగ సంచారములకు నిఘంటువులవలె నున్నవి.

రాగం - భైరవి - త్రిపుటతాళం

ప: ముందటివలె నాపై నెనురున్నదా? నాసామి! ఆ
ముచ్చటలిక నేలరా?

అ.ప: ఎందుకు మొగమిచ్చకవు మాటలాడేవు - ఏరా!
మువ్వ గోపాల నాసామి!

చ : పిలువనంపిన రావు - పిలిచినను వినవు

పలుమారు వేడితే - పలుకరించవు

వలపు నిలుపలేక - నదయుడవని నిన్ను

తలచి తలచి చాలా - తల్లడిల్లుచేగాని

॥ ముందటి ॥

2. చిన్ననాటనుండి - చేరిన దెంచక

నన్ను చొకచేసేడి - న్యాయమా ?

వన్నెకాడ నీదు - వంచన లెరుగనా

నిన్నన పనిలేదు - నే చేసిన పూజకు

॥ ముందటి ॥

3. కలువల రేడంచు కంచి - వరదా నిన్నా

లలన యింతదూరము - రానిదేనా ?

అలరు విల్లునికేళి - నలముకొనుచునన్ను

కలసిన పాపానికి - కన్నుల చూడవచ్చితివా

॥ ముందటి ॥

ప : రీగరి । గాపమ । పా . . . ॥ దాపా . . । పా . . । దవపమ ॥

. . . . ముం . . । ద . . । టి . . ॥ వలె . . । నా . . । వై . . . ॥

పా . . పద । ని స రీ । పా . . ॥ స దద రీ స ని । ని ద దా । పా . . ॥

. . . . నెన । రు . . । న్న . . ॥ దా . . నా . . । పా . . . । మి . . ॥

పా . మ పా . మ పా । ప దపని ద ప । పా . . ॥ ప మ గా మ పద పా . । పాపమ గరి ।

అ ము । చ్చ ట . . ॥ లి . . క । నే

2. రిసరీ॥ సా.. రీ గ రి | గ మ ప ద నిద | ద ప పా॥ పా ప ని ద ప దా | పా.. మ పా.. మ |
 .. ల॥ రా.. ముం.. | ద | టి..॥ వ .. లె.. . | నా.. .. . |
 పా..॥
 నై..॥

8. పా.. మ పా.. మ పా ద ప | దా.. ని స | ని ద పా॥
 ఆ ము .. . | చ్చ .. . | .. ట॥

అ. ప: .. . ప ని | ద ప ద మ | పా..॥ ప ద ప ద నిద | సా.. ని సా.. ని | సా..॥
 .. . ఎం.. | దు.. . | కు..॥ మొ.. గ .. | మి | చ్చ .. .॥
 సా.. ద ని | సా.. . | రీ.. గ గ రి సా॥ సా ని రి స ని | ని ద దా | పా..॥
 క పు | మా.. | ట॥ లా | డే .. . | పు .. .॥
 పా.. త ని | సా.. . | సా..॥ సా సీ ప పా ద ప | దా దా ని స | ని ద పా॥
 ప.. | రా.. | .. .॥ .. . ము .. . | వ్య | .. గో॥
 ప మ గా మ ప ద పా.. | పా ప మ గ రి | రి స రీ॥ సా..
 పా.. . . . ల | నా.. . . . | సా..॥ మి .. ముం ద టి వ లె॥

చ: .. . ప ద | పా.. . | పా..॥ మ ద పా.. . | పా.. . | ద ప ప మ॥
 పి లు | ప .. . | నం ..॥ పి . న .. . | రా.. . | పు॥
 పా.. మ మ గ | మా.. . | పా ద ప॥ మ గ మా ద ప మ గ | రీ రీ | సా..॥
 పి లి | చి .. . | న ..॥ ను.. | విన | పు .. .॥

.... రి గ | మా . . | మా . రి || గా . పమగా రి | రిసరి | సా . . ||

.... పలు | మా . . | రు . . || వే | డి . . | తే . . ||

.... రీ గ రి | గమ పా . ద | నిదదా || పా పనిదప దా | ద పపమ | పా . . ||

.... పలు . | క | . . రిం || చ | పు . . . | ||

.... పని | ద ప పాదని | దపమా పమ || పాద దారీస సనిద | సా . ని సా . ని |

.... వల | పు | . . ని . || లు . ప | లే |

సా . . || దని | సా . . | రీ - గ గరిసా || సాదరిసని | నిదదా | పా . . ||

క . . || సద | యు . . | డ || వ . ని . . | ని . . | మ్ను . . ||

.... దని | సా . . | సారిద || దసనిరిసని | ని ద దా | పా . . ||

.... తల | చి . . | త . . || ల . . చి . . | చా . . | ల . . ||

పా . మ పా . మ పా ద ప | దా . నిస | నిదపా || ప మ గా మపదపా . | పాపమ గరి |

. త . . | ల్లి | . . డి || ల్లి . . | తే | గా |

రి స రి || సా . .

. . . || ని . . ముందటివలె ||

అవతారిక :

ప్రౌఢ నాయకయగు ఈ కలహాంతరిత, స్వీయ. తనపై అలుకవహించి తన చెంతకు రాని ప్రియుని తోడితెచ్చుటకు చేయదగు ఉపాయమును చెలిక తైను అడుగుచున్నది. ఈ పదమునందుగల రాగ భావములు మాటల యర్థములకు తగిన విధముగా జోడించి శ్రేష్ఠజ్ఞులు సహజమగు అభినయమును తన సంగీత సాహిత్యములలో స్ఫురింపజేసి యున్నారు.

రాగం - భైరవి - త్రిపుటతాళం

ప : ఎవ్వరి నంపుదు ? ఏమిసేయుదు నీవే - యిది బుద్ధియనవమ్మా !

అ. ప : మువ్వగోపాలుడు మోడిచేసుకొన్నాడు

మొన్నటాల నుండి రాదు నీ తోడు

॥ ఎవ్వరి ॥

చ : అతివ చులకనని అందు పోరాదనీ

అతని పిలువనని అంటే నా మదిలోని

వెతలెట్లు తీరు నెన్నాళ్ళున్న మితిలోని పోరు నీకంటే నాకు

హితవరు లెవ్వరున్నారు ? పలుమారు

॥ ఎవ్వరి ॥

2. మనసు కరుగ మంచి మాటలాడి నామీద
నెనరు పుట్టించేది నీ భారము గాక యే
వనిత కేలా దైవము నన్ను వినవే నీ పాలాత్రోసినది
అనుమాన మిక నేలా ? యీవేళ

॥ నెవ్వరి ॥

3. అక్కరో ! మువ్వగోపాలుడతను కేళి కూడగ
ఎక్కడ మనసని చెక్కిలి నొక్కితే
మక్కువలేని వానివలెనె మ్రొక్కేనేగాని విడనాడి యీ
దిక్కుకు రాక మానె నినుగాని

॥ ఎవ్వరి ॥

ప : స ని । సా . . । రీ . . ॥ రీ । గ రి రి స । రీ . గ రీ . గ ॥
... ఎ . . వ్య . . । రీ . . ॥ నం । పు । దు ॥
స రీ . రీ గ రి । గా ప మ । పా . . ॥ దా పా . . । ద ప మ గ । రీ సా ॥
... ప . . । మి . . । నే . . ॥ యు దు . . । నీ । వే . . ॥
సా . . స రి । సా . ధ । ధ స ని ధ ॥ ధ స ని సా . . రి గ మ ప । మ గ రీ ॥
... యిది । బు . . । ద్రి ॥ య . . న . . వ । . . ॥

2. సా . . స ని । సా . . । రీ . . ॥ మ రి ప మ ద ప । మ గా రి । రీ . . ॥
మ్మా . . ఎ . . వ్య . . । రీ . . ॥ నం । పు . . । దు . . ॥
గ రి రి స రీ గ రి । గా ప మ । పా . . ॥ ద ని సా రి స నీ । ని ద దా । పా . . ॥
... ప . . । మి . . । నే . . ॥ యు . దు । నీ । వే . . ॥

పమపా గే రీ | సా . ని | సాపా || పా దాని స నిద | పా పమ గ రి | రీ . . ||
 . . . యిది | బు . . . ద్ది || య న | వ ||

జి. సా . . స ని | సా . . . రీ . . || మ రి ప మ ద ప | మ గా రి | రీ . . ||
 మ్మా . . ఎ . | వ్వ . . . రి . . || నం | పు . . . దు . . ||
 గరిస రీ గ రి | గ మ ప ద నిద | దా పా || పా ప ని ద ప దా | పా . మ పా . మ | పా . . ||
 . . . ఏ . . | మి | సే . . || యు . . దు . . | నీ | వే . . ||

రి. పా . . ద ని | స రీ స స | పా . ద ద ప మా || పా స ని ద ప | మ గ రీ | సా . . ||
 . . . యిది | బు . . . ద్ది || య న | వ . . . మ్మా . . ||
 స గ రీ రి ని
 || ఎ వ్వ రి ||

అ. ప : రీ గ రి | గా ప మ | పా . . || ప ద ప ద నీ | సా స ని | సా . . ||
 . . . ము . . | వ్వ . . . గో . . || పా | బు . . . దు . . ||
 సా పా ప ద | ని స రీ | సా . . || సా ని రీ స ని | ని ద దా | పా . . ||
 . . . మో . . | డి . . . | చే . . || సు . కొ . . . న్నా . . . దు . . ||
 స ని ని గ రీ | సా . . | సా స ని || ద ని సా . ని | ని ద దా | పా . . ||
 మో . . . న్న | టా . . . లా . . || నుం . డి . . | రా . . . దు . . ||
 పా . ద ద ని స ప | ప ప మ గ | రి . రి || సా . .
 నీ , | తో దు || నే . . నె వ్వ రి ||

చ: ...రి గ | రీ ... రీ...గా రీ...గ రిరిస | రీ.గ రీ.గ॥
మ న | సు ... క ... రు గ...మం ... చి...
 రీ...రి గ | మా...ప మ ప మ॥ప ద ప ద ని స | ని ని దా | పా...
 ...మా...ట ...లా...॥ డి...నా...మీ ... ద...
 ... ప ద | పా...పా...ప గ మాని ప మ గ | రీ ... సా...
నెన | రు...పు ...ట్టిం ... చే ... ది...
 సా...రి గ | మా...ప మ ప మ॥ప ద ప ద ని స | ని ని దా | పా...
నీ...భా...ర ... ము ... గా...క ...
 పా...ప ద | పా...పా...మ గ మాని ప మ గ | రీ ... సా...
 యే...వ ని | త...కే...లా...రై...వ ...
 సా...రి గ | మా...మా...ప ద ప ద ని స | ని ని దా | పా...
 ము...న...న్న...వి॥న...వే...
 పా...రి గ | మా...పా...ప ద ప ద స ని | సా సా | సా...
నీ...పా...ల...త్తో...సి న | ది...
 సా పా స ని | ని గ రీ | సా సా ని॥ద ని సా రీ స ని ద | ని ద దా | పా...
 అ ను మా...న | మి క...నే...లా...
 పా.ద ద ని స ప | ప ప మ గ | రీ...సా...
 యీ...వే...శ...వే...నెఎవ్వరి॥

అవతారిక :

నాయిక సామాన్య. తనకు అనుకొననివిధముగా స్వామి అనుగ్రహము లభించుటచే ఆనందవరవశయై ' ఎన్నాళ్ళ కెన్నాళ్ళకీ వీధిలో నిన్ను కన్నుల పండువుగా కనుగొంటి నేడు.' ' కృపగలదా మా మువ్వగోపాల సామి ! అపురూపదర్శనం జాయెగద నేడు ! ' అని సంతోషముతో తన స్వామిని పలుకరించుచున్నది.

రాగం - భై రవి - త్రిపుట తాళం

ప : అపరూప దర్శనం - జాయెగదా నేడు

అ. ప : కృపగలద మా మువ్వ - గోపాల ! సామి !

॥ అ ॥

చ : ఎన్నాళ్ళ కెన్నాళ్ళకీ వీధిలో నిన్ను
కనులపండువుగాను - కనుగొంటి నేడు
ఉన్నదా ? నా మీద - ఉల్లమున దయనీకు
ఉన్నాను నీ దయ - పన్నగళయనా నాసామి

॥ అ ॥

2. త్రోవతప్పివచ్చితివో - తోయజాక్షికి నీకు

ఈవేళ కలహంబు ఏమైన కలదా ?

నీవేల బొంకెదవు నెనరు గలిగినచోట వె

యివేల నేరములు - రావా నా సామి

॥ అ ॥

3. సందేహమేల ఇక శయనించి సమరతులు

శెంది నన్నుపరతులు సేయ మనకు
మెందైన నీకు ఆనంద మయ్యేచోట
కందర్ప జనక చక్కని మువ్వ గోపాల

॥ అ ॥

వ: న రి | సా . ధ | ధ స నీ ధా || ధ సా . ని సా . | రీ . . | రీ గ మ గ రి రి స ||
. . . . అప | రూ . . | ప || ద | ర్భ . . | నం ||
రీ గ రి గ మ పా | పా . ని ద ని | స రి సా || స ని | ద వ ప మ | గ రి రీ || సా . .
జా | య | గ . ద || నే . | | డు . . || . . .
అపరూప ||

అ.వ: ప ద | పా . . | పా ద ని ద ప మా || దా . దా . | పా గ రి రి స | రీ . . ||
. . . . కృ ప | గ . . | ల || దా . మా . | ము | వ్య . . ||
రీ గ మ గ రి రి స రీ | రీ గ మ గ రి రీ | సా . . || సారీ స నీ సా . ని | స ని ద ప | ప మ గ రి ||
గో | పా | ల . . || నా | సా | మి ||
రీ సా
. . . . అపరూప ||

చ: రి గ | మా . . | పా . మ || దా . దా . | ద రీ స ని ని ద దా | పా . . ||
. . . . ఎ . | న్నా . . | శ్చ . . || కె . న్నా . | శ్చ | కు . . ||
. . . . ని ద | ని సా ని | ని ద ద ప || ప మ గ మ ప ద ప మ గ మ ప ద | ప మ గా రీ | సా . . ||
. . . . ఈ . | వీ . . | ధి || లో | ని | న్ను . . ||

.... స రి । సా . ధ । ధ స నీ ధా ॥ ధ సా . ని సా . రి . . రి గ మ గ రి రి స ॥

.... క ను । ల . . . పం . . . ॥ డు . . . వు . . గా ॥

రి గ రి గ మ పా । పా . ని ద ని । స రి సా ॥ స ని । ద ప మ గ । గ రి రి ॥

క ను . గొ . . . టి ॥ నే డు ॥

సా . . రి గ । మా . . పా . మ ॥ దా . దా . . ద రి స ని ని ద దా । పా . . ॥

. . . ఉ . . న్న . . దా . . ॥ నా . మీ . . ద ॥

.... ని ద । ని సా ని । ని ద ద ప ॥ ప మ గ మ ప ద ప మ గ మ ప ద । ప మ గా రి । సా . . ॥

.... ఉ . . ల్లి . . ము . న . ॥ ద య నీ కు . . ॥

.... ప ద । పా . . పా ద ని ద ప మా ॥ దా . దా . పా గ రి । రి స రి ॥

.... ఉ . . న్నా ను . . ॥ నీ . ద . య ప ॥

రి గ మ గ రి రి స రి । రి గ మ గ రి రి । సా . . సా రి స ని సా ని । స ని ద ప । ప మ గ రి ॥

న్న గ । శ . . య . . న . . ॥ నా సా . . . మి . . ॥

రి సా

. . అపరూప ॥

అవతారిక :

ఈ పదమునందలి నాయిక స్వీయ, మధ్య. ఈమె తన స్వామితో వేడుకకై పెనగు లాడినదట. 'నావంటి సఖయ లేకున్న మీ వేడుకలు చెల్లనా! ఆ యా వింతలకేమి కొదువ లేదు. వగలుసేయక జోడుగూడి మీరుంటే, సొగసు చూచెదనని ' చెలికత్తె నాయికా నాయకుల పొలయలుక తీర్చి సంతోషించుచున్నది. ఈ పదము అచ్చపు సకములలో సావేరి రాగమని ఉన్నది. మా పాతము హిందోళ.

హిందోళరాగము ప్రాచీనము. కావ్యప్రసిద్ధము. ఈరాగమును చతుశ్శ్రుతి ధైవతముతో పాడుట శ్లోత్రజ్ఞుని పదమునందు గోచరించును. వెంకటమఖ సంప్రదాయమున దీనిని శుద్ధధైవత ముతోనే చెప్పియున్నారు. కాని చతుశ్శ్రుతి ధైవతముతో పాడెడి ప్రాచీనపద్ధతి, ఇంకను అక్కడక్కడ వాడుకలో నున్నది. ఇందుకు ఉదాహరణ శ్రీ త్యాగరాజస్వామివారి 'మనసు లోని మర్మము' అను కీర్తన.

అరోహణ : స గ మ ద ని స - అవరోహణ : స ని ద మ గ స

రాగం - హిందోళ - త్రిపుటతాళం

ప : సామిగా రారాయంటే కో - పమా ?

అ. ప : ఏమి నేరమమ్మా ! మువ్వగోపాలుని ముచ్చటతీర

॥ సామిగా ॥

చ : నీమాటలు నమ్మరాదు - నీకే కోపమైనగాని

కోమలి ! నాడే గంటి నీ గుణము లెల్లను - నీమతో మగవారివలె

నేమైన నేరము చేసితే - ఏమిసేతువో

తెలియదికనైన చలము మాని

॥ సామిగా ॥

2. నీవే అతనిని విడనాడి నీకేకోపమైనగాని

యీవేళ యిద్దరి వాదుల నెవరు తీర్చేరు ?

నానంటి సకియలేకున్న మీవేడుకలు చెల్లునా ?

ఆ యా వింతలకేమి కొదవలేదు - వగలుసేయక

॥ సామిగా ॥

3. వేడుకతో నొకనాడైన వి - భుజు నీవు ముదము మీర

జోడు గూడియున్న - సొగసు చూచెదనంటేను

నేడు కలిగె భాగ్యము - నెలతరో ! మీ అలుక తీర

పాడి పంతముల మాని - పతియైన మువ్వ గోపాలుని

॥ సామిగా ॥

ప : మా . . మ గ . గా సా . సా . . ॥ సా ని గా స . ని ధ నీ . సా . . ॥

సా . . మి . . గా . . రా . . ॥ రా యం తే . . ॥

మా . . దా . దా మా . గ మ గ గ ॥

కో . . ప . మా ॥

2. మా . . మ గ . గా సా . సా నీ ॥ సా గ సా . ని స నీ . స గ మా ॥

సా . . మి . . గా . . రా . . ॥ రా యం తే . . ॥

ద ని సా స ని . సా స ని ని ద ॥

కో . . ప . మా ॥

3. మా .- మ గ | గా సా | సా నీ || సా గ సా . | గ మ ద మ | ద ని సా ||
సా ., మి . | గా . | రా . || రా | యం . . . | తే . . ||
ని స గ గ సా | ని స ని స నీ | ద ని ద ని దా ||
కో . . . ప | మా | ||

4. సా . . స ని | దా మా | గ మ గ గ || సా గ సా . | ని ధ నీ | సా . . ||
సా . . మి . | గా . . | రా || రా | యం . . | తే . . ||
ని స గ గ సా | ని స ని స నీ | ద ని ద ని దా ||
కో . . . ప | మా | ||

అ. ప : మా . . మ గ | మా . . | దా . . || ద నీ సా ని | సా . . | సా . . ||
ప . . మి . | నే . . | ర . . || మ . మ్మా . | ము . . | వ్య . . ||
ని స గ గ సా | ని స ని స నీ | ద ని ద ని దా || ని స గ గ సా | ని స ని స ని | ద ని ద ని ద మ ||
గో . పా . . . | లు . . . ని | ము || చ్చ . ట . . . | తీ | ర ||
|| సామిగారారా ||

చ : మా | మా . . | . . మా || గ మ గ మ గా | గా సా | సా . . ||
. . . . వే | దు . . | . . క || తో | నొ . . | క . . ||
సా . . స ని | సా గ గ | స స ని ధ || ధా . . స ని | సా . . | గా . . ||
. . . నా . | డై . . | న || వి . | భు . . | దు . . ||
గ సా గా . | మా . . | దా . . || ద మా మా . | గ మ గ గ | సా . . ||
నీ | పు . . | ము . . || ద . ము . | మీ | ర . . ||

.... మగ । మా . . . దా . . ॥ దానిసాని । సా . . . సా . . ॥ ని స । గా . . . గా సా ॥

.... శో . . . దు . . . గూ . . ॥ డి యు . . . న్న . . ॥ .. సాగ । ను . . . చూ . . ॥

సానినిదా । దాదని । సా స ని ॥ సా . . ని స । మ గ మ గ । గా సా ॥

చె . ద . . . నం . . . తే . . ॥ ను . . నే . . దు క . . ॥

స గ స స గ స । స ని స ని । ని ద ని ద ॥

లి . . . గె . . . ఖా గ్య . . . ॥

దామాగమ । దదమా । గమగా ॥ స మ గ గమా । దదమా । దానీ ॥

ము . . నె . . . ల త శో మీ య . . ॥

సానినిదా । దమదా । నీ . . ॥

లు - క ॥

సానినిదా । నిసగా । సా . . ॥ మా . . మగ । మా . . . దా . . ॥ ద నీసాని । సా . . . సా . . ॥

తీ ర . . ॥ పా . . డి . . పం . . . త . . ॥ ము . ల . . మా . . . ని . . ॥

ని స గ గ సా । నిసనిస నీ । ద నిదని దా ॥ ని స గ గసా । నిసనిస నిద । దనిదని దమ ॥

పతియై న ము ॥ వ్య . గో పా లు . . . ని . . ॥

॥ సామిగా రారా ॥

అవతారిక :

ఇందలి నాయిక స్వీయ మానవతి. ఇది పురుష విరహమును తెలుపు పదము. నాయిక తనపై అలక చేసినదని తెలుసుకొనిన నాయకుడు ఆమె మనసును తన వైపునకు మరలించుకొనుటకై చేసిన ప్రయత్నములు, ఆడిన చతురోక్తులు ఇందలి ఇతివృత్తము. అచ్చు పుస్తకములలో ఈ పదము కాంభోజిరాగమనియున్నది. మా పాఠము హిందోళవసంతము

హిందోళవసంతము ప్రాచీనము. రక్తిరాగము. స గ మ ప మ ద ని సా — స ని ద మ ప మ గ సా, అనునవి ఆరోహణావరోహణములు. ఇది ఇప్పటి వాడుకప్రకారము 20 వ మేళమయిన నటభైరవి జన్యము. మొకటమణి సంప్రదాయమున 'ద సా' అను ప్రయోగము గలదు. శ్రేణ్యుల పదమునందు ఇది కానరాదు. ఆధునికులు కొందరు ఈ రాగమును 26 వ మేళమగు చారుకేళి జన్యమని చెప్పియున్నారు. వాడుకలో ఇట్లులేదు. పదమునందలి సంచారములు అతి మనోజ్ఞములయి రాగ స్వరూపమును వెల్లడిచేయుచున్నవి.

రాగం - హిందోళవసంతం - త్రిపుటతాళం

ప : పలుకులేటికి దయలు - బట్టబయలాయ

అ. ప : ఎలనాగ అవకాశము - ఏమున్నదయ్యయ్యో !

॥ పలుకు ॥

చ : పెట్టుకొన్నట్టి మమతచే - నిలువలేక మోవిమ్మంటే
 పట్టి తోసి మనసు - గట్టిచేసుకొంటివి
 చుట్టములు లేనివాకు - సుదతి ఎవ్వరినో
 పట్టుకొని పాకులాడి - నట్టాయె నావలపు

॥ పలుకు ॥

2. సతముగా నీపాదములె - గతియని నమ్మియుంటి
 యితరునిగా జూచితి - వేమినేతు సుదతి
 సతులనమ్మే పాప - జాతి మగవారికి
 గతులు లేదనుమాట - కలికిరో నిజమాయె

॥ పలుకు ॥

3. మొగమాటమేలనే - మువ్వగోపాలుడను గాన
 అగడైతి నిన్నుగూడి - యందరిలోన
 మగువ వాక్కున నొకటి - మది నొకటి యెంచుకొని
 తెగనాడితివి మున్ను - చెల్లలేనైతి నీతోడ

॥ పలుకు ॥

ప : గ మ | పా . . . మా . . . ॥ మ గ పా మ గ సా | స స ని ధ | ని ని సా ॥
 ప లు | కు . . . లే . . . ॥ టి . . . కి . . . | ద . . . | య . . . ॥
 సా . . స ని | సా . . . మా . . . ॥ గ మ పా మా | గ మ దా | ద మ మ గ ॥
 లు . . బ . . | ట్ట . . | బ . . ॥ య . . . | లా . . . | ॥
 గా సా
 . య

2. . . . స ని | సా . . . మా . . . ॥ దా ని స ని ద నీ | సా . ని | ద ని ద మ ॥ గ మ గ స
 బ . . | ట్ట . . | బ . . ॥ య | లా . . . | ॥ . . య .

అ. ప: ద ని । సా మ గ । గా . . ॥ గా మ గ గ స । గ స ని ద । నీ . . ॥
 యెల । నా . . . । గ . - ॥ ఆ . వ . . . । కా । శ . . . ॥

సా . . ద ని । సా గ స । స ని ని ద ॥ దానిస నిదనీ । ద ద మా । ప మ గా ప మ ॥ గా సా
 ము . . ప . . । ము న్న . . ॥ ద య్య ॥ య్యో .
 ॥ పలుకు ॥

చ: స ని । సా మ గ । గా మా ॥ మ గ మ పా మ గ మా । గా ప మ గా । ప మ గా గ స ॥
 నె . । ట్టు . . . । కొ . ॥ న్న ట్టి । మ మ . . . । త . . . చే . ॥
 సా . . స ని । నీ ని ధ ని స । ని ధ నీ ॥ సా స ని ని ధ నీ । సా మ గ । మా . . ॥
 ని లు । వ లే క ॥ మో వి । మ్మూ . . . । తే . . . ॥
 గ మ । పా మా ప మ । గ గ మా ॥ గ మ ని ని దా . । ద ద మా ప మ । గా గ గ ॥
 గ . । ట్టి తో సి ॥ మ . న సు ॥
 సా . . గ మ । పా మా । మా ప మ గా ॥ మా . . గా । ప మ గా ప మ గా । ప మ గా గ స ॥
 . . . ప . । ట్టి చే । ॥ సు . . కొం । టి ॥

సా . . స ని । సా మ గ । గా మా ॥ మ గ మ పా మ గ మా । గా ప మ గా । ప మ గా గ స ॥
 వి . . . చు . । ట్ట . . . । ము లు ॥ లే ని . . . । వా రు . ॥
 సా . . స ని । నీ ని ధ ని స । ని ధ నీ ॥ సా స ని ని ధ నీ । సా మ గ । మా . . ॥
 . . . సు ద । తి ఎ . . ॥ వ్య రి . . . । నో . . . ॥
 ద వి । సా మ గ । గా . . ॥ గా మ గ గ స । గ స ని ద । నీ . . ॥
 ప . । ట్టు . . . । కొ . . ॥ వి ప్రా . కు . . . తా . . ॥

సా సా ద ని । సా గ స । స ని ని ద ॥ దానిస నిదనీ । ద ద మా । ప మ గా ప మ ॥ గా సా
 డి . న . । ట్టా యె . ॥ నా వ . . . । ల ॥ పు .

అవతారిక :

ప్రతిభావతురయగు ఈ నాయిక పరకీయ పరోధ. ఈమె తనకు మువ్వపురిస్వామిపై గల మక్కువను, అతనితో తనకుగల సన్నిహితత్వమును మరుగుపరిచి ' చూడని కూడని నిందలు జోడించిరమ్మ నాపై ' అని, చెలికత్తెతో ' నిజముగా స్వామికి తనపై అనుగ్రహము కలిగిననాడు తన దేవునకు పూలంగి నేవ చేయుదు ' నని చెప్పుచున్నది.

అతి ప్రాచీనమయిన ఆనందభైరవి రాగమున కాలక్రమమున కొన్ని మార్పులు వచ్చి యుండవచ్చునని తోచుచున్నది. శ్రీత్రజ్జుల పదములయందు సందర్భానుసారముగా రెండు గాంధారములు, రెండు రై వతములు, రెండు నిషాదములు పలుకుచున్నవి. వెంకటసుఖ సంప్రదాయమున శుద్ధ రై వతము, సాధారణ గాంధారము, కై శిక నిషాదముమాత్రమే పలుకుచున్నట్లు చెప్పబడినను ' సంగీత సాంప్రదాయ ప్రదర్శిని ' గ్రంథకర్త సుబ్బరామ దీక్షితులవారు అచ్చటచ్చట పంచశ్రుతి రై వత ప్రయోగము కలదని వ్రాసినారు. శ్రీత్రజ్జుని పదములలోగల అంతరగాంధార, కాకలి నిషాద ప్రయోగములను పరిహరించి పాడి చూచినచో నది భావకూన్యముగాను, ఆనంద భైరవి రాగముగాకను కనబడుచున్నది. గనుక నా పాఠమును యధాతథముగానే పొందుపరచి యున్నాను. ' మ గ గ రి గా మ ప మా ' అనునప్పుడు అంతరగాంధారమును, ' పా ద ప ' అనునప్పుడు శుద్ధ రై వతమును, ' స ని ని ద నీ స రి ' అనునప్పుడు కాకలి నిషాదమును పలుకుట మా పద్ధతి. ' ప ద ని ద ని సా ' అనునది విశేషప్రయోగము. ఈ రాగమును ఇప్పటి వాడుకలోగల 20 వ మేళమగు నటభైరవి జన్యముగా చెప్పుకొనవలెను. ' ప ని సా ' అను ప్రయోగముకూడా తరచుగా కనబడుచున్నది.

ఆరోహణ : స గ రి గ మ ప ని ప సా - **ఆరోహణ :** స ని ద ప మ గ రి సా .

రాగం - ఆనందభైరవి - త్రిపుటతాళం

ప : చూడని కూడని నిందలు - జోడించినమ్మా ఓయమ్మా !

అ. ప : అడుకోని వారున్నారా - హరివై న్నావై యేమో జనులు

॥ చూడని ॥

చ : నిక్కముగ నతనిమోము - నిలిచి చూచినానా ?

అక్కరతీర కాగలించియున్నానా ?

చక్కరమోవియాని నేను - నొక్కి చవిచూచినానా ?

అక్కరో నే నతను ఈలాటి - చక్కనివాడన్నందుకు

॥ చూడని ॥

2. చేడరో ! అతనికి నేను యీడాదు ననుచు మదిలో

వేడుకై యెవరితోనై న - అడుకొన్నానా ?

పోడిమిగా అతని పదము - పాడి విని ముదమందినాన ?

కూడ పంతముంజేతమ - కోరిక లాడించెనేమో

॥ చూడని ॥

3. సన్నుతాంగి ! మువ్వపురి - సామి నాదు మనసుతెలిసి

మన్నించి మరుకేళి నన్ను - మరపియున్నాడా ?

కన్నెరో ! మమ్మనినవారి - కన్నుపొడిచినట్టెత్తు

చెన్నుగా మాదేవునికి - చేసేను పూరింగిసేవ

॥ చూడని ॥

ప: గ మ | పా . . . | పా . . . || పా . . పా | పా . . . | పా . . . ||
 చూ | డ . . . | ని . . . || కూ | డ . . . | ని . . . ||
 పా . . మ గ | మా . . . | పానిప || మపమామగ | గా రీ | గామా ||
 నిం . . . | ద . . . | లు . . . || జో | డిం . . . | చి . . . ||
 పా . . పా | పా . . . | పా . . . || నీపా . . . | ప పమా | గా రీ ||
 ర | మ్మా . . . | || ఓ | య | ||

2. రీ సా మ గ | మా . . . | పా . . . || పా . సా . . | ససనిద | దనిపా ||
 మ్మా . . చూ . . | డ . . . | ని . . . || కూ | డ | ని ||
 నిపామ మ గ | మా . . . | పానిప || మ గ మాపమ గరి | రీ గా | మగమా ||
 నిం . . . | ద . . . | లు . . . || జో | డిం . . . | చి ||
 పా | పా || సా . పా . . | ప పమా | గా రీ ||
 ర | మ్మా . . . | || ఓ | య | ||

3. రీ సా మ గ | మా . . . | పా . . . || ప ని సరిగరి నిసరిస | నిదనిప | నిపామ ||
 మ్మా . . చూ . . | డ . . . | ని . . . || కూ | డ | ని ||
 మాపమ గరి మ గ | మా . . . | పానిప || మ గపమనిప | ప మగరి | గా . . . ||
 నిం . . . | ద . . . | లు . . . || జో | డిం | చి ||
 మగమా . . . | పా || పాదని దనిసా | సా . . . | పా . . . ||
 ర | మ్మా . . . | || ఓ | య | ||

4. ప మగరి మ గ | మా... పా... || పా... | పమగరి | రీసా ||
 మ్మా... చూ... | డ... ని... || కూ... | డ... ని... ||
 సా... స ని | సా... మా... || మా మప మపమ | మ గరి | గా... ||
 నిం... | డ... లు... || జో... | డిం... | చి... ||
 పమ గరిగరి | సా... ||
 ర... | మ్మా... ||

అ. ప: పా | పా... | ప దనిద || దనిప ని పమ | మమగరి | గా... మ పమ ||
 ఆ | దు... కో... || ని... చా... | రు... | న్నా... ||
 మా... ప మ | పా... | సా... || సా... మా... | మమగరి | గాసా ||
 రా... హ... | రి... | వై... || నా... | వై... ||
 స నిదనీ... | సా... | సా... || పా... సా... | స సనిద | నీ పా ||
 యే... | మో... || జ... | ను... | లు... ||
 పమగరి
 చూడని ||

చ: గ మ | పా... | మా... || గా... రీ... | గమ పానిప | ప మగరి ||
 ని క్క... | ము... | గా... || న... త... | ని... | మో... ||
 రీ సాగరి | సా... | స నిసని || స గమపామ | మగరిగ | మపామ ||
 ము... నిలి | చి... | చూ... || చి... | నా... | నా... ||
 మా... గ మ | పా... | మా... || గా... పమగరి... | రి గరిగ రిస | సా... ||
 అ క్క... | ర... | తీ... || ర... | కా... | గ... ||

సా.. ని స | గ రిసా | గ ససని || సా . మా . . మమగరి | గా. మ పమ ||
 లిం . . చి యు .. || న్నా నా ||
 మా.. గ స | పా.. | పా .. || పాదని ద ని దప | గమ పానిప | పమగరి ||
 ... చక్కె | ర . . . మో .. || వి . . . యా .. | ని | నే ||
 గా.. గ మ | పానిప | పమగరి || స నిసామా | మమగరి | గ మపమ ||
 ను.. నొక్కి | చ .. | వి . . . || చూ . చి . . | నా | నా ||
 మా.. ప ప | పా ప మ | పా .. || పాస సని దని | సా.. | సా .. ||
 అక్క | రో . . . | నే . . . || న . త . . . | ను . . . | తు . . . ||
 సా.. ని స | రి గరిస | సా .. || స నిససనిద | నీ. సరీ | సా .. ||
 లా . . టి | చ . . . || క్క . . ని . . | వా . . . | ||
 పని సారిస నిద | పా .. | ప మగరి || గా ..
 డ | న్నం . . | దు || కు .. చూడని ||

అవతారిక :

ఈ పదమునకు అనుశృతముగా వినవచ్చుచున్న ఒక కథ గలదు. శ్రేణ్యులు చిన్న వయస్సునందు తమ స్వగ్రామముకు మువ్వపురియందుగల ఒక దేవదాసిని కామించినారట. ఆమె త్రికరణశుద్ధిగా గోపాలదేవునికి అంకితురాలైన దేవదాసి గనుక పీరిని దరికి రానియలేదట. ఒకనాడు మువ్వగోపాలుని ఆలయముచేత నామెను ఈతడు బలాత్కరింపబోగా, బలవంతుడు, విద్వాంసుడు, రసికుడునగు అతనినుండి తప్పించుకొనుటకు ఆ దేవదాసి 'స్వామి! నీవు చదివిన వాడవు. సంగీతమునందును, నాట్యమునందును సమర్థుడవు. కవనము చెప్పగల గొప్పవాడవు. నేను మువ్వగోపాల దేవునికి అంకితురాలైన దాసిని. మూడు పదములు నా స్వామిపై పాడి, అతనిని మెప్పించి నన్ను గైకొనుము. విద్వాంసుడవయిన నీవు నాకొరకీ చిన్నపనిని చేయ లేవా!' అని ప్రాధేయపడినదట.

అతడును ఇంత చిన్నపనిచేసినచో ఈ స్త్రీ హృదయమును చూరగొనవచ్చుగదా! అని యెంచి ఆలయములోనికివచ్చి స్వామి సన్నిధిని పద్మాసనము వైచికొని కూర్చుండినారట. ఘడియలు, ఝాములు గడచిపోయినవేగాని భగవంతుడియైన మువ్వగోపాలునిపై ఒక్క పల్లవినికూడ చెప్పజాలకపోయిన తన అసమర్థతపై పట్టుదలపెచ్చి, రెండవోరాత్రములు అట్లే యుండగా మూడవనాటి అర్ధరాత్రమున మువ్వగోపాలుని కరుణాపితృమన జ్ఞానోదయమయి, ఈ ప్రపంచమునగల జీవాత్మలన్నియు స్త్రీలనియు, పరమాత్ముడైన మువ్వగోపాలుడొక్కడే పరమపురుషుడనియు, స్ఫురించి మధురభక్తి మనసునందంతటను నిండి 'శ్రీపతి సుతుబారికి నే నోపలేక నినువేడితే కోపాలా! మువ్వగోపాలా!' అని అనుప్రసారంకారములతో మొదటి పదమును పాడినారట. మూడుదినములపాటు అతనితోడనే స్వామి సన్నిధిని కూర్చొనియున్న ఆ దేవదాసి 'అయ్యో! నా దేవుడు నన్ను రక్షించుకొనలేకపోయినాడే. ఈ మొండివాడు చక్కటి పదమును చెప్పి స్వామిని మెప్పించినాడే' అని చింతాక్రాంతురాలై లేచి అతని పాదములపై పడినదట. అప్పుడాతడు వెనుకటి మూర్ఖ విద్వాంసుడు కాదుగదా!

అమెను లేవనెత్తి మధురభక్తి రహస్యమును ఆమెకుపదేశించి 'అక్కా నీవు స్వామికి నాకంటె సన్నిహితురాలవు. నీతోబాటు నన్నును పలుకొమ్మని గోపాలదేవునికి చెప్పవమ్మా!' అని చెప్పి మరునాడే కాషాయాంబరములు ధరించి తన తులసిమూర్తియగు మువ్వగోపాలుని ధ్యానించుచూ, అతని నామాంకితముగా పదములు పాడుకొనుచూ, ఊరువదిలి వెడలిపోయి నారట.

అటుతరువాత మధుర, తంజావూరు, గోల్కొండ మొదలగు రాజాస్థానములలో వేల కొలది పదములు పాడి తలిదండ్రులుపెట్టిన తన పేరునే మరచి శ్రేష్ఠదర్శనములుచేసుకొనుచూ శ్రేష్ఠజ్ఞుడను విఖ్యాత నామముతో ఆచంద్రార్కము నిలిచిపోయినాడు.

రాగం - ఆనందభైరవి - ఆదితాళం

ప : శ్రీపతిసుతుబారికి నే - నోపలేక నినువేడితే

గోపాల? మా మువ్వగోపాలా!

॥ శ్రీపతి ॥

చ : ఏపొద్దు దానింటిలోనే - కావైయుండి, నీ సరస స

ల్లాపాలా? మా మువ్వగోపాలా!

॥ శ్రీపతి ॥

2 వైపూత మాటలనేర్పు - జూపుదానిరతివై నింత

తీపేలా? మా మువ్వగోపాల!

॥ శ్రీపతి ॥

3. చూపుల అన్యుల తేరి - చూడని నాతో లేనిక

లాపాలా? మా మువ్వగోపాలా!

॥ శ్రీపతి ॥

4. నా పొందెల్ల దానికబ్బి - యేపొందులేక యుసురనుచే

నాపాలా? మా మువ్వగోపాలా!

॥ శ్రీపతి ॥

ప: .. గ మ పా.. | పా.. | పాపా || పమ గ మపాదప | నిపామ | మాపమ గరి ||
 .. శ్రీ . ప .. | తి .. | సు తు || .. బా . రి .. | కి .. | నే .. ||
 గాగా గా . మ ప మ | మా .. | మ ని పా ప మ ||
 .. నో ప .. | లే .. | క .. ||
 మా మ పమా మ గ గ రి | గా . మ ప మ | మా . ||
 ని ను . . వే . . . | డి . . . || తే .. ||
 మా గా గా . మ ప మ | మా .. | మ ని పా ప మ ||
 .. కో పా | లా .. | మా ||
 మ పమా గ రి గా .. | మ పమా గ రి | రి గా రి సా ||
 ము | వ్య ||
 సా నీ సామా | మ గ రీ | రి గా రి సా ||
 .. గోపా .. | ల . . . | ||

2. .. గ మ పానిప పస | ససనిద నిద | పా . ని నిపామ || పా
 .. శ్రీ . ప | తి సు | తు || .. శ్రీపతి ||

చ: .. గ మ పా.. | పా.. | పాపా || పమ గమ పాదప | నిపామ | మాపమ గరి ||
 .. ప . ప్రా.. | ధ్వు .. | దా .. || .. నిం . టి .. | లో .. | నే .. ||

గా గా గా . మ ప మ । మా . . । మ ని పా ప మ ॥

. . కా వై । యుం . . । డి ॥

మా మ ప మా మ గ గ రి । గా . మ ప మ । మా . . ॥

నీ స . . ర . . . । స । స . . ॥

మా గా గా . మ ప మ । మా . . । మ ని పా ప మ ॥

. . ల్లా పా । లా . . । మా ॥

మ ప మా గరి గా . . । మ ప మా గరి । రి గారి సా ॥

ము వ్య . . । గో । ॥

సా నీ సా మా । మ గ రి । రి గా రి సా ॥

. . గో పా . . । ల . . । ॥ శ్రీపతి ॥

అవతారిక :

పరకీయ నాయిక. సంకేత స్థలమున కలసిన తన ప్రియునికి 'మన గుటు బయలగును. రేపు వత్తువుగాని పోరా! నేటికి తాళి' అని భయ విహ్వలయై నాయిక వేడుకొనుచున్నది.

రాగం - ఆనందభైరవి - త్రిపుటతాళం

వ : రేపువత్తువుగాని పోరా! నేటికి తాళి - రేపువత్తువుగాని పోరా!

ఆ. ప : ప్రాపుగోరితిరా నాసామి మువ్వగోపాల

॥ రేపు ॥

చ : రాతిరిపగ లొక్కతీరున నన్ను - రమ్మంపై మాయింటివారు
మూతులు త్రిప్పేరు - మొన్న వచ్చినని
వాడేల తడవాయె - వద్దు నేటికి తాళి

॥ రేపు ॥

2. మరునాడె నన్నుగూడితివి - మరుకేళి కలసి నను మెచ్చితివి
మరియాద కలిగిన దొరబిడ్డ నీవై తే
తెరచిచూడర తలుపు తె వారెను తూర్పు

॥ రేపు ॥

3. రాపుసేయక నాతో పోర! నన్నే - రతి నేలిన మువ్వగోపాల?
కోపగించిపొయ్యేవు - కొన్నినాళ్ళాయె నీవు
తాపమణగలేదు - దయతో కలసిపోరా

॥ రేపు ॥

ప: గ మ | పా . . | పా . . || పా పా . . | పా . . | నిపపమ ||
 రే . . | పు . . | వ . . || త్తు పు . . | గా . . | ని . . . ||
 పమపమప స | స నిసా | సాపా || పపమగమా | పాదప | ప మగరి ||
 పో . . | రా . . | || నే టి . . | కి . . | తా ||
 గా . . గ మ | పాపద | పామా || మాగ పమగరి . . | రి గరిస | సా . . ||
 శి . . రే . . | పు . . | . . వ || త్తు . పు | గా . . . | ని . . . ||

2. . . . ని స | మా . . | మాపమ గరి || మగమగమగ | పమగరి | రిగరిస ||
 పో . . | రా . . | || నే టి . . | కి | తా ||

అ. ప: సా . . పా | ప నినిప | పమ ప మ || పాస సని దని | సా . . | సా . . ||
 శి . . ప్రా | పు | . . గో . . || రి . . తి | రా . . | నా . . . ||
 సాపా ని స | రిగరిస | సా . . || సా ని రి సనిధా . . | ద నిదప | పమగరి ||
 . . . సా . . | మి . . | ము . . || వ్య . గో | పా | ||

2. గా . . స ప | పాపమ గరి | రి గరిస || సారిస నిస సారిస నిదపా | ని పపమ |
 లి . . సా . . | మి | ము || వ్య గో | పా |
 పమగరి || గా . . .
 || లి . . . రేపువత్తువు ||

చ: గ మ | పా . . | మా . . || మగారి . | రి గరిస | సా . . ||
. . . . రా . | తి . . : రి . . || ప . గ . | లొ . . . | క్క . . ||
సా . . స గ | గ సాని | సనిసని || సా | సా . . | సా . . ||
. . . . తీ . | రు . . | న . . . || న | న్ను . . | ||
సా ని సగమ | పానిప మా | మాపమ గరి || రీ మగ మగ | మా . . | మా . . ||
రమ్మం . . . | తే | మా || యిం . . టి . | వా . . | రు . . ||
మా . . పా | ప నినిప | ప మపమ || పా సనిదని | సా . . | సా . . ||
. . . . మూ | తు . . . | లు . . . || త్రి | ప్పే . . | రు . . ||
సా . . ప ని | స రిగరి పమగరి | సా . . || సా ని దనీ | సా . . | సా . . ||
. . . . మొ . | న్న | వ . . || చ్చి . తి . | న . . | ని . . ||
సాపాప మ | ప ని స ని | గరిసా || సాని రి సనీ ద | ద నిదప | పా . . ||
. . . . వా . | దే | ల || త . డ . . . | వా . . . | యే . . ||
పా . . గమ | పా దప | పా మా || మపమమగరి | ప మగరి | రి గరిస ||
. . . . వ . | ధ్దు . . | నే . . || టి . . కి . . | తా . . . | శి . . . ||
సా . .
. . . రేపువత్తువు ||

అవతారిక :

నాయిక సామాన్య ప్రౌఢ. తన యింటికి చాటుగా రావలసిన అవసరమేమున్నది ? 'సుదతిరో అలవాని సొమ్మేగదా ఈ మేను. ఇందు వచ్చుట భేదమెంచా ? ఈవేళ ? ఇందు వదనా వాని ఇల్లు గాదటవే' అని చెలికత్తెకు చెప్పుచున్నట్లు నాయకుని మందలించుచున్నది.

రాగం - ఆనందభై రవి - ఆదితాళం

ప : మంచిదినము నేడే మహారాజుగా రమ్మనవే

అ. ప : పొంచి చూచినదేమొ - పొలితి మువ్వగోపాలుని

॥ మంచి ॥

చ : సుదతిరో అలవాని - సొమ్మేగదా యీ మేను

పద రితే ఏమో ఏమానో - పడుచుతనమందురేమో

॥ మంచి ॥

2. సదయు నిక విడనాడ - సహజమౌనతె యింక

కొడువ వద్దనవే ఆ కొమ్మపేరెత్తనే

॥ మంచి ॥

3. ఇందువచ్చుట భేద - మెంచా యీవేళ

ఇందువదన వాని - యిల్లు గాదటవే

॥ మంచి ॥

4. అందున్న సుందరివలేనే - నందగత్తెగానా

నిందుకే వట్టి దూరు - ఎవరు దండించేరో

॥ మంచి ॥

5. మునుపటివలె నాతో ముచ్చటలాడవచ్చితే
మనసీయక మాట్లాడితివా ?

॥ మంచి ॥

6. వనజాక్షి ! గోపాలుడౌ వాడే యీ చెలినిగూడ
తనకు ఇష్టమైతే తగదని చెప్పుదువా ?

॥ మంచి ॥

ప : ... స గ కి సా . ని . సా మా . మగరీ గమపా ॥

... మం . చి ది న ము . నే ॥

మా గ మ పా . దని ద ని . పానిప పమపమ . మ గరీ గా ॥

దే మ హ రా జ . గా . . ర మ్మ . . న ॥

పమ గరిసని

వే మంచిదినము ॥

2. .. ప స ని సా . పప . పనిప మపమ మ గ . రీ రిగమా మ ॥

.. మ హ రా జ . గ . . ర . . మ్మ న ॥

పమ గరిసని

వే మంచిదినము ॥

8. .. ప గ రి గా రి సాస ని . దనిసని రిసనిద . ప మనిప పమగరి ॥

.. మ హ రా జ . . గ . . ర మ్మ . న ॥

పమ గరిసని

వే మంచిదినము ॥

అ.వ: ... ప ప మపమ పా . పా . ని సా . ని . సా సా ॥

... పొంచి చూ చి . . న . . . దే మో ॥

సారీస నీ ప ని సరిగరి ని సరిస . స నిదా ద నిపా . ప పమా మగరి ॥

... పొలితి ... ము వ్య . . గో . . . పా . . . లు . . ॥

2. రిగ మా ప పానిప పా . మ . ప స సనిదని . సా . గ రి గ రిస ॥

ని . . . పొంచి . . చూ చి . . న దే . . మో . . . ॥

సారీస నీ ప ని స రి గరి పమగరి . స నిదని సారీస . ని ద పానిప మగ ॥

... పొలితి ... ము వ్య . . . గో . . . పా లు . . ॥

పమగరిసని

ని మంచిదినము ॥

చ: ... ప ప పానిప ప మపమ . మగరి గా . స రిగరి పమగరి ॥

... సు ద తి . . రో అ . . ల . . వా ॥

రిగరిససా స ని సా మా . మాపమ గరి గా . గ మపమ మా ॥

ని సా . మ్మేకా . దా యీ . మే ను ॥

... ప ప పానిప ప మపమ . ప స స నిదని . సా సా ॥

... ప ద రి . . తే ప . మో ప మో ॥

సా రి స నీ ప ని స రి గ రి ని స రి స । స ని డా ద ని పా । ప ప మా మ గ రి ॥

నో . . . ప డు చు . . . త . . . । న . . మం . . । దు . . . రే . . ॥

రి గ మా

మో . . .

2. . . . ప ని స రి గ రి ప మ గ రి । స ని డ ని సా రి స । ని డ పా ని స మ గ ॥

. . . ప డు చు . . . త . . . । న . . . మం . . । దు . రే . . . ॥

ప మ గ రి స ని

మో మంచి దినము ॥

అవతారిక :

పరకీయ నాయక యగు ఈమె పరోధ, వాగ్విదగ్ధ. తనవద్దకు వచ్చిన నాయకుని పొలయలుకకు తాళలేక 'ఊరకే చలముచేసేవేరా మ్రొక్కేరా - ఔరా! మువ్వ గోపాల గారవించి చూడరా!' అని తన ప్రేమానురాగములను గోపనములేక ప్రేయనితో విన్నవించు కొనుచున్నది.

రాగం - ఆనందభైరవి - త్రిపుటతాళం

ప : ఊరకే చలము చేసే - వేరా మ్రొక్కేరా !

అ. ప : ఔరా మువ్వగోపాలా ! - గారవించి చూడరా !

॥ ఊరకే ॥

చ : సద్దసేయక వేగ - వద్దికి రారా వట్టి
సుద్దులనే తేలించి - ప్రొద్దు బుచ్చకురా !
ముద్దులయ్య ! నీ మోము - ముద్దుగులుకుచున్నదిరా
ముద్దుశెట్ట మనసయ్యారా
మోము మోమున జేర్చ మనసయ్యారా

॥ ఊరకే ॥

2. అరమరలు సేయకురా - హావుసుకై నదాననురా
తరుణులవలె వలపు - దాచనేరనురా ?
నెరసమ్మిన దాననురా - నిమిషమిక తాళలేరా
మరునిల్లు చెమ్మగిల మై - మరువ సాగెనురా !

॥ ఊరకే ॥

8. అక్కర తెలిసి వేగ - పక్కనుంచుకోరా
 చక్కని మా మువ్వగోపాల - చొక్కియున్నానురా !
 నిక్కునా గుబ్బల గోట - నొక్కియెద చేర్చుకోరా
 యెక్కువైన రతులచే - గ్రక్కువనన్నేలుకోరా !

॥ ఊరకే ॥

ప : గా । మా . . । పా . . ॥ నీ పా . . । పా . . । పాపమ ।
 ఊ । ర . . । కే . . ॥ చ ల . . । ము . . । జే . . ॥
 మగమపమప । మగరి । రిగమా ॥ పా . . పా । మా నిప । పమగరి ॥
 నే । వే ॥ రా . . మ్రొ . క్కే ॥

2. రిగరిస గ మ । పా . . । పా . . ॥ పా స సనిదా . ద నిదనిదప । ని పామ ॥
 ర . . ఊ . । ర . . । కే . . ॥ చ . ల । ము । చే ॥
 మా మపమా గరి । మగమా । పా . . ॥ పా . . మ గ । ప మనిప । పమగరి ॥
 నే । వే ॥ రా . . మ్రొ . క్కే ॥

3. రీ పా పా । స సనిద । దనిదప ॥ పమగరి గ మ ।
 ॥ రా . . మ్రొ . క్కే ॥ ర . . ఊ . । రకే

4. పా . . ప స । స నిదని । పాసప ॥ పమగరి గమ ।
 రా . . మ్రొ . క్కే ॥ ర . . ఊ . । రకే

5. పా . . ప ని । సరిగరి నిసరిస । నిదపమ ॥ పమగరి గ మ ।
 రా . . మ్రొ . క్కే ॥ ర . . ఊ . । రకే

రా డిరకే చలము ||

... ముద్దు ! గు లు | కు .. || చు ... | న్న . డి . | రా .. ||

మా... ప ప । పా... । ని ప ప మ ॥ పా స స స ని దా... । సీ. స రీ స । సా... ॥
 ముద్దు । బె... । ట్ట. మ. ॥ వ . స... । య్యా... । రా... ॥
 సాపా ప ప । ని స రీ గ । రీ సా ॥ సా ని రీ స ని ద । ద ని ద ప । పా... ॥
 మోము । మో... । ము న ॥ జే . ర్చ... । మ... । న... ॥
 మా ప ప మ గరి । ని స గరి । గా... ॥ ప మ గరి
 స । య్యా... । రా... ॥ ఊరకేచలము ॥

అవతారిక :

స్వీయ, మధ్య, ప్రోషితపతికయగు ఈ నాఱుక తన శాధుడు కార్యావసరమున తన్ను వదలిపోవుచూ చెప్పిన ఒక్కొక్కమాటను జ్ఞాపకముచేసికొనుచూ, అతని చేష్టలను తలచు కొనుచూ, చెలికత్తెతో చెప్పుకొనుచున్నది. చరణమున, కన్నీరు నింపకుమని ఆమెకు చెప్పుచు తానే కన్నీరు నించుచున్నాడట. ఇటువంటి మధురమయిన దృశ్యములు శేత్రజ్ఞులుకాక ఎవరు చెప్పగలరు.

రాగం - ఆనందశైరవి - త్రిపుటతాళం

ప : ఏమని తెలుపుదు ఏలాగు తాళుదు - ఏమిసేతునే ? ఓ చెలియ ?

అ. ప : భామరో ! యూరికి బయలుదేరెడి వేళ

ప్రేమమీఱ నాసామి - పిలిచి చెప్పినమాట

॥ ఏమని ॥

చ : అన్నమిందక - అతివెతనొడకుమని

కన్నీరు నింపకు - కలువరింపకుమని

ఎన్నెన్నో విధముల హితవులు తెలుపుచు

కన్నీరు నింపుచు - కాంతుడు చెప్పినమాట

॥ ఏమని ॥

2. నిడివి కన్నుల నీరు - నించుచు తలయూచి

తడలేక వేగ తానే - వచ్చెదనని

అడుగడుగున కుసు - రసురని మదిలోన

కడు మోహమున ప్రాణే - శుడు పలికిన మాట

॥ ఏమని ॥

3. ఏ నోము నోచితి నో? యెంతని వేడితి నో!

తానేమి వ్రాసెనో? తలమీద విధియని

పూనికతోడి మా మువ్వగోపాలుడు

సూనకరుని కేళి - సుఖయింతమనుమాట

॥ ఏమని ॥

ప: గమ | పా . . | పా . . ॥ ప మ ని పా . | పా . ని నిపామ | పా . . ॥

. . . . ఏ . | మ . . | ని . . ॥ తె . . లు . . | పు | దు . . ॥

పా . మగమ | పా పాదని | దపమా మా ॥ మా మప మపమ | మగగరి | గా . . ॥

. . . . ఏ . | లా | గు ॥ తా | భు . . | దు . . ॥

గపమా గరి రిస | రి ససా | . . సా ॥ సా గ రి సస నీ | నీ . స గా . మ | పా . . ॥

. . . . ఏ . | మి | సే ॥ యు . . దు . . | నే | ॥

పామగ మగమగ గపమా | మానిప మగరీ | రి గరిగ రిస ॥

ఓ చే . . | లి | య ॥

2. సా . . గమ | పా . . | పా . . ॥ ప మ పస స సనిద నిప | దనిదని దప | ని పామ ॥

. . . . ఏ . | మ . . | ని . . ॥ తె . . లు | పు | దు ॥

ఏలాగుతాళుదు ఓ చెలియ ॥

3. గమ | పా . . | పా . . ॥ పా పగ రిగ రిస | స నినిద | దనిదని దప ॥

. . . . ఏ . | మ . . | ని . . ॥ తె . . లు | పు | దు ॥

నిపామ గమ | పాదని దనిసా | సాపా ॥

. . . . ఏ . | లా | గు ॥ తాళుదు ఓ చెలియ ॥

అ. వ : పా । పానిప । ప మపా ॥ పా స స ని దని । సా . . । సా . . ॥

. . . . భా । మ . . । రో . . ॥ యూ । రి . . । కి . . ॥

సా రి స ని ప ని సా । రి గ రి గ రి స । సా . . ॥ స ని సా స ని దా । నీ . స రి స । సా . . ॥

. . . . బ . య । లు । దే . . ॥ రే . . డి . . । వే । శ . . ॥

సా . . ప మ । ప ని స రి గ రి । సా సా ॥ సా ని రి స ని దా . । దని దని దప । ని పా మ ॥

. . . . ప్రే . । మ । . మీ ॥ అ . న । సా । మి . . . ॥

పా . మ గ మ । పా పా దని । దప మా మా ॥ మా . ప మ గ రి । గా . . । గా . మ ప మ ॥

. . . పి లి । చి । . చె ॥ ప్పి . న . . . । మా . . । ట ॥

2. మా . . పా । పానిప । ప మపా ॥ పా స స ని దని । సా . . । సా . . ॥

. . . . భా । మ . . । రో . . ॥ యూ । రి . . । కి . . ॥

సా రి స ని ప ని సా । రి గ రి గ రి స । సా . . ॥ స ని సా స ని దా । నీ . స రి స । సా . . ॥

. . . . బ . య । లు । దే . . ॥ రే . . డి . . । వే । శ . . ॥

పా . . ప మ । ప ని స రి గ రి । సా సా ॥ స ని స రి . రి స ని దా . । దని దని దప । ని పా మ ॥

. . . . ప్రే . । మ । . మీ ॥ అ . . నా । సా । మి . . . ॥

పా . మ గ మ । పా దని దని సా । సా పా ॥ మా . ప మ మ గ రి । గా . . । గా . మ ప మ ॥

. . . . పి లి । చి । . చె ॥ ప్పి . న . . . । మా . . । ట ॥

మా . .

. . . . త మ ని ॥

చ: స గ రీ । సా సా ॥ సా । సా . గ । రి రిసని ॥

. . . . అ . న్న । మిం ద ॥ క । అ . . . । తి . . . ॥

సా . . ని స । మా మా ॥ మమగరి . గమ పమ । మా . . । మా . గ ॥

. . . వె త । నొ ద ॥ కు । మ . . . । ని . . . ॥

పమగరి గమ । పా పా ॥ పా పని దనిద । దా . ని పా । ని పామ ॥

. . . . క . । న్ని రు ॥ నిం । ప । కు . . . ॥

పా . మ గ రి । గా గా . మ । పమమా ॥

. . . . క లు । వ రిం ॥

మా . నిప మగారి । గా . మ పమ । మా . . ॥ మా . . పా । పాపనిపా । ప మపా ॥

ప . కు । మ । ని . . ॥ ఎ । న్నె . . . । నొ . . . ॥

పాస సనిదని । సా . . । సా . . ॥ సారీస నీ పనిసా । రీగరిగ రీస । సా . . ॥

వి . ధ . . . । ము . . । ల . . ॥ హి . త । వు । లు . . ॥

సని సా సనిదా । నీ . స రీస । సా . . ॥ సాపామ । ప నిసరి గరి । సాసా ॥

తె . . . లు . . . । పు । చు . . ॥ క . । న్ని । . . రు ॥

సా ని రీసనిదా . దనిదని దప । ని పామ ॥ పా . మ గ మ । పాపాదని దపమామా ॥

నిం । పు । చు . . ॥ కాం . । తు డు ॥

మా . ప మమగారి । గా . . । గా . మ పమ ॥ మా . .

చె . ప్పి । న . . . మా ॥ ట . . పమని ॥

అవతారిక :

విరహోత్కంఠితయైన ఈ నాయిక పరకీయ, మధ్య. బాలప్రాయమునుండియు తన్నేలిన మువ్వగోపాల విభునకు నేడు తనయందు నెనరు లేకపోయెనని చెలికత్తెతో ' అలిగితే భాగ్యమాయెగాక - తలిరుబోడిరో వాని దండింపగలమా ? ' అని చెప్పకొనుచున్నది. ఈ పదమునందుగల హుస్సేని రాగచ్ఛాయలు అతిమధురములు. చరణమును ప్రారంభించుచూ ' అరసొంపు మాటలు ' అనునప్పుడు " స స పా పా " అను ఎత్తుగడవలన ఈ రాగమునకు పూర్వార్థమున, ఉత్తరార్థమున గల ప్రత్యేకపు సొంపులను ఎత్తి చూపుచున్నారా ? అని తోచుచున్నది.

హుస్సేని రాగమును హుస్సాని, హుస్సేని, ఉనేని, హుసాని అని వేరు వేరు విధములుగా వేరు వేరు గ్రంథములలో వ్రాసియున్నారు. వేరేదైనను రాగమొక్కటే. ఆయా ప్రాంతపు పలుకుబడి ననుసరించి గ్రంథకర్తలు వ్రాసియుండవచ్చును. హుస్సేని 22 వ మేళమగు ఖరహరప్రియ జన్యము. భాషాంగము. స రి గ మ ప ని ద ని స - స ని స ప ద మ ప మ గ రి స అనునవి ఆరోహణావరోహములు. అయినప్పటికి ' స స పా ' - ' ప ని ద మా ' - ' ప ద ని సా ' - ' ప స ని సా ' - ' ని ద పా ' - ' ద పా ' - ' మ గ ప మ గ రి ' మొదలగునవి రక్తి గల ప్రయోగసందర్భములు అనేకములు వచ్చుచున్నవి. ' మా పా ద ప ' - ' స ని స ప ద ప ' అనునప్పుడు శుద్ధ ధైవతములు పలుకుట పద్ధతి. మిగిలిన సంచారములను పదములను అధ్యయనముచేసి తెలుసుకొనవలెను.

రాగం - హుస్సేని - త్రిపుటతాళం

ప : అలిగితే భాగ్యమాయె గాకేమి వా - డలిగితే భాగ్యమాయె

అ. ప : తలిరుబోడిరో ! వాని - దండింపగలమా వా

॥ డలిగితే ॥

చ : అరసాంపుమాట - లాడే వానికి నేను

తరుణిరో ! మంచి - దాన నయ్యేనా ?

సరసకు రాడాయె - సకియరో ! నామోము

తిరిగి చూడడేమో - దేవుడున్నాడే ! వా

॥ డలిగితే ॥

2. బాళిలేదిక - నేల నాతో పొందు

చాలుకాబోలు - సంతోషమాయ

ఈలాగునే వాని - తిప్పగాదేమో

నీలవేడిరో ! నాటి నెనరించుక లేక వా

॥ డలిగితే ॥

3. బాలప్రాయమునాడె - త్రమయించి నన్ను వా

దేలిన సుద్దులెన్నెన్నో గలవు

చాలనాతో బా - సలు చేసినాడే, యో

బాలరో ! మువ్వగోపాలు డిప్పుడు వా

॥ డలిగితే ॥

ప: సాసనినిధి | ధాసని | సా... సా... సా... ||

అలి... గి... తే... || వా... ||

2. సాసనినిధి | నీరిస నీ | సా... సా... స రిగరి | నిసరిస ||

డలి... గి... తే... || వా... ||

3. సాసనినిధి | నీరిస నీ | సా... సా... పా... పా... మ పా... మ ||

డలి... గి... తే... || భా... గ్య... ||

పా... సని | ని దపా | పాదప || మగ మానిప మగ | రీ... సా... ||

మా... యె... గా... కే... మి... వా... డలిగితే ||

4. ప నిదనిసరి | స నిపద | మ పా... మగ మానిప మగ | రీ... సా... ||

మా... యె... గా... కే... మి... వా... డలిగితే ||

5. ప దనిసరిస | ని దపా | మా... ప దనిపదప | మగ మానిప మగ రీ ||

మా... యె... గా... కే... మి... వా... ||

సాసనినిధి | ధాసని | సా... ||

డలి... గి... తే... ||

అ. ప : ప ప | సా . . | సా . . || సా ని రీ సనిదా . | పా . . | పమపమ ||
 తలి | రు . . | బో . . || డి . రో | వా . . | ని ||

2. పా . . ప ప | రీ గి రీ సరీమ | గి రీ సా || సా ని రీ సనిదా . | పా . . | పమపమ ||
 తలి | రు | . . బో || డి . రో | వా . . | ని ||

3. పా . . ప ప | సా . . | రీ గి మాపమ || గి రీ సా . . | గి రీ ని | సా . . ||
 తలి | రు . . | బో || డి . రో . . | వా . . | ని . . ||

1) పా . . సని | నిదపా | పాదప || మగ మానిప మగ | రీ . . | సా . . ||
 దం | డిం . . | ప . . || గ . ల | మ . . | || తలిరు ||

2) ప నిదనిసరీ | సనిపద | మపా . . || మగ మానిప మగ | రీ . . | సా . . ||
 దం | డిం . . | ప . . || గ . ల | మ . . | || తలిరు ||

3) ప దనిసరీస | నిదపా | మా . . || పదని ప దప | మగ మానిప | మగరీ ||
 దం | డిం . . | ప . . || గ . ల | మ | వా . . || డలిగితే ||

చ : స స | పా . . | పా . . || ప మపాసని | నిదపా | పాదప ||
 అర | సాం . . | పు . . || మా | ట . . | లా . . ||
 మగ మానిప మగ | రీ . . | రీ . . || గారీ . . | రి స రీ . మ | గ రిసా సా ||
 డే | వా . . | || నికి . . | నే | ను ||
 సా . . రి రి | రీ మరి | మ రిమా || పా . . దప | మగ మానిప | మగరీ ||
 తరు | డి . . | రో . . || మం | చి | ||

రీసా స గ | గరిరీ | రి మగా || మ గమపామ | మా
 . . దా . . న . . నై . . . || య్యే | నా
 ప మ | పాసని | ని దదా || ని దనిసాని | సా . . | సా . .
 స ర | స . . | కు . . || రా | డా . . | యే . .
 సా . . పాసని | సా రీస | రీ . మ గరిసా || సాని రీసనిదా . | పా . . | ప మపమ ||
 స కి . . | య . . | రో || నా | మో . . | ము
 పా . . ప ప | సా . . | సా . . || సని సారీస నిద | పా . . | ప మపమ ||
 . . . తి రి | గి . . | చూ . . || డ | డే . . | మో
 పా . . సని | నిదపా | పాదప || మ గ మానిప మగ | రీ . . | సా . .
 డే | పు . . | డు . . || న్నా | డే . . | వా . .
 పాసనినిధ | నీరిస నీ | సా . . || పా | పా . . | మా . .
 డలి . . . | గి . . . | తే . . || | భా . . | గ్య . .
 ప దనిసరిస | ని దపా | మా . . || పదనిపదప | మగ మానిప | మగరి ||
 మా | యే . . . | గా . . || కే | మి | వా . . || డలిగితే ||

అవతారిక :

ప్రౌఢ నాయకయగు ఈమె పరకీయ, ఖండిత. నాయకుని ఉదాసీనతను ఆతడు మభ్యపెట్టిన విధములును, ఆతనికే, మొగమాట మింతైనలేక ఖండితముగా చెప్పి తన కోపమును స్పష్టపరచుచున్నది.

రాగం - హుస్సేని - ఆదితాళం

ప : తెలిసె నీనెనరు లేని జాడలు తేటతెల్లముగను నాసామి !

అ. ప : వలదు నిలుపు యీమాటలకేమివచ్చె మువ్వగోపాల నాసామి !

॥ తెలిసె ॥

చ : మనసు కలిగితే దినమొక్కసారి - మాయింటికి రావా ? యెంతో
చనువుమీర లాలించి ముద్దిడి - నరసనంచుకోవా ! నాసామి
తనివీర మోవిచ్చి కప్పురపు-తావిమడుపులీవా ? యీ
తనువు నీదని నమ్మికజేసినయీ - తచ్చనలేగాని కొంచగాడవా

॥ తెలిసె ॥

2. ఊరిదాక పోయివచ్చేనని నీ - పూరకే యనలేదా ? అయి

దారు దినము లిందుండిమో మొక్క - సారి చూపరాదా ?

వారిజాక్షికి హితవై తేగాని - వేరు తలచ నీదా ? క

న్నీరు నించి దయ మరువకుమన్నది

నీతోనె గాదా ? మరియాదా ?

॥ తెలిసె ॥

1. కూడియుండలేదా? ననుమెచ్చి - కూరిమిలో నీవు యిపు

డాడ కాడ కేమేమో తలచుక - అంతరంగ మీవు

జోడు జాయలేనని బలిమాలితె - వేడ వలదనేవు నా

యీడు వార లెక సక్కెము లాడుట

కింతచేసి నాడవు మంచివాడవు

॥ తెలిసె ॥

వ: . . పాపద నీ సా . . పా . సా ని సా ॥

. . తెలి . సె నీ . . సె . న . . రు ॥

పాదని దని సాసవ . పాపమ గరి . రిగమా పా ॥

లే ని . జా డ . . లు ॥

రీ రిగ మాపాదప . మ గ రి స . రీ రిని ॥

తే . . ట తె . . ల్ల . ము . గా . . ॥

సా ని స . రీ . గ మ గ . రీ గ మ రిగ సా ॥

ను నా . . సా మి ॥

2. . . పాపద నీసా . . సా . ని . సారీ ॥ సారీస నిద పాపమ . మాపమ గరి . గరిసా ॥

. . తెలి . సె నీ . . సె . . న రు ॥ లే ని . జా డ . లు ॥

రిగిగ మాపా సనిదప . మ గ రి స . రీ రిని ॥ పా ప స . ని రీ సనిదపా . పమగరి సా

తే . . ట తె ల్ల . ము . గ ను నా . . సా మి ॥

అ. ప : .. ప ప సాసా | .. ని ద | పా మా || .. ప పనిదనీ | సాసని | సాసా ||

.. వ ల దు ని | .. లు . | పు యీ || .. మా .. టల | కే .. | .. మి ||

2. .. ప ప సా సరిగరి | నిసరిస ని ద | పా మా || .. ప పనిదనీ | సాసని | సాసా ||

.. వ ల దు ని | .. | .. లు . | పు యీ || .. మా .. టల | కే .. | .. మి ||

8. .. ప ప సా రిగమాపమ | గరిసా ని ద | పా మా || .. ప పనిదనీ | సాసని | సాసా ||

.. వ ల దు ని | .. లు . | పు యీ || .. మా .. టల | కే .. | .. మి ||

.. సానిస రి సా | సా రిస నిద | పా మా || పాపదని పాపా | ని దపా | ప మగరి ||

.. వ .. చె . | ము | వ్య గో || పా | ల | నా .. | సా . . . ||

4. గ మ సానిస రి సా | సారిస నిద | పా మా || ప దనిస రిగరిస నిదపా మా |

మి . వ చె . | ము | వ్య గో || పా | ల |

ప దనీ పానిప | మాపమ గరి || గ మ

నా | సా || మి . తెలిసె ||

చ : .. రి రి రి రి | గరిరి | రి గరిగ సరి || రి రిరిగ మ పా దప | మ గరి | సా . . ||

.. మ వ సు క | లి . గి | కే || దిన . మొక్క . . | సా . . | రి . . ||

.. రి గామా | గాపాపమ | పాపమ పాపమ || పా ప పమా మగరిగ మా |

.. మా .. యిం | టి . . . | కి . . రా . . || .. వా |

పా దప మాపమ | మాగరి రి గమా || పా ప ప సా సని | దా పాదప | మాపాపమ ||

యొ | . . . తో . . || .. చ ను వు మీ . | ర . . . | లా . . ||

పాదని దని పాదప మప | ప మగా మప | పమగా రి స ||

లిం . . . చి . . . ము . . . ద్వి . . డి . . ||

సా రీరిగ మాపా | దపమగ | రిస రీ గరి || రీగరి సా . . ని స | రీ రిగ మగ | రీ గమ రిగసా ||
 . సర . సనుం . . చు . . . కో . . || . . వా . . నా . . సా . . . మి ||

2. పాప ప సనిసా పాదప | మప ప మగా | రిస రీ గరి ||

నీ సర స . . నుం . . . చు . . . కో . . ||

రీగరి సా . . ప దనిస | రీ గరిస నిదపా | ద పమా పమగరి ||

. . . వా . . నా . . . సా || మి ||

సా ప ప ప ని దాదని | సా సనిదా | పామా || ప మ పా ప నిదా నిదాని | సాసని సా |
 . . త ని వి . టి . . . ర . . . మో . . || వి . . చ్చి . . . క . . . ప్పు . . ||

సాసా || . ప నిదా నీ | సా రీ | సాసా || సా ప నిదానీ | సాసని | సాసా ||

ర పు || .. తా . విమ | డుపు | లీ వా || యీతనువునీ . . ద . . ని . . ||

. . ని స రీ సా | సారీస నిద | పమ పా ||

. . న . మ్మిక | జే . . . నినయా ||

. . సానిస రీ సా | సారీస నిద | పామా ||

. . త . . చ్చ న | తే . . . గా . . ||

పదనిస రీగరిస ని దపా మా | ప దనీ పానిప | మాపమ గ రి ||

ని కొం . . . చ | గా . . డ . . . వా . . ||

గమ

. . తెలిసె ||

అవతారిక :

మానవత్వమైన స్వీయ నాయక ఈమె. ఖండిత. ఈమె ఊరకనే అలుగదట. తన చెలికత్తెల నందరిని పిలిచి, నాయకుని తప్పులను వారికి చెప్పి, తాను చేసిన ప్రతిక్రియలు చెప్పి 'అడుగరమ్మా! అతనిపై ఊరకే అలగినానటరే?' అంటూ, అతనిపై లేనివి కల్పింపరాదని, 'వాడ వనితల్లె వివగ దానినే జూడక తాళలేనన్నది తానో? నేనో?' అని చెప్పి, అతనికి జవాబు చెప్పకొనుటకు కూడ అవకాశ మియ్యకుండునంతటి తొందరపాటుతో దండించుచున్నది.

ఈ ముఖారి రాగము అతి ప్రాచీనము. భాషాంగము. యిప్పటి వాడుక ప్రకారము 22 వ మేళమగు ఖరహరప్రియ జన్యముగా చెప్పకొనవచ్చును. ఆరోహణమున చతుశ్రుతి ధైవతమును, ఆవరోహణమున శుద్ధధైవతమును వచ్చుట పరిపాటి. 'స ని ద మా' - 'ప ని ద మా' - 'ప ద మా' అను సందర్భస్థులలో అవరోహణమే అయినను చతుశ్రుతి ధైవతమే పలుకును. వెంకటమఖ సంప్రదాయమున చెప్పిన ముఖారియు, శేత్రజ్ఞుని పదములయందలి ముఖారియు యించుమించు ఒకటిగానేయున్నవి. భాషాంగ స్వరము చతుశ్రుతిధైవతమైనచో ఈ ముఖారి నటలై రవి జన్యముగను, భాషాంగ స్వరము శుద్ధధైవతమైనచో ఖరహరప్రియజన్యముగను చెప్పకొనుటకు అవకాశము కలుగుచున్నది. వెంకటమఖ సంప్రదాయమున ఈ రాగము నారీరీతి గౌళ జన్యము. కొందరు యితరగ్రంథకర్తల మతములో నిది ఖరహరప్రియ జన్యము. ఇటువంటి రాగములకు జనకరాగములు నిర్ణయించుటకు పానింపదగిన ఒకనియమము మా గురువులవలన విని యుంటిని సకృత్తుగావచ్చి, భాషాంగస్వరూపమును నిర్ణయించుటకుమాత్రము తోడ్పడుస్వరమును వదలి, అన్యస్వరములనుగమనించి, జనక రాగమును నిర్ణయించవలెను. ఈనియమము చెప్పటకు సులభముగానే యున్నది. కాని నిర్ణయముచేయుటకు దిగినప్పుడుమాత్రము కష్టముగానేయున్నది. కారణము ముఖారిరాగమనందలి రెండు ధైవతములును, ప్రత్యేకములయిన ఒదుగులు, ఐదుపులు మొదలగువాటితో రాగస్వరూపమును నిర్ణయించునవిగాను, ఇది ఎక్కువగావచ్చును, ఇది తక్కువగావచ్చును, అని చెప్పటకు వీలులేకుండగను, పుండుటవలన వెంకటమఖయు, ఆధునికులునుకూడా

సరిగానే చెప్పినారనక తప్పుదు. కాని ఇంకొక్క సంప్రదాయమున్నది. ఇటువంటివేగాక బౌడవ, షాడవములైన కొన్ని రాగములకు జనకసిర్గయముచేయునప్పుడు 72 మేళకర్తలలో ఒకటినుండి ప్రారంభించి ముందుగా ఏ మేళకర్తకు ఈ రాగము అన్వయించుటకు వీలుగలదో ఆ మేళకర్త జన్యమని చెప్పవచ్చునను మతముకూడా ఒకటియున్నది.

రాగం - ముఖారి - త్రిపుటతాళం

ప: అడుగరమ్మా! అతనిపై ఊరక - అలగినానటరే

అ. ప: పడుచుతనము మాని మువ్వ గో -

పాల రాయని ఆనబెట్టి మీరు

॥ అడుగరమ్మా ॥

చ: పూని దానింటికి పోగానే మా - పొలతి జూచి బెదరించితే

దానికి లంచమిచ్చెదనన్నది తానో? నేనో?

వానిపై లేనివి కల్పింపరాదు - వాడవనితల్లెల్ల వినగ

దానినే చూడక తాళలేనన్నది - తానో? నేనో? - ఆనబెట్టి మీరు

॥ అడుగరమ్మా ॥

2. అలుకు దీరి దాని వాకిట - నిలిచి వీధిలో నన్ను జూచి

తలుపుమూల దాగియున్నది - తానో? నేనో?

అలసవచ్చెననుచు జక్కె - రానవాలిచ్చిన నారగించి

తలిమబోడిమోవి రుచికి రాదన్నది - తానో? నేనో? ఆనబెట్టి మీరు ॥ అడుగరమ్మా ॥

3. సొలపుమీర దాని రూపు - పలకమీద వ్రాసి పాడి

తలమున నుంచి కనుగొనుచున్నది - తానో? నేనో?

కలసి మా ముచ్చగోపాలరాయని - కౌగలించితే అల్ల దాని

తలచి యసురసురన్నది - తానో? నేనో? ఆనబెట్టి మీరు

॥ అడుగరమ్మా ॥

ప: ని ధ . సా రీ మా మాదప మగారి . రీసా .
 అడు . గ ర మ్మా
 సారీ మా . పాపద . నీ దా . దమ పాసని నిదదా . సా సా
 . . అ త . ని వై ఊ ర క
 సదరి సనిదా ప . పా పా పమద పమగారి . రీ గరి రీగస . సా
 అ ల గి నా న ట రే

అ ప: దనిదా . దానిద దానిద . దానిద దానిద . దపద సాని . ని దదా . పా
 ప . దు . చు త న ము మా ని
 నిదామ రి మ . పాపద . నీ దా . దమ పాసని నిదదా . సా సా
 ము వ్య గో పా ల రా
 స రీస రీగరి . రీస రీపమ . గరిరీస . సా . రీ దా నిదప . పాపమ గరి . రీ సా .
 య ని ఆ న బె ట్టి మీ
 సా
 రు అడుగరమ్మా .

చ: ప ద . పా . మ . పా . ద . సా స ని . నిదదా . పా
 పూ ని దా నిం టి కి
 పా రి మ . పా దాపా . ప మపామా . మ గరి . రీ సా .
 పో గా నే మా పా . ల . తి

సా... గ రి । సాసని । నిధధా ॥ సా... । రీ సా । రీ మా ॥

...జా... । చి... । బె... ॥ ద... । రిం... । చి... ॥

పా... రిమ । పా... । దాపా ॥ ప మపామా । గారీ । రీ సా ॥

తే...దా... । ని... । కి... ॥ లం... । చ... । మి... ॥

సా... స రి । సా...ని । ని ధధా ॥ సా... ధ స । రీ మా । మా... ॥

...చెద । న... । న్న... ॥ ది... తా... నో... ।... ॥

గరిసరిమా । పా... ।... ॥... దానిద । దానిద దానిద । దానిద దానిద ॥

నే... । నో... ।... ॥... వా... । ని... । వై... ॥

దపదసాని । నిదదా । పా... ॥ నిదామరిమ । పా... । దాపా ॥

తే... । ని... । వి... ॥... క... । ల్పిం... । ప... ॥

ప మపామా । గారీ । రీ సా ॥ సా... స రి । సా...ని । నిధధా ॥

రా... । దు... । వా... ॥ డ... వని । త... । తె... ॥

సా... రి సా । రీమా । పా... ॥ పా... రిమ । పా...ద । నీ దా ॥

ల్ల...రు... । వి న । గా... ॥...దా... । ని... । నే... ॥

ద మ పాసని నిదదా । సా... । సా... ॥ సా... ప ద । సారీగ రీగ । రీససా ॥

చూ... । డ... । క... ॥... తా... । శ... । లే... ॥

సాగరీ సనిదా । సా... । సా... ॥ ప ద సరీరీ ।... । రీస నిద ॥

న... । న్న... । ది... ॥ తా...నో... ।... । నే... ॥

సా... । రీస రీపమ । గరిరీస ॥ సా...రీదా నిదప । పాపమ గరి । రీ సా ॥

నో... । ఆ... ।...న... ॥ బె... । ట్టి... । మీ... ॥

సా...

రు... అడుగరమ్మా ॥

అవతారిక :

స్వీయ మధ్య విప్రలబ్ధయగు ఈ నాయక తన చెలులు ఎట్లు తనను మోసగించి నదియు చెప్పుచు. వారు మేక వన్నె పులులని నూగింజై నానాన నియరని, ముని ముచ్చలని, కాయజుని తలిరు పదను కత్తులని, తనకు మువ్వగోపాల భావమైన అఖలాండ నాయకుడైన వరదు నికి గల ఆనోన్యతను చూచి ఓర్వలేకున్నారని వెళ్ళబోసుకొనుచున్నది.

రాగం - ముఖారి - త్రిశ్ర వీకతాళం

ప : ఐరాదె నేస్త మమ్మలాక !

అ. ప : సారసాక్షిపోరేది - చాలునమ్మ చెలులతో

॥ ఐరాదే ॥

చ : నామీద నెనరుకల్గి - నావారివలెనుండి

ఏమేమో విభునితో - ఎగబోసి నారమ్మా

ఆమాట నిజముచేసి - అతడిందు రాడాయె

వామాక్షిరో ! మేక - వన్నె పులివంటి చెలులే

॥ ఐరాదే ॥

2. నుడువ నోరాడదమ్మ ! నూగింజును నాననియరు

అడలినే నొకరితో - నాడుకోరాదె

పడలిరో ! నామాటలన్ని - పలికేరే విభునితో

ముడుచుకపోయేరు - మునిముచ్చు లీ చెలులు

॥ ఐరాదే ॥

3. పాయక మువ్వగోపాల - భావమైన అఖలాండ
 నాయకుడైన వరదుడు - నన్నుగూడి
 గాయక మెరుగదమ్మ - కటకట తెలియదు
 కాయజుని తలిరు పదను - కత్తులమ్మ ! యీచెలులు

|| ఐరాదే ||

ప : స ని ధాసా । . . సా . . ॥ గరిరీమా । పాద సా ని ॥ ని దపదపమ । ప మగరిస ॥
 ఐ . . రా । . . దే . . ॥ నే . . స్త । మ . మ్మ . ॥ లా । రా ॥

2. స ని ధాసా । . . సా . . ॥ రీపమ గరిమా । పద సారీగ రీగ ॥ రీసనిదప । ద పమగరిస ॥
 ఐ . . రా । . . దే . . ॥ నే స్త । మ . మ్మా ॥ లా । రా ॥
 ఐరాదే ||

అ.ప : మరిమాపా । పా . స నీదా ॥ దమ పాసని నిదదా । సా . సా . . ॥ పాపదసా । రీ రీగరి సా ॥
 సా . . ర । సా . . ఊ ॥ పో । తే . ది . . ॥ చా . . లు । న . . . మ్మ ॥
 సా . రీ ద నిదప । పా . ప మ గ రి స ॥
 చె . . . లు . . । ల . . . తో . . ॥ సారసాక్షి

2. పా పద సా । రీపమ గరి సా ॥ సా . రీ ద నిదప । పా . ప మ గ రి స ॥
 చా . . లు । న మ్మ ॥ చె . . . లు . . । ల . . . తో . . ॥ సారసాక్షి ॥

3. పా పదసా । రీ మా పమగరి ॥ సరిగరిగస రీ సనిదమా । మపదపదమపమగరిగస ॥
 చా . . లు । న మ్మా ॥ చె లు । ల తో ॥ ఐరాదే

చ : దా నిదదా । నిదదా నిద ॥ దవదాసరి । స నిదాపా ॥
 నా . . మీ । . . ద . . ॥ నె . నరు . క . . ల్లి ॥
 ప రిమాపా । పద సనీ . దా ॥ దపద సాద । సా . సా . ॥
 న . . . వా । . . రి . . . ॥ వ . లె . . నుం . డి . ॥
 మురిమపా । సని ని దపా ॥ పమ మదపమ గరి । రి రిగసాసా ॥
 ప . . . మే । . . మో . . . ॥ వి . . . ఖు . . . । ని . . . తో ॥
 సా రీ . మ సా । సన్నిధిధా ॥ సా సరిగరి సరి । మా మపదప మా । పా ॥
 ఎ గ . . తో । . . సి . . ॥ నా । ర । మ్మ ॥
 మురిమాపా । పద సనీ . దా ॥ దపదాసా । సా . . సా ॥
 అ . . మా । . . ట . . . ॥ ని . జము । చే . . సి . ॥
 ద వదాసరి । గరిగరిగస ॥ సా సాగరి సనిదా । సా . సా . ॥
 అ . తడిం . . . దు . . . ॥ రా । డా . యె . ॥
 ద వదా సా । సరిమా . . ॥ గ రి సరిగరి గస । సా . సా . ॥
 వా . . మా । . . షి . . ॥ రో । మే . క . ॥
 సా రీద ని దప । దాపా . . ॥ స నిదాపా । ప ప మ గ రి స ॥
 వ . . న్నె . . . పు లి . . ॥ వం . . టి । చె . లు . లె . ॥ ఐరాదే ॥

అవతారిక :

సామాన్య, ఖండిత యగు ఈమె ప్రాథ, చతుర. ఈమెపై అలిగి నాయకుడు ఆ కోపముతో ఈమెను ఉడికించుటకు యిరుగు పొరుగు వనితలను పిలిచెదనని మీసమునుదువ్వినాడట. వెయ్యారు లిచ్చెదనన్నాడట ! అందుకని తన యిరుగు పొరుగువారలైన కంచము పొత్తువారిని, చుట్టములను పిలిచి ' పదరి వానిచేతిపై డి పట్టుకొనకు డి ' అని ఈమె హెచ్చరిక చేయుచున్నది. కంచముపొత్తువారనుటలోను గల తెనుగు నుడికారపుటందమును గమనించదగినది.

రాగం - ముఖారి - ఆదితాళం

ప : పదరి వానిచేతిపై డి - పట్టుకొనకు డి

అ.వ : కొదవలై య్యాని మువ్వ - గోపాలుడలగి వచ్చెను

॥ పదరి ॥

చ : విరిబోడి మీరు మేము - వింత వారము కాము
పొరి చూపలే కంచము - పొత్తువారము కామా
అరమరికలేని చుట్టాలగు మీకు మాకు
విరసమయ్యాననుచు - ఎరుకచేసెదమీకు

॥ పదరి ॥

2. చెలిమి నా యిరుగు పొరుగు - చెలుల పిలుతునని
తొలుత నాయొద్ద మీసము - దుప్పుకొన్నాడు
వెలది యా రోసాన వాడు - వేయారు లీయజూచెనే !
చెలగి యందు కాసించి - చేరి వానిచేత మీరు

॥ పదరి ॥

8. ఎప్పటివలెనే వా - డిందు వచ్చి నన్నేలితే
అప్పుడు చెప్పేనుగాని - యీసుద్దులెల్ల
కప్పుర గంధిరో వాని - కసరివేసారుకోక
మొప్పెతనమున - మువ్వగోపాలుడలగి వచ్చెను

॥ పదరి ॥

ప : ... పపదసా । సాదా । రీసాని నిదాప ॥ పా . పమ పా దరీసని । నిదాపపా । మగరిమ ॥
... పదరివా । నీ చే । తి . . వై . . ॥ డి . ప . ట్టుకొ . . . । న . . కు । డి . . . ॥

2. పామ పపద స రీగరి । పమగరి సా . ద । రీసాని నిదాప ॥
... పదరివా . . . । ని . . . చే . . । తి . . వై . . . ॥
పా . పమ పా ద రీసని । నిదాప పా । మగరిమ ॥
డి . ప . ట్టుకొ . . . । న . . కు । డి . . . ॥

అ. ప : పా . రి మపపా । పనిదప పమగరి । గరిరీ స థ ॥
... కొ దవలై । య్యా । ని . . ము . ॥
సా . గ రి సా . ని ని థ థా । సరిగరి మా । దపమగ రి మ ॥
వ్వ . గో . పా . . లు . . । డ . ల . గి । వ . . . చెప్ప . ॥

2. పామ రి మప పదనిద । సా . రీ సనిదప । పమగరి సరిగస ॥
ను . కొ దవలై . . . । య్యా । ని . . ము . . ॥
రిగససా గ రిసా . ని ని థ థా । సారిమా . పా . ద సా . రీ సనిద ॥
వ్వ . . . గో . పా . . లు . . । డ . ల . గి । . వ . చెప్ప . . ॥

పమగరిమా

ను పదరివాని ॥

చ : ... పద పా పా । పమమద పమగరి । రీ గస సా ॥

... వి రి బో ణి । మీ . . . రు . . . । మే . . ము ॥

సా . రి సా . ని నిధధా । సాసా । రీ గస రిగస ॥

... విం త . . వా . . । ర ము । కా ॥

సా . రి మ పా దానిద । నిదదా పా । మా ప మగరి ॥

ము . పొరి చూ ప . . । లే . . కం । చ ము . . . ॥

రిసా రి మ పాదప పమపమ । మగరి మా । పదపద మప ॥

... పొ . త్తు . . వా . . . । ర . . ము । కా . . . మ . ॥

పా . రిమ పా దానిద । దానిద దపాద । సా . ని ని దదా ॥

... అర మ రి . . । క . . లే . . । ని . . చు . . . ॥

పా . సరిస రీ పమగరి । రిగసా సాగరిసని । నిదదా సా ॥

టా . లగు . మీ । కు . . మా । : . . . కు ॥

సా . పద సరిగ రి రిగసా । సా . ని నిదామ । ప ని నిదదా ॥

. . . విర స . . . మ . . । య్యా . న . . . । ను ॥

సా . రి మ పాదప । మపదప పమగరి । మా పదపద ॥

చు . ఎరు క తే . । నె . . . ద . . . । మీ ॥

మపమ

కు . . పదరివాని ॥

అవతారిక :

ప్రొవిత పతిక, స్వీయ యిందలి నాయిక. అన్యాయ త్త చిత్తుడైన నాయకుని మౌనమును, ఉదాసీనతను భరింపలేక నాయిక ' ఏమనే వానతీరా ? తిలక మేతీరుగదిద్దుదునో ? దేవుడవని మ్రొక్కుదునో ? పొలయలుకలేయుదునో ? ' అని తనకుగల నేర్పులన్నియు చెప్పుకొనుచు, అతని మనసు మగలింప చూచుచున్నది.

రాగం ముఖారి - త్రిపుటతాళం

ప : ఏమ నే వానతీరా ? యేమిసేతురా ?

అ. ప : కామనమేజేసేవు ? - దక్కిలి మువ్వగోపాల

॥ ఏమనే ॥

చ : పదము కాడగ వినేవో ! - చదరంగమేచూచేవో ?

సదయుడ ! కాగిలించేవో ! - చక్కెరకెమ్మొవే నొక్కేవో ?

॥ ఏమనే ॥

2. తిలక మేతీరు దిద్దుదునో ? - దేవుడవని మ్రొక్కేనో ?

పొలయలుకలేసేయుదునో ? - చెలిమితో లాలింతునో ?

॥ ఏమనే ॥

3. చేరి కూడియుందునో ? - చెక్కిలి నొక్కుదునో ?

కూరిమితో విడెమిత్తునో ? - గొబ్బిన మువ్వగోపాల

॥ ఏమనే ॥

ప : సనిదా . సా .. . రిగరిగి || రి సరి .. . సగరి సని . నిదపద ||
 పి.... మ .. . నే || వా.... . న తి ||
 సా .. సాగరి . స నినిద . దామా || పా సీనిద దా . సా ||
 రా .. ప .. . మి నే || తు రా ||

అ.ప : సా .. పద . సా .. . సా .. || స దరిస గరి . రిసాని . నిదదా ||
 తా . . మ .. . స .. || మే . ల తే సే ||
 పా .. పా . ప పమగ . రి సా || గ రి రి మా . పాపని . ని దపద || సా ..
 పు .. ద . క్కి తి . . || ము . వ్య . . గో .. . పా || ల .. పమనే ||

చ : సాగరి సనిదా . సా .. . రి గరిగి || రి సరి .. . సగరి సని . నిదపద || సా .. .
 తి . ల . క .. . మే || తి . రు .. . ది ద్దు.దు. || నో .. చే .. .
 సనినిద . దామా || పా సీనిద దా . సా .. . సా .. || సా .. పద . సా సా . సా .. ||
 పు ద .. || వ . ని మ్రొ .. క్కే .. || నో .. పొల . యలు . క .. ||
 స ద రి సగరి . రిసాని . ని దదా || పా .. పప . పపమగ . రి సా ||
 నే . యు దు .. . నో .. || . . చెలి . మి తో . . ||
 గ రిరిమా . పా పని . నిదపద || సా ..
 లా . లిం . . తు || నో .. పమనే ||

అవతారిక :

విరహోత్కంఠితయగు ఈ నాయక ప్రేమ తపస్విని. త్రికరణశుద్ధిగా స్వామిని నమ్మిన ఈమెకు గోటనేమి వ్రాసిన అతని రూపుగానే తోచునట. పరితో ముచ్చటలాడబోయినను అతనిపేరే ముందుగా వచ్చునట. కన్నుగూర్కి మేలుకాంచగనే, అతని చేరువనుండినట్లుండునట.

మేడనెక్కుచు తన నీడ చూచుకొనగ, అతడే తనవెంట వచ్చుచున్నట్లుండునట. శృతిగూడి అతనిపేరు తలచి పాడుకొనగ, అతడు జోడుపాడినట్లుండునట. ఈమె సంగీత సాహిత్యకోవిద. చిత్రకళా నిపుణ. గనుకనే యంతచక్కగా తన స్వామియందలి ప్రేమాతిశయమును చెప్పకొనగలిగినది. ఈ పదము శ్రేష్ఠజ్ఞులదేనా? అను సందేహము తోచుటకు 'మువ్వ గోపాల ముద్ర' లేకుండుట తప్ప వేరుకారణము కానరాదు. సంగీత సాహిత్యముల పోకడలు గమనించినచో శ్రేష్ఠజ్ఞులు తప్ప వేరొకరిట్లు చెప్పగలరా? అని తోచకమానదు. అచ్చునందు కొన్ని తప్పులతో కళ్యాణి రాగమున ఈ పదము కానవచ్చుచున్నది. కాని మా పాఠము ముఖారి.

రాగం - ముఖారి - త్రిపుటతాళం

ప : నామనసువంటిదే నీ మనసై తే నా
నోము ఫల మీదేరురా అదిగాక

అ. ప : వే మారు చెరకున పండు పండినయట్లు
వేడుక యిసుమడించురా ! ఓరి వరద !

॥ నామనసు ॥

చ : ఊరకయుండక గోట నేమి వ్రాసిన
 నీరూపే ముందుగా వచ్చురా
 నేనేరితో ముచ్చటలాడబోయిన నీ
 పేరే ముందుగా వచ్చురా
 ఏరాకన్నగూర్కి మేలు కాంచిన నీ
 చేరువ నుండినట్లుండురా !
 ఈరితి నామోహము - ఇది నీకు తెలుసును
 ఎవరితో విన్నవింతురా - ఓరి వరద !

॥ నామనసు ॥

2. మేడనెక్కుచు తిరిగి - నీడ జూచిన నీవు
 కూడవచ్చినట్లుండురా ! - శ్రుతి
 గూడి యునిచికొని - పాడిసంతనె నీవు శా
 జోడు పాడినట్లుండురా !
 ఈదులేనిది నా వలపు ఇది నీకు తెలియును
 ఎవరితో విన్నవింతురా ? ఓరి వరద !

॥ నామనసు ॥

3. వినరా ఆహ్లాదమెపుడు ? - నీ కౌగిట
 పెనగొన్నట్లుండు ! నేమందురా ? - నా
 మనసు పెరుండేవి వరదా ! - యని తలచిన
 నెనసి కూడినట్లుండురా !
 ననుబోటి సతులెల్ల నీవు - నాసఖుడంచే
 విన సంతోషమైయుండురా !
 ఎనసిన తమిరహస్యమదినీకె తెలియు ! నే
 నెవరితో విన్నవింతురా ?

॥ నామనసు ॥

ప : ప ద । సాసా । సా . . ॥ సా రీగరీ సరీసా । ససనిద । దామా ॥
 నా . । మ న । ను . . ॥ వం । టి . . . । దే . ॥
 మా . . పమ । పాసని । నిదాప ॥ ప పమగరి । గ రిగస । సా . . ॥
 నీ . । మ . . । న . . ॥ నై । తే . . . । . . . ॥
 సా . . సాగరి । ప నిధా । సాసా ॥ సారీరి । మా . . । మా . . ॥
 నా . . నో . . ము . . । ఫ ల ॥ మీ . . । జే . . । రు . . ॥
 మానిప మగరి । గరిగస । సా . . ॥ రీరిమా । పాసని । నిదామ ॥
 రా । । . . . ॥ అది . । గా . . । క . . ॥

అ. ప : మా . . ప ద । సా సా । సా . . ॥ సా రీగరీ సరీసా । ససనిద । దామా ॥
 వే . । మా . । రు . . ॥ చె ర । కు . . . । న . ॥
 మా . . పమ । పాసని । ని దామ ॥ పపమగరి । గ రిగస । సా . . ॥
 పం . । డు . . । పం . . ॥ డి . . న . । య . . . । ట్లు . . ॥
 సాగరి । పనిధా । సా . . ॥ సా రీ రీ । మా . . । మా . . ॥
 వే . . । డు . . । క . . ॥ యిను . । మ . . । డిం . . ॥
 మానిప మగరి । గ రిగస । సా . . ॥ రీరిమపా । పాసని । నిదామ ॥ మా . .
 చు । రా । . . . ॥ ఓ . . రి । వ ర . । ద . . ॥ ॥ శామనను ॥

చ : దా నిద | దానిద దానిద | దానిద దానిద || ధ పదసాని | నిదదా | పా . . ||
 ఊ . . | ర | క || యుం | డ . | క . . ||
 ప ద | సా . రి | సనిదా || పా | ప పమా | మగరి ||
 గో . | ట . . | నే . . || మి | వ్రా | సి . . ||
 గరిగససా | పా . . | || సా గరి | స నిధా | పా . . ||
 న | నీ . . | || రూ . . | పే . . | ముం . . ||
 స మరిరిమా | మానిప మగ | రి మా ||
 మ . . గ . | వ | చ్చు . . ||
 పా | || పా . మ నిద | దనిదా దనిదా | దనిదా దనిదా ||
 రా | || నే . . నే . | రి | తో ||
 ద పదసాని | ని దదా | పా ప ద | సా . రి | స నిదా ||
 ము | చ్చు . . | ట . . || లా . | డ . . | బో . . ||
 దాపా . . | పపమా | మగరి || రీసా . . | | ||
 యి న . . | నీ . . | || | | ||
 సాగరి | సనిధా | పా . . || స మరిరిమా | మానిప మగ | రి మా ||
 నే . . | రే . . | ముం . . || దు . . గ . | వ | చ్చు . . ||
 పా . . సనిదా | పా . . | రి . . || రి రి . . | రి . . | రి సా ||
 రా . . ప . . | రా . . | క . . || న్ను గూ . . | ర్కి . . | మే . . ||
 రి రీపమ గరి | రీసా | పా . . || సా | స నినిద | దామా ||
 లు కాం | చి న | నీ . . || చే | రు | వ . . ||

పా నినిదా । దపదా । సా . . ॥ సా । సా । . . ॥

నుం . డి . . । న . . । ట్లుం . . ॥ దు । రా । . . ॥

. . . . ప ద । సా . . । సా . . ॥ సా రీగరీ సరీసా । స ని నిద । దామా ॥

. . . . ఈ . . । రీ . . । తి . . ॥ నా । మో . . . । హ . . ॥

మా . . పమ । పాసని । ని దావ ॥ ప పమ గ రీ । గ రిగస । సా . . ॥

ము . . ఇ ది । నీ . . । కు . . ॥ తె . . లు . . । సు . . . । ను . . ॥

. . . . సగరీ । సనిధా । సా సా ॥ సారీరీ । మా . . । మా . . ॥

. . . . ఎ . వ । రి . . । తో . . ॥ వి . . । న్న . . । విం . . ॥

మానిప మగరీ । గ రిగస । సా . . ॥ రీ రిమ పా । పాసని । ని దా మ ॥ మా . .

తు । రా ॥ ఓ . . రి । వ ర . . । ద . . . ॥

అవతారిక :

స్వాధీన పతికయగు ఈమె సామాన్య. తాను తమిమీరచేసిన పనులను మరచి, యితర నాయిక లెవ్వరో చేసిరని భావించి, ఆతని నడుగగా నాతడు తెలుసుకొమ్మనుగాని, చలియించని నిండుకుండవలె వేరేమి పలుకక యుండునట. తిరువళ్ళూరి వీరరాఘవుడైన మువ్వ గోపాల దేవుడు ఎంత మంచివాడే? అని ఈమె మురిసిపోవుచున్నది. ముఖారి రాగమునందు గల కొన్ని ప్రాచీనప్రయోగములు ఈపదమునందు కనబడుచున్నవి.

రాగం - ముఖారి - త్రిపుటతాళం

ప: సామికి సరి ఎవ్వరే! నా చక్కని!

అ.ప: భామరో! తిరువళ్ళూరి వీర రాఘవ

॥ సామి ॥

చ: నెలతరో! యెప్పుడైన నేనే చెక్కిలి జీరి
కల గిఎరుక లేకయే - చెలియ జీరెనంటి నా
తెలుసుకొమ్మను గాని - అలగి మారుబలుకక
చలియించని నిండుకుండవలె నుండునమ్మ

॥ సామి ॥

2. కదసి నేనే వాని మోవి - గంటి చేసి మరలన
పదరి యీతాగుననే - పడతి యుంచెనందునె
అదరి న కోపగించిన - అలసిన సొలసిన
మదిరాక్షి! నాచిత్తము న - మృతి బిరుచునమ్మ

॥ సామి ॥

1. భామరో మా మువ్వగో - పాలుడో వీరరాఘవుడు

గాముకేళి హోయలుగ - గలసియుండగ

యేమగువ వద్దకైన - యీలాగుందువో యంటె

యీమాటెట్లంటివని - ఎంతో యుస్సురనెనమ్మి

॥ సామికి ॥

ప : రి గరి . సా . ని . నిధధా ॥ ధసాసా . రి సా . రి . . ॥
 సా . . మి కి . . . ॥ స . రి . . ఎ . . వ్య . . ॥
 మా పాపని . నిదదా ॥ సానినిదప . ప పమగ . రిసా ॥
 రే నా ॥ చ క్క ని . ॥

2. . . . రి మ . పాదప మగ . రిసా ॥ సా గరిసని ధస . రి సా . రి . . ॥
 సా . . మి కి . . ॥ స . . రి ఎ . . వ్య . . ॥
 మా పా . ద నిద . సా . రి గరి ॥ మాగరిసా . ని దమప . దపపమ ॥
 రే నా ॥ చ క్క . . ని ॥
 గరిరిస
 సామికి ॥

అ. ప : దానిద . దానిద దానిద . దానిద దానిద ॥ దమామా . పా . ద నిద . సా . . ॥
 భా . . మ రో ॥ తి . . రు . . వ క్కూ . . ॥
 సా రి గరి . సా . . సా ని దమప . దపపమ ॥ గరిరిస
 రి వీ . . ర . . ॥ రా ఘ . . వ ॥ సామికి ॥

చ : రి మ | మా పాదప || పమపా మ గ రీ | గరిగస | సా . . . ||
 నె ల | త రొ ఎ వు డై న . . . ||
 ధస | రిమా | మ || మా నిపమగ రీ | రిసారి గరి | మా . . . ||
 నే . | నే . | చె || క్కి లి జీ రి . . . ||
 రి మ | మా పాదప || సానినిదా | సా సనిదా ||
 అల | గీ ఎరు క లే క ||
 పా మమ | పా దాపా || పమపా మగరీ | రిగస | సా . . . ||
 యే చెలి | జీ రె నం టి నా . . . ||
 సా రి మ | మా పాదప || ప మపా మ గరీ | రీ గస | సా . . . ||
 తెలు | సు కొ మ్మ ను | గా ని . . . ||
 సా ధస | రి మా | మా మా నిపమగ రీ | స రిగరి | మా . . . ||
 అల | గీ మా రు బ లు క . . . ||

1. మా ని ని | నీ ని దదా || దమామా ప దనిద | సా . . . ||
 క చెలి | యిం చ ని . నిం డు కుం . . . ||
 సా రి గస | సా సా ని దమప | దపప మ || గరిగస
 డ వ లె నుం డు న | మ్మా

2. . . . ని ద | ని ద నిద | నిద నిద || దామమా ప దనిద | సా . . . ||
 చెలి | యిం చ ని . నిం డు కుం . . . ||
 సా సరిగరి పమగరి | సా సా నిదమప | దపప మ || గరిగస
 డ వ లె నుం డు న | మ్మా

సామికి ||

అవతారిక :

నాయిక స్వీయ ముగ్ధ. ఈమెను చెలి తనకుకూడ తెలియకుండ నాయకునితో రహస్యముగా కలుసుకొనుటను తెలుసుకొని ' ఎంతటిదానవే? ఓ జాణ! మరులెక్కువై వాడే మమతతో పిలిచెనో? పరవశమై నీవే బ్రతిమాలితివో ' అని లాలించి అడుగుచున్నది.

ఈ కాపీ రాగము ప్రాచీనము. దీని స్వరూపము కాలక్రమమున మార్పులుచెందుచూ వచ్చుచున్నట్లు తోచుచున్నది. అంతరగాంధార శుద్ధధైవత కాకలినిషాదములు లేకుండ కాపీ రాగచ్ఛాయలు వచ్చునట్లు, యిప్పటి ఖరహరష్రీయ జన్యముగాపాడుకొను సంప్రదాయము ఒకటి యున్నది. అది శ్రేష్ఠజ్ఞులు చెప్పిన పదములలోన, త్యాగరాజస్వామివారి ' రామరఘకుల జలనిధి సోమా ' అను కీర్తనమునందును కానబడుచున్నది. వెంకటమఖ సంప్రదాయమున కాకలి నిషాదము, అంతర గాంధారముల ప్రయోగమును జూపి భాషాంగమని చెప్పినారు. శ్రేష్ఠజ్ఞులపదములలోగల కాపి శుద్ధకాపి. స రి గ రి మ ప ని సా - స ని ద ని ప మ గ రి సా - అనునవి ఆరోహణావరోహణములు. ' స ని ప మ గ రి సా ' - ' మ గ ప మ గ రి సా ' - ' ప ద ని రి స ని సా ' - ' గా స రి మా ' అనునవి విశేషప్రయోగములు. తక్కినవి పదములు పాఠముచేసినచో స్పష్టమగును.

రాగం - కాఫీ - త్రిపుటతాళం

ప: ఇన్నాళ్లు తెలియగనైతి యీ చెలిమి - ఎంతటిదానవే ఓ జాణ నే

॥ నన్నాళ్లు ॥

అ. ప: వన్నెకాడు మువ్వగోపాలుడే నిన్ను

వలచెనో? లేక నీవే పిలిచితివో నే

॥ నన్నాళ్లు ॥

చ : పొరుగిరుగున ఒక్క సరసుడుయుంటే
చిరుతప్రాయపు నీవు ఊరకుందువటే ?
మరులెక్కువై వాడే మమతతో పిలచెనో ?
పరవశమై నీవే బ్రతిమాలితివో ? నే

॥ నిన్నాళ్లు ॥

2. ఆదిమి వాతెరయిచ్చి ఆముకొనెనో ?
ముదముతో చెక్కిలి నొక్కి - ముద్దిడుకొనెనో ?
కదని నీవే వాని కాగిట చేర్చితివో ? నే

॥ నిన్నాళ్లు ॥

3. మరుకేలిలో తానే పైకొనెనో ? లేక
మా మువ్వగోపాలుని నీవే పైకొంటివో ?
అరమరలేలనే ? పలుక వే ! చల్లగ
సరసముగ నన్నేలినట్లేయుండెనా ? నే

॥ నిన్నాళ్లు ॥

ప : సా . స సనిద . నీ పా ॥ మగగమపని . మ ప మగ . రీ . . ॥
. . . . ఇ . న్నా ళ్లు ॥ తె . లి య గ . . ॥
నీ ససగరి . సా . . . సా . . ॥ మ గరిమా . పా . . . నిదనీ ॥
నై తి ॥ యీ . . చె . లి . . మి . . ॥

2. సా . . గ రి . స సనిద . సనినీ పా ॥ మగ గమపని . మ ప మగ . రీ . . ॥
నే . . ని . . న్నా ళ్లు ॥ తె . లి య గ . . ॥
నీ ససగరి . సా . . . సా . . ॥ సా గరి . సా . . . ప నిసా ॥
నై తి ॥ ఎం త టి . . ॥

ఋ .. నిన్నాళ్లు ॥

..... శ . | స్నై .. | కా .. || డు | ము | వ్యి .. ||

.....గో . | పా . . . | లు . . . || పా | ని . . . | ము . . . ||

...వల | చె ... | నో ... || ఆ | క ... | ||

. ལྟོ . | རུན་ | བི . . || ལ . ཅི . . | མི . . . | འགྲོ . ||

..... చ | స్నేహ | కా | డు | ము | వ్య |

... గో . పా . . . లు . . . || తే ని న్ను . . . ||

..... ೫ ೦ - ೪೫ ೨೫ ೧೦ ೫ ೨ = ೧

సా . . పద । పద నీరిస । నీపా ॥ మనిపమా . గా . । సా . రి మా । పా . . ॥
 నీ . । వే । . . పి ॥ ల చి . । తి । వో . . ॥
 నీ . . సా । స సనిద । సనినీ పా ॥
 చే . . ని । న్నా . . . । . . . క్లు ॥ తెలియ నైతి ॥

చ : రి మ । పాపా । పా . . ॥ పని పాసని నీ । పాపమ । పా . . ॥
 . . . , పొరు । గిరు । గు . . ॥ న ఓ . . । క్కు . . ॥
 మగ । మగమగ । మగమగ ॥ రి మపనిమప । మగారి । రీ . . ॥
 సర । సు . . . । డు . . . ॥ యుం తే . . . । . . . ॥
 గరి । సా . . . । స నిసా ॥ రీ రీరిస । మమగరి । గస రీ ॥
 చిరు । త . . । ప్రా . . ॥ యపు . . । నీ . . . । . . పు ॥
 సామగ । గరిరీ । మా . . ॥ ప ని పాసని నీ । పాపమ । పా . . ॥
 ఊ . . । ర . . । కుం . . ॥ దు వ . . । తే . . ॥
 మ ప । సనిసని । సా . . ॥ రీ . . రీస । మమగరీ । గసరీ ॥
 మరు । లె . . . । క్కు . . ॥ వై । వా . . . । డే . . ॥
 గరీ । గమగరీ । సా . . ॥ సాదనిదా । నీరిస నీ । సా . . ॥
 మమ । త . . . । తో . . ॥ పి . ల . . । చే . . . । నో . . ॥
 మ ప । నిసరిగ । రీ . . ॥ సా . . సద । నిదనీ । సా . . ॥
 పర । వ . . . । శ . . ॥ మై । నీ . . । వే . . ॥
 ప ద । ప ద నీరిస । నీపా ॥ మనిపమా . గా . । సరిమా । పా . . ॥
 బ్రతి । మా లి ॥ తి వో . . ॥
 సనిసని
 చే . . . నిన్నా క్లు ॥

అవతారిక :

నాయిక సామాన్య, విరహోత్కంఠిత. ఈమెకు మువ్వ గోపాలుని పొందుట యిష్టమే అయినను తనవారు ఒప్పుకొనలేదుట. అయినను మోవి అదరుట, ఈవి వదలుట, మొదలగు శుభశకునములు తలచుకొని స్వామివచ్చునని యూహించుకొనుచున్నది.

రాగం - కాఫీ - త్రిపుటతాళం

ప : అదరినే మోవి తనకు తానె - వదలినె ఈవి

అ. ప : మదిలోనవాడేమొ మంత్రించె గాబోలు

సుదతి మువ్వ గోపాలు జూచినది మొదలు

॥ అదరినె ॥

చ : ఇది యేమొ మాయచిలుకవచ్చి - బెదిరించిపోయేనే

నిదుర కంటికిరాక - నిన్నటాలనుండి

చెదరినె చిత్తము - చెలియయేమిసేతునే

॥ అదరినె ॥

2. అప్పుడే కొమ్మా నన్న వా - డడిగించెనమ్మా !

వొప్పక మావార - లూరకుండుటజూచి

యుప్పతించివా - డసురుసురనె నేమో

॥ అదరినె ॥

8. లీలతో నిందువచ్చి తగి - లించె నేమందు

బాలరో ! మువ్వగో - పాలుడు ననుగూడ

నీలాగు నేమేమో - జాలము జేసెను

॥ అదరినె ॥

ప : స రి । మా . . । పా . . ॥ ప నిస నిసమ । మగరి । రీ సా ॥
 అద । రీ . . । నే . . ॥ మో । . . . । వి . . ॥
 సగరి రిని సని । సా . . । రీ . గ ॥ మా . . పద । పదనిస । రిగరిస ॥
 త . . న । కు . . । తా . . ॥ నే . . వద । లీ . . . । నే . . . ॥
 ని దనిసాని । పమగరి । రీ సా ॥
 ఈ । । వి . . ॥

అ. ప : ని ద । ని నిపా । నినిమా ॥ పా . . నిప । మగరి మా । పా . . ॥
 మది । లో . . . । న . . . ॥ చా । డే । మో . . ॥
 సా । స సనిద । ని నిమా ॥ ప నిపపనిని । సా . . । సా . . ॥
 మం । త్రిం . . । చె . . ॥ గా । బో . . । లు . . ॥
 . . . ప గరి । రిమరి రిమరి । రిగరిమ గరి ॥ సా . ని నిద । దాసని । సాసా ॥
 సు . ద । తి । ము ॥ వ్య . గో . . । పా . . । లు . . ॥
 సా . . ని ద । పద నిరిస । సనిపమ ॥ మగరి రి సా । సా సాగరి । సా . . ॥
 ని . . జా . . । చి । న . . . ॥ ది . . మొ . . । ద । లు . . ॥

॥ అదరినే ॥

చ : పప । పా . . । మా . . ॥ ప ద నిద నిరి । స నిపమ । గారి ॥
 అది । యే . . । మొ . . ॥ మా । య । చి . . ॥
 రి . సా . . సగరి రిని । సా . . ॥ సా . . స రి । గరి సరి । మా . . ॥
 లు . క . . వ । చ్చి తే ద । రిం . . । చి . . ॥

ప దనిదనిస । స నిపమ । పా... ॥ ని ద । నినిపా । నినిమా ॥
 పో..... । యే.... । నే... ॥ నిదు । ర.... । కం.... ॥
 పా... నిప । మగరి మా । పా... ॥ పా... సా । స నినిద । నినిమా ॥
 టి.... । కి.... రా । ॥ క... ని । న్న.... । టా.... ॥
 పనిపపసని । సా... । సా... ॥ పగరి । రిమరి రిమరి । రిగరిమ గరి ॥
 ల..... । నుం... । డి... ॥ బె.ద । రీ... । నే... ॥
 సాదనిదా । దాసని । సాసా ॥ సా... ని ద । ప ద సీరిస । స నిపమ ॥
 చి.... । త్త... । ము... ॥ చెలి । య.... । యే... ॥
 మగరి రి సా । సా సాగరి । సా... ॥
 మి... నే. । తు.... । నే... ॥ అదరినే ॥

అవతారిక :

పరకీయ, దివ్యయగు ఈనాయక మదనశాస్త్రప్రవీణగనుక చెక్కిట గోరులుంచుట, సిగను పూలుచుట్టుట, చెలువుడాయని భక్తిసేయుట మున్నగు నుపచారములు ఎన్నిచేసినను, నాయకుడైన మువ్వగోపాలునకు తనయందు కరుణ కలుగలేదని తన చెలితో చెప్పుకొని వాపోవుచున్నది. ఈ పదము అచ్చుపుస్తకములలో హుస్సేని రాగమునందున్నది. కాని మా పాఠము కానడలో.

కానడ రాగము ప్రాచీనము. భాషాంగము. 'సనిసా' అనునప్పుడు కాకలి నిషాదమును 'ని స మా గ రి స' అనునప్పుడు అంతరగాంధారమును పొచ్చుగా నొక్కిపట్టుట వైణికుల సంప్రదాయము. సరిగా మ ప మ ద ని సా - స ని ప మ గా మ రి స. అనునవి ఆరోహణావరోహణములు. ప ద ని రి స ని ప - 'రి గ మాపమ గ మ రి' - 'స ని స ధ ని ధ ని రి సా' అనునవి విశేషప్రయోగములు. వెంకటమఱి సంప్రదాయమున కానడరాగము పున్నట్లే లేదు. బహుళ: నాకు లభ్యముగాని గ్రంథములలో ఎచ్చటనైన దీని చర్చ యుండవచ్చునేమో!

రాగం - కానడ - త్రిపుటతాళం

ప: ఏమిసేతునే కొమ్మ! నే నెటుల నైతునే

అ. ప: భామరో మువ్వగోపాలుడెలరాడే? ఓయమ్మా!

॥ ఏమిసేతు ॥

చ: ఒద్దికతోడ చెక్కిటగోరు - లుంచనై తినో

దిద్ది మదనశాస్త్రమెల్ల తెలుపనై తినో

ముద్దుముద్దుగ నతనికేను - మ్రొక్కనై తినో ?

వద్దికిరమ్మని పిలువనంపితే - గద్దరించెనట గదవె ఓయమ్మ

॥ పమిసేతు ॥

2. వంచనలేక సిగను పువ్వు - లుంచనై తినో ?

యించుకించుక నేపు కాగి - లించనై తినో ?

లంచమిచ్చి కెమ్మోవానిలా - లించనై తినో ?

కంచుపదనువంటి మనసు - కనుక వాడిందురాడే ! ఓయమ్మ

॥ పమిసేతు ॥

3. చెలువుడా ! యని చాలభక్తి - సేయనై తినో ?

చెలిమితోడ మోము మోము - జేర్చనై తినో ?

కలికి ! మా మువ్వగోపాల రమ్మని - కలయనై తినో ?

యలుకచేసి అల్లదాని - వలనుజిక్కిరాడే ! ఓయమ్మా

॥ పమిసేతు ॥

ప: ని స . రీ పా . మా . గ మా . గ ॥ మ రిరి గమరి . రి సరీ . సా . . ॥

. . . . ఏ . మి . సే ॥ తు . నే . . కొ . . మ్మా . . ॥

సా . . ని రి . సా . ని సా . ని . సా . ధ నిధ ॥ ని సా నిరీ . సా ॥

నే . . నెటు . ల సై ॥ తు . . నే ॥

2. ని స . రీ రీ . మ . రి సనీ పా ॥ ని సరిమగమ . రి సరీ . సా . . ॥

. . . . ఏ . మి . . సే ॥ తు . నే . . కొ . . మ్మా . . ॥

3. . . . నిస । రీ నిద । పమమరి మరి ॥ మరిరి గమరి । రి సరీ । సా . . ॥
 ప . । మి . . । నే ॥ తు . . నే . . । కొ . . । మ్మా . . ॥

4. . . . గమ । ద నిసరి । స నిపా ॥ మరిరి గమరి । రి సరీ । సా . . ॥
 ప . । మి . . . । నే . . ॥ తు . . నే . . । కొ . . । మ్మా . . ॥

అ. ప : మానిప । పమమరి మరి । మరిమా ॥ ద నిదదసని । సా . . । సా . . ॥
 భా . . । మ । రో . . ॥ మా । ము . . । వ్వ . . ॥
 ప రీ । సా . . । సా సా . రీ ॥ ని సనిదనిద । సా . ని నిరీ । సా . . ॥
 గో . । పా . . । లు . . . ॥ డే . . ల . . । రా । డే . . ॥

1. సా . . సని । ని పమప । దనిమ ॥ గ మరిస
 ఓ । య । ॥ మ్మా . . . భామరో

2. నిస రీ . మ । రీసనీ పా । మగగమ ॥ రీ సా
 ఓ । య । ॥ మ్మా . భామరో

3. నిసరిమగమ । రీ సని ప । మగగమ ॥ రీ సా
 ఓ । య । ॥ మ్మా . భామరో

4. ప నిసరి మగమ రీసనిప । మా . ద దనిసని । పమగమ రి ॥ సా . .
 ఓ । య । ॥ మ్మా . . పమినేతు ॥

చ : నిస । రీ . . । రీ . . ॥ తీ సా . . । మగమా । రీ సా ॥

. . . . ఓ . . । ద్వి . . । క . . ॥ తో । డ . . . । చె . . ॥

ని దప మగమ । రీ . . । సా . . ॥

క్కి . ట . . . । గో . . । రు . . ॥

. . . ని రి । సా . . । సాసని ॥ ధనిధధసని । సనిరీ । సా . . ॥ ... పా । పపమగ । మాదా . ని ॥

. . . లుం . । చ . . । నై . . ॥ తి । . . . । నో . . ॥ ... ది । ద్వి . . . । మ డ . . ॥

పదనిసా . . । సాసనినీ । పా . . ॥ ... మప । పా . ససనినీ । పా . . ॥ మరిరిగమరి । రిసరి । సా . . ॥

న । శా . . . । స్త్రు మె . । ల్లి । తే . . ॥ లు . . ప . . । నై . . । తి . . ॥

సా . . పా । పపమగ । మా . . ॥ దా . దా . । సదసని । సా . . ॥ సా . . ప రి । సా . . । సా సరి ॥

నో . . ము । ద్దు . . . । ము . . ॥ ద్దు . గ . । న . త . । ని . . ॥ కే . । ను . . । మ్రొ . . ॥

ని సనిదనిద । సనిరీ । సా . . ॥ సా . నిస । రి . . । రి . . ॥ మగగమరి । రి . . । సా . . ॥

క్కి . . నై . . । తి . . । నో . . ॥ . . ప . । ద్వి . . । కి . . ॥ రం । మ్మ . . । ని . . ॥

సా . . నిరీ । సా . ని సా . ని । దనిద ॥ దసనినిరీ । సా . . । . . . ॥ ... నిస । రిరీప । మగగమ ॥

. . పిలు । వ । నం . . ॥ పి । తే . . । . . . ॥ . . గ . । ద్ద . . । రిం . . . ॥

గమరిరీ . । సా . . । సాసని ॥ దనిదనిరీ । సా . . । . . . ॥ సా . . సని । ని పమప । దనిపమ ॥

చె । న . . । ట . . ॥ గ . ద . । వే ॥ ఓ । య । . . . ॥

గ మరిస

మ్మా . . . ఏమిసేతునే ॥

అవతారిక :

స్వీయ, మధ్య, కలహాంతరితయగు ఈ నాయక తనకు నాయకునియందు ఎటువంటి యానగలదో, అటువంటి యాన అతనికిని వుండవలదా? తమకువలెనే యితరులనుకూడా చూచుకొనుట న్యాయముకాదా? ఆశతో తాను అతనిదరికి చేరినప్పుడు కనరి విదలించుకొనుట న్యాయమా? 'చానరో మువ్వగోపాలుడుశానా చదివిన సరస్జుడుకాడా?' అని చెలికత్తెతో చెప్పుకొనుచున్నది.

రాగం - కానడ - త్రిపుటతాళం

ప : తనయానవలెనుండ - దా నాయాన

అ.ప : తనకేమి తెలివలేదా? చానరో మువ్వగోపాలుడు

శానాచదివిన సరసజ్జుడే

॥ తన ॥

చ : ఇంటికివచ్చి శయ్యపైన - న్నంటక దయజూడకయుండ

వంటకొద్ది మోవి గంటి జేసితివని

కంటగించి చూచి కనులెర్రజేసెనే!

॥ తన ॥

2. ముద్దు బెట్టక యుండగా వానిపై - మోహమగ్నమై నేను
వద్ద కూర్చుండి తిలకము దిద్దితేను
గద్దించినాడు గదవే ఓ యమ్మ ॥

॥ తన ॥

3. మనసు నిలుపలేక వానిపై - కొని రతి కూడువేళ
తనువు మరచి నేను తాళు తాళు మనిన
విని మోడిగా జూచెనే! ఓ చెలియరో!

॥ తన ॥

ప: సరి । సా . . । సా . ని ॥ ధనిధనిసా । సనిసా । రి సా ॥
. . . . తన । యా . . । సా . . . ॥ వ . . లె . . । నే యుం . . ॥
మగాగమా । రి సరి । సా . . ॥ సా . .
డ . ద . . । నా . . । యా . . ॥ స . . తనయాస ॥

అ. ప: గమ । దా . . । నీ . . ॥ నిరి స నిసని । దనీద । సనిసని ॥
. . . . తన । కే . . । మి . . ॥ తె . లి . . . । వి . . . । లే . . . ॥
సా . . ప రి । సా . . . । సా . రి ॥ స నిని రిసని । నీ పా । పా . . ॥
దా . . చా . . । న . . . । రో . . ॥ ము . వ్య . . . । గో ॥
మదనిసారి । స నిసని । ని నిపా ॥ పమపామద । ద నిసరి మగామ । రిసా ॥
పా । లు । దు . . . ॥ . . . కా . . । నా । చ ది ।
సనిస నిపని । పమపా । మగమా ॥ రిసరి . . । సా . . . । సా . . ॥
ని . . న . . . । స । ర ॥ స । జ్ఞ . . . । చే . . ॥ తనయాస ॥

చ : రి ప । పా . . । పా . . ॥ మామానిద । పమ గ మ । రీ రీ ॥

. . . . ఇం . . । టి . . । కి . . ॥ వ చ్చి . . । శ . య్య . . । వై . . ॥

సా . . ని స । రీ రీ . మ । రిసనిఫ పా ॥ సనిసా . . । రి పమగ । గమరీ ॥

న . . న్నం . . । ట । క ॥ ద . య . . । మా । డ . . ॥

రీసా . . । సా . . । సా . . ॥ మ ద । ద సనీ । సా . . ॥

క . . । యుం . . । డ . . ॥ పం . . । టి . . । కొ . . ॥

సరిసనిసని । ద నీద । సనిరీ ॥ సా . . ప రి । సా . . । సా . రి ॥

ద్ది । మో . . । . . . ॥ వి . . గం । టి . . । శే . . ॥

సనినిరిసని । నీపా । పా . . ॥ మ దనిసారి । స నినిస । నీ పా ॥

సి . . తి . . । న . . । మ్మా . . ॥ కం . ట . . । గిం । చి . . ॥

మ గ మాదా । దనిసరి మగామ । రీసా ॥ సనిస నిజని । పమపా । మగమా ॥

చూ . చి . . । క . ను . లె । ర్ర ॥ శే । సే । నే ॥

రీసా

. . తనయాస ॥

అవతారిక :

నాయిక స్వీయ, మధ్య. అత్పత్త. ఈమెకు సదా నాయకుడు తనవద్దనే యుండవలె నని ఆన. అతడు రాక ఒక పక్షమా యెనట. 'నన్ను నీవు తలచేది న్యాయముగాదు. నిన్ను నేను వలచేది నీతిగాదు. ఈ ప్రొద్దు చాలించుకొంటే, ఇంతకన్న సుఖములేదు. దేవుని మనసున మ్రొక్కితే కనుల దీవించినట్లున్నదట. నీ నా మనసు నొచ్చితే నెనరులేదు. పూని చెలులందరు గుంపులుగూడి నవ్వేరు.' అతని మొగమెదుటనే తనకోపమును వ్యక్తీకరించుచున్నది. మధ్యమా వతి రాగము అతి ప్రాచీనము. దీనిని 'మధ్యమాది' అనికూడా కొందరు గ్రంథకర్తలు చెప్పి న్నారు. ఎల్లవేళలయందును పాడుకొనదగిన రాగమైనను మంగళప్రదమగు ఈ రాగమును కొవకు పాడి ముగించిన సకల శుభములను కలుగునని పెద్దలు చెప్పియున్నారు. బహుళః దీనికి కారణము 'స మ - రి ప - మ ని - వ స' అను స్వరముల మధ్యగల అంతరము పడ్డ మధ్యమ భావముతో నుండుటచే కర్ణరసాయనముగా నుండు ఈ రాగము మనస్సునకు ఒకవిధమైన పార వశ్యతను, ఆనందమును కలిగించుటయే కారణముకావచ్చు. వెంకటమఱి సంప్రదాయమున ఈ రాగమును భాషాంగమని చెప్పియున్నారు. కాని భాషాంగ స్వరూపమును వివరింపలేదు. శ్రీత్రయ్య పదములలోగల మధ్యమావతి ఇప్పటి వాడుకప్రకారము 22 వ మేళమగు ఖరహరప్రియ జన్యము. ఔధవ ఔధవము.

ఆరోహణ : స రి మ ప ని స - అవరోహణ : స ని ప మ రి స.

రాగం - మధ్యమావతి - త్రిపుటతాళం

ప : నన్ను నీవు తలచేది - న్యాయముగాదు

అ. ప : నిన్ను నేను వలచేది - నీతిగాదు మువ్వగోపాల

॥ నన్ను నీవు ॥

చ : ఏ ప్రొద్దు నా కౌగిలిలో - నెనయుచున్న వాడవు
రావుతేసి, ఏలాగైన రాని పక్షమాయె
కోపమైతే ఘనమాయె - గుణమెంతో చక్కనాయె
ఈప్రొద్దు చాలించుకొంటే - యంతకన్న సుఖములేదు

॥ నన్ను నీవు ॥

2. నే విన్నవించిన మాట - నీకు సమ్మతిగాదు
నీవెంత బాసచేసిన - నే నమ్మజాల
యీ వగలిట్లుండగ - నింపుసొంపులు బుట్టినా
రేపుని మనసున మొక్కితే కనులదీవించునట్టు

॥ నన్ను నీవు ॥

3. నేను నీవు మువ్వగోపాల ! - నేడు గూడియుంటిమి
యానాటివలె నేమైన - నందమయ్యానా ?
నీ నామనసు నొచ్చితే - నెనరు లేదు చాలించు
పూని చెలులందరు గుం - పులుగూడి నవ్వేరు

॥ నన్ను నీవు ॥

ప : సారీ । సా .. ॥ రీ । మా రీ । రీ సా ॥

..... । న . । న్ను .. ॥ నీ । పు . । త . ॥

సారీసా । రిమపమ । రీ .. ॥ సా .. ని స । రీ సా । ప మరీ రిమరీ ॥

ల । చే । ॥ ది ... న్నా . । య .. । ము ॥

మా మనిపమ రీ । సా .. । ॥

గా । దు .. । ॥

2. రిసనిఫనీ । సారీ । సా .. ॥ రీ మామరి । మా .. । పా .. ॥

..... । న . । న్ను .. ॥ నీ । పు .. । త .. ॥

సనిసనిసని । సరినిస । నీపా ॥ పపమరి రి మ । పా .. । నీ .. ॥

ల । చే । ॥ ది ... న్నా . । య .. । ము .. ॥

రి స ని ప పమ రీ । సా .. । ॥ ।

గా .. । దు .. । ॥ । నన్ను నీవు ॥

అ.ప : । సారీ । రీ రిసని ॥ పానీనిప । పాపమ । పా .. ॥

..... । ని . । న్ను .. ॥ చే । ను .. । వ .. ॥

పనిపామా । మరిమా । పా .. ॥ సనిసనిసరి । సనిసా । రీసా ॥

ల । చే । ది .. ॥ । నీ । తి .. ॥

సా సమరీ రిమరీ । రీపమ రీ । సానీ ॥ పా .. పని । సానిరీ । సనిపా ॥

గా .. । దు .. । ము .. ॥ వ్య .. । గో .. । పా .. ॥

పమరీసా । సారీ । సా .. ॥

ల । న . । న్ను .. ॥

చ : రిమ । పా . . । పా . . ॥ పా । పానిని । నీమా ॥
 ప . । ప్రా . . । ద్దు . . ॥ నా । కా . . । గి . . ॥
 పా । ప మరిమ । పా . . ॥ పా . . నిస । నీ . . । పా . . ॥
 లి । లో । ను . . ॥ ఎ . । న । యు . . ॥
 పా మా . . । పా రి । మా . . ॥ మా మనిపమ రి । రి . . । సా . . ॥
 చు । న్న . . । వా . . ॥ । డ . . । పు . . ॥
 సా . . నిస । నీ పా । నీ . . ॥ సా . . నిస । రి సా । రి మరిమ ॥
 రా . । పు . . । జే . . ॥ సి . . ప . । లా . . । గై ॥
 సరిస నిస । రి . . । రి మా ॥ పా । మా . ని పమరీ । రి సా ॥
 న . . రా . । ని . . । ప . . ॥ తు । మా । యె . . ॥
 సా . . నిస । నీ పా । నీ సా ॥ సా . . నిస । రిపమ । రి . . ॥
 కో . । ప . . । మై . . ॥ తే . . ఘ . । న । మా . . ॥
 సా . . రిమ । పా . . । నీ . . ॥ నిమపా . . । నీ . . । సా . . ॥
 యె . . గుణ । మెం . . । తో . . ॥ చ . క్క . . । నా . . । యే . . ॥
 నిస । రి . . । సా . . ॥ స ని రిసనీ । నీ పా । నీ . . ॥
 తు . । ప్రా . . । ద్దు . . ॥ చా . లిం . . । చు . । కొం . . ॥
 సా . . ని స । సమరీ రిమరీ । రిపమా రి ॥ సా । స నిపా । నీ . . ॥
 తే . . యిం . । త । క ॥ న్న । సు . ఖ । ము . . ॥
 సా . . సరి । నిసనీ । పామా ॥ రి సా . । సారీ । సా . . ॥
 లే । ॥ దు । న . . । న్ను ॥

అవతారిక :

స్వీయ ప్రాధయగు ఈమె స్వాధీన పతిక. తనకు తన స్వామికిగల అన్యోన్యతను చూచి ఓర్వలేని చెలులు చెప్పెడి మాటలకు లోలోపలనే బాధపడుచున్నది. చెలువుని ముద్దు మాటలు తన చెవుల నిండియున్నవట. చెలుల మాటలకు తావేది? ఘనమైన సామి రూపు ఆమె కనుల నిండినదట. కొనగొనలనైన నితరులు గానవత్తురా? తన ఎదనిండియున్న గోపాలరాయనిపై కోపము రమ్మన్న వచ్చునా? 'తెలిసి తెలియలేక చెలులు పలికేరు' అను కొనుచున్నది.

రాగం - మధ్యమావతి - ఆదితాళం

ప : తెలిసి తెలియలేక - పలికేరు చెలులు

అ. ప : కలిసియున్న నాసామిపై - కాకసేయ వశమా?

॥ తెలిసి ॥

చ : చలవట్టి తమ బు - ధులు వినలేదని

అలగి రేమిసేతు - అతివలెల్ల

చెలువుని ముద్దు మా - టలు నావీనులునిండి

తొలుకుచున్నది తమ మా - టలకు చోటున్నాదా

॥ తెలిసి ॥

2. కొనగంటదముగను - గొనడింతై నాగాని
 నెనరు లేని దాయనంచు - నిండించేరు
 ఘనమైన సామి రూపు - కనుల నిండియుండగ
 కనకాంగి ! యితరులు - గానవత్తురటవే

॥ తెలిసి ॥

8. నాపాలగల మువ్వ - గోపాల సామితో
 కోపించుకొమ్మని - కొమ్మలనేరు
 ఏప్రొద్దు నాసామి - యెద నిండియుండగ
 జాప మింతేగాని - కోవమున కిమ్మున్నదో

॥ తెలిసి ॥

వ : .. సాసని నిఫ ఫనిసా । రీ సా స ని । ఫనిసా ॥
 .. తెలి . సి . తె . . । లి య . . । లే . క ॥

సా సనిసా రీ సరివము । రిరిసా । రిమవస నీ ॥
 .. వ . . లి కే . . . । . . రు । చె . . . లు ॥

2. ప మరిస సాసని నిఫ ఫనిసా । రీరి మారిమ । పామప నీపని ॥
 లు . . . తెలి . సి . తె . . । లి . . య . . । లే . . క . . ॥
 సా సరినిస పనిమప మా । రిమ పా మప । నీ సనివము ॥
 .. వ . . . లి . . . కే । రు . . . చె . . . లు . . . ॥

అ. ప : రి స సాసని నిప ని నిమా । ప మరీ మా । మరమా పాపని ॥

లు . క . లి . సి . యు . . । న్న . . నా । సా . . మి . . ॥

సా సమరీ రిమరీ సా । సా . ని పా । రిమపా నీపమ ॥

వై కా . . క . . నే । య । వ . . శ . . ॥

2. రి సరిమ పనిసని పా ని ని మా । ప మరీ మా । మరమప పమపని ॥

మా . . క . లి . సి యు . . । న్న . . నా । సా . . మి . . ॥

సా స నిసరీ సరి పమరిస । సరినీ నిసపా । పనిమా మపరీ ॥

వై కా . . క . నే । య । వ . . శ . . ॥

ప మరిస

మా . . తెలిసి ॥

చ : .. మరమా పాపా । నినిపమ రి రిసా । స నిసా పనిసా ॥

.. చ . ల ప ట్టి । త . . మ . . । బు ॥

స నిసా రి సా సనిసా । రి మా । పా నినిపమ ॥

ధృ . . లు . వి . . । న లే . . ద . . . ॥

పా మరమా పా పమపా । నీ నిప । సనిపా నీ సా సాసని నిపమ । ప నిపమరీ । సా .. ॥

ని అ . లి గే రే . . । . మి . . నే ॥ తు అ . . లి . వ . . తె ॥

.. స నిసా రీ రిస । ముని పమరీ । రీసా ॥ రిమప ని నిపనీ సా రిమరిస । రిసనీ నిప ।

.. చె . లు వు ని . । ము । . ధ్దు ॥ మా ట లు నా . . . । వీ . . ను . ।

నీ సా ॥ సా స నిసా రీ రిమరీ । రి స సనిపా । నీ సా ॥

లు నిం ॥ డి తొ . లు కు చు . . । న్న . ది . . । త మ ॥

సా సరినీ స ప నిమా ప । సరినీ ని సపా । ప నిమా మ పరీ ॥

మా ట . ల . కు । చో . టు . . . । న్నా ॥

ప మరిస

దా . . . తెలిసి ॥

అవతారిక :

నాయిక స్వీయ, ప్రాధ, ఖండిత. నాయకుడు సవతియింటినుండి వచ్చినట్లు ఆతని చిన్నెలను జూచి గుర్తించిన ఈమె కోపగించుకొని 'దొంతర విడెముతో నాచెంతకు రాకురా' ! అని మందలించుచున్నది. ఈపదము విజయరాఘవ ముద్రాంకితము. దీనిని అచ్చపుస్తకము లలో ముఖారి రాగమని వేసియున్నారు. కాని ప్రచలితమైన పాఠము సైంధవి రాగమునందే యున్నది. సుబ్బరామ దీక్షితులవారి 'సంగీత సంప్రదాయప్రదర్శిని' యందు యిదే రాగమని వ్రాసియున్నారు.

సైంధవి ప్రాచీనరాగము. భాషాంగము. నిసరిగ మపదని - నిదపమ గరిసనిధ - అనునవి ఆరోహణావరోహణములు. ఇది ఇప్పటి 22 వ మేళమగు ఖరహర ప్రియ జన్యము 'పాదపమా' - 'పాదమా' అనునప్పుడు శుద్ధ ధైవతమును 'పామా' అనునప్పుడు అంతరగాంధారచ్చాయగల శుద్ధ మధ్యమమును పలికించుట సంప్రదాయము. 'రినిసారిగమా' - 'రిగమ రిగసా' అనునవి తరుచుగావచ్చు ప్రయోగములు. వెంకటమఖ సంప్రదాయమున సంపూర్ణ సంపూర్ణముగా ఈ రాగమును చెప్పినప్పటికిని, శ్రీశ్రీ జ్ఞాని పదములయందు మాత్రము మధ్యస్థాయి నిపాదమువరకు, మంద్రస్థాయి ధైవతమువరకు మాత్రమే సంచారములు కనబడుచున్నవి. ఇది రక్తిరాగము.

రాగం - సైంధవి - త్రిపుటతాళం

ప : దొంతర విడెముతో - నాచెంత రాకురా నీకు నాయాన

అ. ప : యింతకు నే తాళగలనా - యేర ! విజయరాఘవ జాణ

॥ దొంతర ॥

చ : జగ్గు గుల్కుమై బుక్కాతావి - చప్పరించిన నీదుకెమ్మొవి
 నిగ్గు నొసలి లత్తుక తీవి - నీటుతోడనూ
 దగ్గర నిలువకు పదరా - దానికేను తాళగదరా !
 యెగ్గుచేసి నాయెదుర - యీలాగు బొంకుదురా !

॥ దొంతర ॥

2. సిద్ధెంపు గబ్బి గుబ్బులపోటు - చిమ్మరేగిన కీల్లడవేటు
 మబ్బుమీరిన నిద్దురపాటు - మరపుతోడను
 దబ్బరలాడేపు చాల - దానిదేగదర యీశాల
 గబ్బితనము నీకేల - కలికితో మాటాడు మీవేళ

॥ దొంతర ॥

3. చక్కని విజయరాఘవధరా - సామిగా నన్నేలితి వారా ?
 తక్కులాడి యింటికి పోరా - మక్కువతోడను
 యెక్కుడినీ వాడిన విరులు - చిక్కుపడ్డవి నీ కంఠసరులు
 నిక్కుము దానిపై మరులు - నీవు దానింటికే తరలు

॥ దొంతర ॥

ప : | సా సని | సా . . ॥ రీ | గా రీ | పా . . ॥
 | దొం . . | త . . ॥ ర | వి . . | ॥
 రీ రిగమా | రి మా . | రీ . . ॥ పా | రీ గవు | రిగసా ॥
 డె | ము | ॥ తో | నా ॥
 రీ | రి గమా | పాదప ॥ ప మగా . . . | గ రిరీ | సా . . ॥
 | చెం . . . | త . . . ॥ రా | కు . . . | రా . . ॥

రిగమా . . . ప దనిద . నీ . . . ని దదపమా . మ గపమ . మగరీ ||

నీ కు || నా | యా ||

రీ సా . . .

న దొంతర ||

అ. ప : | సా సని | సా . . . || రీ | గా రీ | సా . . || సా

. | ఇం . . . | త . . . || కు | నే || దొంతర ||

రీ రిగమా . రిమగా . రీ . . . || సా | రీ గమ . రి గసా ||

తా | | శ . . . || గ | ల . . . | నా . . . ||

చ : | సాసని | సా . . . || రీ | గా రీ | సా . . . ||

. | చ . . . | క్క . . . || ని | వి ||

రీ రిగమా . రి మగా . రీ . . . || సా | రీ గమ . రిగసా ||

జ | య || రా | ఘ ||

రీ | రి గమా . పాదప || ప మగా . . . | గ రిరీ | సా . . . ||

వ | సా || మి | గా ||

రిగమా . . . ప దనిద . నీ . . . || నిదదపమా . మగపమ . మగరీ ||

న | నే || లి | తి | వౌ . . . ||

రీ సా . . . | సాసని | సా . . . || రీ | గా రీ | సా . . . ||

రా | త . . . | క్కు . . . || లా | డి ||

రీ రిగమా . రిమగా . రీ . . . || సా | రిగమ . రిగసా ||

యిం | || టి | కి ||

రీ రి గమా . పాదప ॥ పమగా . . . గ రిరీ . సా . . ॥

. షో ॥ ఠా ॥

రి గమా . . . పదనిద . నీ . . ॥ ని దదపమా . మగపమ . మగరీ ॥

మ . క్కు . . . వ ॥ తో డ ॥

రీ సా . . . సా సన్ని . సా . . ॥ రీ గా రీ . సా . . ॥

ను యె . . . క్కు . . ॥ డి వీ ॥

రీ రిగమా . రిమగా . రీ . . ॥ సా రి గమ . రి గసా ॥

వా డి ॥ న వి రు . . ॥

రీ రి గమా . పా దప ॥ పమగా . . . గరిరీ . సా . . ॥

లు చి . . . క్కు . . ॥ ప డ్డ ॥

రిగమా . . . ప దనిద . నీ . . ॥ నిదదపమా . మగపమ . మగరీ ॥

వి కం ॥ త స రు . . ॥

రీ సా . . . సాసన్ని . సా . . ॥ రీ గా రీ . సా . . ॥

లు ని . . . క్కు . . ॥ ము డా ॥

రీరిగమా . రి మగా . రీ . . ॥ సా రి గమ . రిగసా ॥

ని టై ॥ మ రు ॥

రీ రిగమా . పాదప ॥ ప మగా . . . గ రిరీ . సా . . ॥

లు నీ ॥ వు డా ॥

రి గమా . . . ప దనిద . నీ . . ॥ నిదదపమా . మగపమ . మగరీ ॥ రీ సా . . .

నిం టి కే . . ॥ త ర ॥ లు

అవతారిక :

ఈమె ధీరాధీరయగు ప్రౌఢ, స్వీయ. నాయకుడు తన సవతులకు యిచ్చిన ఆభరణములు, కానుకలు తెలుసుకొన్నదై, ఆతనిని దండించి అట్లు తనకేల యివ్వలేదని అడుగుచున్నది. ఇందు శ్రేష్ఠజ్ఞులు ఉదహరించిన ఆభరణములపేర్లు కొంచెము వింతగా తోచిననూ యిప్పటికిని కొన్ని ప్రాంతములలో ఈ పేరులుగల ఆభరణములు వాడుకలోనున్నవి. ముత్యాలసరములు, జీనాసరిపెనలు, పారిజాతపువనలు, నాగసరాలు, అనునవి యిందు పేర్కొన్న ఆభరణములపేర్లు.

రాగం సైంధవి - త్రిపుటతాళం

ప: మేలు మేలురా నిన్ను - మెచ్చవచ్చునులేరా !

అ. ప: చాలుచాలుర మువ్వ గోపాల నాసామి

॥ మేలు ॥

చ: ముదితకైతే ముత్యాలసరమా ! యల

ముదిత నాకన్న మీ సరమా ? నీవు

పదరి చానికియ్యతరమా - భళిభళిర మేలు కామితరమా

॥ మేలు ॥

2. అలదానికి జీనాసరిపెనలా - జౌరాపాలతీతోనే సరిపనులా ! యా

వెలదికి పారిజాతముననలా వేమారెవ్వరికి లేనిమన్ననలా ?

॥ మేలు ॥

8. అతివకు వేయివరాలా అల్లడియే మోహపు జవరాలా ! దాని

రతులచే రమియించ చెయిసరాలా

రమణికి బిరుదు నాగసరాలా ?

॥ మేలు ॥

ప: రి ని | సా . . | రీ . . || గా రీ . . | గరిరిస | రీ . . ||
 మే . . | లు . . | మే . . || లు రా . . | ని | న్ను . . ||
 సా . . రి గ | మా . . | మా . మ || ప దనిదనీ | ని దదప | మా . గ ||
 మే . . | చ్చ . . | వ || చ్చ | ను | ||
 రి గమపామ | మగరీ | రీ సా ||
 లే | | రా . . ||

2. సా . . రి ని | సా . . | రీ . . || గా రీ . . | రిగమప | మ గరీ ||
 మే . . | లు . . | మే . . || లు రా . . | ని | న్ను ||
 రీసా రిగ | మా . . | మ || ప ద పదనిదనీ | ని దదప | మా . గ ||
 . . మే . . | చ్చ . . | వ || చ్చ | ను | ||
 రి గమపామ | మగరీ | రీ సా ||
 లే | | రా . . ||

అ.ప: | సా . . | ప మపమ || ప ద పదనిదనీ | నిదదప | మా . . ||
 | చా . . | లు || చా | లు | రా . . ||
 మా . . రి గ | మా పా | ప పమగ || రీ గమాగ | రీ గమ | రి గసా ||
 ము . . | ప్ప . . | గో || పా | ల | నా ||
 స గరీ . ని | సా . . | || ||
 సా | మి . . | || || మేలు ||

చ : రి ని । సా . . । రీ . . ॥ రీ । రీ గా । గ రిస ॥

. . . . ముది । త . . । కై . . ॥ తే । ము . . । త్యా . . . ॥

రి । రి గమ । . గ రి ॥ గమరిగసా । స గరిని । సా . . ॥

ల । స . ర । . మా ॥ । య . . . । ల . . ॥

సా . . రి గ । మా . . । పా . . ॥ పద పదనిద నీ । ని దదప । మా . గ ॥

. . . . ముది । త . . । నా . . ॥ క । న్న . . . । మీ . . ॥

రిగమపామ । గ రిరి । రి . . ॥ సా . . పా । ప మపమ । పాదా ॥

స . ర . . । మా . . । . . . ॥ నీ । వు । ప ద ॥

పదనిదనీ । ని దదప । మా . గ ॥ రిగమాపా । పపమగ । రిగమ ॥

రి । దా . . . । ని . . ॥ కి . య్య . . । త । ర . . ॥

రి గసారి గ । మా . . । పా . . ॥ ప ద ని దనీ । ని దదప । మా . గ ॥

మా . . . భ శి । భ . . . శి . . ॥ మే . లు . . . । కా । మి . . . ॥

రి గమాపా । మాగా । రి . . ॥ సా . .

త . ర . . । మ ॥ మేలు ॥

అవతారిక :

నాయిక సామాన్య, తృప్త. మువ్వగోపాలదేవుడు తన్ను లాఠించి ఏలుకొన్న విధములను తలచుకొని తలచుకొని ఆనందించుచు 'ఇటువంటి ప్రేమగల ఓ సామి ! మనసు నిన్నెడకాయదు ' అని ఆతనితో విన్నవించుకొనుచున్నది

శ్రీరాగము పూర్వ ప్రసిద్ధములయిన ఘనరాగములలో నొకటి. దీనిని వెంకటమఱు సంప్రదాయమున 22 వ మేళముగా చెప్పకొన్నారు. ఇప్పటి 22 వ మేళముగు ఖరహరప్రియ జన్యముగా దీనిని చెప్పకొనవలసియున్నది. 'పదనీ' అను ప్రయోగము అక్కడక్కడ వచ్చునని పూర్వాచార్యుల మతము. కాని క్షేత్రజ్ఞుల పదమునందు 'పదనీ' అను ప్రయోగము కానరాదు. లలితములైన స్వరసందర్భములతో, ఈ పదమునందలి సాహిత్యభావములు బొదగబడియున్నవి.

శ్రీరాగం - త్రిపుటతాళం

ప : మనసు నిన్నెడకాయదు ప్రాణేశ ! నా

అ. ప : మనసు నిన్నెడకానీ కుణమైన నోర్వదు

మనవాలకించు శ్రీ మువ్వ గోపాల ! సామి !

॥ మనసు ॥

చ: మేటిపై తాణి కొంగు జారగదీసి
గోట గుబ్బల జెనకి
నీలై న బింబోష్టము పానము చేసిన
నేటి చిన్నెలనే తలచి మెచ్చి

॥ మనసు ॥

2. కస్తూరిమైనది కడువేడ్కలరగ
సిస్తుగ వీణమీటి విస్తారముగా రత్న
సరములు నా కొసగి
కు స్తరించిన నాటికొలది తలచిన నా

॥ మనసు ॥

3. కేళికా నిలయమున సొంపుగా రతి
కేళి గూడిన సొగసు
మాలిమితోడను ముప్పగోపాలపామి
ఏలిన నీ వగలు నేలాగు మరతును ?

॥ మనసు ॥

ప: గ రి । సా . రి । సన్నిధా ॥ నీ . సా . । ఫ నిసరి । గా రీ ।
. . . . మన । సు . . । ని . . ॥ న్నె . డ . । బా య ॥
సా . . రి మ । పా . మ । రీ గా ॥
దు . . ప్రా . । జే . . । శ . ॥

అ. ప : రీ సా రిమ । పా . . । పా . . ॥ ప నీనిమా । పా పమ । పా . . ॥
 నా . మన । ను . . । ని . . ॥ న్నె . డ . । బా . . । సి . . ॥
 ప ని । స రిగా । రీసా ॥ స నిరిసనిప । నీ . . । సా . . ॥
 ఉణ । మై . . । న . . ॥ నో । ర్వ . . । దు . . ॥
 ప ని । స రిగా । రీసా ॥ స నిరిసనిప । నీ . . । సా . . ॥
 మన । వా . . । ల . . ॥ కిం । చు . . । శ్రీ . . ॥
 ప ని । సా . రి । ని సాప ॥ ప నినిపమ । పా . మ । రీ గా ॥
 ము . । వ్య . . । గో . . ॥ పా । ల . . । సా . . ॥
 రీ సా
 మి . మనసు ॥

చ : రిమ । పా . . । పా . . ॥ ప మపామా । రీ గా । రీ . . ॥
 క . । మ్మా . . । రి . . ॥ మై । న ల । ది . . ॥
 రీ . . గ రి । సా . . । సా . రి ॥ సానినిపా । నీ . . । సా . . ॥
 కడు । వే . . । డ్క . . ॥ ల . ల . . । ర . . । గ . . ॥
 ప్పని । స రిగా । రీ సా ॥ రిమా రిమా । పా . . । పా . . ॥
 సి . । మ్మ . . । గ . . ॥ వీ . ణ . । మీ . . । టి . . ॥
 రిమ । పా . . । పా . . ॥ ప నీనిమా । పా . మ । పా . . ॥
 వి . । స్తా . . । ర . . ॥ ము . గ . । ర . . । త్న . . ॥

..... పని । స రిగా । రి సా ॥ స నిరిసనివ । నీ నీ । సా . . ॥

..... సర । ము . . । లు . . ॥ నా । కొ స । గి . . ॥

..... ప ని । స రిగా । రి సా ॥ స నిరిసనివ । నీ . . । సా . . ॥

..... కు . । స్త . . । రిం . ॥ చి . . న . . । నా . . । టి . . ॥

..... ప ని । సా . రి । నిసావ ॥ పనినిపపమ । పా . మ । రి గా ॥

..... కొ మ । డి . . । త . . ॥ ల । చి . . . । న . . ॥

రి సా

నా . . మనసు ॥

అవతారిక :

విరహోత్కంఠితయగు ఈ స్వీయ నాయక ప్రాధ. ఎంతో కాలమునుండి తనవద్దకు రాని నాయకుడు ఇప్పుడు వత్తునని చెలికత్తెకు చెప్పి సుపగా వద్దు రావద్దని అతనిరాకకై ఎదురుచూచుచూ పాచ్చయిన వెన్నెల చిచ్చుల రాత్రులు ఎన్నో గడిపితినిని, నెలలెంచి కలకంఠ పికనాదములు మించు మధుమాసములు గడవితినిని, శకునములడిగితినిని, కామించి నాథుల కఱయ చెలులచూచి కరగి చింతనొందితినిని చెప్పి, 'రామరామ! ఈమేనితో వానిమోము జూడ వలెనా? మొదటి పొందే చాలు. వదరకపోవే!' అని మందలించుచున్నది.

ఈ పదమునకు ఒక చిన్న ఇతిహాసము కలదు. తంజావూరి అచ్యుత విజయరాఘవ భూపాలుడు శ్రేత్రజ్ఞులయందు ప్రీతికలిగి తనతో సమానముగా ఆయనను గౌరవించునట్లేర్పాట్లు చేసినాడట. ఇది గని ఆస్థానమునందలి తక్కిన పండితులందరూ అసూయాదూషితులై ఏరా, పోరా, రారా అను సంభోధనలుగల ఏకవచన ప్రయోగములతో కవిత్రయముచెప్పు ఈతనికి విద్వాంసుడైన రాజు ఇంతటి గౌరవమిచ్చుటయా! అని అనుకొనుచుండిరట ఇది తెలిసి ఒకనాటి సభలో ఈ కాంభోజిపదమును వివరణపుట్టర్థభాగమువరకు పాడి 'తక్కిన భాగమును మీ విద్వాంసులచేత పూర్తిచేయించుకొనుడు. నేను తీర్థయాత్రలకుపోయి మూడు నెలల తరువాత వచ్చెదను.' అని రాజువద్ద అనుజ్ఞ గైకొని శ్రేత్రజ్ఞులు వెడలిపోయినారు. తంజావూరి ఆస్థానమునగల విద్వాంసు లెవరికిని పదమునందుగల భావమునకు సరిపోవు సందర్భము మూడు నెలలయినను స్ఫురింపలేదట. శ్రేత్రజ్ఞులు గడువు ముగియునాటికి తిరిగి వచ్చుచుండగా నగరమునకు వెలుపల వారిని సంధించి పాదాభివందనములు చేసుకొని 'అయ్యా తెలివితక్కువ మాటలు ఆడుటకు మాకు బుద్ధియున్నదే కాని, ఇటువంటి రసవంతములయిన సందర్భములు పూరించుటకు లేదునుమండీ' అని వినయపూర్వకముగా పండితులు చెప్పుకొనగా, శ్రేత్రజ్ఞులు చిరునవ్వుతో 'రామరామ ఈ మేనితో ఇంక వాని మోము జూడవలెనా! మొదటి పొందే చాలు!' అని పూరించినారట. విజయరాఘవప్రభువుకూడా ఎంతో సంతోషించి వారికి బహుమానములిచ్చిరట. కనుకనే ఈపదమును సమస్యాపదమని అందురు.

కాంభోజిరాగము అతిప్రాచీనమయిన రక్తిరాగములలో ఒకటి. ఇది భాషాంగము. 'స ని ప దా స' అను సందర్భమున పలుకు కాకలి నిషాదస్వరమే ఇందలి భాషాంగ స్వరము. ఈ రాగము ఇప్పటి 23 వ మేళముగు హరికాంభోజి జన్యము. నిజమునకు హరికాంభోజికన్న ఎంతో ప్రాచీనమయినది కాంభోజి. వెంకటమఖ సంప్రదాయమున చెప్పిన కాంభోజియు శ్రేణి పదములయందలి కాంభోజియు ఒకేవిధముగానున్నది. శ్రేణి పదములు ఇప్పుడు లభ్యమయినవాటిలో సుమారు ముప్పదిపదములకు పైగా కాంభోజిరాగమున కలవు. మాకు పాఠమున్న 9 పదములలోను ఏ ఒక్కటి రెండవదానిని పోలిక స్వరంత్రమైన స్వరసందర్భములు కలిగియున్నవి. తెనుగునగల కొన్ని కావ్యములలో ఈ రాగప్రసక్తి గలదు.

16 వ శతాబ్దిపువాడును, సంగీత సాహిత్య భరతశాస్త్ర కోవిదుడును, మహాకవియును, శ్రీకృష్ణదేవరాయలవారి అష్టదిగ్గజములలో నొకడున్న నగు రామరాజభూషణుడు తన పనుచరిత్రయను మహాప్రబంధమునందలి నొక పద్యమున

“ఆ జాబిల్లి వెలుంగు వెల్లికలదాయనే లేక రాకానిశా
రాజశ్రీనిఖమైన మోమున పటాగ్రంభెత్తి, యెగ్గెత్తి యా
రాజీవానన యెచ్చె, కన్నరవదూరాజిత్ కరాంభోజ కాం
భోజీమేళ విపంచికారవ సుధాపూరంబు తోరంబుగన్.”

కాంభోజిరాగమును కరుణ, విరహములను, భావములు వ్యక్తముచేయుటకు చక్కగా ఉపయోగించి యున్నారు.

రాగం - కాంభోజి - త్రిపుటతాళం

ప: వదరకపోవే వాడు వలవచ్చిని - వద్దు రావద్దనవే కూడియున్నచాలునే !

అ. ప: అది ఒక్కయుగము వేరే జన్మము - యిప్పుడు

అతడెవ్వరో నే నెవరో ఓ చెలియ !

॥ వదరక ॥

చ: నిచ్చనిచ్చలు నేడే వచ్చిని రేపైన - వచ్చిననుచు మదిలో

నివ్వగాపలువేడి నిట్టూర్పులచేత - నింతిరో పెదవులెండి

పొచ్చున వెన్నెలచిచ్చు రాత్రులు

యెన్నెన్నో గడిపితి నిక నేటిమాటలే !

॥ వదరక ॥

2. వలపుకాడిదేకదా వచ్చుననుచు దెరు - పులు జూచి వేసారితి

నెలలెంచి యలసితి నిలువరాని ప్రేమ - నెమ్మది నడచుకొంటి

కలకంఠ శుకనాదములు విను మధుమాస

ములు గడిపితి వట్టి ముచ్చటలిక నేలే !

॥ వదరక ॥

3. భామరో శకునము లడిగితి మువ్వ గో - పాలుడు వచ్చుననుచు

కామించి నాథుల గలయు చెలుల జూచి - కరగి చింతనొందితి

రామ ! రామ ! యీ ! మేనితో ఇంక వాని

మోము చూడవలెనా - మొదటిపొందే చాలునే

॥ వదరక ॥

ప : దస | సా . ద నీ | దాపా || పా పా . ద నిదా . | మా . ప దపా . | పా . గ మగ ||
 వద | ర | క . || పో | | వే ||
 మా | మాదప మగ | పా . మ పా . మ || పా . . పమ | పా . . | దా . ని దా . ని ||
 | వా | || దు . . ప . | ల . . | వ ||
 ప దా . . . | నిదదప | దా . ని దా . ని || పదాపసా | పా . మ పా . ద | పా . ద సా ||
 చ్చి | ని . . . | || వ | ద్దు | ||
 ససనిదా . నిదపా | పా . గ మగ | మగగరి || సా | పా గరి | గీ పా ||
 రా ప . . | ద్ద | న || వే | కూ . . | డి . . ||
 స ధసాపా | ధా . . | సా . . || సా సా . రి గమ | దపమగ | పా . మ పా . మ ||
 యు | న్న . . | ది . . || చా | | లు ||
 పా . .
 నే . . వదరక ||

అ. ప : పపమగ | పా . . | దా . . || సా . సా . | సా . . | సా సగరి ||
 అ . ది . | ఓ . . | క్క . . || యు . గ . | ము . . | వే ||
 రీసాసా | సా . రి గమ | రిగ సా || ద సద రీస నిద | నిదనిప | పమపమ ||
 రే . . జ | న్మ | . . ము || యి . . పు . . | దు | ||
 పా . . వద | గమగా రిగరి | సా . . || ద సద రీస నిద | ని దనిప | పమపమ ||
 అత | డె | వ . . || రో | నే | ||

పా . . గమ | పా . దని దా | మా . పద పా || పా పద సా . | సా . ద నిద | నిదపా ||
 నెవ | రో || ఓ | చె | లి . . . ||

ప పమగా . మగ రిస | సా . రి గమ | దపమగ ||

య | | ||

పా . మ పా

. వదరక ||

చ : ద స | స నీద దా | దా . . || నీ దా . . | నిదదప | దా . ని దా . ని ||
 భా . | మ . . . | రో . . || శ కు . . | న . . . | ము ||
 ప దాప మప | దా రిస సనీద | దాపా || ప మ మదపమ గా | గమగా గతి | సా . . ||
 లు . . అడి | గి | తి . . || ము . . వ్య . . | గో ||
 సా . . స ప | పా . గ మగ | మా . . || మా మదపమ గా | మా . . | మాదప మా ||
 పా . | లు | డు . . || వ .. చ్చు . . | న . . | ను ||
 పా . . ద స | సనీద దా | దా . . || నీ దా . . | ని దదప | దా . ని దా . ని ||
 చు . . కా . | మిం . . . | చి . . || నా | ధు . . . | ల ||
 పదాప మప | దా రిస సనీద | దాపా || ప మ మదపమ గా | గమగా గతి | సా . . ||
 కల | యు | చె . . || లు | జా | చి . . ||
 సా . . స ప | పా . గ మగ | మా . . || మా మదపమ గా | మా . . | మాదప మా ||
 కర | గి | చిం . . || త | నొం . . | ది ||
 పా . . ప పమ గ | పా . . | దా . . || సా . సా . | సా . . | సారీ ||
 తి . . రా . . . | మ . . | రా . . || మ . . . | యీ ||

రిసాసా । సా.రి గమ । రిగసా ॥ ద సద రిస నిద । ని దనిప । పమపమ ॥
 మే । ని । . . తో ॥ యిం . . క । వా ని ॥
 పా . . ప ద । గ మ గా రిగరీ । సా . . ॥ దసద రిస నిద । నిదనిప । పమపమ ॥
 . . . మో . . ము । జూ . . ॥ డ । వ లె . . . ॥
 పా . . గ మ । పా.దని దా । మా.పద పా ॥ పా పద సా . . సా.ద నిద । నిదపా ॥
 నా . . మొద । టి పొం ॥ దే చా లు ॥
 పపమగా . మగ రిస । సా.రి గమ । దపమగ ॥
 నే । । ॥
 పా.మ పా
 వదరక ॥

అవతారిక :

స్వీయ, మధ్య, యగు ఈ నాయిక కలహంతరిత. ఈమె మనసు లక్కవంటిదట. ఆయినను తన స్వామిని లాలించక, మనసు నొప్పించినదట. 'అట్లుచేసి ఇప్పుడేల చింతించెదవు' ? అని చెలికత్తె నాయికను మందలించుచున్నది.

రాగం - కాంభోజి - ఆదితాళం

ప : నిన్నునీవే నొచ్చుకొనేవు - నీ మనసున కరగేవు

అ.ప : సన్నుతాంగి మువ్వగోపాలుని - చాల అరుదూరు చేసి

॥ నిన్ను ॥

చ : తాళిమి కలిగిన వాడని యెంతో దండింప మనసు రాని

మేలు తలచి నే తాళలేనని - యేల మనసు నొప్పించినని

॥ నిన్ను ॥

2. నిన్ను జూచి యుప్పొంగునని - నీ వతని జీవనమని

కన్నె నీ వింత కోపగించితే - కన్నుల నీరు నించుగాయని

॥ నిన్ను ॥

3. మక్కువ నమ్మిన వాడని - మా మువ్వ గోపాలుడని

లక్కవంటి మనసు రాయై - లాలించ నైతినా యని

॥ నిన్ను ॥

ప: . . . ని దాదా । నిద దపదా । సా . రి స నిదా ॥

. . . ని న్నునీ । వే . నొ . . । య్చ . . కొ . . ॥

దానిప ప పమ పమ పానిద పపమగ । మా గమపమ । గమ గమ ॥

నే . . వు నీ . . మ . . న . . . । ను న . . . । క . ర . ॥

ప ద ప

గే . వు నిన్ను నీవే ॥

అ. ప: . . . మగ పా ప సదా । సా రి । సరిగమ పమమగ ॥

. . . స . న్ను తాం . . . । గి రో ॥

గరిమగ గరి సద సా రి గ రి । సా . ద ద స తి । రిస నిద దానిప ॥

. ము . వ్య గో . . । పా లు . . ॥

పా . ద ప దా దమగా । గ రి రి సా । దారిస సనిదా ॥

ని . చా . లి ఆ రు । దూ ॥

పా పనిదా పదపా పమ । మగగరి । సరిగమ ॥

రు జే । సి ॥

పానిదాప

. . . . నిన్నునీవే ॥

చ: . . . దా సరి సనిదా । పా . మ పా . . నిద పపమగ ॥

. . . తా . . శి . మి । క . . లి । . గి . న . . . ॥

మా . ప మగమ పాదని ప । దపాద సా । సా . ప దారిస నిద ॥

. . . చా డని . . . యెం తో ॥

దానిప ప పమ పమ పా సద స । సనిదా నిదపా । పమగా మగరి ॥

. . . . దం . . . డిం . . ప । మ . . న . . . సు . . రా . . ॥

పమగరి సా సధసా సఫధా । సా . . . ॥

. । ని . . . ॥

. . . మగ పా వసదా । సా రీ । సరిగమ పమమగ ॥

. . . మే . లు త . . । లి చి । నే . . . ॥

గరిమగ గరి సద సా రిగరి । సా . ద దసరి । రిసనిద దానిప ॥

. కా . శ తే . . । । న . . . ని . . ॥

పా . దప దా దమగా । గరిరీ సా । దరిసా సనిదా ॥

. . . ప . లి మ . . । న . . సు । నొ . . . ॥

పా ప నిదా పదపా పమ । మగగరి । సరిగమ ॥

. . ప్పిం చి . . । . . తి . . । . . వ . ॥

పాని దామ

ని నిన్నునీవే ॥

అవతారిక :

ధీర నాయిక యగు ఈమె స్వీయ, ప్రాథ. ఒకప్పుడు తన యందు ప్రేమాను రాగములు కలిగిన పతి తాత్కాలికముగా తన్నెడ బాసి తిరిగి రాగా ఆతడు ఇంత కాలమును వేతొకయువతి చెంత గడిపి వచ్చినాడను అనుమానముతో 'ముందు నిన్నెరుగనా మువ్వగోపాలా - ఎందుకు ఈ మాటలని' కోపించుకొనుచున్నది.

రాగం - కాంభోజి - త్రిపుటతాళం

ప : ఎందుకు ఈ మాటలేల ?

అ. ప : ముందు నిన్నెరుగనా ? ఓ మువ్వ గోపాల

॥ ఎందుకు ॥

చ : నిలుపు నాపై దయయింక - అ చెలియతో అలగి వచ్చితివో లేక

తలపు తెలిసె నిందాక న

న్నల యించినా దై వమును - అనవలె గాక

॥ ఎందుకు ॥

2. మనసురాని పొందుమాను ఆ - కనకాంగివలె జక్కని దావగాను

నిన్ను మెప్పించ నేర్తునే నేను ఓ

వనజాక్ష ! సరసము వద్దు నాతోను

॥ ఎందుకు ॥

3. రంతు సేయక మున్ను రావా ? నే

నెంతో కోపించిన నెదురాడి నావా ?

ఎంత లేదని యుండ నీవా అది

కొంత కాలము మువ్వ గోపాలదేవా !

॥ ఎందుకు ॥

వ : స రి | గా . . | గా . . || మా మదపమ గా | గమగా రిగరీ | సా . . ||
 ఎం . | దు . . | కు . . || యీ | మా | ట . . ||
 సధసా ఫధా గరి | సా . . | ||
 లే | ల . . | ||

2. . . . సరి | గమ పాదప | పమగా గామరి || మా మదపమగా | గమగా రిగరీ | సా . . ||
 ఎం . | దు | కు || యీ | మా | ట . . ||
 సధసా ఫధా గరి | సా . . | ||
 లే | ల . . | ||

3. . . . సరి | రీ నిద | దా . ని పా || పమ మదపమ గా | స రీ రిప | గమరిగ సా ||
 ఎం | దు . . . | కు . . . || యీ | మా | ట . . ||
 సధసా ఫ ధాగరి | సా . . | ||
 లే | ల . . | || ఎందుకు ||

అ. ప : . . . ప మ గా | పా . . | పా . స దా || సా . స ని దా | దానిద దానిప | పా . మపా . మ ||
 . . . ముం . . . | దు . . | ని || స్నే . రు . . . | గ | నా ||
 పా . . పా | దాదని | నిదపా || ప మగా మగ రీ | రిపమా గరి | సరిగమ ||
 ఓ . . ము | ప్ప . . | గో . . || పా | | ల ||

2. దశమా పమగా | పాపసదా | సాసగరీ || రిస రిగమరిగా . | సా . ద నిద | దానిప ||
 ముం . . | దు . . . | ని || స్నే . రు . . . , | గ | ప ||
 పా . . పద | గమగా రిగరీ | సా . . || ససనిదా . నిదపా | పా . మ గరి | సరిగమ ||
 ఓ . . ము | ప్ప | గో . . || పా | | ల ||

3. పాదప నిదామ పమగా | పాపసదా | సాసగరో || సాగరి రీపగమ గరిసా |
 ముం . . . | దు . . . | ని . . . || సై రు |
 సా . ద నిద | దా . ని పా || పా . . ప ద | గమగా రీగరో | సా . . . ||
 గ | న || ఓ . . ము . . | వ్య | గో . . . ||
 ససనిదా . నిద పా | పమగరి | మరిసా || సఫధా
 పా | | ల . . . || ఎందుకు ||

చ. . . . పనిదా | పాపద | పా . గ మగ || మా . మప గమ | పా . . | దా . ని పా ||
 ని . లు | పు . . | నా || పై | ద . . | య ||
 దా | దనిదస నిద | దాపా ||
 యిం | క | ||

2. పా . . సనిదా | పదనిద మపదప | పా . గ మగ || పమగా మ పా . | పా . . | దా . ని పా ||
 ని . లు | పు | నా || పై | ద . . | య ||
 దా | దనిదస నిద | దాపా || పా . మ పా . మ గమగా గామగ గామగ | గామగ గామగ ||
 యిం | క | || అ చె . లి | య | తో ||
 గరిగా రిగమగ మా | గరిగా రిగమగ | గరిసా సా || సా . సరి | గా . మ పాదప | మగమా ||
 అ | ల | గి || వ . చ్చితి | వో | ||
 గామ దపమా | పా . . | ||
 తే | క . . | ||

1. . . . పమగా | పా . . | పా . స దా || సారిగమరో గ | సా సా . ద | దారిస నిద ||
 త . ల | పు . . | తె || లి . నే | నిం | దా ||

2. దా.నిపా పమగా । పా... పా.స దా ॥ సాగరిరిపగమ రిగసా । సాసద । దారిస నిద ।
 క... త.ల । పు... తె.... ॥ లి... నే. । నిం... దా... ॥
 దా.నిపాపాసద । దామగ గరిగరి । సా... సాదదారిసనిద । దానిప । పా.మ పా ॥
 క... నన్నల... । యిం... । చి... ॥ నా.దై.... । వ... । ము... ॥
 పాపాగమ । పాదనిదా । దమ పదపా ॥ పపమ గమరి । గరిసా । సనిపా ॥
నన । వ... । లె.... ॥ గా.... । క... । ॥

3. ధా... పమగా । పా... పా.స దా ॥ సాగరి రిపగమ రిగసా । సాసద । దారిస నిద ॥
 త.ల । పు... తె.... ॥ లి... నే. । నిం... దా... ॥
 దాపాపాసద । దామగ గరిగరి । సా... పాసద సా.రిగ రిసనిద । దా.నిపా । పా.మపా ॥
 క నన్నల... । యిం... । చి... ॥ నా... దై.... । వ... । ము... ॥
 పా... గాగమ । పాదనిదా । దమ పదపా ॥ పాసద సా... సనిదా నిదపా ।
నన । వ... । లె.... ॥ గా.... । క... । ॥
 పమగా మగరి ॥ సనిపా ధా
 ॥ ఎందుకు ॥

అవతారిక :

స్వీయ నాయిక యగు ఈమె మధ్య, విరహోత్కంఠిత. నాయకుని యుపేక్షయు, అతడు అన్య భామినితో కూడి యుండుటయు, తెలిసి నప్పటికిని, అతని యందలి ప్రేమాను రాగ ములను యణచుకొనలేక చెలిక తైతో చెప్పకొని పలవించుచున్నది. ఈ పదమునందుగల మూడవది యగు ముద్రాచరణము కానరాలేదు.

రాగం - కాంభోజి - త్రిపుటతాళం

ప: ఆక్కరో! వానికి నాపై హర్షము లేదుగ

అ. ప: చక్కనాయె రా రమ్మని - సారెకు వేడిన గాని

॥ ఆక్కరో ॥

చ: నిన్నవాని పిలువ బోతే - నీరజాక్షియును తాను

నన్నుజూచి తలుపు మూసి - నవ్వు కొనుచును

సన్న తాంగిరో! యింతైన - సడ్డసేయక యుండితే

సన్న దూరుకొని - న్యాయము గాదని యెంచి వచ్చితి

॥ ఆక్కరో ॥

2. చక్కగ చూడదు నన్ను - సరసాన మాటాడదు

వొక్క పూతైన మనసు - యువిడ! వానికి

మక్కువ యేమియు లేక మగువరో! నా చెలిమి

వెక్కస మాయెనో గాక - వెలిది! యేమి బోధించినదో

॥ ఆక్కరో ॥

ప : ప ద . సా . . . స నినిద ॥ దా.ని పా . . . పపమగ . మగగరి ॥
 అ . . క్క . . . రో . . . ॥ వా ని కి . . . ॥
 సా స నిపా . ధాసధ ॥ సా . . స రి . రీదా . దా.ని పా ॥
 నా వై ॥ ని . . హ . . ర్ష . . ము . . . ॥
 ప పమగా . మగ రీ . స రిగమ . పా . . ॥ పానిద మా
 లే దు గా . . ॥ అక్కరో ॥

అ.ప : ప ద . సా . . . సాగిరి ॥ గ రి రీ సా . సరిగమ . గరిగా ॥
 చ . . క్క . . . నా . . ॥ యే . రా . . . ర మ్మ . . ॥
 సా . . పాసద . దారిస సారిగ . రి సనీ దా ॥ దపాపా . . పాపానిద . ప పమగ ॥
 ని . . సా . . . రె కు . . . ॥ వే . డి . న గా . . . ॥
 పా.మ పా ॥
 ని . . . అక్కరో ॥

చ : గ రి . రి మగా గా . మ దపమ ॥ గా గమరీ రిమరీ . సా . . ॥
 ని . . న్న వా . . . ॥ ని పి . . లు . . . వ . . ॥
 సా సా ॥ స రి . గా . మ పా . పా . మ పా ॥
 బో తే ॥ నీ . . ర జా . . . ॥
 దాని ని దప . పా.ద సా . స నినిద ॥ దా.ని పా పమగా . పా . . . పాపాసద ॥
 ి . యు . . . మ తా . . . ॥ మ ని . . . న్న . . . జా . . . ॥

సా | సా . ద ని ద | పాపా || పా . పసద | సా ||

చి | త | పు || ము | సి ||

. గమ | పా . ద సా | సా . ద నిద || ద పాపనిద | పా . గ మగ | పా . మ పా . మ ||

. న | వ్య | కొ || ను | చు ||

పా . . గరిమ | గా . . . మ ద పమ || గామమగరి | గరిపమ | గ రిగరి ||

ను . . స . . . | న్ను . . . | తాం . . . || గి . రో . . | యిం . . . | తై . . . ||

సా . . సరి | గా . మ పా | పా . మ పా || దా నినిదప | పా . ద సా | సా . ద నిద ||

న . . స . . | డ్డ . . . | సే . . . || య . క . . | యం . . . | . . . డి . . ||

దనిపా పా పమగా | పా . . . పాసద || సా | సా . ద నిద | దాపా ||

తే న . . . | న్ను . . . | సే . . . || ను | దూ | రు . . . ||

పా పద సా సద | సా || ద ససాగమ | పా . ద సా | స ద నిద ||

కొ | ని || న్యా | ము | కా ||

దపాపనిద | ప మగా మా | పా ||

ద . ని . . . | యెం | చి || అక్కరో ||

అవతారిక :

విరహోత్కంఠ నాయికయగు ఆమె పగకియ, ధీర. తనయందు ఎంతో అనుకూలత గల ప్రియుని దాపుననే దాచి తన చెల్లెలే తన్నలయించుచున్నారను భ్రమ కలదీమెకు. ముందు 'నే నెవ్వరి పొందెడబాపితిన్' అందుకీలాగై తినని, ఏ ప్రొద్దు ప్రాణవిభు నెడబాయని చెలులు ఎన్ని నోములు నోచిరో తెలియ, అందరికి చల్లనైన చందమామ నాపాలిటికనలమాయెనయ్యో చెలియ' అని వగచుచున్నది.

రాగం - కాంభోజి - ఆదితాళం

ప : మోసమాయె నాబుద్ధికి మోసమాయెనే

అ. ప : మోసమాయె నేమిసేతు - మువ్వగోపాలుడు నేడు
మ్రొక్కి వేడినరాడే ఓ చెలియా !

॥ మోసమాయె ॥

చ : అందరికి చల్లనైన చందమామ నాపాలిటి
కనలమాయె నయ్యో ఓ చెలియ !
ముందు నే నెవ్వరి పొందు ఎడబాపితిన్
అందుకీలాగై తినో ఓ చెలియ

॥ మోసమాయె ॥

2. వలవల కన్నీరు వెల్లువలాయ నేటికే
వెలదిమోముజూచితిన్ చెలియ !
అలసి మువ్వగోపాలుడు అనిశము
ననుగూడి అలసటలను - బెట్టునో చెలియా !
చిలుక పగ సాధించెనే దీని బెంచి
చేతులెటువంటి వోచెలియా ?

॥ మోసమాయె ॥

3. యేప్రాద్దు ప్రాణవిభుల నెడజాయని యింతు

లెన్ని నోములు నోచిరో చెలియ !

దాపున గూడున్న విభుని దవ్వలబెట్టు చెలులు

నాపాలగలిగిరో ఓ చెలియా !

॥ మోసమాయె ॥

ప : . ప ద సా . ద దా రి స ని ద ద ని పా . పా పా ని ద ప మ మ గ . పా దా ॥

. మో . స . . మా యె . . . నా . . . బు . . . ద్రి కి ॥

సా స ని దా పా పా పా ని ద . ప మ గా మా . పా . . ॥

మో . . . స మా యె . . ॥

జ. ప : ప ప మ గ పా పా స ద సా . సా స రి గ మ రి గ . సా సా ॥

మో . . స మా . . యె . నే . . మి . . . సే తు ॥

ద పా ద సా సా సా . ధ . ద స రి రి స ని ద . దా ని ప పా ॥

ము . . వ్య గో పా . . లు . . డు . . . నే . . డు ॥

. ద పా ప ద ని ద మ ప ద ప . ప మ మా మ గ గా . పా దా ॥

. మ్రొక్కి వే . . . డి . . . న . . రా . . . డే ॥

సా స ప దా రి స ని ద ద ని పా . ప మ గా మ గ రి . స రి గ మ పా . . ॥

ఓ . . చె . . . లి . . . య ॥ . మోసమాయె ॥

చ : . పా నిద ప పమగ గాపమ పా । పాదప । దనిదని పద ॥
 . అం . . ద . . . రి . . కి । చ ల్లి . నై . . . న . ॥
 . మ ప దప పా పద సా । స నిదా నిదపా । పమగా మగగరి ॥
 . చం ద . మా . . మా । నా . . పా . . । లి . . టి . . . ॥
 సారిగ సా స నిఘా థా । సరిగమ పదసరి । స నిదా దప ॥
 క న . లి మా . . యె । న । య్యో ॥
 మపదా పాపద సద రిసనిద । దప ద పమగ । మాపా ॥
 ఓ చె . . . । లి . య । ॥
 ప మమగ పా పాసద సా । సాసరి గమరిగ । సాసా ॥
 ముం . . . దు నే . . నె । వ్య . . రి . . . । పొందు ॥
 దపాద సాసా సా . ద । దసరి రిసనిద । దానిప పా ॥
 ఎ . . డ బా పి . . । తి । నో ॥
 . ద పా పదనిద మ పదప । ప మమా మగగా । పాదా ॥
 . అందు కి . . . లా . . . । గై తి । నో . . . ॥
 సాసప దారిస నిద దనిపా । పమగా మగరి । సరిగమ పా ॥ .
 ఓ . . చె లి . . । య । ॥ మోసమాయె ॥

అవతారిక :

సామాన్య నాయిక యగు ఈమె ప్రౌఢ, ప్రేమగర్విత. చెలి ఈమెకు విజయరాఘవుని పొందుగోరు యువిదకు వుండవలసిన విద్యాకౌశలములను గురించి చెప్పుచున్నది. గాయకురాలు కావలయునట ఆటకు మేటి కావలయునట. తంబురగోటమీటి రాగమనవలయునట. వానివై సొగసుపాటలు వినిపింపనేరవలెనట. 'ఇంతటి చతుర విద్యాపారంగతురాలుగాని ఆతని పొందునకు తగదునుమా! "ఏమనేరని భామలు వానిపొందునకాసించిన లాభమేమి?" అని మందలించుచున్నది. ఈ పదమునందు శ్రేష్ఠజ్ఞులు తమకాలమునాటి వనితల విద్యా వైదుష్యములను చక్కగా వివరించియున్నారు.

రాగం - కాంభోజి - త్రిపుటతాళం

ప : సామాన్యముగాదే! వాని పొందు - సామాన్యము గాదే!

చ : యేమి నేరని భామలు వానికాసించిరే

యేమందు విజయ రాఘవుడే సామిసుమ్మి

భూమియందు వానిగుణము లెన్న

జనులకు వీనులవిందు ఓ చెలియరో!

॥ సా ॥

2. పాయపు హంతకారికావలె - వాడు పద పద్యరచన

నేయ నుత్తర మీయవలె - వాని ముద్దు కవిత తా

వ్రాయ చదువ నేరవలె ఆ వగలయందు

గాయకురాలుగావలె - ఓ చెలియరో!

॥ సా ॥

3. ఆటకు మేటిగావలె, తంజుర

గోటమీటి రాగమనవలె, వానిపై సొగసు

పాటలు వినిపించవలె,

వాని మనసు తెలిసి మాటలాడ నేరవలె, ఓ చెలియరో!

॥ సా ॥

4. కప్పుర బాగాలీయవలె, వాతెరకు తేనె

చిప్పిల్ల సగమాకీయవలె, తమిపెచ్చేవేళ

తప్పక మోవి నొక్కవలె, విజయ రాఘవుని

అప్పుడె పైకొని కూడవలె, ఓ చెలియరో!

॥ సా ॥

ప: సా | స దనిద | దా పా || పా . పనిద | ప పమగ | మా . . . ||

సా | మా | న్య ము || గా | దే | ||

మ గగమపా | దా పా | దా . . . ||

వా . . . ని | పొం . . | దు . . . ||

2. స గరిమగరి | స దనిద | దా పా || పా . పనిద | ప పమగ | మా . . . ||

సా | మా | న్య ము || గా | దే | ||

మ గగమపా | దా పా | దా . . . ||

వా . . . ని | పొం . . | దు . . . || సామాన్యము ||

చ: . . . పదపద . ప గమగ . మా . . . మగమపా . పా . . . ధపమా ॥
 . . . ఆ . . . ట . . . కు . . . మే . . . టి . . . గా . . . వ . . . ॥
 పా . . . పా . . . దాపా ॥ దా . . . ప ద . సా . . . స రిగరి ॥
 లె . . . తం . . . బు . . . ర . . . గో . . . ట . . . మీ . . . ॥
 సా . . . సరి . స దనిద . దాపా ॥ పాపా నిద . పపమగ . మా . . . ॥
 టి . . . రా . . . గ . . . మ న . . . వ . . . లె . . . ॥
 గా సా . . . రీ . . . గా . . . మా మాదప మా . పా . . . పా . . . ॥
 వా . . . ని . . . వై . . . సా గ . . . సు . . . ॥
 . . . పదపద . ప గమగ . మా . . . మగమపా . పా . . . ద పమా ॥
 . . . పా . . . ట . . . లు . . . వి . . . ని . . . పి . . . చ . . . ॥
 పా . . . పా . . . దాపా ॥ దా . . . ప ద . సా . . . సరిగరి ॥
 వ . . . లె . . . వా . . . ని . . . మన . సు . . . తె . . . ॥
 సానినిదా . దా పా . పానిద ॥ ప పమగగా . పా . . . దా . . . ॥
 లి . సి . మా . . . ట . . . లా . . . డ . . . నే . . . ॥
 సనిసాపా . దా . . . సా . . . రిగమగరి . గరిపమ . గరిసా ॥
 ర . . . వ . . . లె . . . ఓ . . . చె . . . లి . . . ॥
 స సనిదపా . పా . . . దా . . . సా . . .
 య . . . రో . . . ॥ . . . సామాన్యము ॥

అవతారిక :

ప్రోషిత పతికయగు ఈ స్వీయనాయికనుగూర్చి విరహోర్తుడయిన నాయకుడు ఆమె చిత్రమును వ్రాసినని, అంగసౌష్ఠ్యములు వ్రాయగలిగితిగాని వానియందలి జీవ కౌశలములు తిఖయింపనేరనై తిననియు, తనయందు అనురాగవతియైన ఆమెను తోడితెచ్చుటకు హింసరు లెవ్వరును లేరని చింతించుచున్నాడు.

రాగం - కాంభోజి - ఝంపతాళం

ప: ఏమిసేయుదు? మోహ - మెటువలె తీరునే

అ.ప: భామినీమణిని యె - వ్వరు తోడితెచ్చేరు

॥ ఏమి ॥

చ: వెలయు నీదు ముఖా ర - విందంబులిఖించి

యలరు వాసనలు వ్రా - యగ నేరనై తి

కళలొల్కు నీ మోవి - గదిసి వ్రాసితగాని

నెలత తేనియలుంచ - నే నేరనై తి

॥ ఏమి ॥

2. కలికి! సొగసైన నీ - కనులు వ్రాసితగాని

బెళుకు జూపులు వ్రాయు - వితము నెరుగనై తి

గళము రేఖలు దెలియ - గాను వ్రాసితగాని

చెలగు కోకిలవంటి - పలుకు వ్రాయగనై తి

॥ ఏమి ॥

8. తరుణిరో! నాగజం - ధము రీతిగలయుటలు

గ రి మ వ్రాసితిగాని - పరవశముచేత

పరగ మా మువ్వ గో - పాల రారా యని

తిరుగ రతులకు బిలుచు - తెలివి వ్రాయగనై తి

॥ ఏమి ॥

ప : దా . ని పా . ద । సా . రీ సా . ని దా ॥ దా నిద దానిద । దా నిద దానిద దానిద ॥

ప మి . . నే ॥ యు . . దు . . మో హ . . ॥

ద నిపా పసదా । సా . రీ సనిదా దనిపా ॥ పా . . . ప నిదా దమపమ ॥

మె . . టు . . . వ . . లె . . ను . . ॥ తి . . . రు . . నే . . . ॥ ఏమి ॥

అ. ప : సానమ మగగా । పా పాసద ॥ సా స గరీ । రీమగో సాగరీ రీపగమ ॥

భా మి ని . . ॥ మ డి . . . ని . . ఎ ॥

గ రీగో సా । పా సద దారీస సా . గ ॥ రీ సనీ దా । ద నిపా పదమా గమ ॥

వ్య . . రు । తో డి . . ॥ తె చే రు . ॥ ఏమి ॥

చ : . . సాగరి । రి గ గామగ గామగ ॥ గ రి రి పమా । గాగరి రిగారి సా ॥

. . వెల . . యు . . నీ ॥ దు . ము భా ర ॥

సా సా . ధ । ధారస సా . గ రి సన్తి ॥ ధనిపా పసదా । సా . . సా ॥

విం దం బు . . ॥ లి . . ఖ . . . యిం . . చి ॥

.. సాగరి । గా గా . మ పా ॥ పా . మ పా . మ । గా గా మగ గా మగ ॥

.. యల . । రు వా ॥ స . . న . . । లు వ్రా ॥

మాపా । పా . గ మగమా ॥ మాదప మా । పా ॥

యగ । నే ర ॥ నై తి ॥

.. పద । సా . . సా . ద ॥ దారిస సాగరి । రి సనీ దా . ని పా ॥

. కళ । లొ . . ల్కు . . ॥ నీ । మో వి ॥

పదపద పమగా । గామగ గా . రి రిగరి ॥ సా సరిగా । మా దపమా పా ॥

గ . . . ది . . . । సి . . వ్రా ॥ సి తి . . . । గా ని ॥

సాసమ మగగా । పాపాసద ॥ సా సగరి । రిమగా సాగరి రిపగమ ॥

నె . . ల . . । త తే . . ॥ ని య . . । లుం చ . . . ॥

గిరిగా సా । పాసద దారిస సా . గ ॥ రిసనీ దా । దనిపా పదమా గమ ॥

నే । నే ॥ ర । నై తి . ॥ పమి ॥

అవతారిక :

స్వీయ నాయకయగు ఈమె ప్రోషితపతిక. మధ్య. నాయకుడు ఈమెయందుగల తన మోహమును చెప్పకొనుచున్నాడు. అనుకూలవతియగు ఈమె నెడఁజాసినది మొదలు ఆమె రూపే కనులకు కట్టినట్లుండనట. 'సతతము నిను దలుపకుండెదనన్న ఊణమైన మరుపురాదే ! ఓ మగువా' అని తన యనుభవములను వసుసగా వెలిబుచ్చుకొనుచున్నాడు.

రాగం - కాంభోజి - రుంపతాళం

ప : ఎటువంటి మోహమోగాని ఓ యెల నాగ ! యింతింతయనగరాదే

అ.ప : మటుమాయ దైవమీ మనసు తెలియగలేక

మనల నెడఁజాపెనయ్యో ! ఓ మగువ

॥ ఎటు ॥

చ : కలికి నిన్నెడఁజాసినది మొదలు నీరూపు - కనులకే గట్టినట్లుండునే

చెలియ నేనొకటి తలచెదనన్న నీచేయు

చెలిమి తలపై యుండునే - ఓ మగువ

సొలసినే నేమైన వ్రాయ నీయాకార - శోభనమె కనుపించునే

తలచి వేరున నొకటి పిలువగబోయిన నీదు

వేరే ముందుగ తోచునే ఓ మగువ

॥ ఎటు ॥

2. అతివ! నీ అధరామృతము తలచినంతనే - ఆహారమింపుగాదే
 నతి నీదు కౌగిటను ప్రతిదినము నెనసిన - గతి తెలుప నిదురరాదే
 మతిలోన నిన్నెగా నిరతంబు నెరుగరతి - పతియాన కల్లగాదే
 సతతమును నిను దలపకుండెదనన్న
 తుణమైన మరపురాదే ఓ మగువ!

॥ ఎటు ॥

3. ఘనత మా మువ్వ గోపాల! రా! రా! యని - కలసినది మరపుగాదే
 దినమొక్కయేడుగా గడుప నెవ్వరి తరము - ననబోడి యేమిసేతు?
 మనసిజాని బాణవేదనలనే నై రింప - మగునరో! వరము గాదే
 మనము చేసిన పాపమెట్టిదో వొరులతో
 మాటాడనై చదే - ఓ మగువ!

॥ ఎటు ॥

వ: ద ప దా । సా .. సా .. ద ॥ దా రీ స నిద । దా దా - ని పా ॥
 ఎ . టు । వం .. టి .. ॥ మో । హ మో ॥
 పా .. । దనిదా దమ పదపా ॥ పమమగ । గా పా . మ పా ॥
 గా .. । ని .. ఓ . . . ॥ ఎ . ల . । నా . . . గ ॥
 పా పసదా । సా . రి సనిదా ॥ పా పా . మ । గా గరిసరి ॥
 యిం . . . । తిం . . . త ॥ య న . . । గ రా . . . ॥
 గా . మ పా । . . దపపమ ॥
 దే . . . । ॥

2. దపదా । గ మ గా రిగిరి సా ॥ పా సద దారిస । సాగిరి రిసనీ దా ॥
 ఎ . టు । వం టి ॥ మో హ . . మో ॥
 దా . ని పా । దనిదా దమ పాదప ॥ పమమగ । గా పా . మ పా ॥
 గా . . . । ని . . ఓ ॥ ఎ . ల . । నా . . . గ ॥
 పా పసదా । దామగి రిగిరి సా ॥ పా . మ పాదస । దప పా . మ గా ॥
 యిం । తిం త ॥ య . . న . . । గ . రా . . . ॥
 గ రిసరి । గమపదపమ ॥
 దే . . . । ॥ ఎటువంటి ॥

అ. ప : పా . గ మ గ । పా . . ప సదా ॥ సా సా . రి । గామగి గిసరి ॥
 మ . . టు . । మా . . య . . ॥ దై . . . । వ . . మీ . . ॥
 గిరిప గా . మ । గిరిగ సా సా . ద ॥ దారిస సనీద । దా . ని పాపా ॥
 మ . . న . . । సు . . తె లి . . ॥ య . . గ . . । తే . . . క ॥
 ద పదా । గమగా రిగిరి సా ॥ సా . ని దా । పా . మ పా పసదా ॥
 మ . న । ల . . నె . . డ ॥ జా . . . । పె . . న ॥
 సా ॥ మగమా । పా . ద మా గా . మ ॥
 య్యో ॥ ఓ . . . । మ . . గు వ . . ॥ ఎటువంటి ॥

చ : . . దని । దాపా . . ॥ పా . ద పా . ద । పా . గ మగమా ॥
 . . కలి । కి ని . . ॥ శ్నె . . డ . . । బా సి ॥
 పాదస । ద స సనీ . దా ॥ దపదా । సా . . సా ॥
 న ది . । మొ . ద . . లు ॥ నీ . . । రూ . . పు ॥

మగమా । పాదాపా ॥ పా పా.ద । సా.రీ సా.ని దా ॥

క.ను । ల కే . ॥ క . . . । ట్టి . . న . . . ॥

దప దా.స । ని ద దా.ని పా ॥ పా పాదమ । గా గరిగరి ॥

ట్లుం . . . । డు . నే . . . ॥ చె లి . . । య నే . . . ॥

గ సరీ । గామాపా ॥ దా.ని పా । దా..దా ॥

నొ.క । టి త ల ॥ చె . . ద । న . . న్న ॥

దపదా । సరిగరి సా సా ॥ సా.రీ సా.ని । దా.ని దాపా ॥

నీ . . । చే యు ॥ చె . . లి . . । మి . . త ల ॥

పా పా.ద । ప మగా గమగా మా ॥ దపమా పా । ॥

నై . . . । య్యుం డు . ॥ నే । ॥

సరిగమ । పదసాసరి ॥ సనిదా । దప మాపా ॥

ఓ . . . । ॥ । మ . గు వ ॥

. . ద ని । దాపా . . ॥ పా.ద పా.ద । పా.గ మ గ మా ॥

. . సొల । సి నే . . ॥ నే । . . మై . న ॥

పా ద స । దా.స సనీ . దా ॥ ద పదా । సా . . సా ॥

వ్రాయ . । నీ ॥ యా . . । కా . . ర ॥

మ గమా । పా దా.ని పా ॥ పా పా.ద । సా . రీ సా.ని దా ॥

శో . . । భ న . . మె ॥ క ను . . । పిం చు ॥

దప దా.స | నిద దా.ని పా || పా పాదమ | గాగరిగరి ||

నే . . . | . . . త . . . ల || . . . చి . . . | పేరు.న. ||

గ సరీ | గామాపా || దా.ని పా | దా . . దా ||

నొ.క | టి పి లు || వ . . గ | జో . . వ ||

దపదా | స రిగరి సాసా || సా . రి సా . ని | దా.ని దాపా ||

నీ.దు | పే రే || ముం | దు . . గ . ||

పాపా.ద | పమగా గమగా మా || దపమా పా | ||

తో . . . | . . . చు . . . || నే . . . | ||

సరిగమ | పదసాసరీ || స నిదా | దపమాపా ||

ఓ . . . | || మ . గు | వ || ఎటువంటి ||

అవతారిక :

సామాన్య నాయకయగు ఈమెను ' నీవంటి సౌందర్యవతి, గుణవంతురాలు, నరసురాలు లేదని మువ్వగోపాలుడు పడుగురిలోను నిన్ను మెచ్చుకొని గౌరవించుచుండగా ఎంత నిర్దయురాలవే ! ఇంత దయగలవాని నేల రావద్దంటివే ? ' అని చెలి మందలించుచున్నది.

రాగం - కాంభోజి - రుంధతాళం

ప : ఇంత దయగలవాని నేల రావద్దంటి ? - వెంత నిర్దయురాలవే

అ. ప : సంతతము మా మువ్వగోపాల సామి నీ
సరసత్వములె యెంచునే - ఓ చెలియరో ॥

॥ ఇంత ॥

చ : వెది ! నీ గుణ మమృతమని నిండుకొలువులో
వేనోళ్ళ కొనియాడునే
పలుమారు నీకు సరి రూపవతి లేదనుచు తానచేసెదననియెనే
తెలిసి పదివేల జన్మలకు నీ ఋణము - దీర్చుకోజాలననెనే
చెలియ తనమీద నీవలక చెందిన తా
చేసిన పాపమనెనే ! ఓ చెలియరో !

॥ ఇంత ॥

2. మును నీదు కెమ్మోవి తేనె నానగ ప్రాణ

ములు నిలిచియున్న వనెనే!

ఘనమైన విరహవేదన కోర్వజాల నిక - కాచి రక్షించుమనెనే

తనువు తన సొమ్మె, యిచ్చకముగా దీ మాట

తన చిత్త మెరుగు ననెనే!

వనటాక్షి! ననగ బనిలేదు నాపాలి దైవము

కరుణ తప్పెననెనే! - ఓ చెలియరో!

॥ ఇంత ॥

3. ముందు మా మువ్వగోపాల రారా! యనిన

ముద్దు తా మరువ ననెనే

కందర్బుడిక నేమి చేసునో యెరుగునా - కలికితో డెలుపమనెనే

మందె మేలమున నే నాడినమాట తన - మది నుంచవలువదనెనే

యిందుముఖ ననుగూడి లాలించిన సొగసు

ఎంతనుచు తలతుననె నే? ఓ చెలియరో!

॥ ఇంత ॥

ప : దా పా । దాసాసా ॥ సా . ని దా । ద ప దా . స నిదపా ॥

యిం . । త ద య ॥ గ . . ల । వా . . . ని . . ॥

పా పదనిద । మవదప ప పమగ మా ॥ పా . . । ద దపా దద ॥

నే । ల . . . రా ॥ వ . . । ద్దం . . టి . ॥

సా సా । సా సా . ని దా ॥ దప దా । ద నిదా పదపా పపమగ ॥

వెం . . । త ని ॥ ద్దం . యు । రా ల ॥

గమగా రిగరీ | సా సాసా || సా సరి | గా మాపా ||

వే | ఓ || చె లి . | య రో . . ||

2. ద దపా | దా సరిగరి సా || సా . ని దా | ద పమప దారిస నిద దప ||

యిం | త ద య || గ ల | వా ని . || నేల ||

అ. వ : ద దపా | దదసా రి || రిగమగ సరిగరి | పమగరి సాసా ||

సం | త . తము || మా | ము వ్య ||

ద సరి రిసనీ | దాపా దద || మ పదా దపమా | గా గపమా పా ||

గో | పా ల || సా | మి నీ ||

పా దా | దపాద సాసా || సా . ని దా | ద నిదా పదపా ప పమగ ||

స ర | స త్వ || ము లె | ఎం చు ||

గ మరీ రిగరీ | సాసాసా || సారీ | గా మాపా ||

శే | ఓ || చె లి | య రో . . ||

చ : పా . త సా | స సనిద దాపా || పా ప దపదపమగ మా ||

ముం దు | మా || ము వ్య గో ||

పా దద దపాద సా || సా సరిసనీ | దా నిదపా దా ||

పా ల . రా || రా | య ని న ||

మ ప దానిద | పా పా . మ గా || గ మగా రి గరీ | సాసాసా ||

ము | ద్దు కా || మ రు వ న నె ||

ప పమగ మా । దపమా పా . . . ॥ . . . ప దపద । పపమగ మా పా ॥
 నే . . . । ॥ . . కం . . . । ద ర్పు ॥
 పాదా । దపాద సాసా ॥ సా సరిగరి । గరిసా సా . ని దా ॥
 డి క । నే . . . మి ॥ చే । సు . . నో . . . ॥
 దా ని దదప । దా రి సనీ టా ॥ మపదరి । సా స నిదా నిదపా ॥
 ఎ తు . . . । గమా . . . ॥ క . లి . । కి తో ॥
 ప మగా మగరి । గరిసా స నిపా థా ॥ పా ॥
 తె . . లు . . । ప . . మ . . . నె ॥ నే ॥
 ప మగా మా । పాపా దనిదా ॥ పా దా । దపాద సాసా ॥
 మం . . దే । మే . ల . . ॥ ము న । నే ॥
 ప దరిస సనిదా । నిదపా పమగా మగరి ॥ పమగరి సా । సారిగా ॥
 నా । డి . . . న . . మా . . ॥ ట । త నమ ॥
 గపమా పా । దామాపా ॥ దాసా । సనిపా దాసా ॥
 ది . . నుం । . చ వ ॥ లు వ । ద . . నే నే ॥
 ద దపా । దాసారి ॥ రిగమగ సరిగరి । పమగరి సాసా ॥
 యిం . . । దుముఖ ॥ న . . . ను . . . । గూ డి ॥
 ద సరి రిసనీ । దా పాదా ॥ మ పదా దపమా । గామాపా ॥
 లా లిం . . చి ॥ నా । సా గ సు ॥
 పా దద । పా . ద సాసా ॥ సా . ని దా । దనిదా పదపా పమగా ॥
 ఎం . . । త . . ను చు ॥ త . . ల । తు . . న . . నె . . ॥
 గమరి రిగరి । సా ॥ సా రి । గామాపా ॥
 నే । ఓ ॥ చె లి । య రో . . ॥ యింత ॥

అవతారిక :

ప్రతిపత్తివతికయగు ఈ స్వీయనాయిక ప్రాథ. చెలి తనకు కానపచ్చు శుభశకునము లన్నియు చెప్పి 'యిలలోన యీ శుభశకునము లెవరికయ్యినమ్మ? పలుమారు మువ్వ గోపా లుడ నినుకూడిని.' అని యూరడించుచున్నది. ఈ పదమునందు విందుబూచి తిరుగుట, పైడి గంటలు పలుకుట, పాలకుడిగెతిరుగుట, మొలనున్న నెరికోకముడి వీడుట, కెమ్మోవియదరుట తోరణగౌళి పలుకుట మొదలగు శకునములన్నియు చక్కగా శ్రేణులు చెప్పియున్నారు.

ఈ యదుకుల కాంభోజిరాగమును ఎరుకలకాంభోజియు యనుటకద్దు. ఇది ప్రాచీనము. భాషాంగము. 'స ని ఫ థా సా' - 'స ని సా' అను ప్రయోగములలో భాషాంగ స్వరమయిన కాకలినిషాదము వినబడుచున్నది. స రి మ ప ద సా - స ని ద ప మ గ రి స అనునవి అరోహణావరోహణములు. అయినను 'గ మ పా ద ప మపా మ గా' 'ద ని సా రి స ని సా ని థా' అను ప్రయోగములు విశేషరంజకములుగా యిందు వచ్చు చున్నవి. సకృత్తుగా 'స ని స ఫ థా సా' అను మంద్రస్థాయి సంచారమును 'స రి గ సా' అను తారస్థాయి ప్రయోగమును తప్ప మంద్రతార స్థాయిలలో వేరు సంచారములు కానరావు. 'స రి పా మ' - 'మ గ రి గా సా' అను సంచారములును రాగస్వరూపమును తెలియజేయు నవిగా యున్నవి.

రాగం - యదుకుల కాంభోజి - త్రిపుటతాళం

ప : విందు బూచి తిరిగెనే తిల్ల గో - విందు డిందు వచ్చెనేమో

అ.ప: యిందువదన ! యింటి - ముందర నెంత వింతగ

॥ విందు ॥

చ: కులుకుచును పాల - కుడిగె తిరిగినే

కల కలమని - పై డిగంట పలికినే

మొలనున్న నెరికోక - ముడి యిప్పుడు వదలినే

యలలోన యీశకునము - ఎవరికయ్యానమ్మా !

॥ విందు ॥

2. జక్కున గుబ్బలు చాల - యుప్పొంగినే !

చక్కెరవంటి కెమ్మోవి - సారెకదరినే !

మక్కువ నందటి దండలు - మాటి మాటికి బిగినే !

పక్కున తోరణగౌళి - పలుమారు పలికినే !

॥ విందు ॥

3. తలచినట్ల నేడు - దై వముతోడయ్యానే !

కలికిరో ! యిది జేమ - కారి యయ్యానే !

యెలమి నీ వామభుజ - మిపుడిదిగో యదరినే !

పలుమారు మువ్వ గో - పాలుడు నిను గూడినే !

॥ విందు ॥

ప: సా । గ రిమ । గా గా గ రిగరి । గరిగరి ॥

.... విం । దు బూ చి తి ॥

మగమ పాదప మగ । గామగ గామ రి । రి రి గ రిమగ । సా

రి గే నే ॥ తి

సా... సా రిగ | రి ససా సనిసా | థా .. || సా రిగ సా | రీ .. | రీ .. ||
 గో .. | విం | దు .. || డిం . దు . | వ .. | చ్చి .. ||

రి మ పాదస దప | ప మగా మగరి | రిమరి సా ||

నే | మో || విందు బూచి ||

అ. ప : ప మగా | పా .. | పదదద || సా . సా . | సా .. | సా .. ||

.... యిం .. | దు .. | వ ... || ద . న . | యిం .. | టి .. ||

.... ద స | సద సారిస | దసాని దద || ద పదా . స నిద నివ | పా . ద దపమా |

.... ముం . | ద ర || నెం | తో |

పమపమ || పా దస దరిసస దపా . | పపమగ | గ రిమరి || సా . .

.... || విం | త | గా ||

|| విందు బూచి ||

చ : స స | గ రిమ | గా .. || గా | గా .. | మగమరి ||

.... కులు | కు ... | చు .. || ను | పా .. | ల ||

రీ .. గ ప | పా . మ పదపా | మపామ గగ || గరిగా . పమగ మరి | రిమరి రిస |

.... కు డి | గె | తి || రి గీ | నే |

సా .. || సా .. రిమగా | సా .. | సా . ధ || సారిగాప | రీ .. | రీ .. ||

.... || క . ల | క . . . | ల . . . || మ . ని . | వై . . . | డి . . . ||

రీ . . రి ప | పమపద పదసా | దపా . . || పపమగా . మగ రీ | రిమరి | సా .. ||

.... గం . | ట | ప . . . || లి కీ . . . | నే . . . | ||

సా . . ప పమగ . పా . . ప డదద || ద సాసా . సా . . సా . . ||

.... మొ . ల . . మ . . న్న . . . || నె . రి . . కో . . క . . ||

సా . . ద స . స ద సరిసా . దసాని ద ద ||

. . ము డి . యి ప్పు ||

త పదా . స నిద నిప . పాపా . పా . ద దపమా ||

డు వ ద . లీ ||

పమపమ ప ద . దా రీ . సా . . || స ని దా నిసాని దా . దనిదా ద నిపా . పమపమ ||

నే . . . యి ల . లో . . న . . || యీ శ . . కు . . న . . . ||

పా . . రి మ . పాదస దరిసని . ద పా . . ప మ గా మపామ గ . గమగా గామరి ||

ము . . లె వ . రి కై . . || య్యా న ||

రిమరిమ రిస || సా . .

.... || మ్మా . . విందుబూచి ||

అవతారిక :

స్వీయ, మధ్య ప్రేమగర్వితయగు ఈ నాయక తనస్వామి చక్కదనము చెప్పకొని మురిసిపోవుచు, 'తెలిదమ్మిరేకు కన్నులమరువాడే, చెరకువిల్తునిగన్న దొరవలెనున్నాడే, మెరుగు చామనచాయ మేనమరువాడే, పొదలుకెందామరల పెంపొదవు పదములవాడే, కొదమ సింగపు నడుము కొమరమరువాడే' అని యనుకొనుచున్నది. ఈపదమును పూర్తిగా చదువుకొను చున్నప్పుడు పోతనామాత్యులవారి 'నల్లనివాడు, పద్మనయనంబులవాడు' మొదలగు పద్యములు మన మునోపిధులలో మెరుపులవలె తళుక్కుమనుచుండును.

రాగం - యదుకులకాంభోజి - ఆదితాళం

ప : ఎంతచక్కనివాడే నా సామి వీడు - ఎంతచక్కనివాడే

అ.ప : ఇంతి మువ్వ గోపాలుడు సంతతము నామదికి

సంతోషము చేసేనే

॥ ఎంత ॥

చ : మొలక నవ్వులవాడె - ముద్దుమాటలవాడె

తళుకు చెక్కుట - ద్దములవాడె

తలిరాకుజిగిదెగడ - దగుమోవిగలవాడె

తెలిదమ్మిరేకు క - న్నులు అమరువాడే

॥ ఎంత ॥

2. చిరుతప్రాయమువాడె - చెలువొందు విదియచం
దురు గేరు నొసలచే - మెరయువాడె
చెరకు విల్లునిగన్న - దొరవలెనున్నాడె
మెరుగు చామనచాయ - మే నమరువాడె

॥ ఎంత ॥

3. పొదలు కెందామరల పెం - పొదవు పదములవాడె
కొదమ సింగవు నడుము - కొమరమరువాడె
మదకరి కరముల - మురువుచేతులవాడె
సుదతి మువ్వగోపాలుడెంత - సొగసుగలవాడె

॥ ఎంత ॥

ప: . స రి గస రీ గా | మగ మ పామ | గామరి రి మరీ ॥

. ఎం . త . చక్క . ని . వా | డే ॥

స స స నిఘా ధాసా | స రిగా సరి | రి మపా ॥

. నా సా . . . మి | వీ | డు ॥

. రి మ పా . ద సా సనిదా | నిదపా ప మగా | మగరి రి మరీ ॥

. ఎం . త . చక్క . ని . వా | డే ॥

అ. ప: సద ని సాసా సా . ని | ద ని సారీస ని సాని | దానిప ద పమా ॥

. యిం . తి ము వ్య . . | గో పా . . | లు . . డు . . . ॥

. స రి మామా మా | మ గామ పా | పాదప మప పద ॥

. సం త త ము | నా మ | ది కి . ॥

ప రి మ పా . ద స త రి స స పా . ప మ గా మ పా మ . గా మ రి రి మ రి ॥ స
 . సం . తో ప . ము చే నే నే ఎంత ॥

చ : . స రి మా మా మ గా మ . పా పా . ద ప మా పత ॥
 . మొలక న వ్వు ల వా . చే ॥
 ప రి మ పా . ద సా స నిదా . నిదపా ప మ గా . మ గ రి రి మ రి ॥
 . ము . ద్దు మా ట ల వా చే ॥
 స స రి సా స నిఘా ధా . స రి గ స . రి రి ॥
 . త కు కు చె కు ట ద్దు ము ల ॥
 . రి మ పా . ద సా త ప . ప మ గా మ గ రి . రి మ రి సా ॥
 . వా చే ॥
 . స రి మా మా మ గా మ . పా పా . ద ప మా పా ॥
 . త లి రా కు జి గి తె . గ డ ॥
 . రి మ పా . ద సా స నిదా . నిదపా ప మ గా . మ గ రి రి మ రి ॥
 . ద గు మో వి గ ల వా చే ॥
 . ద ని సా సా సా . ని . ద ని సా రి స ని సా ని . దా ని ప ద ప మా ॥
 . తె లి ద మ్మి రే కు క న్ను ॥
 ప రి మ పా . ద స ద రి స స పా . ప మ గా మ పా మ . గా మ రి రి మ రి ॥
 . అ మ రు వా . చే ॥
 . స స నిఘా ధా సా . స రి గా స రి . రి మ పా ॥
 . నా సా మి . వీ దు ఎంత ॥

అవతారిక :

నాయిక సామాన్య. తనయందు మక్కువపడిన గోపాలగిరి చెన్నుడైన మువ్వ గోపాలునివద్ద కొంత పైడినిగ్రహించియు, అతనికి తనయిల్లు చెప్పక తప్పించుకొని అలక్ష్యముగా వచ్చినది. ఆమెను 'హెచ్చుకొద్దు లెరుగ వలదా? యెవ్వరంట యున్నావే, గోపాలగిరి చెన్నుడే! వీడు' అని చెలి మందలించుచున్నది. ఈ పదము అచ్చుపుస్తకములలో శంకరాభరణ రాగమని యున్నది. మా పాఠము యదుకుల కాంభోజి.

రాగం - యదుకులకాంభోజి - ఆదితాళం

ప : చెల్లె బో పాలగిరి - చెన్నుడు వీడుకొమ్మా!

అ.ప : ఎల్ల లోకము లిత - డేలు ననగా విన వా

॥ చెల్లెబో ॥

చ : పరిగె వానిచేతిపైడి - పట్టిన దానవా యింటి

గురుతు చెప్పవద్దా యెంత - సరసురాలవె కొమ్మా!

గురిగాడుగనుక సి - గ్గున నెవ్వరి నడుగక

వెరచీ సందుకాసందుకు - తిరుగగా తోడితెచ్చితి

॥ చెల్లెబో ॥

2. వచ్చినదాక తల - వాకిట నీవై నాను

నెచ్చెలులై న నుండితే - నేరమటవె కొమ్మా

యిచ్చిన వైడిచేతికి - వచ్చినదెచాలునటవే

పొచ్చుకొద్దు లెరుగవలదా - యెవరంటయున్నావే

॥ చెల్లెటో ॥

3. బాలరో మువ్వ గో - పాటడైన చక్కని

పాలగిరి చెన్నడు నీ - పాలగలెనమ్మా

పలరేపు వచ్చేనంటే - యింతైన సమ్మతించక

యేల రావద్దంటివే ని - స్నేమందునే చెలియ!

॥ చెల్లెటో ॥

వ: రిమగా సా సా . ధ . సా . రి గస . రీ రీ ॥

చె . . . ల్లె టో . . . | పా ల | గి రి ॥

స రి రి మపద సా సనిదా . నిదపా పమగా . రిమరీ సా ॥

చె . న్ను డు వీ . . . | డు . . కొ . . . | మ్మా ॥ చెల్లెటో ॥

అ. వ: దాదా ద ని సారీస నిసాని . దా నిప ద పమా . పా . . ॥

ఎ ల్లె టో క . . . | ము . . లి . త | డు . . ॥

రి మ పాదస ద రిసస దసా . | పమగా మపామ . గా మరి రిస ॥

ప . లు . . న . న . గా . . | వి . . న . . | వా ॥ చెల్లెటో ॥

చ: . గ మ గా గా మ గ . గ మ పాదప మ గ . గామరి రీ ॥

. ప రి గె వా ని తి పై డి ॥

. మ గ సా సా సా . ధ . సా . రి గ స . రీ రీ ॥

. ప . ట్టి న దా న వా యిం టి ॥

. స రి మా గ మ పా . మాపద . ప ప ప మ ॥

. గురు తు చె . ప్ప . వ ద్ద ఎం . త ॥

. రి మ వ ద సా సనిదా . నిదపా పమగా . రిమరీ సా ॥

. స ర సు . రా ల వే కొ మ్మా ॥

. గ మ గా గా మ గ . గ మ పాదప మ గ . గామరి రీ ॥

. గు రి గా డు గ ను . క ని ॥

. మ గ సా సా సా . ధ . సా . రి గ స . రీ రీ ॥

. గ్గు న నె వ్వు రి న డు గ క ॥

. ద ద దా ద ని సారీస ని సాని . దానిప ద పమా . పా పా ॥

. వె ర చీ సం దు కా సం దు కు ॥

. రి మ పాదస ద రీసస ద పా ప మగా మ పామ . గా మరీ రి స ॥

. తి రు గ గ తో డి తె చ్చి తి చెల్లెతో ॥

అవతారిక :

ఉత్తమ నాయకయగు ఈమె స్వీయ ప్రౌఢ. నాయకుడు కోపగించుకొన్నట్లు నటించి, ఈమె చెంతకువచ్చి కోపమును తీర్చబోగా, ఆమెను లాలించిన విధము ఈ పదము నందలి యితివృత్తము. ఇందుగల చరణములలో 'అలుక దీర్చగబోతే అలుకలో అలుకాయెనే' అని, 'అక్కరో! నే వానికి మ్రొక్కి వేడుకోబోతే మ్రొక్కులో మ్రొక్కాయెనే' అని, శ్రేష్ఠజ్ఞులు ఇటువంటి సందర్భములు మూడిటిని అతి మనోజ్ఞముగా చెప్పినారు. అచ్చుపుస్తకములలో ఈ పదము కాంభోజి రాగమని యున్నది. మా పాఠము ద్వితీయావంతి.

ఈ ద్వితీయావంతి అతి ప్రాచీనములగు భాషాంగ రాగములలో నొకటి. రక్తి రాగము. స రి మ గ మ ప ద ని సా . స ని ద ప మ గ రి గ రి స — అనునవి ఆరోహణావరోహణములు. ఇది ఇప్పటి 28 వ మేళమగు హరికాంభోజి జన్యము. వెంకటమణి సంప్రదాయమునకూడా ద్వితీయావంతి రాగమును ఇదియే విధముగా చెప్పియున్నారు. ఇది దేశీయరాగమైనను కావచ్చును. 'రి గ రి సా' అనునప్పుడు సాధారణగాంధారము పలుకుచున్నది. 'రి గ మ పా' — 'రి మ ప ద సా' — 'ద ని సా రి స' అనునవి రాగమును వ్యక్తీకరించుప్రయోగములు. 'రి గ రి సా' — 'రి గ మ గ రి సా' — అను ప్రయోగములలోగల గాంధారము సాధారణగాంధారమే. నిజమునకు ఈ రాగమునందు శహన, యదుకులకాంభోజి, భైరవి రాగముల ఛాయలు సందర్భానుసారముగా కలుపుకొనుచురావలెను. అహి, అసావేరి మొదలయిన రాగములవలె యిదియు సంగీతపరంపరను యథాతథముగా తెలుసుకొని పరిరక్షించుకొను విద్వాంసులవద్ద అభ్యసించవలసినదే. వ్రాసినదానిని చదువుకొని అభ్యసించుటకు అంతగా అనువైన రాగముకాదు.

రాగం - ద్విజావంతి - త్రిపుటతాళం

ప : ఏమో నేరమెంచక యెదురాడుచున్నాడు - ఏమిసేతునే ఓ చెలియా !

అ. ప : భామరో నావైని యేమేమో విభునికి

పగవారు బోధించిరో ! యేమిచేసిరో

॥ ఏమో ॥

చ : అలిగియున్నాడని అలుకతీర్చగబోతే అలుకలో అలుకాయనే

చెలియరో నేనపుడు సడ్డసేయకబోతే

చెయిబట్టి నను దీసెనే ఓచెలియరో

॥ ఏమో ॥

2. అక్కరో ! నే వాని మ్రొక్కివేడుకోబోతే

మ్రొక్కులో మ్రొక్కాయనే !

చక్కనగాడంటె సకియరో ! వాడు నా

చక్కదనమే చూపెనే ! ఓ చెలియరో !

॥ ఏమో ॥

3. వగకాడు మువ్వ గోపాలుని రతికేళి - సొగసులో సొగసాయనే

మగువరో నేనపుడు మాటలాడగబోతే

మొగమొగమే జూపెనే ! ఓ చెలియరో !

॥ ఏమో ॥

ప: రీ | గా . మ పా | మా . పద పా . దప || మగాగమరి | రీ గమ గరి రీ | సా . ||
 ప | మో | నే || ర . మెం . . | చు | క . . ||
 రిమ | పా . మ పాదస | దరిసస పా ||
 ఎదు | రా | దు ||
 ప మ గా మ పామగా | గామరి రీ | రీ రిమగా ||
 చు . . న్నా | దు ||
 సా . . ధనిసా | రీ గమ గరి రీ | సా . . ||
 ప . . | మి | నే . . ||
 స రిగరి . ని సరిసా . . | సనినిధ నిధ | సా రిస || రీ సా
 తు నే | ఓ | చెలి . || య .

అ. ప: పా . ద | ప మమా గా | గ మరి రీ || రిమపాదా ద నిసారీస | ని సాని దానిప |
 ఖా . . | మ . . రొ | నా . . నై || ని . . ప మే | మో . . వి . . |
 పా దపమా || పాపాపరి | రీ గమప మగగమ | రీగమ గరి రీ || సా . ససనిదా . |
 భు ని . . || కి . పగ | వా | రు || బో . ధిం |
 దానిప దపమా | ప దపా || రీ రి గమపదసనీ | దపమా గా | రీగమ గరి రీ || సా . .
 చి | రొ . . || ప మి | చే | సి || రో . పమో ||

చ: రిరి | గా . మ పా | మా . పద పా . దప || మ గాగమరి | రీగమ గరి రీ | సా . . ||
 అలి | గి | యు || న్నా . ద . . | ని | ||

.... రి మ | పా . మ పాదస | దరిసస పా ||

.... అలు | క | తీ ||

ప మ గా మపామగా | గామరి రీ | రీ రి మగా ||

ర్చ . . గ . . . | బో . . . | తే . . ||

సా . . ధనిసా | రిగమ గరిరీ | సా . . సరిగరి . ని సరిసా . స నినిధ నిధ | ఫారిస ||

. . . అ . లు | క | లో . . || అ . . . లు : . . . | కా | య . . ||

రి సా ప ద | ప మమా గా | గమరీ రీ ||

నే . చె లి | య . . రొ | నే . . న ||

రి మపా దా దని సారిస | నిసాని దానిప | పా దపమా ||

ప్పు . . దు స . . . | డ్డ . . సే . . | య క . . ||

పాపా ప రి | రిగమప మగగమ | రి గమ గరిరీ ||

బో తే చెయి | బ | ట్టి . . న . . ||

సా . ససనిదా . | దానిప దపమా | ప దపా ||

ను . తీ | నే | నే . . ||

రీ రి గమప దసనీ | దపమా గా | రీ గమ గరిరీ || సా . .

ఓ చె | . . . లి | య || రో . . పమో ||

అవతారిక :

ఆత్మస్తయగు ఈనాయక స్వీయ, మధ్య. ఈమె తనకు తనస్వామికి మధ్య రాత్రి జరిగిన ప్రణయకలహమును, ఆ కలహపు ముగియింపును మరునాడు చెలికత్తెతో తన చతురత నంతయు వుట్టపడునట్లు వర్ణించి చెప్పుచున్నది.

కేదారగౌళరాగము ప్రాచీనరాగములలో నొకటి. ఇది రక్తిరాగము. సరిమ పనిసా - స ని ద ప మ గ రి స అనునవి ఆరోహణావరోహణములు. ఇది ఇప్పటి 28 వ మేళ మగు హరికాంభోజి జన్యము. వెంకటమఖ సంప్రదాయమున దీనినే హరికేదారగౌళ యని 28 వ మేళకర్తగానే చెప్పియున్నారు. రాగలక్షణములు శ్లోత్రజ్ఞుల పదములలోనున్నట్లేయున్నవి.

రాగం - కేదారగౌళ - ఆదితాళం

ప : లేమరో యూరకే పవ్వ - శించి యుంటినే

ఆ. ప : మా మువ్వ గోపాలునికే - నీ మాటి బోధించెనో

ఆ మాటేమియులేక - అతడాక డ ! నేనీకడ

॥ లేమరో ॥

చ : వడివడి కోవముతోను - వచ్చి ముసుగుబెట్టుకొని

పడకింటలోన మాటాడక - పవ్వశించెనే

విజెమియ్య నే బోదుగదా - విదిలించివేసె నందుకు

నుడువ నోరాడక యిది నా - నోముఫలమనుకొని

॥ లేమరో ॥

2. మెదలితే శయ్యపై తన మేను - నా మేనంటునని
యొదిగి తా మంచముకోటి - యొర జేరనే!
కదిసి నా కాగిటలోనే - నదముక మోవానబోతే
ఉదిరి లేచిపోయినని - పదరేది మేరగాదని

॥ లేమరో ॥

3. అతిగియున్న విభుడెప్పటి - అలవాటున నాయందు తిరిగి
కలికి! నిదుర పరాకేమో - కాగిలించెనే
సలితముగ నేనప్పుడు - నందుకొని మువ్వపురి
నిలయునితో కలిసి - నేను అతడు నవ్వుకొని

॥ లేమరో ॥

ప: . . . నిస రి రి । రి మ గ గా మ రి । రి మగగరి ॥
. . . లే . మ రో । యూ . . . । ర కే . . . ॥
సా . స ని సా రి మగ । గరిసా సా . ని । రిసనిధ ధప ॥
. . ప . వ్వ శిం . . । . . చియుం . . । టి . ॥

2. ముఫ ని నిస రి రి । రి మపామ । గామరి రి ॥
నే . . లే . మ రో । యూ . . . । ర . . కే ॥
సా . స ని సా రి మగ । గరిసా సా . ని । రిసనిధ ధప ॥
. . ప . వ్వ శిం . . । . . చియుం . . । టి . ॥

8. ముఘ నీ ని స రీ రీ | మ పనిద దపమగ | గామరి రీ ||

సే . . లే . మ రో | యూ | ర . . కే ||

మగగరిసా స ని సా రీ మ గ | గరిసా సా . ని | రిసని ధ ధ ధ ||

. ప . వ్య శిం . . | . . చి యుం . . | టి . ||

అ. ప : ముఘ నీ సు ప ని దపా పా దప మగ | గ రిమా పా | పారీసని సా ||

సే . . మా . ము . . వ్య | గో . . పా | లు . . . ని ||

సా . ని స రీ రీ | రీ గమగ గామరి | రీ మగగరి ||

కే . నీ . మా టి | బో | ధిం చె . . . ||

సా . ని స రీ సా | నీ రీసనిద | ద పపా ||

నో . అ . మా లే | మియు . . . | లే . క ||

పా . మ పా . మ ప మపదాపా | పాదప మగ గామరి | రీ పమగా ||

. అ త డాక | డ నే . . | నీ క . . ||

మగరిసా

డ . . . లేమరో యూరకే ||

చ : . . . ప ప పానిద దనిపా | పాదప మగ గా రి | రీ మగగరి ||

. . . ప డి ప . . డి . . | కో ప . . | ముతో . . . ||

సా . స ని సా రీ మగ | గ రిసా సాసని | రి సని ధ ధ ధ ||

ను . ప . చ్చి ము సు . | గు . . బై . . | ట్టు . . . కో . . ||

మృఘ నీ రిమ పా పా । మ పనిద ద నిపా । పాదప మగ గామరి ॥

ని . . పడ కింటి । లో . . . మా . . । టా డ . . ॥

రి . రి ప ప మగ గామరి । రి మగగరి । సా . . ॥

క . ప వ్య . . . శిం . . । చె నే . . ॥

సా . మ ప ని దపాపాదప మగ । గ రిమా పా । పా రిసనీ సా ॥

. . వి డెమి . . య్య . . . నే . . బో । దు . . గ ॥

సా . ని స రి రి । రి గమగ గామరి । రి మగగరి ॥

దా . వి ద లిం చి । వే . . . నే . . । నందు . . ॥

సా . ని స రి సా । నీ రి సనిద । ద ప పప ॥ మా . మ ప దా పా ।

కు . ను డు వ నో । రా డ . . . క . యిది ॥ నా . నో . ము ఘ ।

పాదప మగ గామరి । రి ప మగా ॥ మగరిసా

ల మ . . । ను కొ . . ॥ ని . . . లేమరో యూరకే ॥

అవతారిక :

సామాన్య నాయకయగు ఈమెను చెలి 'యెందు వలచేవారు కద్దు. సీమలో నీవలె వలచేవారులేరు. యేమంటివా? అన్నము వాని పొత్తునేగాని హితవుగాదనేవు. మువ్వ గోపాలుని వద్దనే గాని నిదురరాదనేవు. అమ్మనేజెల్ల! నీవెక్కడి యాడుదానవే? ఎంత వలపైన మొగవాని కనువిచ్చి మాటలాడుదురా!' యని మందలించుచున్నది.

రాగం - కేదారగాళ - త్రిపుటతాళం

ప : అమ్మ! నే జెల్ల నీవెక్కడి - యాడుదానవే చాలు

అ. ప : సమ్మతితో మువ్వ గోపాలుని పొందు

సతమని యుంటివి

॥ అమ్మ ॥

చ : ఎంత వలపైనను మగవాని - కనువిచ్చి మాటలాడుదురా

యింతలోనే వాడు రాకుంటే - చింతలో చిక్కుదురా

సంతస మెన్నడు లేదాయనో వాని - సడ్డనేతురా బుద్ధి

మంతురాలవని వద్దంటే మున్ను నా - మాట వినవైతివి ఓ

॥ యమ్మ ॥

2. కలికి ప్రాణేశరమ్మని బయలుగా - కాగలించేవు
పలుకరించి యదేమన్న నాతోడ - భ్రమసిమాటాడేవు
పలుమారు వానిపేర చెలికత్తెల పిలిచేవు యెందు
వలచేవారు కద్దు సీమలో నీవలె - వలచేవారులేరు

|| అమ్మ ||

3. ఇదియేమో అన్నము వానిపొత్తునేగాని - హితవుగాదనేవు
మదిరాక్షి ముప్పోపాలు నొద్దనేగాని - నిదుర రాదనేవు
జెప్పరేవు వానిపై మనసు నిలుపలేక - మొదలెక్కుడినావు
యెడలోని వెళ్ళిరదు నీమోహ - మింతకు తెచ్చెగా

|| అమ్మ ||

ప: స ని . సా . . . రీ . . . రీ రీ మగ . గామరి ||
. . . . అ . . మ్మ . . . నే . . . జె ల్ల ||
రీ . . రి మ . పా నిద . దపమగ ||
నీ . . వె . . క్క . . . డి . . . ||
గా మరిరీ . ప పమగ . గామరి || రీ మగగరి . సా . . ||
యా డు దా న నే ||
సా స సనిధ . నీషా ||
చా లు ||

2. నీ . . స ని . సా . . . రీ . . . రి మ పాదప మగ . గామరి . రీ . . ||
నే . . అ . . మ్మ . . . నే . . . జె ల్ల ||
రీ . . రి మ . పా పారీస .
నీ . . వె . . క్క

ని దదప || మ పనిద దప | పాదప మగ | గ మరీ || రి మరీసా | సా ||
డి || యా || డు || దా || న || వే ||

3. స ని | సా రి రి మగ | గామరి ||

. అ మ్మ నే జె ల్లి ||

రీ రి మ | ప నిసరి | మగగరి ||

నీ వె క్క డి ||

స ని సారీమ రీస | సారీస నిద | ద నిపా || ప మ పానిద దప | పాదప మగ | రిమరిస ||
యా || డు || దా || న || వే ||

స రిమగగరి | సారిస నిధ | ధాపా || నీ

చా || లు || వే || అమ్మనే ||

(1)

అ.ప: పమ | పా స నిసని || స గరి రి గమగ | గామరి ||

. స మ్మ తి తో ము వ్వ ||

రీ రి | రి మగరి | సా

. గో | పా లు ||

సారిస నిద నిప | పా పాదప పమ || పా పమ | పా సనిసని ||

(2)

ని || పొం || దు || స మ్మ తి ||

ప నిసరి గగరి ||

తో ||

రీ పపమగ | గామరీ రీ || రీ | రీ మగరీ | సా .. ||

ము | వ్య .. || గో | పా | లు .. ||

సా సరి రీసనిదా. | పా .. |

ని .. | పొం .. |

(1)

పాదప పమ || పా .. మ ప | రీ సా | సారిస నిద || మ పనిదదప | పాదప మగ |

దు || స త | మ .. | ని || యుం | టి .. |

(2)

రి మరీ || సా .. ని స | రీ మ మగగరీ | సరిగా రీ || ని సరిసా రీసనిదపా |

వి .. || స త | మ .. | ని .. || యుం |

ని ద దపా. దప | మగరీ రిమరీ || సా ..

టి .. | వి .. || .. అమ్మనే ||

చ : పా | పా .. | పా .. || మపనిదదప | ప పమగ | గమరీ ||

.... ఎం | త .. | వ .. || ల | పై | న .. ||

రీ .. రి రి | ప మపమ | మగగరి || గరిరిమగరి | మరిసా | సా .. ||

ను .. మ గ | వా | ని || క .. న .. | వి .. | చ్చి .. ||

సారిస నిధపా స ని | ఊ .. | రీ .. | రి మ పాదప మగ | రి మరీ | సా .. ||

.... మా .. | ట .. | లా .. || దు .. | దు .. | రా .. ||

సా .. రి మ | గాసా | సా .. || ని సరిసా | సారిస నిధ | ధనిపా ||

.... యిం .. | త .. | లో .. || నే .. | వా .. | .. ||

నీ .. న ని । సా .. । రీ .. ॥ రిపమపామ । గామరి । రీ .. ॥
 దు .. రా .. । । కుం .. ॥ । తే .. । ॥
 రీ .. గ రి । మరిపమ । పా .. ॥ ని దదపపమ । మ గగరి । రి మరీ ॥
 ... చిం .. । త .. । లో .. ॥ జి .. । క్కు .. । దు .. ॥
 సా .. మ గ । సా .. । సా .. ॥ రీ పమపమ । పా .. । పా .. ॥
 రా .. సం .. । త .. । న .. ॥ మే .. । న్న .. । దు .. ॥
 పా .. మ ప । సా .. । సా .. ॥ స సనిదనిప । ద పమా । పా .. ॥
 లే .. । డా .. । య .. ॥ నో .. । వా .. । ని .. ॥
 పా .. మప । ని దదప । పాదప మగ ॥ గ రిమ గగరి । రి మరీ । సా .. ॥
 స . । డ్డ .. । సే .. ॥ తు . రా .. । బు . . । ద్ది .. ॥
 వ మ । పా .. । ప నిసా ॥ రీ .. । పపమగ । గామరీ ॥
 మం . । తు .. । రా .. ॥ ల .. । వ .. । ని . . ॥
 రీ .. రీ । మ గగరి । సా .. ॥ ప సని రి సా । స సనిద । దానిప ॥
 ... వ । డ్డం .. । తే .. ॥ ము .. న్ను . । నా .. । . . ॥
 పా .. మ ప । రీ సా । సా సా ॥ స సనిదనిప । నిపమగ । రిమరీ ॥
 మా . । ట .. । వి స ॥ చై .. । తి .. । వి .. ॥
 సా ..
 అప్పునే ॥

అవతారిక :

స్వీయ, మధ్య, నాయిక. ఈమె తన నాయకుడూరికిపోవుచున్నాడని తెలుసుకొని తాను పొందనున్న విరహవ్యధను ఊహించుకొని ' కలసినది కల్లలాయె - కలలోని ముద్దులాయె ' నని చెలికత్తెతో చెప్పుకొనుచున్నది.

రాగం - కేదారగౌళ - త్రిశ్ర ఏకతాళం

ప: పోయిగమ్మనవే ముద్దుగుమ్మ

అ.ప: నేయముగాదు వద్దంటే నిలిచేది మేరగాదు

॥ పోయి ॥

చ. ఏల కన్నీరు నించేవే - యేమిటికి ఆనబెట్టేవే
యేల వేడుకొనేవే - యీ ప్రొద్దు మంచిదినము

॥ పోయి ॥

2. తరుణిరో వానితోనేల - తరుచు మాటలాడేవే
తరువాత నడిచేసుద్ది - తానేవినబొయ్యిని

॥ పోయి ॥

3. కలసినదే కల్లలాయ - కలలో నీముద్దులాయ
పలుకులేల మా మువ్వ - గోపాలుని మహారాజువలెనే

॥ పోయి ॥

ప : సాసని సా రిప మగగరి । రి మగరిగా సా . ॥
 పో . . యి ర । మ్మ . న . . వే . ॥
 సా సనిరిస నిధధఫ । మఫనిస రిగ రీ . ॥
 ముద్దు గు . । మ్మ ॥

2. సా సని సారిమ పాదప మగ । గ రి రిమరీ సా . ॥
 పో . . యి ర । మ్మ . న . . వే . ॥
 రీ మగ గస రిమ పా । మ గగరి రిసని నిధధఫ ॥
 ముద్దు . . . గు . . . । మ్మ ॥

౩. సా రిసని స రిమవని సరి । మగరి గరిస రిస నిదదప ॥
 పో . . . యి ర । మ్మ . న . . వే ॥
 మా పా ని దదప మగగరి । మ గగరి రిస నినిధధఫ ॥
 ముద్దు గు । మ్మ ॥ పోయి ॥

అ.ప : ప మపా సా స ని సా । రీ రి ప మగమరి రీ ॥
 నే . . య ము . గా । దు వ . ద్దం . . . తే ॥
 సాసని సారిగ రిసా నిదప । ని దదప మగరిమ రి స ॥
 ని లి . . . చే . ది . . । మే . . . ర . గా . . దు ॥ పోయి ॥

చ : పానిద దపమగ రిమ । పానిద ద పమగ గరిమా ॥

ఏ ల . । క . . న్ని . . . రు . . ॥

గ రిమగ గరిసా రి సనీ । సా ॥

నిం చే . . । వే ॥

స నిసా రి మగ గరిసా । సనిసా రిమగ గరిసా ॥

ఏ . . మి టి . . . కి । ఆ . . . న ॥

రి సనిధ పా ము ఫ నిసరీ । సా ॥

బె ట్టే । వే ॥

ప మ పా సా స ని సా । రి రి ప మ గ గ రి రి ॥

యే . . ల వే . . । డు కో . నే . . . వే ॥

సా సని సారంగ రి సా నిదప । నిదదప మగ గ రి రి స ॥

యీ . . ప్రా . . ధ్రుమం . . । చి . . ది . న . ము . ॥ పోయి ॥

అవతారిక :

వక్రోక్తి గర్వితయగు నాయక ప్రాథ, మధ్య, సామాన్య. ఈమె తనయందుగల
ప్రేమానురాగములు చెల్లందరకు వెల్లడియగునట్లు తన పతి చేయుచున్న కొంటెచేష్టలను తెలిసి
సంతసించుచున్నదైనను, వక్రోక్తులతో తననేర్పు వుట్టిపడునట్లు అతని ఎదుటనే చెలికత్తెకు
'రమ్మనవే, సముఖాన రాయజారము లెందుకు' ? అనుచున్నది. ఈ పదము కేదారరాగమని
అచ్చుపుస్తకములలో వేసియున్నారు. కాని మా పాఠము కేదారగౌళ.

రాగం - కేదారగౌళ - త్రిపుటతాళం

ప : రమ్మనవే! సముఖాన - రాయజారములేలే?

అ. ప : కమ్మ విల్చిని గన్న చ - కక్కిని మువ్వ గోపాలుని

॥ రమ్మనవే ॥

చ : సొగసు జేసుకవచ్చి - సుదతులందరుజూడ

వగలు చేసి తల - వాకిట నిలిచి

తెగనాడే విధమేమో - దిన దినము క్రొత్తలాయ

యిగురుబోణిరో! వచ్చి - యెంతసేపాయెనో

॥ రమ్మనవే ॥

2. ఇరవందనిన్న మా - యింటివరకువచ్చి

తిరుగ వేనిసెనట - సరిప్రాద్దువేళ

విరుబోలులెవ్వరో - వేళగాదనిరట

తరుణిరో ! మేమంత - దొరలమా ? బాగాయ !

॥ రమ్మనవే ॥

3. రామరో ! తానెన్నడు - రాలేదో ? పోలేదో !

కాముకేళి నన్ను - గలయలేదో !

యేమే నే నందాక - యెదురుగా రావలెనో !

మా మువ్వగోపాలుడు - మనసు శోధించెనేమో ?

॥ రమ్మనవే ॥

ప : మగ . గ రిమా . పా . . ॥ సా సా రి . మ గగరి ॥

. . . . ర . మృ . . . న . . ॥ వే స ము . బా . . . ॥

సా . . స మ . పా . రి . సా . . ॥ సా రిసనిద పా . ని దదప . మగగరి ॥

న . . రా . . య . . . బా . . ॥ ర . . ము . . . లే ॥

గ రిపా

లే . . రమ్మనవే ॥

అ. ప : ప మ . పా . . పా . ని సా ॥ స రి రి . రి రిగమగ . గమరి రి ॥

. . . . క . మృ . . . వి . . . ॥ ల్లు . ని . గ న్న . . . ॥

మ గగరిసా . సా సారీస . సనిదా దప ॥ పా . . ప ని సారీమ రిస . స నిదా దప ॥

మా చ క్క ॥ ని . . ము . . వ్య గో ॥

ప మప నిదప . పాదప మగ . గరిమరి ॥ సా . .

పా లు ॥ ని . . రమ్మనవే ॥

చ : . . . పనిదా . పా . . . పా . . . ప మనిదప . పాదప మగ . గ రిమరి .

. . . సా . గ . సు . . . చే . . . సు . . క . . . వ చ్చి

సా . . రి మగా . సా . . . సా . . . స నిరి స నిధా ఫ . పా నీ . సా . . .

. . . సు . ద . తు . . . లం . . . ద . . . రు చూ . . . డ . . .

. . . . ని స . రీ మగ . గా సా . . సా రీ మా . పా . . .

. . . . వ గ . లు . . . చే . . . సి త . . . ల . . .

. . . . ప నిదా . పా . . . పా . . . ప మప నిదప . పాదప మగ . గ రిమరి .

. . . . వా . . . కి . . . ట . . . ని . . . ల . . . చి తె

సా . . రి మగా . సా . . . సా . . . స నిరి స నిధా ఫ . పా నీ . సా . . .

గ . . నా . . . డే . . . వి . . . ధ . . మే మో . . .

. . . . ని స . రీ మగ . గా సా . . సా . . . రీ మా . పా . . .

. . . . ది న . ది . . . న . . . ము . క్రొ . త్త . . . లా . . .

పా . . ప మ . పా . . . పా . . ని సా . . స రి రి . రి రి గ మ గ . గ మ రి రి .

య . . యిగు . రు . . బో ణి . రో . . వ

మ గ గ రి సా . సా సారీ సే . స నిదా దప . పా . . ప ని . సారీ మ రి స . స నిదా దప .

చ్చి ఎం త సే . . . పా వ

ఫ మ ఫ నిదప . పాదప మగ . గ రిమరి . సా . . .

శో వ మో . . . ర మ్మనవే .

అవతారిక :

నాయిక పరకియ, మధ్య. ఈమె తన విరహ వేదనను చెప్పకొనుటకు తనకుగల సఖ యొక్కతెయు మారికి బోవలసిన యవసరమువచ్చినదేయని ఆమె తనకుచేసిన హితబోధలను తలచుకొని, ఆమెనుకూడా తనవద్దనుండనీయకదై వము పగజేయుచున్నాడని చింతించుచున్నది.

రాగం - కేదారగౌళ - ఆదితాళం

ప : ఇందుకు పగజేసెనా - ఈ దైవము

అ. ప : కుందరదన వినవే మువ్వ - గోపాలు నెడబాపినదిగాక

॥ ఇందుకు ॥

ప : నా పుణ్యమిటులై నందుకు - నాతిరో నీవుండిగదా

యీప్రాణములు గాపాడితి - వింతకాలము

దావున నెవ్వరు దృష్టి - దాకించిరో యోర్వజాలక

కాపురే ! నీకు నేడూరి - పై నమువచ్చెనా ? చెల యీదైవము

॥ ఇందుకు ॥

2 దంట చెలులు నొద్దికై నా - జంట నీవుండగాను

నొంటినున్నగులుతీరి - యుంటినే నేను

మంట మారితనముననే - మౌదునోయని నీవెంచి

కంటికి రప్పగాచిన - క్రమమున బోషించితివి ! ఈ దైవము

॥ ఇందుకు ॥

3. పడతిరో మా మువ్వ గో - పాలు ననుగూడి చాల

తడవాయెనేమోగాని - తడజేసెననుచు

నుడుకుచున్న నామనసున - నొక్కింతైన భయము

వొడమనీక నాకుచితపు - బుద్ధులు బోధించితివి! ఈ దైవము

॥ ఇందుకు ॥

ప: ... రి రి రి | రీ . ప పపమగ | గామరి రిమరీ ॥

... ఇం దు కు | ప . . గ . . . | జే . . నే . . ॥

1. సా | గ రిమా పా | ని దదప మగగరి ॥ రి మరీసా

నా | ఈ . . . | దై ... వ . . . ॥ ము . . .

2. | ప నిసరి మగగరి | సానిద పామగ ॥ రి మరీసా

.... | ఈ | దై .. వ . . ॥ ము . . . ఇందుకు ॥

అ.ప: ... స సాసా | స నిసని రిసనిద | దాని ప దపమా ॥

... కుం ద ర | ద . . . న . . . | వి న . వే . . ॥

ప ని స రి రి రి | రిమగరి సా | రి సనిద దప ॥

ము . వ్య గోపాలు | నె . . డ | తా . . పి . ॥

దపమా పా సా . ని సా | ప నిసరి మగగరి | సానిద పామగ ॥ రి మరీసా

న . . ది గా . . క | ఈ | దై .. వ . . ॥ ము . . . ఇందుకు ॥

చ : . . . ప పా మ గసా । రి మపా । ని దదప మగగరి ॥

. . . నా పు ణ్య . . . । మిటులై । నం . . . దు . . . ॥

సా . ని స రీ మగ గ స । రిమ ప స । సారిస నిద దనిపా ॥

కు . నా . తి . . . రో . । నీ . వుం . . . డి క . . . ॥

పా . రీ ప మ పమగా మరి । రి మరీ సా । రి సనీ సా ॥

దా . ఈ ప్రా . . . ణ . . . । ము . . . లు । కా ॥

సా . రి స ని ధధప । ప ని స రి । ప మగా మగరీ ॥

పా . . . డి . తి . । విం . త . । కా . . . ల . . . ॥

రి మరీసా ప పా మగసా । రి మపా । నిదదప మ గగరి ॥

ము . . . దా పు న . . . । నె వ రు । దృ . . . ॥

సా . ని స రీ మగ గ స । రి మ ప స . సారిస నిదదనిపా ॥

స్టీ . దా . కిం . . . చిరొ । యో . ర్వ . । జా ల . . . ॥

పా . స సా సా । సనిసని రి సనిద । దానిప ద పమా ॥

క . జా పు రే । నీ . . . కు । నే . . . దు . . . ॥

ప నిస రీ రోరీ । రీమగరీ సా । రీ సనిద దప ॥

ఊ . రి వై నము । వ । చెచ్చ ॥

ద పమా పా సా . ని సా । ప నిసరీ మగగరి । సానిద పామగ ॥ రి మరీసా

నా చె . . . ల్ల । ఈ । దై . . . వ . . . ॥ ము . . . ఇందుకు ॥

అవతారిక :

కేదారగౌళ రాగమునగల ఈపదమునందలి నాయిక స్వీయ. జ్ఞాతయగు ముగ్ధ. తన నాధుని చేష్టలయందలి భావములను తెలిసియు, తెలియనిదానివలె తన చెలికి చెప్పకొని ఆశ్చర్యమును నటించుచు, సంతోషించుచున్నది.

రాగం - కేదారగౌళ - త్రిపుటతాళం

ప : ఏమందునమ్మా ! ఈ వింతనే - నెటుగాన నమ్మా !

అ. ప : భామరో మువ్వ గో - పాలు డేలినభావము

ఏమని తెలుపుదు - నే ఓ చెలియరో !

॥ ఏమందు ॥

చ : ప్రేమతో సొక్కి నాచెక్కిలి - వేమారు నొక్కి

కామించి ననుబిగియ - కాగిలించెనేగాని

మోము మోమునజేర్చి - ముద్దుబెట్టడాయె

॥ ఏమందు ॥

2. వలపు మితిమీరి నావద్దికి - వచ్చి నోరూరి

పలుచని కెమ్మోవి సొలసి గ్రోలెనె గాని

కులుకు గుబ్బులవై ని గోరుటంచడాయె

॥ ఏమందు ॥

3. పరిపరిగతుల నన్ను చాల - పైకొని రతుల

బరికించి మువ్వ గో - పాబుడెలనె గాని

చిరుదొడలపై దన - చేసోకనీడాయె

॥ ఏమందు ॥

ప: ని స . రీ . . . రీ . . ॥ రి పమగమరి . మ గగరి . సా . . ॥

. . . . ఏ . . మం దు . . ॥ న మ్మా ఈ . . ॥

సా . . రీ . సా . . . సారిస నిధ ॥ ధా ఫా . . . ధ ఫమఫ . నీ . . ॥

. . . విం . త . . . నే ॥ నె టు . . . గా న . . ॥

సా సా ॥

న మ్మా ॥

అ.ప: సా . . మ ప . ని సరిగ . రీ . . ॥ రీ గమగమరి . మ గగరి . సా . . ॥

. . . ఖా . . మ రో . . ॥ ము . వ్వ గో ॥

. . . . ని స . రీ మగ . గ రీసా ॥ నిసా రీగరి సా . సారిస నిద . దాపా ॥

. . . . పా . . . లు . . . డే . . ॥ లి . న ఖా వ . ॥

పా దప మామప . రీ సా . సా . . ॥ సాని రీస నిద . దాపా . పామా ॥

ము ఏ . . మ . . . ని . . ॥ తె . లు పు . . దు . ॥

పా మపనిద . దపమగ ॥ గ రిరి మగరి . సా . . . సా

నే ఓ ॥ చె . . లి య . . . రో . . ॥ ఏమందు ॥

చ: పా . పా . . . పా . . . ని దదపా . . ప పమగ . గామరి ॥

. . . . వ్రే . మ . . . తో . . . సా క్కి నా . . .

రీ . . రీ . ప పమగ . రి మగరి ॥ సా సా రిస నిధ . ధాపా ॥

. . . చె . క్కి లి వే మా రు . . ॥

పా ధప మప సని . సా ॥

నో క్కి ॥

సా . . మ ప . ని సరిగ . రీ . . రిగమగమరి . మగగరి . సా . . ॥

. . . కా . . మిం చి . . ॥ న . మ లి . గి . . య . . ॥

సా . . ని స . రిమగ . గ రిసా ॥ ని సారీ గరి సా . సారిస నిద . దాపా ॥

. . . కా . . గి . . . లిం . . ॥ చె . నే గా : ని . . ॥

పాదప మా మ ప . రీ సా . సా . . ॥ సా ని రిస నిద . దాపా . పామా ॥

. . . మో . . ము . . మో . . ॥ ము . న జే . . ర్పి . . ॥

పా మ ప ని ద . దపమగ ॥ గ రిరిమగరి . సా . . . సా . . ॥

. ము . ద్దు ॥ జె . ట్ట దా . . . యె . . ॥

సా . .

. . . పమందు ॥

అవతారిక :

స్వీయ, ప్రౌఢ, అధీర యగు ఈ నాయిక తాను తన నాథుని కలసెడువేళ నాతడు చేసిన యవజ్జలను నై చుకొనలేక తానుచేసిన ప్రతిక్రియలకు అతనికి కోపమురాగా చెలికత్తెను పిలిచి 'ఎవరివల్ల దుడుకు మా యిద్దరిలో - వివరింపుమమ్మా మా విధము తెలిసి' అని తీర్పు చెప్పి దోషిని నిర్ణయించమని అడుగుచున్నది.

సురటిరాగము ప్రాచీనము. రక్తిరాగము. ఇప్పటి 28 వ మేళమగు హరికాంభోజి జన్యము. స రి మ ప ని దని స - స ని ద ప మ గ రి స అనునవి ఆరోహణావరోహణములు. దీనిని వెంకటమఱు సంప్రదాయమున భాషాంగమని చెప్పి స రి గ రి సా అనునప్పుడు సాధారణ గాంధారము పలుకుచున్నదని వ్రాసియున్నారు. కాని శ్రేత్రజ్ఞుల పదములలో ఈ ప్రయోగము లేదు. గనుక ఇది భాషాంగముకాదు. 'మ గ ప మ గ రి' అనునది విశేషప్రయోగము.

రాగం - సురటి - త్రిపుటతాళం

ప : ఎవరివల్ల దుడుకు మా - యిద్దరిలో సఖయా !

అ.ప : వివరింపుమమ్మా మా విధము తెలిసి యిప్పుడు

॥ ఎవరి ॥

చ : రమణి బంగారు మంచముపై నిద్దరు చాల
మమతతో పవ్వళించి మాటలాడేవేళ
కమలాక్షి పేర నన్ను ఘనుడు పిల్వగా కోప
శమనములేక నాడు జడకొద్దిగొంటినమ్మా

॥ ఎవరి ॥

2. ఘనుడని వానిపైకొని నేను నెనరున
మొనగుబ్బలెదను గుమ్ముచు నుండేవేళ
కనకాంగిరతికిట్టి పనుల జాణయనగ
విని పదింటిలో సగమొనరించితినమ్మా

॥ ఎవరి ॥

3. కలికి మువ్వ గోపాలు కలసి మునుపటివలెనె
తలిరాకువంటి పాదము లొత్తేవేళ
చెలియ పెట్టిన మందు తలకెక్కి నావక్క
కలువరింపగా మోవి - గంటిచేసినమ్మా

॥ ఎవరి ॥

ప : మ రి । మా . . । పా . . ॥ ప నిపానిమ । పా ప ని । సాసని ॥
. . . . ఎ వ । రి . . । వ . . ॥ ల్ల । దు డు . । కు . . ॥
సా . . ని ద । ని దనిద । దనిదప ॥ పా . . పమ । మగపమ । గ రిరీ ॥
మా . . యి . । ద్ద . . . । రి . . . ॥ లో । స . ఖ . । య . . ॥

2. సా . . మరి । మా . . । పా . . ॥ పానినిమా । ప మ పా . రీ । స నిసని ॥
. . . . ఎ వ । రి . . । వ . . ॥ ల్ల । దు . డు . . । కు ॥

సా . . ని స . రీ రీమగ . రీసా . స సనిదనిద . పమ ని ద . ప పమగ ॥

మా . . యి . ద్ద రి ॥ లో స . ఖ . . య . . . ॥

రీ సా

. . . ॥ ఎవరి ॥

అ.వ: పవ . ని పనిని . మాపా ॥ ని దని సా ని . సా . . . సా . . ॥

. . . . వివ . రిం పు ॥ మ . మ్మా . మా ॥

. . . . నిద . నీ . . సా . . దనిదపా . మ గపమ . గ రిరీ ॥

. . . . విధ . ము . . తె . . . లి . . సి . . యి . . . పు . . ॥

2. సా . . రిమ . ప నిపని . మాపా ॥ మపా ససనిదా . ని సరీ . సా

డు . . వివ . రిం పు ॥ మ . మ్మా . . . మా ॥

సా . . ని స . రీ రీమగ . సా సా ॥ ససనిద నిదపా . ప పమగ . రీ రిమ ॥

. . . . విధ . ము తె ॥ లి సి . . యి . పు . . డు . . ॥

సరిసా

. . . ॥ ఎవరి ॥

చ: . . . రిమ . పా నిని . మాపా ॥ పా ని సా ని . సా . . . సా . . ॥

. . . . రమ . ణి బం ॥ గా . రు . . ము ॥

సా . . ని ద . ని సరీ . సాసా ॥ ని ద స నిదా . ద నిదప . పపమగ ॥

. . . . చము . వై ని ॥ ద్ద . రు . . . చా ల ॥

రీ సా రి మ । పా నిద । ని దనిద ॥ ని దని రీ స నిద । ద నిదప । పా . . ॥
 . . మ మ । త . . । తో . . . ॥ ప . . వ్య . . . । శిం . . . । చి . . . ॥

పా . . రి మ । మ గమగ । మ గమగ ॥ మాపని. పానిద । ప పమగ । రీ రిమ ॥
 . . . మా . . । ట . . . । లా . . . ॥ డే । వే । శ . . . ॥

సరిసా రిమ । పా నిని । మాపా ॥ మ పా స స నిద । స నిసని । సా . . ॥
 . . . కమ । లా . . . । . ఊ ॥ వే . ర . . . । న . . . । న్ను . . . ॥

సా . . ని స । రీ రీమగే । రీ సా ॥ స సనిదనిద । పా . . । పా . . ॥
 . . . ఘ ను । డు పి ॥ ల్వు . . . గ . . । కో . . . । ప . . ॥

పా . . రి మ । పా నిద । ని దనిద ॥ ని దని రీ స నిద । ద నిదప । పా . . ॥
 . . . శ మ । న . . . ము . . . ॥ లే . . క . . . । నా . . . । దు . . ॥

సా . . రి రి । మ గమగ । మగమగ ॥ మా పా . మ । పా . స సనిదా । పా . . ॥
 . . . జ డ । కొ . . . । ద్ది . . . ॥ గొం టి . . . । న । మ్మా . . ॥

మగరిస

. . . . ॥ ఎపరివల్ల ॥

అవతారిక :

ఇందలి నాయక స్వీయ, ఖండిత, విరహోత్కంఠిత. సవతులను కలసివచ్చిన నాయకుని చిన్నెలను గుర్తించి నాయక కోహోద్రిక్తయయి, ఈమేనితో యింతి! వాని తలచేనా? యింటికి రానిచ్చేనా? వనిత! పట్టిన పట్టు పట్టిదనిపించేనా! వనిబాని మువ్వ గోపాలాయన విలిచేనా? అనుచున్నది.

రాగం - సురటి - త్రిపుటతాళం

ప: ఇంటికి రానిచ్చేనా? యీమేనితో - నింతివాని దలచేనా?

అ. ప: గొంటుకాడు మువ్వ గోపాలరాయడు

తంటలుచేసితే దండించక విడిచేనా?

॥ ఇంటికి ॥

చ: ఇతనికి వెరచి నె యింక లంచ మిచ్చేనా

ఇన్నాళ్ళవలె అనుసరించేనా

బ్రతిమాలి నే రాయభారమంపించేనా

పతియని మునుపటి భక్తిదయలుంచేనా!

॥ ఇంటికి ॥

2. ప్రేమదలచి తన - మోమైన జూచేనా ?
 ఏమి చెప్పిన నిజమనే ఎంచేనా ?
 రామ అయినది గాని రచ్చకు వెఱచేనా ?
 అమాట సభలోనే - ననక సహించేనా ?

॥ ఇంటికి ॥

3. ఎనసిన మొగమాట - మెంతైన జూచేనా ?
 యెంత వేడిన మన - సిచ్చేనా ?
 వనిత ! పట్టిన పట్టు - వట్టిదనిపించేనా ?
 వని బూని మువ్వ గో - పాల ! యని పిలిచేనా ?

॥ ఇంటికి ॥

ప : మ గరీ । మా ... । పా ... ॥ పా । మరిమా । పా . ససనిదా ॥

.... ఇం... । టి ... । కి ... ॥ రా । ని ... । చెప్ప ... ॥

పా .. రి మ । పా నిద । పా ... ॥ మ గవమాగ । రీరిమ । సరిస ॥

నా .. ఈ . । మే .. । ని ... ॥ తో ... । ... । ... ॥

సా .. రి మ । స రీస । సా ... ॥ నిధనీసా । రి పమగ । రీ రిమ ॥

... యిం తి । వా . , । ని ... ॥ త . ల . । చే ... । నా ... ॥

సరిస మ గరీ । మా ... । పా ... ॥ రి మపనిదని । సా ... । నీ రీస నిధ ॥

... యిం... । టి ... । కి ... ॥ రా । ని ... । చెప్ప ... ॥

అ. ప. పా.. ప మ. పా.. . పా పని || సా.. . ప నిసా. రీ .. ||
 న .. గొం . . టు . . . కా . . . || డు ము . . . వ్య . . . ||
 రీ . రీ మాగ . రీసా || స సనినీద . నీ . . . సా . . . ||
 గో. పా ల || రా య . . . డు . . . ||
 ని ద . ని దనిద . స నిసని || ని సనినీద . పాపమ . పా . . . ||
 తం . . టా లు || చే ని తే ||

1. రి మ . మ గమగ . పా . . . పామమనిద . పా . . . మ గరిగ ||
 దం . . డిం చ . . . || క . వి . . . డి . . . చే ||

2. స రిస రి మ . ప నిదని . సా రీ || మ గరిమరిస . ససనిద . ప పమగ ||
 నా..దం . . డిం చ || క . వి . . . డి . . . చే ||

రిమరిస

న . . . ఇంటికి ||

చ: ని ద . పా . . . పా . . . || రి మ . పా . . . ప నీద ||
 ఇ త . ని . . . కి . . . || వె . . ర . . . చి . . . ||
 పా . . రి రి . మా . . . మా . గ || మ పనిదపా . మా . గ . రీరిమ ||
 నె . . యింక . లం . . . చ . . . || మి చెప్ప ||
 స రిస రి . మ గమగ . మగపా || మగప మ రిస . రి మ రి . సా . . . ||
 నా . . ఇ . న్నా శ్చ || వ . . లె . . . అ . ను . న . . . ||

స సనినీధ . నీ సా . రీసా ॥ రి పమగ రిమ . సరిస . సా . . ॥

రి | చే ॥ నా | ॥

సా . . నీ ద స . ని దపా . పనిపని ॥ మ పసనిదా . ని సరి . సా . . ॥

. . . బ్ర తి . మా . . . | లి . . . ॥ నే | రా . . . | య . . .

. . . . ని స . రీ రిమగ . గా పమ గరి ॥ రీ రిమసరి . సాసని . సా . . ॥

. . . . తా . . | ర | మం ॥ పిం ! చే . . . | నా . . ॥

. . . . ని ని . నీ నిద . నిదనిస ॥ ద ని సరిస . ససనిద . ద నిదప ॥

. . . . ప తి . య . . . | ని . . . ॥ ము ను . . . | ప . . . | టి . . . ॥

పా . . (1) రిమ . పా . . . | నిదపా ॥ మ గపమనిస . పా దప మగ . రీ రిమ ॥

. . . . భ . . | క్తి ద ॥ య | లుం | చే . . . ॥

2) స రిస రిమ . ప నిదని . సారీ ॥ మ గరిమరిస . స సనిద . ప పమగ ॥

నా . . భ . . | క్తి ద ॥ య | లుం | చే . . . ॥

రి మరిస

నా . . . ॥ ఇంటికి ॥

అవతారిక :

ఈ స్వీయ నాయిక మధ్య, విరహోత్కంఠిత. తనవతియగు ఆదివరాహుడైన మువ్వ గోపాలుడు ఏచనిత వలదగితెనో? ఇందుండిపోయి గూమాయెనమ్మా! ఎన్నడైనా నన్నెడబాసి ఈలాగుండేనా? అని చెలికత్తెతో చెప్పుకొనుచున్నది. ఈ పదమునందుగల రాగ సంచారములు ఇందలి మాటలలోగల అర్థపు సొంపులు కలిసి శ్రోతలకు సంగీత సాహిత్య సౌరభ ములను వెదజల్లు నొక భావచిత్రమును అనుభవైకవేద్యముగా చేయును. అచ్చుపుస్తకములలో ఈ పదము మోహనరాగమని యున్నది. మా పాతము శహన.

శహనరాగము ప్రాచీనము భాషాంగముకాదు, వెంకటమఱి సంప్రదాయమున నిది శ్రీరాగ జన్యముగాచెప్పి అంతరగాంధారమును భాషాంగస్వరముగా చెప్పుకొన్నారు. కాని జ్ఞాత్రయ్య పదములలో సాధారణగాంధార ప్రయోగమేలేదు. స రి గ మ ప - మ ద ని సా - స నీ ద ప మ గ రీ గ రి సా అను ఆరోహణావరోహణములు గల ఈరాగము యిప్పటి 28 వ మేళమగు హరికాంభోజి జన్యము. మ ద ని స రీ స ని స దా ప మ ద ని స ప - రి గ మ ప రి నీ ద ప అనునవి రాగచ్ఛాయలను చూపుచున్న ప్రయోగములు. తక్కినవి పదముల నశ్య సించి తెలుసుకొనవచ్చును.

రాగం - శహన - త్రిపుటతాళం

ప: ఏమో రాడమ్మా! ఇందుండిపోయి - జామాయెనమ్మా :

అ.ప: భామరో! ఆదివరాహుడే - పడతినిగూడెనో?

॥ ఏమో ॥

చ: ఎన్నడైన నన్నెడతాసి - యీలాగుండునా?
 నన్నతాంగిరో! నామాట - జవదాటని విభుడు
 మన్ననతో యిపుడే - మగువవలతగిలెనో?

॥ ఏమో ॥

2. నిలువదే నా మనసు వానిజూడక - సిమిషమైన
 కలసిన వేళాగుణమో - కమలజు వ్రాతఫలమో?
 కలకంటి యిదే నిజము - కన్నులాన కల్లగాదు

॥ ఏమో ॥

3. మువ్వ గోపాలుడైన - ముద్దు వరాహుడు
 పువ్వుబోడి! రతుల - పొలుపొంద ననుగూడి
 నవ్వులకే యందుజేరి - నన్నుజూడకున్నాడే!

॥ ఏమో ॥

వ: ని స . రి గరి . రి రి రి రి
 ఏ . . . మో . . . రా డ మ్మా
 రి గ . మా మాడద . పా ప మ . మ గాగమరి . రిమగరి . సా . . .
 ఇం . . . దుం డి . . . పో యి . . .
 సా . ధ ఫహా . ధా ధా . ని సరిమమధ . ధసనిని . రిసనిని .
 జా . . . మా యె . న
 సా తీపమ గమ . రీగరి సని .
 మ్మా

2. సా... ని స | రి గరీ | రి ... || రి | రి ... | రి ... ||
 ... ప . | మో ... | రా ... || డ ... | మ్మా ... ||
 రి | నిడ పదాస | నిడపా పా || మ గాగమరి | రిమగరి | సా ... ||
 ఇం | దు ... | ... డి || పో ... | ... | యీ ... ||
 ధ ప్తమా | ధా ... | ... ధా || ధ సధ దారిసన్ | సా ... | ... ||
 ... జా ... | మా ... | ... యే || వం ... | ... | మ్మా ... | ... ||

|| పమోరాడమ్మా ||

- అ వ : ... దా నిడ | ప మమా మా | దా ... || దాదససని | సా ... | సా ... ||
 భా ... | మ ... | రో ... || ఆ ... | ది ... | వ ... ||
 ద రీ | సా సరిగరీ | సారీ || సా ని ని సద | దపదా దసనిడ | పా పా ||
 రా | హు ... | ... డే || ప . డ ... | తి ... | ... ని ||
 పమాప దపమా గగ | రి ... | రిమగరి సా ||
 గూ ... డె ... | నో ... ||

2. రి గమప దసనీ ద పమా | గా గమరీ | రిమగరి సా ||
 గూ ... డే ... | నో ... || ... పమోరాడమ్మా ||

- చ : గ రిరిని దా | పా | పా ... || ప మాప దపమా మా | మ గగమ | రి గరిమ గరిసా ||
 ఎ ... న్న | డై ... | వ ... || వ ... | న్నె | డ ... | కా ... ||

సా . . రీ గరి । గా గమ । పా మా ॥ మ గాగమరి । రిమగరి । సా . . ॥

సి . . ఈ . . । లా . . । . గుం ॥ డు । । న . . ॥

పా . . ప త । ప మమా । దా . . . ॥ ద సనినిసద । ద ప దాదస । ని దపాపా ॥

స . . న్ను . . । తాం . . । గి . . . ॥ రో । నా । మా ॥

పా . . రి గ । మామప దపమా । మగగమ ॥ రీ । గ రిమ గరిసా । సా . . ॥

ట . . జి వ । దా । . . ట . ॥ ని । వి . . ఖు . . । డు . . ॥

సా . . దా నిద । పమమా మా । దా . . ॥ దా . దసని । సా సా । సా . . ॥

. . . . మ . . । న్ను । న . . ॥ తో । యి పు । డే . . ॥

సా . . ద రి । సా సరిగిరి । సా రి ॥ సా నిని సద । దపదస నిదపా । పా . . ॥

. . . . మగు । వ । వ ॥ ల . ద . . । గి । తె . . ॥

మ గాగమరి । రీ రిరి । రిమగరి సా ॥ సా . .

నో । ఎ మో ॥ . . . పమోరాడమ్మా ॥

అవతారిక :

ప్రౌఢ నాయకయగు ఈ కలహంతరిత స్వీయ. తన స్వామిపైగల చనువున ఏదేని యొకమాటయన్న నాశనికి అలుకఁజచ్చునట. చిన్ననాటనుండియు తన్నెరిగిన ప్రియునికి తనపై మాటిమాటికి ఈ విధముగా అలుకఁబోవుట తగునా? 'మేరగాదురమ్మనవే నా సామిని' అని చెలికత్తెతో చెప్పుచున్నది.

రాగం - శహన - త్రిపుటతాళం

ప: మేరగాదు రమ్మనవే నాసామిని

అ. ప: మోరత్రోపుశాయక మా మువ్వగోపాలుని రమ్మనవే

॥ మేర ॥

చ: అలిగేవారు లేరో - అంతలోనే సమ్మతించి

కలిసేవారులేరో కలికిరో యిప్పుడు

చలపట్టి యిందు రాదు చాల చెప్పిన వినదు

వలరాజు బారికోర్వ వశముగాదోయమ్మా

॥ మేర ॥

2. నెనకున నేనొక్కటంటే - నెలతయదే నేరముచేసి

యనరాని మాటలాడి - యలయింజెనే!

వనిత మోహంబుధిలో - మునిగి ఎట్లోర్పుదాన

తనవంటి సామికిది - తగవుకాదనవేకొమ్మా!

॥ మేర ॥

3. మమతతో చిన్ననాడే - మచ్చికచేసి నన్ను

నమరతుల నేలినట్టి - చనువునకు

గమకించి మోవిపంట - గంటజేసితివని

రమణి మువ్వగోపాలుడు - రాక పరాకుజేసెనే!

॥ మేర ॥

ప: రీ । సా . . । సానధ ॥ ని సరిగగధ । న ధనధ । రి సనిస ॥

. . . . మే । ర . . । . . . ॥ గా । దు . . . । ర . . . ॥

ధ ఫఫపుషూ ధనీ । సా . . । . . . ॥ సా । . . . । . . ని స ॥

మ్మ న . । వే . . । . . . ॥ । . . . । . . నా . ॥

రీ రీ . గ మా । గాగమ రిరి । గరిసా ॥

సా । మి । . . ని ॥

2. సా । । . . రీ ॥ ని ద పా దప మా । గా . మ గా . మ । రీ . గ గ రి సా ॥

. । । . . నా ॥ సా । మి । . . ని . . ॥

3. సా । । . . రీ ॥ రి గమప దసనీ దపమా । గా . మ గా . మ । రీ . గ గ రి సా ॥

. । । . . నా ॥ సా । మి । . . ని . . ॥

4. సా మ ద ॥ ని సరిగ గదదా . రిస నిసాద నిద . పా . మ గమరి ॥
 నా . ॥ సా మి ని ॥

అ.ప: గరిసా . . సా . సా . . సా . రి ॥ రి రి రి . గ . మా . . ॥
 మో . ర త్రో ॥ పు శా ॥
 గ మగగమరి . రి రిమగరి . సా . . ॥ సా . . దా . ద నిసారిసని స . సాదా ॥
 య . . క . . మా ॥ ము . వ్య ॥ గో ॥
 ద ప దా . స నిద పా . పాదప మప . మగమగ ॥ రి రిగమప దసనీ .
 పా లు ని . . . ॥ ర ॥
 ద పమా గా . మ . రి . గ గరిసా ॥
 మ్మ న ॥

2. సా . . సా . సా . . సా . రి ॥ రి రి రిగమా . పా . ధవ మా . ప ॥
 వే . . మో . ర త్రో ॥ పు శా ॥
 మ గగగమరి . రి రిమగరి . సా . . ॥
 య . . క . . మా ॥
 సా . . దా . ని సరిగ గద . దా సని సనిసని ॥ రి స నిస దస నిదపా .
 . . ము . వ్య గో ॥ పా ॥
 పాదప మప . మగమరి ॥ రి రిగమప దసనీ . ద పమా గా . మ . రి . గ గరిసా ॥
 లు ని . . . ॥ ర మ్మ న ॥
 సా . . .
 వే . . ॥ మేరగాదు ॥

- చ: ద సనిద | పా . . | పా . ద పమమా || మగగగమరి | రీ . . | గా . మ పా ||
. . . . ల . లి . | గే . . | వా || ర . . లు . . | లే . . | ||
పా . . దా నిద | ప మమా మా | దా . . || దా | దారీస నిస | దా . స నిదపా ||
రో . . లం . . | త | తో . . || నే | స | మ్మ ||
పా . పారి | రిరి రిగమప | దసనీ దపమా || మగాగమరి | రీ రిమగరి | సా . . ||
తిం . చి . | కల సే | వా . . || ర . లు . . | లే | రో . . ||
సా . . నిస | రీ . గ మా | గా . మ గా . మ || గ రీ గా . మ ప | పా . . | పా . . ||
. . . . క లి | కి | రో || యి . పు | దు . . | ||
పా . . స స | సా . . | సా . . || స ద రీ సా . | సారీగ రీసనీ | స నిసద ||
. . . . చ ల | ప . . | ట్టి . . || యిం . . దు . | రా | దు ||
దా . . దా | ప దనిద దా . స | నిదపా పా || మగగగమరి | రీ రిమగరి | సా . . ||
. . . . చా | లా | చె || ప్పి . . న . . | వివ | దు ||
1. సా . . ని స | రీ . . | రీ . . || గ రీ రీ రీ గ మా | మ గగగమ | రీమగరీ సా ||
. . . . వ ల | రా . . | జ . . || జా . . రి . . | కో | ర్వ ||
 2. సా . . ని స | రీ . . | రీ . . || గ రీ గా మ పా . ద | ప మగా గమారీ | రీమగరీ సా ||
. . . . వ ల | రా . . | జ . . || జా . . రి . . | కో | ర్వ ||
సా . . ద ద | ని సరీగ గద | దా సద సదసద ||
. . . . వ శ | ము | గా ||
దారీస నిస దసనిదపా | మగగమ | రి మగరి సా ||
దో య | | మ్మా ||
సా . .
. . . . మేరగాదు ||

అపతారిక :

నాయక పరకీయ, సరోధ. తనకు ప్రియమయిన చేష్టలను చేసిపోయిన నాయకుని తా నెరుగనట్లు నటించుచు, ఆతనిచేష్టలకు లోలోపల సంఘోషించుచున్నను, కోపగించినదానివలె నటించుచు చెలికత్తెకు చెప్పుచున్నది. ఈ పదమునందుగల సంగీత సాహిత్యముల ఒడ్దికలు, అమరికలు స్వాభావికములయిన అభినయ సూచనలు విని, కని ఆనందించవలెనేకాని వ్రాయ నలవికావు.

శంకరాభరణము ప్రాచీనమేళము. సర్వగమక వరికాదులతో నొప్పుచూ అత్యంత మనోహరముగా నుండెడి రక్తిరాగములలో నొకటి. సంపూర్ణ సంపూర్ణము. వెంకటమణి సంప్రదాయమునను యిదేవిధముగా చెప్పియున్నారు. శ్రేష్ఠజ్ఞుని పదములలోగల రాగ భావములు, స్వర సందర్భములు గమనించినచో ప్రాచీనులకు ఈ రాగమునందుగల యభిమానము స్పష్టమగును.

రాగం - శంకరాభరణం - త్రిపుటతాళం

ప: ఏవ్వడే వాడు నేను ! పవ్వళించినవేళ

అ.ప: పువ్వుబాణము వేసి - రవ్వ జేసిపోయె

॥ నెవ్వడే ॥

చ : పట్టపగలు వాడువచ్చి బలుడిట్టడయి నాయుల్లు జొచ్చి వా
 డట్టె నన్ను చెట్టబట్టి కాగిలించి
 గట్టిగా నామోవిగంటు జేసిపోయె

॥ నెవ్వడే ॥

2. గరిత వానికి నేను సతమా ? నన్ను
 గద్దించి పలుకుటుచితమా ?
 పురుషుడూరలేని ఆ ప్రొద్దుమాటివేళ
 సుద్దుల తేలించి ముద్దుబెట్టిపోయె

॥ నెవ్వడే ॥

3. వెన్నతిన్న పిన్నతనమా ! అల్ల - వ్రేతలగూడిన గుణమా ? నన్ను
 కొన్న మగనివలె కొంగుబట్టినీసి
 చన్ను లొడిసిపట్టి చలమేటికనిపోయె

॥ నెవ్వడే ॥

4. వేదసాదలకిది యూరా ? యిందు పిన్న పెద్ద తెవరులేర ? యీ
 వీధి వారలెల్ల - వింతచూడనె కాక
 వాడు ఫిర్యాదేడి - ధరణిలో లేదాయె

॥ నెవ్వడే ॥

5. నీలమేళ్యామలాంగుడు మంచి మేలు పీతాంబరధారుడు వాడు
 బీలతో పదియారువేల గోప
 స్త్రీల నేలిన మువ్వగోపాలుడని పోయె

॥ నెవ్వడే ॥

ప : గా । ప పమగ । గాపమ ॥ పా । దాపా । పదనీ ॥
 ఎ । వ్య । డే . . ॥ వా । దు . . । నే . . ॥
 సా . . సని । సా రిగ రిగమ । గరిసా ॥ స నిరిసాని । దానీ । సా . . ॥
 ను . . ప . । వ్య । . . శిం ॥ చి . . న . । వే . . శ . . ॥
 సా . . పా । ప దనీ । సా సరి ॥ ద సద ద పా । ప పమగ । గాపమ ॥
 పు । వ్య . . । తా . . ॥ ణ . . ము . . । వే । నీ . . . ॥
 పా . . గమ । పాదని దని । సనిపా ॥ గ మపదాప । పా పమ గరి । గరిసా ॥
 ర . । వ్య । . . శే ॥ నీ । పో । . . యే ॥
 నీరిస సధ నీ । సా ॥ । ప మగరి । గరిసని ॥
 నె వ్య । డే ॥ । వా ॥ డెవ్వడే ॥

చ : మద । ప పమగ । మ గమరి ॥ రి మరి రిసా । సాగరి । సా . . ॥
 గ రి । త । వా . . . ॥ ని . . కి . । నే . . . । ను . . ॥
 నీరిస సధనీ । సా ॥ సా । సారీ । గా మా ॥
 స . . త . । మా ॥ । వ . . । న్ను . . ॥
 పా . . సద । దా పా । ప పమగ ॥ గ రి గా . ప మగ రీ । సా . . । సా . . ॥
 గ ద్రిం . . । చి . . . ॥ ప లు . . . । కు . . । టు . . ॥

నీ రిస సధనీ । సా ॥ స వ । ప పమగ । గా పమ ॥

చి . . . త . . . మా ॥ పు రు । ము డూ . . . ॥

పా ప దనీ । సా . . ॥ సా . . స ని । సా రిగ రిగమ । గరి సా ॥

ర లే . . . ని . . ॥ ఆ . . ప్రా . . ద్దు । . . మా ॥

స నిరి సా ని । స దనీ । సా . . ॥ పా । ప దనీ । సా . రి ॥

ప . . టి . . వే . . . శ . . ॥ సు । ద్దు . . . ల . . . ॥

ద సదదపా । ప పమగ । గాపమ ॥ పా . . గ మ । పాదని దని । సని పా ॥

తే లిం చి . . . ॥ ము . . ద్దు బె ॥

గ మపదాప । పా పమ గరి । గరి స ని ॥

ట్టి పో ఎ . . ॥ నెవ్వడే ॥

అవతారిక :

సామాన్య నాయకయగు ఈమె సౌందర్య గర్విత. తనకన్న సౌందర్యవతియు, కామ కళా నిపుణయు, చతురయునగు యింకొక సతిని తనస్వామి వలచెనేమో ! యను సందేహ ముతో తాను చేసిన ఉపచారములన్నియు చెప్పుకొనుచూ, ఆమె తనకన్న ఏ విషయమున అధికు రాలని గద్దించి తన స్వామిని యడుగుచున్నది.

రాగం - శంకరాభరణం - త్రిపుటతాళం

ప : ఇంత మోహమేలరా ? - ఇందరికంటే - అయింతి చక్కనిదేమిరా ?

అ. ప : సుంతనేపు దాని చూడకుండగ లేవు

అంతరంగము తెలుపవది ఏల మువ్వగోపాల !

॥ ఇంత ॥

చ : నీకెదురుగవచ్చునా ? - నెనరూరగ - నిండు కౌగిట జేర్చునా ?

అకుమడుపులిచ్చునా - తన చెలిమికై నవాడని మెచ్చునా ? - తమిపెచ్చునా ?

ఏకచిత్తమున మీరిద్దరు - యింపుసొంపుగ నున్న ముచ్చట

నాకు విన వినివేడుకయ్యారా ! - యిపుడానతీరా ! నాసామి !

॥ ఇంత ॥

2. మోవి పానకమిచ్చునా ? కొసరి కొసరి - ముద్దులాడనిచ్చునా ?

కావిపువ్వులు తెచ్చునా - తన సొగసుకు

తగినవాడని మెచ్చునా - భావజుని పూజలొనరించిన

యావనిత వేరేమి నెలచిరా - సిగ్గేలరా ? నాసామి !

॥ ఇంత ॥

8. సంతోషముగ నాడు నా తంబురఘటి - సంచుపాట పాడునా ?

వింత రతులకూడునా ? ఆనమయమున

విడువకుమని వేడునా ? కొనియాడునా ?

సంతతము నన్నేలుకొనియా - కాంతపై వలచినపుడె యిక

కొంతయున్నదో మువ్వగోపాలా - గారడమేలా ? నాసామి !

॥ ఇంత ॥

వ : స ని । సా ... ధ ని ॥ సా । స రిగమ । దప గ రి ॥

.... యిం . । త ... మో . ॥ హ । మే ... । . . ల . ॥

సా । । ప పమగ ॥ మాపా ... । ప పమగ । మ గ రి సా ॥

రా । । యిం . . . ॥ ద రి . . । కం . . . । టే . . . ॥

సా సని స ని । సా . రి గ । రి సా ॥ స గరి రి గా । మా మాదప । గరి రి ॥

ఆ . . యిం . । తి . . . । . చ ॥ క్క . . ని . । దే । . మి ॥

2. సా । । రి మగా ॥ మాపాదా । పా ... । ప మగరి ॥

రా । । యిం . . ॥ ద రి . । కం . . । టే . . . ॥

గ రిసని ధ ని । సా . రి గ । రి సా ॥ సా రిగాస । స రిగమ । దప గ రి ॥

ఆ . . యిం . । తి . . . । . చ ॥ క్క . . ని . । దే । . మి . ॥

3. సా గా గ మ ॥ పాపదనీ । స ని సగరీ । స నిదవ ॥
సా యిం . . ॥ ద రి . . . కం తే . . . ॥
ప మగరి స ని । సా . రి గ । రీ సా ॥ స గరిగామ । మ పదని । సని ద పపా ॥
అ . . . యిం . . . తి చ ॥ క్క . . . ని . . . దే మి . . . ॥

4. గ రీ . సా పా మా ॥ గాగగరీస । స సదవ । ప పమగ ॥
రా యిం . . ॥ ద రి . . . కం తే . . . ॥
మగరి సా సని । సా . రి గ । రీ సా ॥ స గరిగామ । మపదని । సని ద పపా ॥
అ . . . యిం . . . తి చ ॥ క్క . . . ని . . . దే మి . . . ॥
గ రీ. . .
రా ఇంత మోహమేలరా ?

అ. ప : సా । స దనీ । పా . . ॥ గ మపదాప । ద పమగ । పమపమ ॥
. నుం । త . . . నే . . ॥ పు దా ని . . . ॥

2. పా . . సా । స దనీ । పా . . ॥ ద పమగమరి । గ మపా । దాపా ॥
. నుం । త . . . నే . . ॥ పు దా ని . . . ॥
పమపమ గ మ । పా . . . దా పా ॥ ప సదదనీ । సా . . . సా . . . ॥
. చా . . . డ . . . కుం . . ॥ డ . . గ . . లే . . . పు . . . ॥

1) సా . . స ని । సాగరీ । రీ సా ॥ స నిరీసాని । దాపా । పదనీ ॥
. అం . . . త . . . రం . . ॥ గ . . ము . . తెలు । ప . . . ॥

సాసాసరి । సనిదా । పా... ॥ ప మగా మ ప దవ । ప మగా । మ గరి ॥
వ ది... । ప... । ల... ॥ ము... । వ్య... । గో... । పా... ॥

2) సా... స ని । సాగరి రీపమ । గరిసా ॥ సనిరి సా ని । దాపా । పదనీ ॥
ల... అం... । త... । రం ॥ గ... ము... । తెలు । ప... ॥
సాసా... రి । సనిదా । పా... ॥ మ ప ద నిసని । స నిదా । పా... మ గరి ॥
వ ది... । ప... । ల... ॥ ము... వ్య... । గో... । పా... ॥
సా...
ల... ఇంత మోహమేలరా ॥

చ: మగ । మాపా । పా... ॥ పా.... । పా... । ద దపమ ॥
... నీ... । కె దు । రు... ॥ గ... । వ... । చ్చు... ॥
పా... గమ । పాదని దని । సనిదా ॥ పా.... । ప పమగ । గామరి ॥
నా... నె న । రూ... । ర ॥ గా.... । నిం... । డు... ॥
రి... గ మ । పదమప । గ మరిగ ॥ స గరి పమగరి... । సా... సద్దనీ ॥
.... కౌ... । గి... । ట... ॥ జే... । ర్పు... ॥
సా... సా । సా... । సా ॥ పా పదపమ గా । గా... మ పమగా । గా మ రి ॥
నా... ఆ । కు... । మ ॥ డు... పు... । లి... । చ్చు... ॥
రి... గ మ । పాసద । దాపా ॥ ప మదపామ । గా... మ పమగా । గామరి ॥
నా... తన । చె... । లి... ॥ మి... కై... । న... । వా... ॥

దా నీ సా . . . సా రీస రీస . రీ . . . స రీగమ గరిగా . . . గామగ రీగరి . సా .. ॥
 చె లి మి . . . మా ని . . . యే చె . . . ద వు . . ॥
 ని సగరిసా సీని . స నిసా . స దనీ ॥ సా . ని ద పామ . పా . మ గా . గాపమ ॥
 వ . ల . చి . . . తి . . . రా . . . ని . . న్ను . . . వ . . ర . ద . . ॥
 పా . . ప మపా . దాపా . పమమద ॥ పమగా గామరి . గా . . . గ రిసా ॥
 నా . . పా . . . ల . . . గ . . . ల . . . వ . . . ని . . . న . . . ॥
 స నిసా రీసా . రిసరీ . గ రిసా ॥ గ రిగామాగా . మ గమా . ప దనీ ॥
 మ్మి . . తి . . క . . రు . . ॥ ణా లో . . . లా . . . అంద ॥

అవతారిక :

పరకీయ, పరోధయగు ఈమెకు హితవరులైన చెలులెవ్వరను దగ్గరతేరట. తాను వలదన్నను వినక తనను గూడిన మువ్వగోపాల దేవుని ప్రార్థించి, తనను కుందరదనలు కూడి గుసగుసలాడక మునుపే కాపాడుమని వేడుకొనుచున్నది. ఆఖరిచరణమునందు మువ్వగడిచినది, కోరిన కోరికతెల్ల కొనసాగె మువ్వగోపాలా ! నీ రూపమున నేను నీకే కందు మగవాని అని అంటుంది.

బేగడ రాగము ప్రాచీనము. భాషాంగము. యిందుగల స్వరములు గమకయుక్త ముగ పట్టుట కొంత కష్టసాధ్యమయినవని. యింతేగాక ఆరోహణావరోహణములపై అంతగా ఆధారపడని రాగ సంచారములు, రచనలను అభ్యసించి తెలుసుకొనవలసియుండును. ఇది ఇప్పటి 29 వ మేళమయిన శంకరాభరణ జన్యము.

ఆరోహణ : స గ రి గ మ ప డ నీ డ ప సా - **అవరోహణ :** స ని డ ప మ గ రి స .

రాగం - బేగడ - త్రిపుటతాళం

ప : వెతకి తేరాపోయి - వేరు వెల్లంకిని

అ. ప : హితవై న చెలులింక - యెవరు వద్దతేరు

" వెతకి ||

చ: ఒట్టు పెట్టినగాని - యోరివిన్నవై తివి
తిట్టిన తిట్లెల్ల - దీవెనలంటివి
వట్టుకొంటివి రానన్న - బలిమిగూడితివి
ముట్టునెలదప్పెను - మొగవాడూరనులేడు

॥ వెళకి ॥

2. నింద కొడిగట్టితిని - నిన్నన:నిలేదు
యింద నీయదు కూడు - ఇక నేమి నేయుదురా
మందుమాకులడిగి రారా - మంత్రసానులవద్ద
కుందరదనలుతూడి - గుసగుసలాడకమునుపే

॥ వెళకి ॥

3. ఊరికిపోయినమగడు - ఉట్టిపడ్డట్టు వచ్చి
యీరేయిననుగూడె - నిక దూరుఖాసె
కోరిన కోరికలెల్ల - కొనసాగె మువ్వ గోపాలా !
నీరూపమున నేను - నీకే గందు మగవాని

॥ వెళకి ॥

ప: ధని । సా సా ॥ గ రి రి . . । గా మాదప । గవగరి ॥
. . . . వెత । కి తే ॥ రా పో ॥

(1)

సా . . మప । ద పసా । స దనీ ॥ ద పమదపమ । గమపమగరి . సాసని ॥
యి . . వే . . రు . . । వె . . ॥ ల్లం । కి । ని . . ॥

(2)

సరిసని ధఫ మప । దాదరి । సాసరి ॥ సా నిదపా । పా . మ గా . మ । పమగప మగరి ॥
. వే . . రు . . । వె . . ॥ ల్లం । కి । ని ॥

(3)

సరిసని ధప మప । ద పమగ । గ రిసరి ॥ సా నిదపా । గమపద నీ । దపమప గరి ॥
 వే । రు । వె ॥ ల్లిం । కి । ని ॥

సరిసని ధప ధ ప । సా ధ రి ॥ సా । । ॥
 వె ద । కి తే ॥ రా । । ॥

అ. ప : గ మ । పా దప । సా ॥ సా సగరిస నిస । ద పదప । సా ॥
 హి త । వై న ॥ చె లు । లిం క ॥
 గ మ । పా పదరిస । నిదదా ॥ పా పమ దపమ । గాపమ గరి । సా ॥
 ఎ వ । రు । వ ॥ ద్ద । లే । రు ॥

2. పనిసా । గ రి రిపమ । గరి । సా ॥ సనిదదపా । పా . మ గా . మ ।
 ఎ . వ । రు । వ ॥ ద్ద । లే ।
 పమగప మగతి ॥ స రిసని ధప
 ॥ రు వెళితేరా ॥

చ : గ మ । పా పా ॥ పా దారీస నీ । ద పదా ॥
 నిం . । త కొ ॥ డి । గ । ట్టి ॥
 పా గ మ । పా . ద నీ । దాపా ॥ గ మప దపా । ప మగ పమగరి । రి ॥
 తి ని . । న్న । స ॥ ప . ని లే । దు ॥

రీ.. గా । గా.. । గ రిగరి ॥ గ రిరి ప మ గరీ. । సా .. । సా .. ॥

... యిం । ద .. । నీ ... ॥ య..దు .. । కూ .. । డు .. ॥

సనిధ్య ధ ధ । సా .. । సా .. ॥ సా గరిరీ । గ మదప । గ పగరి ॥

... యిక । నే .. । మి .. ॥ నే ... । యు ... । దు ... ॥

సా .. గ మ । పా దప । సా .. ॥ సా సగరిస నిస । ద పదప । సా .. ॥

రా .. మం . । దు .. । మా .. ॥ కు . . ల . . . । డి . గి . । రా .. ॥

సా .. ప నిసా । గ రిగరి । గ రిగరి ॥ గ రి రి పమగరి । సాసరి । స నిదా ॥

రా .. మం . . । త్ర ... । సా ... ॥ ను . ల । వ . . । ద్ద . . ॥

పా .. మప । దారీ । సా .. ॥ సా సగరిస నిస । ద పదప । సా .. ॥

... కుం । ద . । ర .. ॥ ద . . న . . . । లు ... । గూ .. ॥

సా .. మ ప । దా దరి । సనిదా ॥ ప మదపామ । పా . మ గా . మ । ప మగపమగరీ ॥

డి . . గు స । గు . . । స . . ॥ లా . . డ . . । క । ము ... ను . . ॥

స రిసని ధ ధ

నే వెళికిలేరా ॥

అవతారిక :

పరకియ, పరోధ నాయిక. తాను వంటరిగానున్నప్పుడు పరమాత్ముడైన మువ్వ గోపాలుడు తనను లాలించి పలినవిధములు ఒక్కటొక్కటిగా చెలికత్తైకు చెప్పకొనుచూ, ఆతనిపై తాను కోపగించుకొన్నట్లు నటించుచున్న చతుర ఈమె.

రాగం - బేగడ - త్రిపుటతాళం

ప : మగువ యింత దుడుకు తగునే వానికి నేను - మగనాలగాదటవే ? ఓ ! || మగువ ||

అ. ప : నగధరుడో మువ్వగోపాలునికి మేం
నగవులొనని తలచి - మొగమాటమాడినాను

|| మగువ ||

చ : రమ్మని నామనవి - కొమ్మని నే నీడు
సొమ్మనుచు వచ్చి - కొమ్మడిలో మంచి
కమ్మని వాన గ్రమ్మ విరులు తురిమి
నెమ్మి తోడుత ముద్దు - లిమ్మని పిలిచెనే ! ఓ

|| మగువ ||

2. పట్టు పటాని పూల - పావడ సరిగల

బుట్టాలరవళల్లా - గట్టగా వచ్చి చే

బట్టి పింజరించి - దిట్టముగా నాదు

గుట్టు చూపుమనుచు - మట్టుమీరి నవ్వెనే

॥ మగువ ॥

3. ఒంటిగానే పడక - టింట నుండగవచ్చి

జంట కుచములగోరు - లంట నాటి ముని

పంట మోవి నొక్కి - దంట వగలకళ

లంటి రతుల సొక్కించి - వెంట వెంట తిరిగెను

॥ మగువ ॥

ప : స స । గా . . । గా . . ॥ గాపమ గరిగరి । గా మా । పా . . ॥

. . . . మ గు । వ . . । యిం . . ॥ త । దు డు । కు . . ॥

గ మ ప గ రీ । సా . . । సా . . ॥ సా . . స ప । దా . స నీ . స । దా పా ॥

త . . గు . . । నే . . । ॥ వా . . ని . . । కి । నే . . ॥

పాపమ గరి గ మ । ప మ పమ । పమసని ॥ ద పమదపా । గ మ రీ । సా . ని ॥

ను మ గ । నా । . . ల . ॥ గా । ద . టు । వే . . ॥

2. ధాపా స స । గ రిమ । గా . . ॥ గాపమ గరిమరి । గా మా । ప దపా ॥

ఓ . మ గు । వ । యిం . . ॥ త । దు డు । కు . . ॥

గ మ ప గ మరి । సా . . । ॥ మ గ గరిసరి । సా . ని దా . ని । పా . మ ॥

త . . గు . . । నే . . । ॥ వా . . నే . . । కి । ని . . ॥

గాపమ గమరీ గ మ । ప మపద పదనీ । దాపా ॥

ను మ గ । నా । . ల ॥

ద పమదపా । గమరీ । స నిరిస సా . ని ॥

గా । ద . ట । వే ॥

ఫ ధపా

ఓ . . మగువ ॥

అ వ : గమ । పా . . । దాపా ॥ సా । సా . ని । సా . . ॥

. . . . న గ । ధ . . । రు . . ॥ డౌ । ము . . । వ్య . . ॥

. . . . సా । గ మగరీ । పమగరీ ॥ సారీసనీ । ద పదా । పా . . ॥

. . . . గో । పా । లు ॥ ని . కి . . । మే . . । ర . . ॥

2. గ మ । పాదప । సా . . ॥ సా రీ రీస నిస । సా . . । సా . . ॥

. . . . న గ । ధ . . । రు . . ॥ డౌ । ము . . । వ్య . . ॥

. . . . సా । గామగ రీ । రీపమ గరీ ॥ సా సగరీస నిస । ద పదా । పా . . ॥

. . . . గో । పా । లు ॥ ని . . కి । మే । ర ॥

. . . . మ ప । దాదరీ । సా స గ ॥ రీ స నిస దప దప । సా స ని । సా . . ॥

. . . . న గ । పు . . । తా . . ॥ న ని । త ల . . । చి . . ॥

. . . . మ ప । దా రీస సని । దా పా ॥ ప మ మదపమ గా । గాపమ గరి । సా . ని ॥

. . . . మొ గ । మా । ట . . ॥ మా డి । నా । ను ॥

ఫధపా

ఓ . . మగువ ॥

చ: గా । మా . . । పా . . ॥ పా । పా . . । ద పమా ॥
 ర । మ్మ . . । ని . . ॥ నా । మ . . । న . . ॥
 ప మ ప మ గ మ । ప ద నీ । దా పా ॥ ప మ ద పా మ । గా ప మ గ రి । రీ . . ॥
 వి కొ . . । మ్మ . . । ని . . ॥ నే । నీ । దు . . ॥
 సా । గ రి రి మ । గా . . ॥ గా గ రి ప మ గ రి . . సా . . । సా . . ॥
 సా । మ్మ । ను . . ॥ చు । వ . . । చ్చి . . ॥
 సా । గా ప మ గ రి । రీ . . ॥ గా మ పా మ । పా మ ప దా । పా . . ॥
 క్రొ । మ్మ । డి . . ॥ లో । మం । చి . . ॥
 గా । మా . . । పా . . ॥ ద ప మ ప ద ప । సా . ని । సా . . ॥
 క । మ్మ . . । ని . . ॥ వా । స . . । న . . ॥
 సా । గా ప మ గ రి । సా సా ॥ సా రి రి స ని స । ద ప ద ప । సా . . ॥
 గ్ర । మ్మ । వి రు ॥ లు । తు . రి . । మి . . ॥
 ప ద । దా రీ । సా స రి ॥ సా రి రి స ని స । ద ప దా । పా . . ॥
 నె . . । మ్మి . . । తో . . ॥ దు . త । ము . . । ద్దు . . ॥
 ప ద । ద స నీ । ద ప దా ॥ ప మ ద ప మ గా । గా ప మ గ రి । సా స ని ॥
 లి . . । మ్మ . . । ని . . ॥ పి . . ల । చే । నే . . ॥

ఫ థ పా

ఓ . . మ గు వ ॥

అవతారిక :

పరకీయ నాయికయగు ఈమెకు చెలి ' అది నోముఫలమే ! ఓ చెలియా ! ధనముచేత, జన్మముచేత, చక్కదనమున నటవే ? ఘనతలు ! వినయము, జాణతనము కలుగుట వినుతి కెక్కరే వనితలు, నాలిముచ్చ గయ్యాళివైన నీ కేలకల్గునే తాళిమి ' అని బుద్ధిచెప్పుచున్నది. ఈపదమునందుగల బేగడ రాగస్వరూపము అనిర్వచనీయము.

రాగం - బేగడ - త్రిపుటతాళం

ప : ఆది నోము ఫలమే - ఓ చెలియా !

అ. ప : పదరకవే మువ్వ గో - పాలునితో

॥ అది నోము ॥

చ : ధనముచేత జ - వ్యనముచేత చక్కదనమున నటవే - ఘనతలు
వినయము జాణ - తనము కలుగుట - వినుతికెక్కరే వనితలు

॥ అది నోము ॥

2. మించి పయ్యెద - నుంచి చాల లా - లించి వేరనీయెంచక
మంచివాని ర - మించకలుగుట - చంచలాక్షిరో ! కొంచెమా !

॥ అది నోము ॥

3. యేలువాడు ని - స్నేలిన మువ్వ గో - పాలు నేచుటది మేలటవే
నాలిముచ్చ గ - య్యాళివైన నీ - కేలకల్గునే తాళిమి

॥ అది నోము ॥

ప: గ మ | పా . . | పా . . || ప మదపా . | ద దపమ | పా . . |
 అ ది | నో . . | ము . . || ఫ . ల . . | మే ||
 పా . మ పా . మ పా . ద | దా . స నీ . స | దా . ని పా ||
 ఓ చె . . | లి | య ||

2. పాపమ గరి గ మ | ప మపద పదనీ | దా పా || గ రిగా మాదప గరి | సా ||
 అ ది | నో | . ము || ఫ . . ల | మే ||
 సా సా . ప పా . ద | దారిస సనీద | దా పా ||
 ఓ చె . . | లి | య ||

3. పాపమ గరి గ మ | పా . మ మస | సా . ని దప || గ రిగా మాదప గరి | సా ||
 అ ది | నో | . ము . || ఫ . . ల | మే ||
 ప మగా గరిగీ సా . రి | సా . ని దా . ని | పా పమ ||
 ఓ చె . . | లి | య ||

4. గా . మ పమగరి గ రి | గ మపద సా . ని | దా పా || గ రిగా మాదప గరి | సా ||
 అ ది | నో | . ము || ఫ . . ల | మే ||
 సా సా . ప పా . ద | దారిస సనీద | దా పా ||
 ఓ చె . . | లి | య ||

అ. ప : పాపమగరి గ మ । పా . స దప । సా .. ॥ సా । సా సరి । రీ రీస నీ ॥
 ప ద । ర । క . . ॥ వే । ము . . । వ్య . . . ॥
 సా .. పా . మ । పా . ద పా . ద । దారీస నిద ॥
 గో . . । పా । లు ॥
 జాపా . . । పా పమ గా . మ । పమగప మగరీ ॥
 ని . . . । తో । ॥

2. రీ .. గ మ । పా . స తప । సా .. ॥ సా । సా గరి । ప మగరి ॥
 . . . ప ద । ర । క . . ॥ వే । ము . . । వ్య . . . ॥
 సా .. మ ప । ద పసని । తీ సా . రీ ॥ సానిదపా । పా . మ గా . మ । పమగప మగరీ ॥
 గో . . । పా । లు . . ॥ ని । తో । ॥
 రీ ..
 అది నోము ఫలమే ॥

చ : గ మ । పా . . । పా .. ॥ పా । పా పద । దా దప మా ॥
 ధ న । ము . . । చే . . ॥ త । జ . . । వ్య ॥
 పా . . గ మ । ప మపద పదసని । దాపా ॥
 న ము । చే । . త ॥
 పా మదపమ । గా . మ పమగప । మగరీ రీ ॥
 చ । శ్క । ॥

గరిగరి గ మ । ప మపద పదసని । దాపా ॥ గ రిగా మాదప గరి । సా ॥
 ద న । ము । . న ॥ న . . ట వే ॥
 సా గ ప మ గామరి । గాగమ । పా . . ॥ గమ । పా దప । సా . . ॥
 మ . న । త . . । లు . . ॥ వినయ . . । ము . . ॥
 సా । సా సరి । రిరిస నీ ॥ సా . . పనిసా । గా . రి గా . రి । గరిపమ గరి ॥
 జా । డ . . । ॥ త . న । ము । గ ॥
 సా ద రిస నిద । దా . ని పా । పా.. ॥ పా . . పద । దా రి . గ । సా సా . రి ॥
 లు । గు । ట .. ॥ విను । తి । కే ॥
 సా ని ద పా । పా . మ మద । పా . మ గా . మ ॥
 క్క . రే . . । వ . . ని . . । త ॥

ప మగప మగరి

లు అది నోము ఫలమే ॥

అవతారిక :

ప్రౌఢ నాయకయగు ఈమె స్వీయ. తనకు, నాయకునకు మధ్య జరిగిన పొలయలు కలి లోని పనులు చెప్పచూ, ఎన్నడైన నవ్వుకోమో ? ఎదురుమాటాడుకోమో ? ఎందుకు వచ్చెనో కోప - మెవరేమన్నారో ? అని చిన్న చిన్న తగవులకు రాద్ధాంతములు చేయవద్దని నాయకుని వేడుకొనుచున్నది.

రాగం - బేగడ - త్రిశ్రవీకతాళం

ప : ఎందుకు వచ్చెనో కోప - మెవరేమన్నారో ?

అ. ప : అందుకిందుకు సరి - అయెరా మువ్వగోపాల

॥ ఎందుకు ॥

చ. ఎక్కడై నా నవ్వుకోమో - ఎదురుమాటాడుకోమో

మొన్నరాతి రలిగి - ముచ్చటలాడుకోమో ?

చిన్నిముద్దువచ్చెనని - చెక్కిలి నొక్కినందుకు

నన్ను నీవొకటంటె - నిన్ను నేనొకటంటి

॥ ఎందుకు ॥

2. ప్రేమ చెట్టించుకోమో ? - బిగి కాగిళ్ళనుండమో ?
 యేమైన అనుకోమో ? - పొచ్చుకొద్దులాడుకోమో ?
 అమాట కామాట - కప్పుడే నెరజాణనంటి
 నామాట నీవు కాదంటే - నీమాట నేను కాదంటి

॥ ఎందుకు ॥

3. అతనుని కేళి గూడి - అంతమాయయనుకో మా ?
 మితములేనట్టి తమి - మేలనుకోమో ?
 హితవై మువ్వగోపాల ! - యించుక నేనలిగితే
 నతిగ యలిగితి - వప్పుడే కూడి యిప్పుడు

॥ ఎందుకు ॥

ప : ద ప మ గ మా । పా ॥ దా పా ప రి । సా ॥
 ఎం దు । కు ॥ వ . చెప్ప . । నో ॥
 సా రి స ని సా । ప ని స గ రి ॥ ప మ గ రి స రి । స స ని ద ద ప ॥
 కో ప । మె వ రే . . . ॥ మ । న్నా . . రో . . ॥
 ద ప మ గ మా । పా దా పా ॥ రి స ని దా । ద ప మ ప ద స ని ॥
 ఎం దు । కు . . . ॥ వ . చెప్ప । నో ॥
 ద ప మ గ మ రి । సా ॥
 కో ప . . । ము ॥
 ద పా ప సా । సా ॥ స సా ద రి సా ని । దా . పా . ॥
 అం . దు . . । కిం ॥ దు . కు । స . రి . ॥
 గ రి గ మ ప ద ని । ద పా పా . ॥ ప మ మ ద ప మ గా । గ మ ప మ గ ప మ గ రి స ॥
 ఆ . యె । రా ॥ ము వ్య . . . । గో పా . . . లి ॥

ఎందుకు ॥

చ: ప మ గ గ ప మ । పా . పా . ॥ ప ద ప ప రి । రి స నీ ని సా . ॥

ఎ . . క్క . . ॥ డై . నా . ॥ న . . వ్వు . ॥ కో . . . మో . ॥

ప ద ప సా . ॥ స రి రి స నీ ॥ ద పా పా . ॥ ప మ గా మ గ రి ॥

ఎ . . దు . ॥ రు . మా . . ॥ టా . దు . ॥ కో . . . మో . . ॥

గా . గా . ॥ ప మ మ ద పా ॥ ప గ మా ప గ రి । సా ॥

మొ . న్న . ॥ రా . . తి . ॥ ర . . . లి . ॥ గి ॥

సా . గ రి । గా . గ ప మ ॥ ద ప మ ప దా । పా ॥

ము . చ్చ . ॥ టా . దు . . ॥ కో ॥ మో ॥

ద ప మ గ మా । పా . ద పా ॥ ప రి రి స నీ । ని సా సా . ॥

చి . . . న్ని । ము . ద్దు . ॥ వ . చెచ్చ . ॥ న . ని . ॥

సారీ స నీ సా । ప ని స గ రి ॥ ప మ గ రి స రి । స నీ ద పా ॥

చె . . . క్కి । లి . . నొ . ॥ క్కి . . . నం . ॥ దు . కు . ॥

ద పా ప సా । సా ॥ స పా ద రి సా ని । దా . పా . ॥

న . న్ను . ॥ నీ ॥ వొ . క . . . ॥ టం . టే . ॥

గ రి గ మ ప ద ని । ద పా పా . ॥ ప మ మ ద ప మ గా । గ మ ప మ గ ప మ గ రి ॥

ని . న్ను ॥ నే ॥ నొ . . . క . . ॥ టం ॥ టి ॥

అవతారిక :

ప్రౌఢ నాయికయగు ఈమె సామాన్య. మువ్వ గోపాలుని సౌందర్యము, కళా వైదుష్యము, గొప్పగుణములు, మొదలైనవి చెలులవలన విని, ఆతనియందు బద్ధానురాగయై ఆతనిరాకకై ఎదురుచూచుచూ, నల్లనివాడట! నయములెన్నో చేసునట, నన్నేలేనన్నాడట, చిన్నవయసువాడట, అందగాడట. ఓయమ్మా! ఎటువంటివాడే? వాడు! ఎన్నడినీధినిరాడు. అని చెలికత్తెతో చెప్పుచున్నది.

ఈ పదమునందలి సాహిత్యమునకు జోడించిన సంగీతము బంగారమునకు తావివలె నొప్పుచున్నది.

నీలాంబరి ప్రాచీన భాషాంగరాగములలో నొకటి. ఇది యిప్పటి 29 వ మేళకర్తయగు ధీర శంకరాభరణ జన్యము. ప ని ద ని ప అను సందర్భమున కైశికనిషాదము పలుకును. అది భాషాంగస్వరము. కొందరు యిటీవలి గ్రంథకర్తలు ఈరాగమును 28 వ మేళ జన్యమని కూడా చెప్పియున్నారు. కాని అది న్యాయముకాదు. ఇందు కాకలినిషాదమే ఎక్కువ ప్రయోగింపబడుట గమనించదగును. వెంకటమఖి సంప్రదాయమున ఈ రాగమును శంకరాభరణ జన్యముగానే చెప్పియున్నారు. వారిచ్చిన లక్షణములు శ్రేష్ఠజ్ఞుల పదములందుగల నీలాంబరి స్వరూపమునకు సరిపోవుచున్నది. స రి గ మ ప ద ప ని సా - స ని ద ని ప మ గ రి గ సా అనునవి ఆరోహణావరోహణములు. విలంబకాలమున గమకయుక్తములగు దీర్ఘస్వరములతో గల సంగతులవలన ఈరాగము ఎక్కువ శోభించుచున్నది. 'రి గ మ ప ద ని ద సా' - 'ప సా స ని ద ని సా' - 'మ గ రి గ మ ప మ గ' - 'రి గ మ ప మ గ రి గ మా గా సా' - అనునవి రాగమును ఎక్కువగా స్ఫురింపజేయు ప్రయోగములు. 'స ని ధ ని సా' - 'స రి గా సా' అను ప్రయోగములలో చూపినట్లు మంద్రతారస్థాయియందే ఈరాగము ఎక్కువ సంచారములు కలిగియున్నది.

రాగం - నీలాంబరి - త్రిపుటతాళం

ప : ఎటువంటివాడే ? వాడు - ఎన్నడీ విధినిరాడు

అ. ప : కుటిలకుంతలి మువ్వ - గోపాలుడట పేరు

॥ ఎటువంటి ॥

చ : నల్లనిమేనివాడట వాడు - నయములెన్నో జేసునట
చల్లగా మాటాడునట - సరసము వానిసొమ్మట
కల్లగాడట వాడు - కళలంట నేర్పునట

॥ ఎటువంటి ॥

2. బంగారు దుప్పటివాడట వాడేమేమో
పంతములాడుకొన్నాడట !
అంగన లెందరినై న నలయక గూడునట
సంగీతలోలుడట - చాలా యీవిగాడట

॥ ఎటువంటి ॥

8. నన్నే లేమన్నాడట అంతలో నాడు - చిన్నెలు తెలిసినాడట
మొన్న యిందు వచ్చెనట - మువ్వగోపాలుడట
చిన్నవయసువాడట - చెలియ ! అందగాడట

॥ ఎటువంటి ॥

ప: స ని | సా . రి | గామా || పా . ప ని నిపామ | మగ రిప | మా . . ||
 ఎ టు | వం టి || వా | డే ||

మ గరిగమప | మగ రి గ | మపమగ || రిరిగా స ని | సా . ప | ప పమగ ||
 వా | . . డు . | || . . . ఎ . | న్న . . . | డీ . . . ||

రి గరిపా . | మా || మ గరిగమప | మగ రి రి | గా . . || సా . .
 వీ . . ధి . | ని || రా | . . డు . | || . . .

2. రి గమపదని | దపమగ | రిరిగా || సా . .

రా | . . డు . | || ఎటువంటి ||

అ.ప: స స | సా సా || సా . సా . | స దనీ | సా . . ||

. . . . కు టి | ల కుం || త . లి . | ము . . | వ్య . . ||

. . . . స ని | సా రీ | గాసా || ని సనిదా . | నీ సరి సని | పా . ద దపామ ||

. . . . గో . | పా లు || డ . . ట . | వే ||

గా . .

రు . . ఎటువంటి ||

చ : గ మ | పానిప | ప పమగ || గ రి గామప మగ | గ రిగా | సా . . ||

. . . . న . | అ . . | ని . . . || మే . . ని . . . | వా . . | డ . . ||

సా | స నిధని | సా . . || సా . . సా | ప పమగ | మా . . ||

ట | వా . . . | డు . . || . . . ఓ | య . . . | మ్మ . . ||

. . . . గ మ | పా సద | దాశా || ప దప ప పమ | గా మగ రిగరి | గామప మగ ||

. . . . నయ | ము . . | లె . || న్నో . . కే . . | సు | న ||

మా . . సా | సా . . | సా . . || సా . సా . | సా సని | దానీ ||

ట . . చ | ల్ల . . | గా . . || మా . ట . | డు . . | న . . ||

సా . . సని | సాగరి | గా సా || ని సనిదా . | నీ రిస సని | పా . ద దపామ ||

ట . . నర | న . . | . ము || వా . . ని . | సో | మ్మ ||

గా . . గ మ | పాదని దని | సా . రి || ద పద ద పా | మ గరిప | మా . . ||

ట . . క . | ల్ల | గా . . || ద . . ట . | వా . . . | డు . . ||

. . . . గ మ | పా దని దని | ని ప పా . మ || గ మగ రి గా | మపమగ | రి . . ||

. . . . క శ | లం | ట || నే . ర్చు . . | న . . . | ట . . ||

గా సా

. . . . ఎటువంటి ||

అపతారిక :

స్వీయ నాయికయగు ఈమె మధ్య, ధీరాధీర. అనురాగవతియైన ఈమెను కనుగొని సవతితో క్రీడించుచున్న స్వామి ఆగడములు చూచియు, అతని మనస్సును నొప్పింపలేక, వారిరువుర నేమియుననలేక తన జాధనంతయు చెలికత్తైకు ఈమె చెప్పుకొనుచున్నది. ఈపదమునందలి రాగసంచారములు, నాటినుండి నేటివరకు అనుస్మృతముగావచ్చుచున్న ఆతాణారాగ స్వరూపమునకు అద్దమువంటివి.

అతాణారాగము భాషాంగము. ఇందు కాకలినిపాదము, కైశికనిపాదము యించు మించు కలగలుపుగా వచ్చుచుండుటవలన యిది 29 వ మేళ జన్యమా? లేక 28 వ మేళ జన్యమా? అను మీమాంస లక్షణకారులందరకు వచ్చుచునేయున్నది. ఏమైన నేమి ఈ రాగ స్వరూపము బహుళప్రచారములో నుండుటవలన దీని జనకరాగ నిర్ణయమునందలి మీమాంసవలన రాగస్వరూపమున మార్పులువచ్చునను భయమేలేదు. 28 వ మేళ జన్యమయినచో కాకలి నిపాదము భాషాంగస్వరమగును. 29 వ మేళ జన్యమయినచో కైశిక నిపాదము భాషాంగస్వరమగును. దేని జన్యమనుకొన్నను ఈ రెండు నిపాదములతోను వచ్చెడి సంగతులలో మార్పే దియు రాదు. గనుక ఈ మీమాంసను వదిలి ఆరోహణావరోహణములు గమనింపము. 'సరిమపనిసా' - 'సనిదానిపామగామరిస' అని ఆరోహణావరోహణములు చెప్పుకొన్ననూ 'పదనిసరిగరిస' - 'నిసగామరిస' - 'పదనిపమరిమపా' - మొదలగు ప్రయోగములు రక్తివంతములై యుండి ఆరోహణావరోహణములకు ఒదగకపోవుచుండుటచే ఈరాగమును అనుభవమువలన తెలుసుకొనవలెనేగాని వ్రాయుటయందు ఎక్కువప్రయోజనము లేదని తోచుచున్నది. వెంకటమఖిసంప్రదాయమునకూడ ఈ విషయములన్నియు చర్చించి తుదకు నేను చెప్పిన భావమునే వెల్లడించియున్నారు. నేను ఈ రాగమును 29 వ మేళ జన్యముగానే వేయుచున్నాను.

రాగం - అతానా - త్రిపుటతాళం

వ : ఎవతె తాళునమ్మా! యీనడతల? - నేమందునె కొమ్మా!

అ. ప : నవతి మువ్వగోపాలన కెక్కువేమొ?

యవతననవలె నది - యొక్కతేనా? కలకాలము

॥ ఎవతె ॥

చ : అక్కరో నే వానికి ఆకుమడుపులియ్య

గ్రక్కున వాడు నా కనులడ్డముజేసి

పుక్కిటవిడె మాబోటికొసగి మోవి

నొక్కితె యలదాని నోరుచూచి చూచి

॥ ఎవతె ॥

2. పసిదానను నాపానుపుపై వాడు

మునుగుపెట్టుక నొక్కమూలను పవళించి

నిశివేళలో నలనీరజనేత్రితో

గుసగుసమని చాల ముద్దాడితె

॥ ఎవతె ॥

3. రేపగలివి యని లేక వారిద్దరు

వాపడకింటిలో కాపురమైయుండి

యాపణతికి - సుంత కోపముగలనాడు

గోపాలుడు ననుగూడ వచ్చుమంటె

॥ ఎవతె ॥

ప: ప మ | పా . . | ప మ పానిప || మపా ప మ గమ | పనిపా పనిపా | ద నీప ||
 ఎ వ | తె . . | తా || . . శు . . . | న | మ్మా . . ||
 పా . . ప మ | పాసా | సా . . || స ని సారీస నిస | ని దదా | దనీప ||
 ఈ . . | . న | డ . . || త | లు . . . | . . . ||
 పా . . ని ప | ని పా పద | నీ నీ || దా దని సా సని | ని స రీమరి | సనిపద ||
 ప . | మం . . . | . దు || నే | కొ | ||
 ద నీప
 మ్మా..

అ. ప: మ ప | సా . . | సా . . || సా | సా సమరి | రీరిసని ||
 స వ | తి . . | ము . . || వ్య | గో | ||
 సా | ని సనిద | దా . . || ని స నీ దా | దా . . | దా . . ||
 పా | లు . . . | న . . || కె . క్కు . . | వే . . | మో . . ||
 ప నిసా | రీమరిమ | సరిసా || ని సాని దా | స దనీ | సా . . ||
 య . వ | త | న . న || వ . తె . . | న . . | ది . . ||
 సా . . ని ప | పా . పద | నీ నీ || దా దని సా సని | నిస రీమరి | సనిపద ||
 యు . | క్క | . తే || నా | క . ల . . . | కా . . ల ||
 ద నీప
 ము . . ఎవతె తాళు ||

చ : ద ని | పా . . | పా . . || ప మరిమరిమ | స రీ స | సా . . ||

. . . . ఆ . | క్క . . | రో . . || పే | వా . . | ని . . . ||

సా . . రి మ | పాసా | సా . . || ని సా ని దా | దా . . | ద నీప ||

కి . . ఆ . | కు . | మ . . || దు . పు . | లి . . | య్య . . ||

పా . ప రీ | సా . . | సా . . || ని సా ని దా | దా . . | దనీప ||

. . . . గ్ర . | క్కు . . | న . . || వా . దు . | నా . . | ||

పా . . రి మ | ప ని సారీమ | రీససా || ని సా ని దా | స దనీ | సా . . ||

. . . . క . | ను | ల . . || డ్డ . ము . | జే . . | సి . . . ||

సా . . ని స | రీ మరిమ | స రీసా || ని సా ని దా | స దనీ | సా . . ||

. . . . పు . | క్కి | టి . . || వి . డె . | మా . . | ||

. . . . ని స | రీ మరిమ | స రీసా || ని సా ని దా | స దనీ | సా . . ||

. . . బో . | టి | కొ . . || స . గి . | మో . . | వి . . . ||

. . . . ని స | నీ దా | దా . . || ని సా ని దా | దా . . | దా . . ||

. . . . నొ . | క్కి . . | తె . . || య . ల . | దా . . | ని . . . ||

సీపాపా | పా . పద | నీ నీ || దా దని సా సని | ని స రోమరి | సనిపద ||

. . నో | రు | చూ || చి | చూ | ||

ద నీప

చి . . || ఎవతె తాళు ||

అవతారిక :

ఆత్మప్ర నాయికయగు ఈమె సరశీయ. స్వప్నముగా నేను నీదాననని చెప్పుచున్నను, నన్ను దూరముగానుంచుట న్యాయమా? మాటి మాటికి నీకు మ్రొక్కుచుండవలెనా? మాయింటికివచ్చియు నా చెయిపట్టరాదో? యింకను నీ కోపము పోలేదో? నని మువ్వ గోపాలదేవుని బ్రతిమాలుకొనుచున్నది.

రాగం - అఠాణా - త్రిపుటతాళం

ప : దక్కితినంటే - దయసేయవు

అ. ప : మ్రొక్కిలింపులు మేల - మువ్వగోపాల !

॥ దక్కితి ॥

చ : ఎవతె బోధన విన్నావో - యెంతమ్రొక్కినగైకోవు
నవ్వక యూరకున్నావు - ననురట్టుచేసేవు

॥ దక్కితి ॥

2. అంటి నాచేపటరాదో - అవురా నీమనసురాదో ?
యింటికివచ్చేవో లేదో - యిక నీకోపముపోదో ?

॥ దక్కితి ॥

3. మునుపు నన్నేలినావు - మువ్వ గోపాల! నీవు

నెనరేటికి దాచేవు - నిరాకరించజూచేవు

॥ దక్కితి ॥

ప: దని | నీ పా | పా . . ॥ మ పా పమ గమ | ప నిపా పనిపా | దనిప ॥

. . . . ద . . | క్కి . . | తి . . ॥ నం | తే | . . . ॥

పా . . మ ప | సా . . | . . సా ॥ ని సానిదా | దనిప | పా . . ॥

. . . . ద య | సే . . | . . య ॥ వు | | ॥

2. దానిద | ప మగా | మరిమా ॥ పా . పమ గమ | ప నిపా పనిపా | దనిప ॥

. . . . ద . . | క్కి . . | తి . . ॥ నం | తే | . . . ॥

పా . . మ ప | ప నిసరే మరసా | సా . . ॥ స ని సా స ని దా | దాని | పా . . ॥

. . . . ద య | సే | య . . ॥ వు | | ॥

అ.ప: ప మ | పా . . | సా . . ॥ సా సా . . | స దని | సా . . ॥

. . . . మ్రొ . . | క్కి . . | లిం . . ॥ పు లు . . | మే . . | ల . . ॥

సాపాపా | ప దనిస | ద నిపా ॥ మ పా మపనిపాని | పమగమ | పానిప దని ॥

. . . . ము | వ్వ . . | గో . . ॥ పా | ల | ॥

2. పా . . ప మ | ప నిసరే మరసా | సా . . ॥ ని సాని దా | ని స నిద | సదని ॥

. . . . మ్రొ . . | క్కి | లిం . . ॥ పు . లు . . | మే | ల ॥

పా . . పా . ప దనిద . ద నిసని ॥ ని స రోమరి సనిపా . ద నినీ . పా . . ॥
 . . .ము . వ్య . . . గో . . . ॥ పా . ॥

కి. . . . ని స . గ మరి . సా . . ॥ సా సనిరిస నిస . ని పసని . రి సనిస ॥
 . . . మ్రొ . . క్కి . . . లిం . . ॥ పు . . లు మే ల ॥

దా . . పా . ప దనిస . రో గరి సని ॥ ప ద నీసని దని . పానిప మప . మరీమా ॥
ము . వ్య . . . గో ॥ పా . ॥

పా . .
 దక్కితి ॥

చ: పా . ప పమగ . మా . . ॥ పా ద నీప . పా . . ॥
 ఎ . వ్య తె . . ॥ బో ధ న . . ॥

పమపాసా . స నిసా . సనిదా ॥ దా పా ని స . దా . . . ద నీప ॥
 వి న్నా ॥ వో . ఎం . . . త . . . మ్రొ . . ॥

పా . . పని . సారిస నిస . దా . . ॥ ని సానిదా . దనిప . పా . . ॥
 క్కి . . న గై . . ॥ కో పు . . ॥

. . . . ప మ . పా . . . సా . . ॥ సా . సా . . . స ద నీ . సా . . ॥
 న . . వ్య . . . క . . ॥ యూ . ర . . కు . . . న్నా . . ॥

సా పాప ప . ప దనిస . దనిపా ॥ మపా మపనిపాని . ప మగమ . పానిప దని ॥
 పు . న ను . ర ట్టు ॥ చే నే ॥

పా . .
 పు . . దక్కితి ॥

అవతారిక :

స్వాధీనపతికయగు ఈ నాయక పరకీయ, మధ్య. తనస్వామియగు మువ్వగోపాలుడు సరసుడుగాడని యోర్వనివారు అడుకొనుచున్నారని తెలిసి ఆతని సరసత్వపుటనుభవములతో నిండిన తన మనసులోని భావములను చెలికత్తెతో చెప్పి, 'అక్కరో! యోర్వనివారు సరసుడు గాడని అడుకొంటే అడుకొనేరు. వానిగూడిన మానసమెంతో రంజిల్లునే ఎవరికై నాగాని, అటువంటివాడే! నాస్వామి' అని చెప్పుచున్నది.

రాగం - అతానా - త్రిపుటతాళం

ప : అక్కరో యోర్వనివారు సరసుడుగాడని - యాడుకొంటే అడుకొనేరు ఓర్వనివారు

అ. ప : మ్రొక్కుదగినవాని ముద్దుమాటల వాని

మువ్వగోపాలసామిని యెవరై నగాని

॥ అక్కరో ॥

చ : రామ వాని తలచినపుడే - రవిక క్రిక్కిరిసి గుబ్బ

తేమో రొమ్మెల్ల నిండునే - వానిమాటంటే

నామనసుపైపై నుండునే - వాని జూచితే

నవనిధు లబ్బినట్లుండునే - యెవరై నగాని

॥ అక్కరో ॥

2. ఇంతలో వాడిందువచ్చి - అలమి కాగలించితే

యెంతో బడలిక తీరునే - వశముగాని

కంతుతాళముచలారునే - ఇంతేగాదు నా

సంతసమెల్ల చేకూరునే - యెవరైనగాని

॥ అక్కరో ॥

3. పూని మువ్వగోపాడు - పై నచెయివేసితే నా

మేన పులక ల పృతిల్లునే - నాతమిరేచ

వానికే నిరుదు చెల్లునే - వాని గూడిన

మానసమెంతో రంజిల్లునే - యెవరైనగాని

॥ అక్కరో ॥

ప: సా.. సా | స నిదా | దా .. ॥ పా సాసని | సనిరో | సా .. ॥

అ .. క్క .. రో .. ॥ యో .. ॥ ర్వ .. ॥

నీ పా .. ద నిసా | సనిదా ॥ ద నిపా .. పాపమ | పా .. ॥

ని .. ॥ వా .. ॥ రు .. ॥

2. సా.. స రి | ని సాని | దా .. ॥ ప నిపపసని | సనిరో | సా .. ॥

అ .. క్క .. రో .. ॥ యో .. ॥ ర్వ .. ॥

నీ పా .. మ పనిస | రిసనిస ॥ స నిదాదని | పాపమ | పా .. ॥

ని .. ॥ వా .. ॥ రు .. ॥

3. సా.. స రి | ని సాని | దా .. ॥ స నిసమగమ | రో .. సా .. ॥

అ .. క్క .. రో .. ॥ యో .. ॥ ర్వ .. ॥

రీ సనిసరిస . ప దనిస . రీసనిప || ద నిపా . . . పాపమ . పా . . .
 ని | నా || రు | ||
 ప మపా . . . పారీ . సా . . . || రీ సనిసనిద . ద నిపా . నినిపా ||
 ప . త . . . సు . . . దు . . . || గా | డ . . . | ని . . . ||
 ప మపాసా . స నిదా . ద నిపా || ప మపనిపని . ప మరిమ . సరిస ||
 యా . . . దు . కొం . . . | తే . . . || యా | దు | . . . ||
 ని సరిమరిమ . ప నిపమ . రిమరీ || సా | | ||
 కొ | నే | || రు | | ||
 స నిపా . . . స మరీ . మరిమా || పాపమపా . సాసని . సనిరీ ||
 ట | ర్వ . . . | ని . . . || వా | | ||
 ని సానిదా . దనిప . పా . . . ||
 రు | | || అక్కరో యోర్వనివారు ||

అ. ప : పా | మా పమ . మరిమా || గమపా . . . పానిప . పానిప ||
 మ్రొ | క్క || ద . గి . . . | వ ||
 ని నిపా . . . నినిపమ . పా . . . || ప మపా . . . స నిసని . సా . . . ||
 వా | ని || ము | ధ్దు | మా . . . ||
 స రీ నీసా . ని నిపా . నిని పమపా || ప మపాపని . సారీ . సారీ ||
 ట . ల . . . | వా . . . | ని || ము . వ్య | గో . . . ||
 రీ ప్పరీసా . స నిపా . సనిదా || నీ సా . . . ప మపా . ని పరీ ||
 పా . . . ల . సా || మి ని . . . | ఎ . వ . | రై . . . ||

సారి రీసనిపా . ని ని పా . ని . నిపమప ॥

న గా ని . . . ॥ అక్కరో యోర్వనివారు ॥

చ : ప మపాపని . ప మరీ . మా . . . పా . . పా . ని నిపా . ని నిపా ॥

ఇం . . త . లో . . వా . . డిం . . దు . వ . . చ్చి . . ॥

పమపాసా . సా . . సా . . సారిస నిసనిద . దనిపా . ని నిపా ॥

అ . ల మి . కా . . గ . . లిం చి . . తే . . ॥

ప మపాసా . స నిదా . దనిపా ॥ మాపాపని . ప పమరి . మరీమా ॥

యెం . . . తో బ డ . . లి . . . క . . ॥

పానిప మరీమ . స మరీ . సా . . స నిసా . . రి మరీ రిమరీ . మాపమ రిమ ॥

త్తి రు . . నే . . వ . శ . . ము గా . . . ॥

పనినిపమప . ని నిపా . పా . . సా సనిదా . దనిపా . పా . . ॥

ని కం . . తు . . తా . . . వ . . ము . . ॥

పమపనిపని . ప మరీమ . పా . . ప మరీరిమ . స మరీ . సా . . ॥

చ ల్లా రు నే ॥

స నిసా . . రి మమరి . మ పపమ ॥ ప నిపా . . ని నిపమ . పా . . ॥

యిం . . . తే . . . గా . . . దు . . . నా ॥

ప మపాసా . సారి . రీ మరీమ ॥ ని సనిసరిస . ని సనిద . నీసా ॥

సం . . త . స . . మె . . . ల చే ॥

సా . . సరీ . స నిసా . సనిదా ॥ ద నీపా . ప మపా . ని సరీ ॥

కూ రు నే ఎ . వ . రై . . ॥

సారి రీసనిపా . ని ని పా . ని . నిపమప ॥

న గా ని . . . ॥ అక్కరో యోర్వనివారు ॥

అవతారిక :

ఈ పదమునందు శ్రీత్రజ్ఞులు తాము పవరెవరి ఆస్థానములలో ఎన్నెన్ని పదములు పాడియున్నారో చెప్పుకొన్నారు. గనుకనే దీనిని 'మేరువ' పదమని అందురు. మధుర తిరుమలేంద్రుని ఆస్థానమున రెండువేల పదములు, తంజావూరి అచ్యుత విజయరాఘవుని ఎదుట వెయ్యిమూడుపదములు, గోలకొండ బాదుపావద్ద పన్నెండువందల పదములు పాడుకొన్నట్లు చెప్పియున్నారు. వివిధ శ్రీత్రములలో వెలసిన దేవతామూర్తుల సన్నిధులలో యింకను ఎన్ని పదములు పాడుకొన్నారో తెలుసుకొను నాధారములులేవు. సుమారు నాలుగువందలపదములు మువ్వగోపాల ముద్రాంకితములు మాత్రమే మనకు యిప్పటివరకును లభ్యములు. యివి గాక తుపాకుల కృష్ణరాయడు, విజయరాఘవుడు, అనువారిపై చెప్పిన కొన్నిపదములుకూడా లభ్యములు. లభ్యమైన పదములలోగల సంగీతసాహిత్యములు చదివి, విని అభినయము ప్రదర్శించువారున్నచో, అదిచూచి ఆనందించవలెనేగాని, వాటి విజువలు యంతయని చెప్పనలవిగాదు. ఈ పదమును అమృపుస్తకములలో కాంభోజిరాగమని వేసియున్నారు. మా పాఠము దేవగాంధారి. సుబ్బరామదీక్షితులవారు సంప్రదాయప్రదర్శిని యందును, దేవగాంధారి రాగముననే ఈపదమును ప్రచురించియున్నారు.

దేవగాంధారి ప్రాచీనరాగము. భాషాంగము. ఈరాగమునందు ని సా ని అను నప్పుడు కాకలినిపాదము, ద నీ ద అనునప్పుడు కై శిక నిపాదమును పలుకుచుండుటచే యిది 28 వ మేళ జన్యమా? 29 వ మేళజన్యమా? అను సందేహము లక్షణకారులకు కలుగుచునే యున్నది. ఇందు తరుచుగా కాకలినిపాదమే పలుకుచుండుటవలన ధీరశంకరాభరణ జన్యముగా చెప్పి కై శిక నిపాదమును భాషాంగస్వరముగా నిర్ణయించుట న్యాయము. వెంకటమఘ సంప్రదాయమున ఈ విధముగానే చెప్పియున్నారు. ఇది రక్తిరాగము.

ఆరోహణ : స రి గ రి మ ప ద ని సా — అవరోహణ : స ని ద నీ ద ప మ గ రి స.

రాగం - దేవగాంధారి - ఆదితాళం

ప : వేడుకతో నడుచుకొన్న - విటరాయడే

అ.ప : ఏడు మూడుతరములుగా - ఇందు నెలకొన్నకాణాచట

కూడుకొని మువ్వగోపాబుడౌ నా విభుడు

॥ వేడుక ॥

చ : మధుర తిరుమలేంద్రుడు - మంచి బహుమానమొసగి

యెదుట కూర్చుండమని - యెన్నికలిమ్మనెనే

యిదిగో రెండువేలపదములు - ఇపుడెంచుకొమ్మనగా ?

చదురుమీదనే యున్నసామికి - సంతోషమింతితగాదె

॥ వేడుక ॥

2. అలుకతీరి తంజాపూరి ఆచ్యుత విజయరాఘవుడు

వెలయు మనుజులవెంబడి - వేగమె పొడగాంచి

చలువ చప్పురముననుండగ - చక్కగ వేయిపదముల

పలుకరించుకోగానే బహుమానమిచ్చె నావేళ

॥ వేడుక ॥

3. బలవంతుడయిన గోలకొండ - పాదుషా బహుమానమిచ్చి

తులసిమూర్తితో వాడు తలచే నావేళ

వెలయు మువ్వగోపాలుడు - వెయ్యిన్నూరు పదములు

నలువది దినములలో - నన్నుకలసి వినిపించెనే

॥ వేడుక ॥

ప: స దదరి సస నిసాని దా | పమపా ద స ద ప | ... మ గ రి ||
 వే ... డుకతో ... | న . డు చు . కొ . | ... న్న వి ట ||
 రి సారి గస సా రిగరిగ సా | | మగరి మపదా ||
 రా య డే | | || వేడుకతో ||

అ. ప: రి మగ రి రి మ ప ద దమపా | ద ద ద సిద | పా పా . మ ||
 ఏ . . డు మూ . . డు త . ర | ములుగా . . | . నిం . . ||
 పద దమపా గ మాగ రి రి | సా . రి గస | సా రిగ రిగ స స ||
 . దు నె . ల కొ . . . న్న | కా | డా చ ట ||
 ద సాని ద ద ని సరిస రి | రి గేమాగ | గా రి రి ||
 కూ . . డు కొ . . . ని | మా | ము . వ్య ||
 రి సారి గస సారిగ రిగ స స | స నిదా నిదపా | మగ రి మపదా ||
 గో పా అ | డా . . నా . . | వి . భు డు . . || వేడుకతో ||

చ: ద ద ద ద ద ని ద పా | పమమప ద ప | గ మాగ రి ||
 మధు ర తి రుమ . లే | ద్రు | డు ||
 రి సారి గ స రి స సా | దసాని ధధ | ని సరిస రి ||
 మం . . . చి బ హూ మా | న | మొ . స . గి ||

రి రి రి ద నీద పా । గ మాగ గ రి । రి రి ॥

ఎదు ట కూ . . . । ర్చుం . . . డు । మ ని ॥

రి స రి రి రి సారి గ స । స గ రి రి । సా సా ॥

ఎ . . . న్ని క లి . . . । మ్మ . . . । నే నే ॥

రి మ గా రి రి మ ప ద ద మ పా । ద ద ద మ పా । ద నీద పా ॥

ఇ . ది గొ రెం . . . డు వే . ' . . । ల ప . ద । ము . . లు ॥

మ ప పా . ద ప మా మ గ రి । రి రి । రి రి ॥

ఇ పు డెం చు . కొ । మ్మ న । గా . ॥

సా స ని ద ద రి స రి । స రి రి రి । స రి గ స రి స ।

చ దు . రు మీ . ద నే । యు . . న్న । సా . . . మి కి ॥

సా రి స స ని స ని ని ద ని ద పా । ద ప మా మ గ రి । రి మ పా మ ప దా ॥

సం . . తో ప . మిం । తిం . . త . . । గా . . దే . . ॥ వేడుకలో ॥

అవతారిక :

సామాన్య నాయకయగు ఈమె ఖండిత. తనను ఏలిన మువ్వగోపాలుడు అన్యకాంతా సక్తుడయి సంచరించుటనుచూచి, సహింసజాలక నాకు వల్ల భుడవని పేరేగాని నన్నేలుచున్నావా? లాలించి ఆదరించుచున్నావా? వగల గులికేదందు, వచ్చిపొయ్యేదిందు. ' ఇటువంటివాడనుచు యిప్పుడు తెలిసెనురా ! విటరాయ మువ్వపురి విభుడైన గోపాలా ! ' అని ఖండితముగ యాత నినే అడుగుచున్నది.

కురంజి రాగము ప్రాచీనము. ని స రి గ మ ప దా - ద ప మ గ రి స నీ అరుణని ఆరోహణావరోహణములు. ఇది ఇప్పటి 29 వ మేళమగు శంకరాభరణ జన్యము. క్రింది స్థాయి పంచమము ' స ని నీ ప సా ' అని అక్కడక్కడ వచ్చుటకలదు. వెంకటమఖ సంప్రదాయమున ఈ రాగమును వేరు విధముగా చెప్పియున్నను, వారికి పూర్వాచార్యులు దీనిని ధై వతాంత్యముగానే పాడుచుండినట్లుకూడా చెప్పియున్నారు. శ్రేణ్యపదమునందు ధై వతాంత్యముగానే ఈరాగము కనబడుచున్నది. సంప్రదాయము నెరిగిన పెద్దలవల్లకూడా యిదేవిధముగా నేను వినియున్నాను.

ఈ పదమునందుగల కురంజిరాగము వయ్యారముల నొలికించునదిగానున్నది.

రాగం - కురంగి - రుంపతాళం

ప : ఇటువంటివాడనుచు ఇప్పుడు తెలిసెనురా !

అ. ప : విటరాయ ముష్కపురి కిభుడైన గోపాల

॥ ఇటువంటి ॥

చ : చెలిమిచేసేదందు చలముచేసేదిందు

వలపులుంచేదందు వట్టి సుద్దులె యిందు

నెలకొన్న మరులందు నిట్టూర్పులే యిందు

వెలలేనిపాట్లందు వింత కయ్యములిందు

॥ ఇటువంటి ॥

2. వగలుకులికేదందు వట్టిసుద్దులిందు

మగువతోవియ మందు మచ్చగప్పేదిందు

సొగసునవ్వలందు సోలించేదిందు

తగు సొమ్ములిచ్చేదందు తగవులుచేసేదిందు

॥ ఇటువంటి ॥

3. వడిగొన్న మోహమందు వల్లభుడని పేరిందు

విడమొసగి మెచ్చేదందు విడనాడేదిందు

పడకటింటి హోయలందు పాన్పుశృంగారమిందు

నడవడిక కూడేదందు నన్నేలిదూరేదిందు

॥ ఇటువంటి ॥

ప: .. స ని | సా రీ గా || మా పా.గ | మ గ గ రి రి మ ||

.. ఇ టు | వం . టి || వా . . . | డ . ను . చు . ||

రి స ష స | స ని స మగా గ రి ||

.. ఇ పు | దు . తె . . లి . ||

రి స స రి | సా ||

సె . ను . | రా ||

అ.వ: .. స స | పా.గ మగ గ రి || రి మగా గామగ | మా పాపా ||

.. విట | రా య . || ము | వ్య పు రి ||

.. మ గ | మాపద పా.గ మ గ ||

.. వి భు | డై న . ||

1. రి గాప మగారి | రి మరిససా ||

గో | పా ల ||

2. మాపద పా.మ | గా మప మా.గ రి మ || రిస

గో | పా ల . || .. ఇటువంటి ||

చ: .. స స | సా సా .. || సా . . | స నిసా సనినీ నీ || .. స రి | గ స రీ .. ||

.. చెలి | మి చే . . || సే . . | దం దు || .. చ ల | ము . చే . . ||

గ మగా రిగరి . సా . . సా || . . స రి . గ స రి . . ||

సే దిం . . దు || . . వ ల . పు . లుం . . ||

గా . . . గా మగ గామగ గామగ ||

చే . . . దం దు . . ||

మా గామగ . గా మగమాపద పా . గ || మ గగరి . రి మరిస సా ||

. . వ . . . ట్టి . . సు || ద్దు లిం . . . దు ||

. . స ప . పా . గ మగ మ రి ||

. . వెల . కొ న్న . . ||

మ గమా . పా . . పా || . . మ గ . మా ప ద పా . గ మ గ ||

మ . రు . లం . . దు || . . ని . . ట్టూ ర్పు . . ||

రి గాప మగారి . రి మరిస సా ||

లే యిం . . . దు ||

. . స స . సా . . సా || సా . రి గస . రి . . రి || . . మ గ . మాపా . ద దపాగ ||

. . వెల . లే . . ని || సా ట్లం . . దు || . . విం . . త క ||

మ గమ రి . రి మరిస సా || . .

య్య . ము . . లిం . . . దు || . . ఇటువంటి ||

అవతారిక :

ఈమె సామాన్య, ప్రౌఢ. నాయకుడగు మువ్వగోపాలుడు తాను కోరిన ధనముల నీయజాలనివాడని ఎకసెక్కుముగా నాతని వేషమును, అలంకారములను, చేష్టలను చెలికత్తెకు చెప్పుచు ముగ్ధమోహమైన మురళీధరుని సౌందర్యమునకు, సరసతకు లోలోపల సంతోషించుచున్నది.

బిలహరిరాగము ప్రాచీనము. భాషాంగము. రక్తిరాగము.

ఆరోహణ : స రి గ ప ద సా - అవరోహణ : స ని ద ని ద ప మ గ రి స .

ఇప్పటి వాడుకప్రకారము యిది 29 వ మేళమగు శంకరాభరణ జన్యమని చెప్పకొనవలెను. 'ని ద పా' - 'గ ప ద ని ద పా' మొదలగు ప్రయోగములలో కై శికి నిషాదము పలుకుచున్నది. వెంకటమఘ సంప్రదాయమునందును యిట్లే చెప్పియున్నారు. ప్రాచీనములగు స్వర సంచారములు పదమునందు స్పష్టముగా కనబడుచున్నవి.

రాగం - బిలహరి - త్రిపుటతాళం

ప : చేతకాసు లేదుగాని చేనై గలే

అ. ప : యీతరి మువ్వగోపాలు - డింతిరో వట్టియెమ్మెలే

॥ చేత ॥

చ : గీరు నామముబెట్టి - గిలుకుపావలుమెట్టి
 ఓరచూపు చూచుచు నే - నున్న తావున
 చేరవచ్చి తనలోన - చిరునవ్వు నవ్వుకొంట
 పారిపారి యిందరిలో - పైబడ వచ్చిని

॥ చేత ॥

2. పిల్లనగ్రోవి చేతబట్టి . బిగియదట్టియుగట్టి
 వల్లెవాటువేసి యిందు - వచ్చి మెల్లన
 మెల్ల సుగంధులందరము - ముచ్చటలాడుచుండ
 గులకాడై మనయింటి - గురుతులడుగవచ్చిని

॥ చేత ॥

3. చిటికెన కొనగోరు - చిమ్ముకొంచు పలుమారు
 చిటిపొటి పదములు - చేరిపాడుచు
 నటునిటువచ్చి ఓళ - లంటి నయముచేసి
 యటమటించి మువ్వ గోపాలు - డా మీదచేసెనే

॥ చేత ॥

ప : . . ప మగా పా . దా . . సా . . ॥ స గరి మ గరి . స నినిద . దపదా ॥
 . . చే . . త . కా . . సు . . ॥ లే . . దు . . గా ని ॥
 ద రిసా . . ని సదని . పాపా ॥ ద నిదపదప . పపమగ . రిగారి ॥
 చే సై గ ॥ లే ॥

2. రి ప మగా పా . దా . . సా . . ॥ స రి గా పమ గరి . స నినిద . దపదా ॥
 . చే . . త . కా . . సు . . ॥ లే . దు గా ని ॥

గ రిసాసరి . స ని సని . దనిపా || ద నిదపదప . పపమగ . రిగారి ||

చే సై గ || లే ||

అ. ప: రి . . స ని . దనిపా . ప పమగ || గ రిగ రి ససా . స నినిధ . సా . . ||

. . . యీ . . . త . . . రి . . . || ము . . వ్య . . . గో . . . పా . . ||

రీ . . గ ప . దా . . . దా . . . || గ రి రి స సని . ద నిదప . ప పమగ ||

ఋ . . డిం తి . రో . . . వ . . . || ట్టి . యె . . . మై . . . లే . . . ||

గ రి

. . చేతకాను ||

చ: . . . దానిత . పా . . . పా . . || ప దప మ గరి . మగగరి . సా . . ||

. . . గీ . . . రు . . . నా . . . || మ . . ము . . . బె . . . ట్టి . . . ||

సనినిధ స రి . గాసా . రీ . . || గ పా ద సా . స నినిద . పా . . ||

. . . . గి లు . కు . . . పా . . . || వ . లు . . . మై . . . ట్టి . . . ||

మగరిగ గ ప . దా దని . దా పా || ప దపమగరి . మ గగరి . స నినిధ ||

. . . . ఓ ర . చూ పు || చూ చూ చు ||

సా . . థా . సా సరి . గా సా || సా రిగగా . పా ||

నే . . ను . న్న . . . తా . . || పు న ||

. . . . గ ప . దా . . . నీ . . . || పా దదపా . ప పమగ . గామరి ||

. . . . చే ర . వ . . . చ్చి . . . త . న . . . లో న . . . ||

రీ . . రీ మగా . సా . . . స నినిధ . సా రి గ మ రిగ . పా . . . పా . . .
 . . . చి . రు . న . . . వ్వు . . . ॥ న . . వ్వు . . . కొం . . . ట . . .

. . . ప మగా . పా . . . దా . . . ॥ స రి గాపమ గరి . స నినిద . దా పా ॥
 . . . పా . రి . పా . . . రి . . . ॥ యిం ద . రి . . . ॥

దా . . దా . గ రి గ రి . సా . . . ॥ స నిసదనీ . పా . . . ప పమగ ॥
 . . . వై . బ ॥ వ చ్చి . . . ని . . . ॥

గరి

. . చేత కాసు ॥

అవతారిక :

నాయక సామాన్య, కలహస్వభావ. ఈమెను చెలి “చేపట్టు కావచ్చునా ! కోప మెవరికై నా రాదా ? తిరిగి కూడియుండేవారులేరా ? అలిగి యావలకై న బోక, లోకులాడు కొందురనియైన లేక. ప్రేమగూడిన వానిచే మించేదేమిజాతో ! భామలో ! మువ్వగోపాలునితో నిట్లు చేపట్టుకావచ్చునా ? ” అని మందలించుచున్నది.

రాగం - విలహరి - త్రిపుటతాళం

ప : చేపట్టు కావచ్చునా ? మీలో మీకు

అ. ప : యేపట్లకై నను ఎంచదగును మిమ్ము
యాపట్లలో మీకింత కాళిమిలేక

॥ చేపట్టు ॥

చ : కోపమెవరికై న రాదా తిరిగి - కూడియుండేవారు లేరా !
మాపువచ్చెదనంటే - మంచిదనగరాదా !
రాపటెవానితో - నీపాటు వినరాదా !

॥ చేపట్టు ॥

2. అలిగి యావలికై నపోక లోకు - లాడుకొందురనిలేక

పలుకకుండలేక - పదరి తింతియుగాక

కలకిరో! తొల్లిటి - ఘనతయెంచుకోక

॥ చేపట్టు ॥

3. కాముడుసేసిన నేతోలేక - కమలజువానినవాతో

ప్రేమగూడిన వాని - చే మించేదేమి జాతో

భామరో! మువ్వ గో - పాలునితో నిట్లు

॥ చేపట్టు ॥

ప: స రి । గా . . । పా . . ॥ పా । దా . . । దా గరీ ॥

. . . . చే . . । ప . . । ట్లు . . ॥ కా । వ . . । చ్చు . . ॥

సా । । సా దని ॥ పా । ద పమా । మ గారి ॥

నా । । మీ . . ॥ లో । మీ . . । కు . . ॥

2. రిగారి స రి । గమరీ । ప మగరి ॥ సా । స నినిధ । ధాగరి ॥

. . . చే . . । ప . . । ట్లు . . ॥ కా । వ . . . । చ్చు . . ॥

సా । । సా రిగ ॥ పా । ద నిదా । పా . . ॥

నా । । మీ . . ॥ లో । మీ . . । కు . . ॥

3. మగగరి మ గ । పా . . । దా . . ॥ సా । స నినిద । దా గరీ ॥

. . . . చే . . । ప . . । ట్లు . . ॥ కా । వ . . . । చ్చు . . ॥

సారిగ రి । స రిగప ॥ మగమరిగరి । సాదని । పా . . ॥

నా । । మీ . . ॥ లో । మీ . . । కు . . ॥

4. మగమరి గ ప . ద నిదప . ద పమగ || స రిమగరి . స నినిధ . ధా గరి ||
 చే ప ట్లు || కా వ చ్చు

పా గ పదా || నీ ని పదప . ప పమగ ||
 నా మీ లో మీ కు

అ ప : మగారి మ గ . పా దా సా స నినిద . దాపా ||
 యే ప ట్లు || కై న ను

దా ప ద . రి సా స నిస ని దని . పా ద పమగ ||
 ఎం చ ద గు ను మి మ్ము

2. రిగారి ప మగా . పా దా సా రిగ రిగమగరి . స నినిద . దాపా ||
 యే ప ట్లు || కై న ను

దా ప ద . గ రిగరి . సా స నిస ని దని . ద పదప . మ గమరి ||
 ఎం చ ద గు ను మి మ్ము

సరిగప ప ద . దాగరి . సా స నిస నిదని . పా పా
 యీ ప ట్లు లో మీ రు

పాదప మగ గ ప . దానీ . దాపా || ప దపమగరి . గ రిపమ . గరిసా ||
 ఇం త తా శి మి లే క

సరిగా

. . . . చేట్టు ||

చ: ద ని । పా . . । పా . . ॥ మగరి గారి । గాపా । దానీ ॥
 కో . . । ప . . । మె . . ॥ వ . . రి . . । కై . . । న . .

నీపా ద ప । మగమరి । గారి ॥ రీ । గ రిగా । పా . . ॥
 రా . . । । దా . . ॥ । తి . రి । గి . . ॥

. . . . రి గ । పాదా । నీ పా ॥ దాపా . . । మాగా । గారి ॥
 కూ . . । డి . . । యుం . ॥ డే । వా . . । రు . . ॥

గ రిపమగరి । సనినిధ్ధ । సా . . ॥
 లే । । రా . . ॥

. . . . మ గ । పా . . । దా . . ॥ సా . సా . . । స నినిద । దాపా ॥
 . . . మా . . । పు . . । వ . . ॥ చెప్ప . ద . . । నం । ॥

దా . . ప ద । రీ . . । సా . . ॥ స నిసనిదని । పా . . । ద పమగ ॥
 తే . . మం . . । చి . . । ద . . ॥ న . . గ . . । రా . . । దా ॥

రిగారి ప ద । దా గరి । సా . . ॥ స నిసనిదని । పా . . । పా . . ॥
 . . . రా . . । ప . . । తే . . ॥ వా । ని తో . . ॥

పాదప మగ గ ప । దానీ । దాపా ॥ ప దపమగరి । గ రిపమ । గ రిసా ॥
 నీ . . । పా . . । టు . . ॥ వి . . న . . । రా । దా . . ॥

సరిగా

... చేపటు ॥

అవతారిక :

సామాన్య నాయక యగు ఈమెకు నాయకుని పిరహవేదనను చెలి, కన్నులకు కట్టి నట్లు వర్ణించి చెప్పుచున్నది. ఉన్నరనుట, కచులైరజేయుట, యులికిపడుట, కన్నీరునించుట, పెదవులెండుట, తనలోతానే ముచ్చటించుకొనుట మొదలగు దశావస్థలను ఈ పదమునందు శ్రేష్ఠజ్ఞులు చెప్పియున్నారు.

నవరోజుయొక్క స్వరూపము ఈపదమునందు విలంబకాల సంచారములలో ఎంతో అందముగా కానవచ్చుచున్నది. నవరోజురాగము ప్రాచీనము. రక్తిరాగము. ఇప్పటి 22వ మేళమగు శంకరాభరణ జన్యము. ఫ ధ ని స రి గ మ ప - ప మ గ రి స ని ధ ఫ ఆనునవి ఆరోహణావరోహణములు. వెంకటమఘ సంప్రదాయమున భాషాంగమని చెప్పియున్నారు. కాని వాడుకలోగల రాగస్వరూపమున భాషాంగచ్ఛాయలుకానరావు. దీనిని పంచమాంత్యము గానే పాడుట ప్రాచీన సంప్రదాయము. 'స ని ధ నీ ఫ ధ ని స రి' - 'ని స రి గ మ పా మ గ మా' - 'గ రి గా' - రి స ని స రి' - 'స ని ధా నీ' - 'నీ స రి' మొదలగు నవి రాగచ్ఛాయలను చూపించు స్వరసాదృశ్యములు ఈ రాగమునందు విస్తారముగా రచనలు లేకపోవుటచే పదమునందలి సంచారములు జాగుగా గమనించి రాగమును ఆకళించుకొనవలెను. త్రిస్తాయి సమన్వితములయిన రాగాంగ, ఉపాంగ, భాషాంగరాగములు తమ స్వరూపములను పూర్తిగా సంతరించుకొనుటకు ముందుపుట్టిన కొన్ని రాగములలో బహుళ నవరోజు ఒకటి కావచ్చు. దీనినుండియే కురంజి, శంకరాభరణం క్రమముగ బుట్టియుండవచ్చును. ఇటువలెనే నాదనామక్రియనుండి మాయామాళవగౌళ, ఘంటారవమునుండి తోడి, జింఝనోటినుండి శాంభోజి, నైంధవినుండి ఖరహరప్రియ, మొదలగు మేళములు పుట్టియుండవచ్చుననియు, కొందరు పెద్దలు చెప్పగా వినియుంటిని ఇటు చెప్పుట సహేతుకముగానే యున్నదని, నాకును తోచుచున్నది.

రాగం - నవరోజు - త్రిపుటుతాళం

ప: ఏలవచ్చితివే? సామి శైడతాసి - ఏలాగు కాళ్ళాడెనే ఓలలనరో!

అ. ప: తాలరో మువ్వ గోపాలుడు నిను తలచి
పలువరించునే - ఓ లలనరో!

॥ ఏల ॥

చ: యుస్సురని తలయూచునే శయ్యపైనుండి - యులికి దిగ్గునలేచునే
కసరి దిక్కులు చూచునే కన్నీరు నించి
కనులెఱుజేసునే! ఓ లలనరో!

॥ ఏల ॥

2. తలవాకిటచేరునే నీదుకెమ్మోవి - తలచుక నోరూరునే!
వెలది విధిని దూరునే తనలో తాను
వెట్టి కోరిక కోరునే! ఓ లలనరో!

॥ ఏల ॥

3. నిను చాల లాలించునే మువ్వ గోపాలు - డెనసిన వగలెంచునే
చనువిచ్చి కరుణించునే యిందరిలో నీ
సాటిలేదని యెంచునే ఓ లలనరో!

॥ ఏల ॥

ప : ద ని । సా . . । సా స ని ॥ స గరి మగరి । సా . . । ॥
 ప . । ల . . । . వ . ॥ చ్చి . . తి . . । వే . . । ॥
 స నిసా . . । నిసాని । ధ నీప ॥ పా . . ప ధ । నీ . స । రీ రిసనీ ॥
 సా । మి . . ॥ నె డ । జా . . । ॥
 స రికి స ని । సా సారిగ । రీ సా ॥ సా సరి గారి । రీ రిగ । మామగ ॥
 ని . . ప . । లా । గు ॥ కా । శ్చా . . । . . డె . . ॥
 గా గమపమ గా । మరికి । రీ . . ॥ గ రిగరిపా । పపమగ । మగమరి ॥
 నే । ॥ ఓ । ల . . । ల ॥
 మతిమరిసా । సా . ని । నిధనీ ॥
 స । రో . . । . . . ॥

2. పా . . ప ధ । నీ . స । రీ రిసనీ ॥ స గరి మగరి । సా . . । ॥
 ప . । ల । వ . . ॥ చ్చి . . తి . . । వే . . । ॥

అ. ప : స ప । పపమగ । గా మరి ॥ రీ మగ గ పమ । పా . . । పా . . ॥
 జా . . । ల । రో . . ॥ ము . . వ్య . . । గో . . । ॥
 ప మగా । గా మగ గామగ । మాపా ॥ పాగ మ గా । గ మగా రి గరి । సా . . ॥
 పా . . । లు । దు . . ॥ ని . న్ను . । త . . ల . . । చి . . ॥
 సా . . ప ధ । నీ నీ . స । రీ రి సరి ॥ స గరిమగరి । సా . . । సా . . ॥
 క లు । వ । రిం . . ॥ చు । నే . . । ॥

అవతారిక :

ప్రౌఢ నాయకయగు ఈమె స్వీయ, ఉత్తమ. పతికి తనయందు అనురాగము కలుగుటకు ఆతడు విముఖుడై యున్నను, తానే అతనికి ఉపచారముచేసి, అలరించుటకు ప్రయత్నించుచు, 'చిటుకన్న కోపముసేయు మువ్వగోపాలునిపై నా వలపు ఏమి కాబోయ్యానమ్మా' అని చెలికత్తెతో చెప్పుకొనుచున్నది.

కన్నడ ప్రాచీనరాగములలో నొకటి. ఇది ఇప్పటి 29 వ మేళకర్తయగు శంకరాభరణ జన్యము. ఇందు కాకలి నిషాదప్రయోగములు ఎక్కువగా నుండుటవలన దీనిని వెంకటమణి సంప్రదాయమున చెప్పినట్లు 28 వ మేళ జన్యమనుట సమంజసముకాదు. స మ గ మ ద ని సా - స దా ని ప మ గా మ రి స అనునవి ఆరోహణావరోహణములు. స దా ని ప అనునప్పుడు కైశికినిషాదము వచ్చుచున్నది. శ్రీత్రయ్యుని పదమునందలి రాగభావములు మనోజ్ఞములు.

రాగం - కన్నడ - త్రిపుటతాళం

ప : ఇటువంటి నావలపు ఏమికాబోయ్యానమ్మా !

అ. ప : చిటుకుమన్న కోపము - సేయు మువ్వగోపాలునిపై

॥ నిటువంటి ॥

చ: వచ్చినప్పుడు నేనే - వడ్డికి పొయ్యేదేగాని
 ఇచ్చటికి రమ్మనే - దెన్నడైనను లేదుగా
 నిచ్చనిచ్చలు తాలించి - నే నలముకొనేదేగాని
 గ్రుచ్చి వాడు కాగలించు - కొనేదెన్నడు లేదుగా

॥ ఇటువంటి ॥

2. ముందు నే నే వచ్చి - ముద్దిడుకొనేదేగాని
 ఇందమని కెమ్మొవిచ్చిన - దెన్నడైనను లేదుగా
 అందంపు మోమున కోప - మమరియుండేదేగాని
 మందయాన! నవ్వనేది - మనసునైనను లేదుగా

॥ ఇటువంటి ॥

3. బలవంతమున నేనే - పలుకరించేదే కాని
 ఎలమి నాతోమాటాడే - దెన్నడును లేదుగా
 అలసియుండిన నేనే - కలిసి కూడేదేగాని
 చెలియ! మువ్వగోపాలుడు - చేరి కూడినది లేదుగా

॥ ఇటువంటి ॥

ప: గ మ | దా . ని | దా పా || ప మగామా | రీ . . | సా . . ||
 ఇ టు | వం . . | టి . . || నా . . . | వ . . | ల . . ||
 సా . . ని ప | థా . . | థ నిసా || స మగామా | దా పా | పమగమ ||
 పు . . ఏ . . | మి . . | కా . . || బొ . . . | య్యా . . | న ||

అ.ప: రీ . . గ మ | దా . ని | పా . . || ప మగమరీ | గ మదా | దానీ ||
 మ్మా . . చి టు | కు . . | మ . . || న్న | కో . . | ప . . ||

సా . . ద ని . స మ గ మ . రీ . . . స ని రి స ని స . దానిప . ప మ గ మ .
ము . . నే . . యు ము . . . వ్య . . గో . . . పా . . . లు . ని . .
రీ . .

పై . . ఇటువంటి .

చ : పా . పా . . . పా . . . ప మ గా మా . రీ . . . రీ . . .
. . . . వ . చ్చి . . . న . . . ప్పు . డు . . నే . . . నే . . .
రీ . గ మ . దా . ని . పా . . . ప మ గా మా . రీ రీ . సా . . .
. . . . వ . . ద్ది . . . కి . . . పా . య్యే . . దే . గా . . .
సా . . ని స . ధా . . . ధా నీ . సా స మ గా . గ మ రీ .
ని . . ఇ . . చ్చ . . . టి . . . కి ర . . . మ్మ . . .
రీ . . గ మ . ద ని స రి . స ని స ని . ద ని పా . . . ప మ గ మ . రీ రీ .
నే . . దె . . న్న డై న . ను . . . లే డు .
సా . . పా . పా . . . పా . . . ప మ గా మా . రీ . . . రీ . . .
గా . . ని . చ్చ . . . ని . . . చ్చ . లు . . లా . . . లిం . . .
రీ . . గ మ . దా ద ని . పా . . . ప మ గా మా . రీ . . . సా . . .
చి . . నే . . న ల . . ము . . . కొ . నే . . . దే . . గా . . .
సా . . గ మ . దా . ని . పా . . . ప మ గ మ రీ . గ మ దా . దా నీ .
ని . . గ్రు . . చ్చి . . . పా . . . డు . కౌ . . . గ . . . లిం . . .
సా . . ద ని . స మ గ మ . రీ . . . స ని రి స ని స . దానిప . ప మ గ మ .
చు . . కొ . . నే దె . . . న్న . . డు . . . లే . . . డు
రీ . .

గా . . ఇటువంటి .

అవతారిక:

సౌందర్య గర్వితయగు ఈమె పరకీయ. తనపై గల మోహమును, మున్ను తన్నేలిన మొగమాటమును మరచి, అన్యకాంతాసక్తుడయి నాయకుడు తన్ను లక్ష్యముచేయుటలేదని చెలికత్తెతో చెప్పుకొని శాధపడుచున్నది. అచ్చపు నైకములలో ఈపదము సారంగ రాగమని యున్నది. మా పాఠము సామంతము.

అతి ప్రాచీనమయిన రాగములలో సామంతము ఒకటి. యిప్పటి వాడుకప్రకారము 80 వ మేళమగు నాగాభరణము జన్యము.

ఆరోహణ : స రి గ మ ప ని సా — అవరోహణ : స ని ద ని ప మ గ రి సా.

అయినను 'ప ద ని సా' అను ప్రయోగము అచ్చటచ్చట కానబడుచున్నది. వట్శ్రుతి దైవతమును, చతుశ్రుతి దైవతమునందు అదిమిపట్టిపలుకుట సంప్రదాయము. నీలాంబరి రాగమునుండి దీనిని వేరుచేయుట కొంత కష్టసాధ్యమే. పదమునందలి సంచారములు గమనించి రాగస్వరూపమును తెలుసుకొనవలసియున్నది. ఈ సామంతము కొండమలమారి, గుమ్మ కాంభోజి, దేశాక్షి మొదలగు కొన్ని రాగములతోపాటు 16 వ శతాబ్దము తరువాత మరుగుపడి పోయినట్లే తోచుచున్నది. పద కవితా పితామహులు తాళ్ళపాక అన్నమయ్యవారి రచనలు ఈ రాగమునందు ఎన్నియోగలవు.

రాగం - సామంతం - త్రిపుటతాళం

ప : తెలియనై తినమ్మ ఓయమ్మ ! నే

అ. ప : కలికిరో యిటువంటి కపటజ్ఞుడని నాదు

కలనైన గాని యెంచక నేనుంటి నమ్మా

॥ తెలియ ॥

చ : చనువిచ్చి మాటాడునే యెప్పుడు నన్ను - సఖయరమ్మని పిలుచునే

అనుదినము నన్ను నిమిషమెడ - శాయనని సమ్మికలిచ్చునే

వనజాక్షిరో యిటువంటి గుణము

వాని మనసు విరిచి యేమగువ బోధించెనో

॥ తెలియ ॥

2. పిలువనంపిన రాడు యిప్పుడు నాదు - ప్రియము మాటలు వినదు

చలిమొకింతయు మానదు యిప్పుడునాపై - చాడిమాటలు విన్నాడు

తెలియని వాడై తె తెలియ దెలుపనచ్చు కా

వలెనని యుంటే వాని వగలునే

॥ తెలియ ॥

3. బలిమిని ననుగూడు మా ముప్ప గో - పాలుడనువాడు

తలిరుబోడిరో ! చూడు దానిచేరి - తలచకయున్నాడు

అలనాటి కూటమి యన్ని మరచి

నెలత యింటిలోనే నెలకొనియున్నాడు

॥ తెలియ ॥

వ: సా రి గ | సా సని | ఫ సాని || స పా పమగా రి | రి గమగ రిగారి | సా . . .
 తె లి . | య . . | నై . . . || తి | న | మ్మ . . .
 ప ద పా . మ మప మా . గ | రి గమప మగగరి | గా సా . ని || సా . .
 ఓ | య | మ్మ . . . || నే . . తెలియ ||

2. ప ని నిసాని ప ద దపామ | గ మపమ మగగరి | గా సా || సా . .
 ఓ | య | మ్మ . . || నే . . తెలియ ||

3. ని సరిసాని దనిస నీప | ద పపమ మగగరి | గా సా || సా . .
 ఓ | య | మ్మ . . || నే . . తెలియ ||

అ. ప: సస | సా . ని దని | సా . ని పా ||
 కలి | కి | రో ||

మ పద పాద మ పద పాద | పమగా మా | పా . . .
 యి టు | వం | టి . . .

. . . . గమ | పా దప | పని సా . ని || సా . రి గ సరి | గమగా రిగరి | సా . . .
 కవ | ట జ్ఞ . . . || డ . . . ని . | నా | దు . . .

. . . . స ని | సా రిగ రిస | సనిసని సదని || ప దపా.మమపమా.గ | గరిగా రిగమా ,
 క ల | నై | న || యెం . . . చ | క ,

గా . మ పా . మ ॥ పా . . మ ప . దాదప . మ పదపమపదప ॥

నే ॥ . . . మెల . గు . . . చు ॥

మ పమా గ రిరిగరి గ . గామప మగ . రీరిమ రిస ॥ సా . .

నుం . . . టి | న ॥ మ్మ . . తెలియ ॥

చ : గమ . పా . . . పా . . ॥

. . . . చను . వి . . . చ్చి . . ॥

ప మ పదపా పమ పదపా . పా దప పమపమ . మగమగ గరిగా ॥

మా | టా | డు ॥

మా . . గ రి గా . మాపద పా . గ . మ గ గ రి ॥

నే . . ఎ . పు . డు | న ॥

గా సా గ మ . పా దప పస . స నిదని సనిపా ॥

న్న . స కి . య | ర ॥

ప ద పా . మ మప మా . గ . గ రిగా మాపద . పా . మ గా . రి ॥

మ్మ ని | పి . . లు . . . చు ॥

సా . . స స . పా . గ మగ . గ మగారిగరి ॥

నే . . అను . ది | న ॥

సా రిగ రిస న్ని . సా . . . స న్ని ధని ॥ సా . . స రి . గ సరీ . గా గా ॥ గరిగా రిగమగమా .

ము . . న . . . న్ను . . . ని . మి . ॥ ష . . మెడ . కా . . య న ॥ ని ,

పా దప పాదప | పా దప పా పమ ||

న | మ్మి . . క . . . ||

గ మగా గరిగా మపమగ | గ రిగాగ మగా | గ రిగా గస ||

లి | చ్చు | నే ||

సా . . ప స | సా . ని దని | సా . ని పా ||

. వ న | జా | ఊ ||

మ పద పా ద మపద పా ద | ప మగా మా | పా పా ||

రో యి | టు | వం ||

పా . . గ మ | పా దప పని | సా . ని || సా . రి గసరి | గ మగా రిగరి | సా . . . ||

టి . . గు ణ | ము | వా || ని | మ | న ||

సా . . స ని | సారిగ రిస | సనిసని సదని || ప దపా . మ మప మా . గ |

. వి రి | చి | ప || మ గు |

గ రిగా రిగమా | గా . మ పా . మ || పా . . మ ప | రాదప | మ పదప మపదప ||

వ | || బో | ధిం ||

మ పమా గ రిగారి | గా మప మగ | రిరిమ రిస || సా . .

చె | నో | || తెలియ ||

అవతారిక :

సామాన్య, సౌందర్య గర్వితయగు ఈమెకు చెలి మువ్వగోపాల దేవునికి మనవిచేసు
కొనరాదా! దయకలుగునో ఏమో! అని చెప్పగా తనను ఒకప్పుడు లాలించి ఏలిన మువ్వ
గోపాల విభుడు యిప్పుడు తనయందుదాసీనతను కనబరుచుచున్నాడని తెలిసిన ఈమె చెలికత్తెతో
'కలికి! కల్పతరువని వెలసినట్లయితే తలచిన కోరిక సఫలమౌనుగాని! కరుణాసాగరుడని
బిరుదుకలిగితే వరమోహరత్నములు, మరియు నొసగుగాని, ప్రాణపతి మువ్వగోపాలుడు నన్ను
గూడి సతముగా రక్షించవలెగాని మనవిసేయగనేలే?' అని చెప్పుచున్నది. ఈపదము శంకరా
భరణి రాగమని ఆచ్యపుస్తకములలో నున్నది. మా పాఠము సామంతము.

రాగం - సామంతం - త్రిపుటతాళం

ప : మనవిసేయగనేలే? - ఓ మగువా! కొత్తలానేడు

అ. ప : తను తానే మదికలిగి - దయసేయవలెగాని

॥ మనవి ॥

చ : కలికి కల్పతరువని - వెలసినట్టైతే

తలచిన కోరిక స - ఫలమయ్యినిగాని

॥ మనవి ॥

2. కరుణాసాగరుడని - బిరుదుకలిగినట్లైతె
వరమోహరత్నములె - మరియు నొసగునుగాని

॥ మనవి ॥

8. కన్నె నామనోభావము - లన్నియు తెలిపితి
వెన్నుని కిళ మీరు - మన్నింపవలెకాని

॥ మనవి ॥

4. అతిశయముగ ప్రాణ - పతి మువ్వగోపాలు
డితవుతో ననుగూడి - సతము రక్షించుగాని

॥ మనవి ॥

ప: . . . స ప | పా . గ మ గ | గ రిమరి || సా . రి గ రిస | సా . రి గస | స రిరి ||
. . . . మన | వి | నే || య | నే | లే . . . ||
సా . ని స రి | గా . మ పా | పా . మ పా || ప స సనిదని సా . ని | పాదప పమపమ |
ఓ . . మ గు | వ . . . | క్రొ . . . || త . లా | నే |
గామగ గరిగా || మా . .
. || దు . . మనవి ||

2. . . . స రి | గా . మ పా | ప స సా . ని || సా రి గ రి స సని | స నిదని సా . ని |
. . . . మ గు | వ . . . | క్రొ . . . || త . లా . . . | నే |
పానిప పమపమ || గా . .
దు || . . . మనవి ||

అ. వ : గ మ | పాదప పాసని | సా సా స రి | గ స రి | గ మ గా తిగ రి ||

. . . . త మ | తా | నే మ ది | క లి ||

సా స ని | దా . ని సా . ని | పా మ గ మ ప దప | ప దపా మపమా |

గి ద య | నే | య వ లె గా |

గ మ గా గ రి గా || మా . .

. || ని మ న వి ||

చ : స ప | పా . గ మ గ | గ రి మ రి || సా . రి గ రి స | సా . రి గ స | స రి రి ||

. . . . క లి | కి | క ల్ప . త గు వ ||

సా . ని స రి | గా . మ పా | పా . మ పా || ప స స ని ద ని సా . ని | పాదప పమపమ |

ని వె లి | సి | న || త్తై | తే |

గా మ గ గ రి గా || మా . . గ మ | పాదప పాసని | సా సా స రి గ స |

. || త ల | చి | న కో |

రి గ మ గా తిగ రి || సా . . స ని | దా . ని సా . ని | పా

రి క || స ఫ | ల మై ||

మ గ మ ప దప | ప దపా మపమా | గ మ గా గ రి గా || మా . .

య్యా . . ని గా | || ని మ న వి ||

అవతారిక :

నాయిక పరకీయ, వాసక సజ్జిక, ప్రౌఢ. ఈమె అలంకరించుకొని గంధము, కస్తూరి, పూలపాన్పు మొదలయినవన్నియు అమర్చుకొని నాయకుని రాకకై వేచియున్నదట. తన చెలితో ' వినవే ! పతులు మొదలుగాను వాసములు చేరి తమ వనితలతో కూడెనే ! యూరెల్ల మాటుమణిగెనే, నన్నేలిన మువ్వగోపాలుని నమ్మరాదే ' యని చెప్పుకొని దుఃఖించుచున్నది. ఈ పదము పున్నాగవరాళి రాగమని అచ్చపుస్తకములలోనున్నది. మా పాతము వరాళి.

ఈ వరాళి రాగము ప్రాచీనము. యిప్పటి నాడుకలోగల మేళకర్తలయందు శిరి వ మేళముగ దీనిని చెప్పియున్నారు. యిందలి స్వరసంచారములు గమనించినచో నిది ప్రాచీన కాలమునగల ఒక భాషాంగరాగమని తోచుచున్నది. పలననగా ' స గ రి గ మ ప ' అనునప్పుడు రిచతుశ్రుతి రిషభముగా పలుకుచున్నది. తిరిగి అవరోహణమునందు ' ప మ గా రి స ' అనునప్పుడు శుద్ధగాంధారముగా చతుశ్రుతి రిషభస్థానమునందు కంపితముతో సాధారణ గాంధారమును స్పృశించుచు దిగుచున్నది. అనుభవజ్ఞులయిన చాలమంది పెద్దలకు నే నిది చెప్పగా వారును నావలెనే అభిప్రాయపడినారు. వెంకటమఖ సంప్రదాయమున చెప్పిన ధాలివరాళిరాగలక్షణములలో ' స గ రి గ మ పా ' - ' ప మ గా రి సా ' - అను ప్రయోగములు ముఖ్యములని చెప్పియున్నారు. ఈ రాగము ప్రసిద్ధములయిన ఘనరాగములలో నొకటి.

అరోహణ : స గ రి గ మ ప ద ని సా - అవరోహణ : స ని ద ప మ గా రి స .

రాగం - వరాళి - త్రిపుటతాళం

వ : ఇంత ప్రొద్దాయె - ఇంక వాడేమి వచ్చిని ?

అ. ప : చింతింప పనిలేదు - చెలియ మువ్వగోపాలుడు

॥ ఇంత ॥

చ : చేరి నాతో నేస్తము - చేసిన పాపము

కిర వాణిరో ! యెల వే - గించేవే నీవు ?

నూరిన గంధ కన్నూరి - పారవేసి పవ్వళించు

ఏ రమణి యింట నున్నాడో - ఊతెల్ల మాటుమణిగెను

॥ ఇంత ॥

2. భాసురాంగిరో ! వినవే - పడుట మొదలుగాను

వాసములుచేరి తమ - వనితలగూడె

ఆసించిన ఫలించే - దరుదు గాదటవే, నే

జేసిన పాప మెవ్వరు - చేసినారే ఓ చెలియా

॥ ఇంత ॥

3. పమ్మిన వేడుకతోను - పడకిల్లు శృంగారించి

యెమ్మెకాడువచ్చునని - యెదురుజూచితి

సొమ్ములే లే ? విరులేలే - సొగసెవ్వరు జూచెదరే ?

కొమ్మ ! నన్నేలిన మువ్వ - గోపాలుని నమ్మరాదె

॥ ఇంత ॥

ప: రీ . సాసని . సా పా మ పదప . పాదమ .
 యిం . త ప్రా ద్ధా యె
 పమపమ ప ద . నీ సాసని . ద ని సాసని నిద . ప మపమ . గా . . .
 ఇంక . వా డే మి వ . . .
 మ ప దపమా గా . గ గరి . సా . . .
 చ్చి ని

2. రీ . సాసని . సా పా మ పదప . పాదమ .
 ఇం . త ప్రా ద్ధా యె
 పమపమ ప ద . ని సరిగే . రిసనిద . ద ని సాసని నిద . ప మపమ . గ గపమ .
 ఇంక . వా డే మి వ
 ద దసని దపమా . గ గరి . సా
 చ్చి ని ఇంత .

అ. ప: స ని . దపపా పమ . దమదా . నీ . సా సా
 చిం . తిం ప ప . ని లే దు . . .
 ప ద . నీ సరిగే గా . రీ సా సా సని . దా సని . ద పపా పమ .
 చెలి . య ము వ్య గో పా
 గ గపమ దపమా . గ గరి . సా . . .
 లు దు

2. స ని । దపపా పమ । దమదా ॥ నీ . సా . । సా . . । సా . . ॥
 చిం . । తి ప ॥ ప . ని . । లే . . । దు . . ॥
 స గరి । గా పమ । గగ రి ॥ సా . ని సరిసాని । దా సని । దపపమ ॥
 చె . లి . య . . । . . ము ॥ వ్య . గో పా . . । ॥
 గ గపమదప । ని ని దపమా । గగరి ॥ సా . .
 లు । దు । ఇంత ॥

చ: దా । పా . . । పా . . ॥ పా పా . . । ప మపమ ॥
 చే । రి . . । నా . . ॥ తో నే . . । స్త ॥
 ప మపమగగ । మ పదని । దద పమ ॥ గ గపమదమ । గగరి । సా . . ॥
 ము . . . చే . . । నీ న . . ॥ పా ప . . । ము . . ॥
 రి । సా . . । సా సని ॥ సగరి రి గరి । గా మా । పా . . ॥
 కి । ర . . । వా . . ॥ ణి . . రో . . । యే . . । ల . . ॥
 గ గపమ దపమా । గా . . । గ రిరి ॥ సా స నిసరి । రి ససా సా ॥
 వే । గిం . . । చే . . ॥ వే నీ వు ॥
 స ని । దపపా పమ । దమదా ॥ నీ సా . . । సా . . । సా . . ॥
 మా . . । రి న . . ॥ గం ధ . . । క . . ॥
 ప ద । ని సరిగ గా । రిసా ॥ సా సా . . । సా సని ॥
 స్తూ . . । రి పా ॥ ర వే . . । నీ . . ॥

ద ప మా ద మద । నీ . . । సా . . ॥ స ని । సా గ రీ । గా . . ॥

ప . . వ్య . . । శిం . . । చు . . ॥ ప . । ర మ . । టి . . ॥

మ పా పమగ । గా . . । గ రీరీ ॥ సా . . ప ద । ని సరిగ గా । రీసా ॥

యిం . ట . . । ను . . । న్నా . . ॥ డో . . ఊ . । రె । . ల్ల ॥

సా . . సని । ద పపా । పా పమ ॥

మా । టు . . । మ . . ॥

గ గపమదమ । గా . . । గరిరీ ॥ సా . .

టి । గె . . । . . ॥ ను . . ఇంత ॥

అవతారిక :

స్వీయ నాయకయగు ఈమె ప్రౌఢ, కలహంతరిత. ఈమె తన నాయకునకు తన యందు మోహము తప్పెనని తానుచేయు చేతలన్నియు నాతనికి వెగటాయెనని, తనపై మనసు విరిగెనని వీధివారలందరితో చెప్పుచున్నాడని, తనకు వక్కలాకులిచ్చి తనతోడి పొందు చాలించు కొన్నాడని చెలికత్తెతో చెప్పకొని దుఃఖించుచున్నది. ఈ పదము అచ్చపు స్తకములలో పంతు వరాళి రాగమని యున్నది. మా పాఠము వరాళి. వక్కలాకులిచ్చటయనగా యిప్పటి విడాకులిచ్చటవంటిదో? ఏమో !

రాగం - వరాళి - త్రిపుటతాళం

ప : ఇంతకంటె తానన్నేమిచేసినీ - ఇంక కొంత యున్నదో

అ. ప : పంతముతో మువ్వ గోపాలరాయడు - ఆ పడతి యింటనుండి

॥ ఇంత ॥

చ : ఆశతోనే కాగలించుకోబోతే - అక్కడ నుండుమనెను
యీసులేక మోవితేనె లీరా ! యంటె ఎంగిలయ్యా ననెను
కాసంత యెంచక నోటివిడె మిమ్మంటెను - కసరి లేదనెను
నే సరివారిలో నీ యుదాసీనము - నలినాక్షిరో ! చాలదా

॥ ఇంత ॥

2. ఇందుండి యాకు జుట్టిచ్చెద నంచే - హితవుగాదనెను
అందుండి మోమైన కనులజూచెదనంచే - నందుకు వద్దనెను
పొందుగ జాడములొత్తెదనంచే వచ్చి - ప్రొద్దాయె పొమ్మనెను
మందయానరో ! నీమీది మమత - మరచితివనెను

॥ ఇంత ॥

3. వీధివారితోడ నామీదిమనసు - విరిగినదనెను
ఆదరించి నాతో మాటలాడనంట - నానలిడుకొనెను
వాదించి నీ పొందు వద్దని గట్టిగ - వక్కలాకులిచ్చెను
మోడముతో నన్నేలిన చక్కని - మువ్వగోపాలుడు

॥ ఇంత ॥

ప : | సా . . | సా సని || గా | మా . . | పా పమ ||
. | ఇం . . | త . . || కం | తే . . | తా . . ||
పాపమ గ మ | పా దమ | పమ గా || గా.పమగ | గ రిరి | సా . . ||
. . . న . | న్నే . . | . . మి || చే | సీ . . | నీ . . ||

2. సాసనిసా | సా . . | సాసని || గా | మా . . | పా దమ ||
. . . . | ఇం . . | త . . || కం | తే . . | తా . . ||
పాపమ ప ద | స నిసని | సని స ని || ద ప మపదప పదమా | గ గరి | సా . . ||
. . . న . | న్నే | . . మి . || చే | సీ . . | నీ . . ||

3. సాసనిసా | సా . . | సాసని || గా | మా . . | పాదని ||
. . . . | ఇం . . | త . . || కం | తే . . | తా . . ||

దపమా పమ పద । ద నిసరి సరిగా । రి స ని ॥ దా . దసని । పదమా గరి । సా...
 ...న . । న్నై । మి . ॥ చే సీ ని . . .
 సా సా రి సనీ ॥ గ గమమదద । ని నిరిని । ద దపమ ॥
 ఇం క . . . ॥ కొం త యు ॥
 గ గమపదమ । గ గరి । సా . . . ॥
 న్న దో ॥ ఇంత ॥

అ. ప : స ని । ద ని దపమా । దమ దా ॥ స నిసాసని । గ గరి । సా . . ॥
 పం . . . త ము ॥ తో ము . . . వ్య . . ॥
 సా . . గ రి । గాపమ । గ గరి ॥ రి సారి గరిరిస । సా సనిని । సా . . ॥
 . . . గో . . పా ల . . ॥ రా య డు . . ॥

2. సా . . స ని । ద ని దపమా । దమ దా ॥ స నిసాసని । గ గరి । రి సాని ॥
 పం . . . త ము ॥ తో ము . . . వ్య . . ॥
 సా . . గ రి । గ మ పథమా । గాగరి ॥ రి సారి గారి । సా సని । సా . . ॥
 . . . గో . . పా ల . . ॥ రా య డు . . ॥
 సా సనిపద । ద నిసరి సరిగా । రి సా ॥ ని సరిస సరిని దప । ప మదమ । గగరిస ॥
 అ . . పథ . . తి యిం ॥ ట నుం ॥
 రి సా . . .
 డి ఇంతకంటె ॥

చ : పాదని | ద పపా | ప మపమ || పా | ప మపమ | ప మపమ ||
 ఆ . . . | శ . . . | తో . . . || నే | కా | గి ||

గ గ మాపద పాదని | ద పమా పదమా | గ గరి || సా . . రి | సా . ని | సరిని ధమ ||
 లిం . చు కో | జో . . || తే . . అ | క్క . . . | ద ||

ధ నిసరి సరిగా గరి | ప మదమ | గ గరి || రీ సరి గరి | సా . . | సా . . ||
 నుం | దు . . . | మ . . || నే | ను ||

. . . . రి సని | సా . ని | గా . . || పమగాగా | ప మపమ | పా . . ||
 యీ . . | సు . . | లే . . || క . . . | మో . . . | వి . . ||

రాసా . . | ప మపమ | ప మగా || మా పదపద మగ | గ రిరీ | సా . . ||
 తే . . . | నే . . . | లీ . . || రా | యం . . | తే . . ||

సా . . రి | సా . ని | ధ పమా || ధ ని సరిసరి గా | గరిరీ | సా . ని ||
 ఎం | గి . . | ల . . || య్యా | న . . | నే . . ||

సా . . ప మ | గ గరి | రి సని || గా . మా . | పాదని దపమా | ప మపమ ||
 ను . . కా . . | సం . . | త . . || యెం | చ | క ||

పా . . ప ద | నీ . . | స నిరా || ప మ పాదని దపమా | గ గరి | సా . ని ||
 నో . . | టి . . | వి . . || మి | మ్మం . . | తే . . ||

సా . . స రి | సా . ని | ధ పమా || ధా . ధ సని | సా . . | సా . . ||
 ను . . క స | రి . . | లే . . || ద . నె . . | ను ||

సా .. స ని । ద పమా । ద పమా ॥ దా . దనిసరిగా । గరిగిరి । సా .. ॥

.... నా . । స . . । రి . . ॥ వా । రి . . । లో . . ॥

సా .. గ రి । గా పమ । గ గరి ॥ సా ని స రి గరి । రి సాని । సా .. ॥

... నీ . । యు . . । దా .. ॥ నీ । న . . । ము .. ॥

సా .. స రి । గ గరి । రి సాని ॥ ద పమ పద పదమా । గా గ రి । రిససా ॥ సా ।

.... న లి । నా . . । ఊ . . ॥ రో । చా . ల । . . . ॥ దా ।

అవతారిక :

పరకీయయగు ఈ స్వాధీనపతికను నాయకుడు తలచుకొనుచు, ఆమెతో తాను పొందిన ఆనందములను, తమ యిద్దరి మనసులను కలిపిన అనురాగపు వేధములను, చెప్పుకొనుచు 'ప్రొద్దుపోదు నిదురరాదు - పొలితి నెడజాసినది మొదలు' అని పలవించుచున్నాడు.

రాగం - వరాళి - త్రిపుటతాళం

ప: ప్రొద్దుపోదు నిదురరాదు - పొలితి నెడజాసినది మొదలు

అ. ప: తద్దయు పాపజాతి - దై వము పగసాధించెనమ్మా ఓ యమ్మా

॥ ప్రొద్దు ॥

చ: అనలు కొనలు జారినట్లు - మనసు మనసు నెనసి చాల
పెనుసుకొన్న చెలిమన్ననలుం - చిన దినము నుతిసేయక

॥ ప్రొద్దు ॥

2. అరువు మురువు కలిగిన చి - త్తరువు వెరవు ప్రతిమవలెను
ఉరవిరవై యున్న చెలిని - మరువ వెరవుగొననకట

॥ ప్రొద్దు ॥

3. మువ్వగోపాల రమ్మని ముద్దుబెట్టికూడగాను

ముడువ వెరపుగాన వకట !

పూవుబోడి మోవితేనె - భుజించిన చవి తలచి

॥ ప్రొద్దు ॥

ప: స రి । సా . . । సా స ని ॥ సాగరి గ రి గమ । పా . . । పా ప మ ॥

. . . . ప్రొద్దు । పో . . । . . దు . ॥ ని . . దు . ర . । రా . . । . దు . ॥

ద పదపదని । సా సని । సా . . ॥ స ని దదపమ । గ గ రి । సా . . ॥

పొ . ల . తి . । నె డ . । బా . . ॥ సి . న . ది . । మొ . ద । లు . . ॥

2. సా . . స రి । సా . . । సా స ని ॥ సగరి గ రిగమ । పా . . । పా ప మ ॥

. . . . ప్రొద్దు । పో . . । . దు . ॥ ని . . దు . ర . । రా . . । . దు . ॥

ప ద దనిసరి సరిగా । గ రి సని । ద మ దనిసరి ॥

పొలతి । నె . డ . । బా ॥

సరిసీ ద ప పమ । రి గమప దపమగ ।

సి . . న . ది . । మొ !

గ గ రి ॥ సా . .

ద . . ॥ లు . . ప్రొద్దు

అ. ప: సా . . మద . పాదప . ద సాని ॥ సా సా సని . గ గరీ ॥

. . . . త . . ద్ద . . యు . . ॥ పా ప . . జా . . ॥

సా ॥

తి ॥

. . . . గ రీ . గరీగరీ . గ రీగా ॥ రీసాసని . ద మదా . నిసాని ॥

. . . . చై . . వ . . . ము . . ॥ ప గ . . సా ॥

ద పపా ప మ . గా . . గరీరీ ॥

ధిం . . చె . . న ॥

సా ॥ సా . . సని . ద పామ . గగరీ ॥

మ్మా ॥ ఓ య ॥

సా . .

మ్మా . . ప్రొద్దుపోదు ॥

చ: గాగా ప మ . పా పా . ప మపమ ॥ పా దనిదప మ . గ గరీ . సా . . ॥

అ నలు . . కొ న . లు . . . ॥ బా . . రి . . . న . . . ట్లు . . ॥

రీ సా స ని . గా గా . గ పామ ॥ పాపాదని . ద పపమ . పా . . ॥

మ న సు . . మ న . సు . . ॥ నె న సి . . చా ల . . ॥

పా ద ని ద పమా . పా పద . నీ . . ॥ రీ సాసని . గా . . . గ రీ రీ స ॥

పెను . సు . . . కొ . . . న్న . . ॥ చె లి . . . మ . . . న్న . న . ॥

ద ని సారీస రీస . సా సని . దాపా ॥ ప మ ప దప ద . ప మగగ . రీ సా ॥ సా . .

లుం చి . . న . . . ది న ॥ ము . ను . తి . . సే య . ॥ క . .

ప్రొద్దుపోదు ॥

అవతారిక :

ప్రతిభాచతురయగు ఈ నాయక పరకీయ, తాను కోరిన మువ్వగోపాలుని వేడుకొని, లాలించి, బ్రతిమాలుకొన్నను, ఆతనిదయ తనపై రాకుండుటచే యీమె సాహసియై 'ఒంటి నాచెయి చిక్కితివింటిలో నిన్నడ్డగించుకొంటేను - విడిపించుకొను దిక్కు గలరా?' అని ఆతనిని ప్రేమతో బెదిరించుచున్నది.

పంతువరాళి రాగము ప్రాచీనము, రక్తిరాగము. యిప్పటి వాడుకప్రకారము యిది 51 వ మేళమైన కామవర్ధని జన్యమని చెప్పుకొనవలెను. కాని ఈ కామవర్ధని రాగమునకే పంతువరాళియను వేరొక నామమున్నదా? యను సందేహముగలదు. ఈ రాగమునందు దాటు స్వరప్రయోగములు కనబడుచున్నను, ఇది సంపూర్ణ సంపూర్ణ మేయనుకొనవలసియున్నది. వెంకటమఖి సంప్రదాయమున పంతువరాళి రాగమునకు లక్షణములు చెప్పబడలేదు. కాని శ్రీత్రయ్య పదమునందుగల ఈ రాగచ్ఛాయలు ఈనాడు మనకు తెలిసిన పంతువరాళి రాగమునందువలెనే యున్నవి.

రాగం - పంతువరాళి - త్రిపుటతాళం

ప : నేను మంచిదాన గనుక - నీ తప్పు గాచితిగాని

అ.ప : మానునా మరియొకతె - మా మువ్వ గోపాల !

॥ నేను ॥

చ: వెంట వెంట తిరుగుచు - వినయము లాడుచు
ఇంటికిరమ్మంటె రాక - ఏల యేచేవు?
ఓంటి నాచెయి చిక్కితి - వింటిలో నిన్నడ్డగించు
కొంటెను విడిపించు - కొని పోవు దిక్కుగలరా?

॥ నేను ॥

2. చెట్టబట్టి ప్రియము - చెప్పి పానుపెక్కమంటె
ఒట్టు పెట్టుకొన్నానని - ఊరకుందువు
పట్టుబడితివి నాచే - పడకింటిలో నిన్ను
కట్టి వేసుకొంటె - విడిపించు దిక్కుగలరా

॥ నేను ॥

3. పందెమాడుచు వచ్చి పడకింట జొచ్చితివి
అందగాడ మా మువ్వగోపాలయంటె
మందెమేలను కందర్పునిచే చిలుక
ఇందు నినుగూడితే ఎవరడ్డగించేరు

॥ నేను ॥

ప: స రి । గా . . । గ మపమ ॥ గ సరి . . । పా పారిగ । రి ససని ॥
. . . . నే . . । ను . . । మం . . . ॥ చి । దా . . . । న . . . ॥
స రిగారి । గామా । పా . . ॥ మగ । రి గమప । దా . . ॥
గ . . . । ను . . । క . . ॥ నీ . . । త . . . । వ్వు . . ॥
స నిదనిసా । స నిదని । పాపమ ॥ పా పాదని దప । పమగమ । గ రిగరి ॥
గా । చి . . . । తి . . ॥ గా । । ని . . . ॥

అ. ప: సా... మ గ | ప మదా | స నిదని || స ని సాగరీ సని | స దని | సా... ||
 ... మా . | ను . . | నా . . . || మ . రి | యొ . క | తె . . ||
 ద ని | సా . . | స నిదా || ప మ పాదని దప | ప మగమ | గరిగరి ||
 మా . | ము . . | వ్య . . || గో | పా . . . | ||
 సా...
 ల . . నేను ||

చ: ప మ | గ మగరి | సా... || సా రిగరి స సని | సా . రి సా . రి | గా... ||
 వెం ట | వెం . . . | ట . . || తి . . రు . . . | గు | చు . . ||

1. స రిసరి గా 2. సా . రి గ మ
 నా..... వెంటు || నా వెంటు ||

3. పా దని దపమా 4. రి గమప దదపమ గ మ | పా దని దపపమ | గ రిగరి ||
 నా వెంటు || నా వెం ట | వెం | ట . . . ||

సా రిగ రి స సని | సా . రి సా . రి | గా... || . . . రిగ | రి మగప | మ దపద ||
 తి . . రు . . . | గు | చు . . || విన | య . . . | ము . . . ||
 మ పమగమగ | రి గరి | సా... || ప మ | గ మగరి | సా... ||
 లా | డు . . | చు . . || ఇం . . | టి . . . | కి . . . ||

సా రిగరిస సని । సా . రి సా . రి । గా .. ॥ రి గ । రి మగప । మదపద ॥
 రం మ్మం తే .. ॥ రా . । క ప . . . ॥
 మ ప మ గ మగ । రి గరి । సా .. ॥ సా । స నిదని । సా .. ॥
 లా . . యే . . । చే . . । వు .. ॥ ఓం । టి . . . । నా . . ॥
 ప మగమ మ రి । ప గమా । ప మదప ॥ దా .. మ గ । రి గమప । దా .. ॥
 చె . . . యి . . । చి . . । క్కి . . . ॥ తి . . విం . . । టి . . . । లో . . ॥
 స ని ద నిసా । స నిదని । పా .. ॥ పా .. మ గ । ప మదా । స నిదని ॥
 ని . న్న . . । డ్డ . . . । గిం . . ॥ చు .. కొం . . । తే . . । మ . . . ॥
 స ని సాగరి సని । స దని । సా .. ॥ ద ని । సా . . । స నిదా ॥
 వి . డి । పిం . . । చు . . ॥ కొ ని । పో . . । వు . . ॥
 ప మ పా దని దప । ప మగమ । గ రిగరి ॥ సా ..
 ది . క్కు । గ । ల . . . ॥ రా . . నేను ॥

అవతారిక :

ఇందలి నాటుక స్వీయ ముగ్ధ కలహాంతరిత. శ్రేత్రజ్ఞులు విజయరాఘవ ముద్రతో కొన్ని పదములును, తుపాకుల కృష్ణరాయనీ పేరుతో కొన్ని పదములను చెప్పినట్లు వాడుకయున్నది. ఈ పదము తుపాకుల కృష్ణరాయనిపై చెప్పినది.

గౌరిపంతు రాగము 51 వ మేళమయిన కామవర్ధని జన్యం.

స రి మ ప ని సా - స ని ప ద ప మ రి గ రి స అను ఆరోహణావరోహణములు గల ఈ రాగమును ఉత్తరదేశీయుల సంగీతపద్ధతిలో 'శ్రీ' అని అందురు. ఎందువలననో ఈ రాగము ఇప్పుడు వినవచ్చుటలేదు.

రాగం - గౌరిపంతు - త్రిపుటతాళం

ప : నేరమా కొమ్మా వాడెందుకే
చేరరాడమ్మా! ఓయమ్మా

॥ నేర ॥

అ. ప : వారిజముఖ ఇటువలె ననుభవములు

ధారుణీపతిని తలచినయప్పుడే ఓయమ్మా

॥ నేర ॥

చ మాళిమియను తనలాలనచే రతి
వేళలో నడిచిన వింతలు తలచుక
నాలో నేనే నవ్వుచు నుండగను
వేళ తెలిసి విన్నవించనైతి నకట

॥ నేర ॥

2. చెలువున దా నా చను మొనలంటుచు
గిలిగింతలమై పులకించి వగ
దలుచుక సిగ్గున తలవంచుక తా
పిలిచి అడిగితే పలుకనై తినట

॥ నేర ॥

3. మనసు కరుగ నామర్మము లంటుచు
పెనగొని తమకంబు నను
గినిసి తుపాకుల కృష్ణునితోనే
దనివి తీరలేదని పలికినట

॥ నేర ॥

ప: స ని । స రిరిగి । రి ససా ॥ సా .. సని । దదపమ । పాపని ॥
. . . . నే . । ర . . . । మా . . ॥ కొ । . . . ॥
సా .. స ని । స రిరిగి । రి ససని ॥ ద దపమపద । ద దపమ । రి గతి ॥
మ్మా .. వా . । డెం . . . । దు . . . ॥ కే । చే . . . । ర . . ॥
స ని ఫానీ । రి రిపమ । దా . . ॥ ప మరగరి । సా ॥
రా . . . । డ . . . । . . . ॥ మ్మా । ॥

సా . . సని | రీరిసని | దదపమ || ద దపమరిగ | రిరి సా | పా పమ ||

ఓ | | || య | | మ్మా ||

దపనీ

. . . నేరమా ||

అ.ప : ప మ | పా పాదని | దపపా పా || ప మదపమప | ద పపని | సా . . . ||

. . . . వా . . | రి . . . | జ . . . || ము . . ఖ . . | యి . . . | టు . . . ||

. . . . స రీ | గ రీపమ | రీ గరీ || సా . . స ని | సా సారిగ | రీససా సని ||

. . . . వ . . | లె . . . | య . . . || ను . . ఖ వ | ము . . . | ల ||

ప మ ప పనీ | స నిసరీ | రీససని || సా . . ప ని | స నిసరీ | స నిసని ||

ధా . రు . . | ణీ . . వ | తి . . . || ని . . త ల | చి . . . | న ||

ప మద ద పమ | రి గరీ | సా . . . || సా . . సని | రీరిసని | దదపమ ||

య . . ప్పు . . | డె . . . | || ఓ | | ||

ద దపమరిగ | రిరిసా | పా పమ || దపనీ

య | | మ్మా . . . || . . . నేరమా ||

చ : ప మ | పా పాదని | ద పపా పా . మ || రిరిగా రి రి రిపా మ | రి గరిగ రీ |

. . . . మా . . | లి . . . | మి || య . . . ను . . . | త :

సా స ని | సా సారిగ | రి సపా సని ||

న లా . . | ల . . . | న ||

పాదప మపపని | సా . . . | సా . . . ||

చే | ర . . . | తి . . . ||

.... స ని । సా సారంగ । రి ససా స ని ॥ సరిగ్గా రి రి రిపా మ ।

.... వే . । శ తో ॥ న డ

ధ ధపా పమరి । గగరిరి . స ॥

చి । న ॥

సా . . ప మ । పా పాదసి । ద పపా పా . మ ॥

.... విం . । త లు ॥

రి రిగ్గా రి రిరిపా మ । రి గరిగ రి । సా . . ॥

త ల । చు । శ . . . ॥

.... స నిపా । ని సరిస రి । స ని సారిస రి ॥ స రిగ్గా రి రిరిపా మ ।

.... నా తో నే ॥ నే న వ్యు ।

ప ని సరిసీ । ద దపమ రి గతి ॥ సా . . స ని । పా సారంగ । రిససా సని ॥

చుం డ గ ॥ ను . . వే శ తే ॥

ద పపవనీ । స నిసరి । రి స సీసనీ ॥ సా . . ప ని । స నిసరి । స నిసని ॥

లి . . సి వి న్న ॥ విం చ నై ॥

ప మప పదప । రి గరి । సా . . ॥

తి . . న క ట నేరమా ॥

అవతారిక :

ఈ పదమునందలి నాయక తన స్వామి అన్యకాంతల చెంతనుండినచ్చినాడని తెలిసియు, ఆతని సొగసును వర్ణించు నెపమున తనపై ఆతనికి గల మక్కువ నెరుగక, తమను ఆతనికి సమర్పించుకొన్న అన్యకాంతల తెలివితక్కువకు వగచుచున్నట్లు ఆభినయించుచూ నాయకుని మెత్తని మాటలతో మందలించుచున్నది. ఈ పదము పున్నాగవరాళి రాగమని అచ్చుపుస్తకములలో ఉన్నది. కాని గౌరిపంతులు పాడుట మా గురు పరంపర.

రాగం- గౌరిపంతు - త్రిపుటతాళం

వ : ఐతేగాని నిన్నే నమ్మి - యాపెచేసిన భాగ్యము సామి
నైతురా యీ నడతలు - సామి మువ్వ గోపాల

॥ ఐ ॥

చ : చెక్కిలి నొక్కిన సొగసు - చేతిలో చేయివేసిన హఠాసు
యెక్కువై న నీ మనసు - యీ మర్మము నాకే దెలుసు

॥ ఐ ॥

2. అక్కరకురాని ధనము - అసబడితేమి ఫలము
నొక్కువ నొక్కి సొమ్ము - నొలుచుకొంటే నేమి ఘనము

॥ ఐ ॥

3. కులుకు గుబ్బల పోటు - గురిగ వేసిన కీర్తిడవేటు
అటుకవలదు నీ పనిగాటు - అందమాయెను యీతడబాటు

॥ ఐ ॥

ప : రి రి । సా . ని । సా పా ॥ ప మదప దా । పమ పాదని । ద పపా పమ ॥
 ఐ . . । తే . . । గా . ॥ ని । ని । నే ॥
 పా . . పమ । పా నీ । సా సరి ॥ రి ససా సా సని । సా . రి గరి । గా . . ॥
 న . . । మ్మి . . । యా . . ॥ పె చే . . । ని । న ॥
 గి రి రి పమ గరి । సా . . । స ని సారిగ ॥
 బా . గ్య । ము . . । సా ॥
 సా . . స ని । సారిగ రిస । నీ సరి సని ॥ పా దని దపపమ । పా . ని । సనిసరి ॥
 మి . . నై . . । తు । రా ॥ యీ న . . । డ . . । త ॥
 రి ససా సా ప ని । సారిగ రిస । స నిసని ॥
 లు . . . సా . . । మి । ము ॥
 ప మ పా దని దపపమ । గ రి రిగరి । సా . . ॥
 వ్య . గో । పా । ల . . ॥

అవతారిక :

ఈ పదమునందలి నాయక స్వీయ ముగ్ధ. గనుకనే ఆమె చెలికత్తెలు వివిధములయిన చమత్కారములుచేసి ఆమెను తాత్కాలికముగా నుడికించినను, ఆమెకు స్వామిపైగల ప్రేమాతిశయమును ఆతనికే తెలియనట్లు సన్నివేశములు సమకూర్చి. తమ జాణతనమును ఈ పదమునందు వెల్లడించుచున్నారు. అచ్చపుస్తకములలో ఈ పదము సావేరి రాగమందున్నను, గౌరిపంతు రాగములో పాడుట మా పాఠము.

రాగం - గౌరిపంతు - త్రిపుటతాళం

ప: కొంచెగత్తెలా? మీరో చెలియలారా

అ.ప: కొంచెగత్తెలా? నా - గుణము తెలియక నన్నుడి

కించి వాడు దాము - కేరి కేరి నవ్వేరు

॥ కొంచెగత్తెలా ॥

చ: అలగిరాదు తోడి తె - మ్మని సఖుల నంపితె

చెలువుని తోడితెచ్చి - తలవాకిటనుంచి

అలదాని గూడి రా - ననెనంటె నామది

కలగి కన్నీరు నించ - గా తోడితెచ్చేరమ్మా

॥ కొంచెగత్తెలా ॥

2. పొరుగింట పతినుంచి - తరుణి ! నీ పతి యూరి

కరిగేటప్పుడు దయ - మరువపద్దని నీతో

నెరిగింపు మనెనన - విరహవేదనచేత

బొరలగ నప్పుడు వి - భుని తోడితెచ్చరు

॥ కొంచెగతైలా ॥

3. నెలత ! మువ్వ గోపాలు - నికి నాసఖ గట్టిన

పలువగట్టి స్త్రీవలెనే - యలవరించి యిందు దెచ్చి

అలివేడి పవ్వళించు - మతడిందు రాడని

తొలగి యచ్చటనుండ - గలసి విభుడునవ్వె

॥ కొంచెగతైలా ॥

ప : రీ । సా పా । పా . . ॥ ప మా ప నీ । సా . . । సనిసరి ॥
 కొం । చె . . । గ . . ॥ తై . లా . । మీ . . । ॥
 స నిపానీ । సా . . । ॥ పా స నిసరి । స నిపద । ప మరిగ ॥
 రో . . . । ॥ చె లి . . . । య . . . । లా . . . ॥

అ. ప : రీ సా దా । పా . మ । పా . మ ॥ పా . ప నీ । సా . . । సా . . ॥
 రా . కొం । చె . . । గ . . ॥ తై . లా . । నా ॥
 ప ని । సా . . । సా . . ॥ స నిని స రిరి । రి సనిప । నీ . . ॥
 గు ణ । ము . . । తె . . ॥ లి . . య . . । క . . . । న . . ॥
 సా . . స ని । సా . . । స రిసరి ॥ స రి గా పమ । గ రిగరి । సా . . ॥
 న్ను . . ఉ డి । కిం . . . । చి . . . ॥ వా . డు . . । తా . . . । ము . . ॥

.... ప మ । ప నిసరి । సాసని ॥ ప నిసరిసరి । సనిపద । ప మరిగ ॥ రీ సా
.... కే . । రి . . . । కే . . ॥ రి । న . . . । వ్యే . . . ॥ రు .

కొంచెగతైలా॥

చ: ప ద । పా . . । పా . మ ॥ పా . పా మ । దాదా । దాదా ॥
.... అల । గి . . । రా . . ॥ డు . తో . . । డి . . । తె . . ॥
పా ప మపమ । పా స ని । దదపమ ॥ గ రీరిపమ । గ రిగరి । సా . . ॥
మ్మ ని . . . । స ఖు . . । ల . . . ॥ నం । పి . . . । తే . . ॥
.... సనిపా । పానీ । సా . రి ॥ సా రి గా రి । ప మగరి । సా . . ॥
.... చె . లు । వు . . । ని . . ॥ తో . డి . . । తె . . . । చ్చి . . ॥
.... సనిపా । పానీ । స రిసరి ॥ సా రిగారి । ప మగరి । సా . . ॥
.... త . ల । వా . . । కి . . . ॥ ట . . . । మం । చి . . ॥
.... ద ద । పా . మ । పా . మ ॥ పా . ప నీ । సా . . । సా . . ॥
.... అల । దా . . । ని . . ॥ గూ . డి . . । రా . . . । న . . ॥
సా . . ప ని । సా . . । సా . . ॥ స నిని స రిరి । రి సనిప । నీ . . ॥
నె . . యం . . । తే ॥ నా . . మ . . . । డి . . . । తో . . ॥
సా . . స ని । సా . . । స రిసరి ॥ స రి గా పమ । గ రిగరి । సా . . ॥
.. . క ల । గి . . । క . . . ॥ న్ని . రు . . । నిం । చ . . ॥
సా . . ప మ । ప నిసరి । సాసని ॥ ప నిసరిసరి । స నిపద । ప మరిగ ॥ రీసా
గా . . తో . . । డి . . . । తె . . ॥ చ్చే । ర . . . । మ్మా ॥

కొంచెగతైలా॥

అవతారిక :

సామాన్య నాయకయగు నీమె ప్రేమ గర్విత. తుపాకుల కృష్ణరాయనిపై శ్రేష్ఠ జ్ఞులు చెప్పిన పదములతో నిదియొకటి. ఇందలి నాయక తనయందు తనస్వామికిగల ప్రేమాతి శయములు చెలికి వర్ణించుచు, సవతులు తన సౌభాగ్యమునకు ఎట్లుడికిపోవుచున్నారో కూడా వివరించుచూ, అహంభావ ముట్టిపడునట్లు చెప్పుకొనుచున్నది. ఈ కల్యాణిరాగ పదమునే మా గురువులవద్ద మొదటనే నభ్యసించితిని.

కల్యాణిరాగము ప్రాచీనము. ప్రతిమధ్యమ రాగములలో రాణివంటిది. యిప్పటి పద్ధతిప్రకారము ఇది రీర్ వ మేళము. సంపూర్ణ సంపూర్ణము. అన్ని గమక వరికాదులతో కూడిన రక్తి రాగము. దీనిని వెంకటమఖ శాంశకల్యాణి అను నామముతో పిలిచియున్నారు. శ్రేష్ఠజ్ఞుల పదములలోగల కల్యాణిరాగమును గమనించి చూచినచో రిషభ, ధైవత, నిషాదములకు గల ప్రాధాన్యత, గాంధారమునకు కానరాకుండుట విచిత్రముగానున్నది. ఇప్పటి వాడుక ప్రకారము గాంధారమునందు న్యాసముచేసి సంగతులల్లుట ఎప్పటినుండి ఏర్పడినదో తెలియుట లేదు. గాంధారమునకు ప్రాధాన్యత తగ్గుటవలన శ్రేష్ఠజ్ఞుని పదములలో వినబడు కల్యాణి ఒక ప్రత్యేకమగు వయ్యారపునడకకలిగి శోభిల్లుచున్నది.

రాగం - కల్యాణి - త్రిశ్రవీకతాళం

ప: ఓయమ్మ వీరెంత - ఓర్వజాలరమ్మా

అ. ప : సోయగమున తుపాకి - కృష్ణుడునే కూడియుంటే

॥ ఓయమ్మ ॥

చ : పంటకొద్ది నామోవి - పై విభుడు నొక్కిన
గంట చూచి నవ్వే - నా కలికీ
జంట జాయక నాతో ముచ్చటలాడవద్దని
కొంటెతనమున గనరు - కొనియె నామగువ

॥ ఓ యమ్మ ॥

2. బత్తి వాని మోవి నామోవిపై నుంచగా జూచి
దత్తిగాదనియె నా తరుణి
హత్తి మోవితో మడుపులందీయ వెరగంది
యిత్తరి యివిగాక దయలనియె నాయంతి

॥ ఓ యమ్మ ॥

3. వన్నెమీర విభుడు నావద్దకి రాగానే మ్రొక్కితే
ఎన్ని నేర్చెననియె నాభామ
నన్నుగూడి తుపాకి కృష్ణ నరసాధుడాదరించితే
తన్ను తిట్టుకొనియె నా తామరసనేత్రి

॥ ఓ యమ్మ ॥

ప : సా . . సని . రీ సా రీ ॥ ప మగామా . పా దాపా ॥

ఓ య . మ్మ ॥ వీ రెం . త ॥

సా . . స ని . ద పపా పాపమ ॥ గ మపదా . . ప మగరీ . ॥

ఓ . . ర్వ . . జా . . . ల . ॥ ర మ్మా ॥

2. రి రిససనిని । గ గరి రీ ॥ ద దపపమమ । ని ని దాదా ॥

ఓ । య . . మృ ॥ వీ । రెం . . త ॥

మ పదని స ని । ప ద నిసాని ద ప మపామ ॥ గ గపమనిద । ని దపమగరి ॥

ఓ . . . ర్వ . . । జా ల ॥ ర । మ్మా ॥

3. సాగరి సని రిగ । మాదప మ గ మరి ॥ పానిద పమపద । నీ రీస నిద ని ప ॥

ఓ । య మృ ॥ వీ । రెం త . . ॥

నీ . రీ . . । ని సనిరి సనిదా పమ ॥ గ గపమనిద । ని దపమగరి ॥

ఓ . ర్వ . . । జా ల . . ॥ ర । మ్మా ॥

4. సాగరి సని రిగ । మాదప మగ మ రి ॥ పానిద పమపద । నీ రీస నినిరీ ॥

ఓ । య మృ . ॥ వీ । రెం త ॥

నీ . మగరి । ని సనిరి సనిదా పమ ॥ గ గపమ పనిదా । ని దపమగరి ॥

ఓ . ర్వ . . । జా ల . . ॥ ర । మ్మా ॥

5. నీ . మ గరి । రి గరి సనిరి ॥ నీ రిగ రీనిదమ । పా ని ద పాపమ గరి ॥

ఓ . ర్వ . . । జా ల ॥ ర । మ్మా ॥

అ. ప : నీ . . రి । గా మా రి ॥ గ పమ ప దప । దనిప నీ స ॥

సో . . య । గ ము న ॥ తు . . పా . . । కి . . కృష్ణ ॥

రీ రిగరి నిద । ని సని దప పమ ॥ ప నిదా పాపమ గరి ॥

దు . . నే . . । కూ . . డి . . . ॥ యుం తే . . ఓ యమ్మ ॥

చ: పామాపా । గా మారీ ॥ రీ గా రి । గ మపా దాదా ॥

ప . న్నె . మీ . ర ॥ వి భు డు । నా ॥

పామాపా । దాపాదా ॥ ని పదనిసని । ద నిద ద పా ॥

ప . ద్ది । కి . . ॥ రా । గా .. నే . ॥

పా ద గ పగ । గ రిగరి రీ ॥ పాద గ పగ । గ రిగరి సా ॥

మ్రొ . క్కి . . । తే ॥ ఎ . న్ని . . । నే . . . ర్చె ॥

ని సరీ సా । సా రిగ రిరీ ॥ ప మగరి . । సా ॥

న . నియె । నా ॥ భా । మ ॥

నీ సా నీ । ద నిదని సనిదా పా ॥ ద నిప ద పమ । పమగ ప మ రి ॥

న . న్ను । గూ డి ॥ తు . . పా . . । కి . . కృ . వ్ణ ॥

గా . మా . । పాదాపా ॥ పా రీస నిదనీ । సా రీ సా ॥ సారీగ రీ . . ।

న . ర . । నా . ధు ॥ డా . . . ద . । రిం . చి ॥ తే ।

. . గా రీ ॥ గ రీసని దా । ని సరీసా ॥ సా రీగ రీ . . । దాగరీ స ని ॥

. . త న్ను ॥ తి . . . ట్టు । కొ . నియె ॥ నా । తా . . మ . ॥

సారీగ రీస ని ద । పాదని దపమగ ॥ రీ . సా ॥

ర స . । నే ॥ త్రి ॥

2. . . గా రీ । గ రీసని దా ॥ ని స రీ గ రీ । గా ॥

. . త న్ను । తి . . . ట్టు ॥ కొ . ని . యె । నా ॥

మా . మ రీ । గా . గీస ॥ సారీగ రీసనిద । ప మగరి . ॥

తా . మ . । ర . స . ॥ నే ॥ త్రి ॥ ఓ యమ్మ ॥

అవతారిక :

పరకీయ పరోధయగు నాయిక పరమాత్ముడైన మువ్వ గోపాలుని పొందుగోరి, లోక సామాన్యములగు కష్టములు ఎన్నివచ్చినను, లక్ష్యముచేయనని తన్ను, తనవారు, పెరవారు ఏమి ఆడుకొనినను, పాటించననియు చెప్పకొనుచు, గోపాలదేవుని ప్రార్థించుచున్నది.

రాగం - కల్యాణి - త్రిపుటతాళం

ప : నీపొందుసేయక మాన మువ్వ - గోపాలా ! నీపాదమాన

అ.ప : నాపొందు నీ వెడతాయకు రా ! చాల

నమ్మితిరా నిన్ను నా ప్రాణనాథా

॥ నీ పొందు ॥

చ : ఎవ్వరాడిననాడ నీ మగడు - ఏమిజేసిన జేయనీ !

నవ్వేవారెల్ల నవ్వనీ - యత్త

నన్ను దూరితే దూరనీ ! నా సామిగా !

॥ నీ పొందు ॥

2. కన్నవారు రవ్వసేయనీ నా - కాపుర మేమైనగానీ

అన్నదమ్ము లెడఱాయనీ, చాల

అరు దూరై తే కానీ నాసామిగా !

॥ నీ పొందు ॥

8. నీవు నే గూడగజూడ నీమామ - నేరము లెంచిన నెంచనీ !

జావచాలరట్టుచేయనీ చుట్ట

పక్కాలు దిట్టిన దిట్టనీ ! నా సామిగా !

॥ నీ పొందు ॥

ప: గ రి । సా . . । రీ . . ॥ గ రిగమపమ । గా రీ । రీ . . ॥

. . . . నీ . । పొం . . । దు . . ॥ నే । య . . । క . . ॥

రి సాసగరి । సా . . । ని రిసని ॥

మా । న . . । ఆ . . . ॥

2. ధన్ధి ధ గ రి । సా . . । రీ . . ॥ గ మపదా . . ప మగరి । రీ . . ॥

. . . . నీ . । పొం . . । దు . . ॥ నే । య । క . . ॥

రి సాసగరి । సా . . । ని రిసని ॥

మా । న . . । ఆ . . . ॥

3. ధన్ధి ధ గ రి । సా . . । రీ . . ॥ రి గమదనిరి । ని దపమ । గ రిగరి ॥

. . . . నీ . । పొం . . । దు . . ॥ నే । య । క ॥

రి సాసగరి । సా . . । ॥ సా । సా . . । సా . . ॥

మా । న . . । ॥ ము । వ్య . . । గో . . ॥

ని సేదదసని । పా . . । పా పమ ॥ ప నిదా ప మ । గా రీ । సా . . ॥ రీ . .
పా । ల . . । ని . . ॥ పా . . ద . . । మా . . । న . . ॥

నీ పొందు ॥

అ. ప : ప గ । మా . . । పా . . ॥ పాదాపా । పదనీ । సా . . ॥
. . . . నా . . । పొం . . । దు . . ॥ నీ . . । వె . . । డ . . ॥
. . . . ని స । రీ సా । స నిదా ॥ ని సరీసా । రీ . . । రీ . . ॥
. . . . తా . . । య . . । కు . . ॥ రా । చా . . । ల . . ॥
రీ . . గ రీ । ప మగమ । రీ . . ॥ సా । స నిపా । ప దనీ ॥
. . . . న . . । మ్మి । తి . . ॥ రా । ని . . । న్ను . . ॥
ని సగరీ . . స నిదా । పా పమ ॥ గ మదపమగ । రీ . . । ససనిధ ॥
నా । ప్రా । ణ . . ॥ నా । ధా ॥
ధనిధ
. . . . నీ పొందు ॥

చ : రి గ । మా . ప । గా . . ॥ గ రిగ రిస సా । నీ సరి సని । సధనీ ॥
. . . . ఎ . . । వ్య . . । రా . . ॥ డి . . న . . । నా । . . డ ॥
ని సరీసా । సా గరి । రీ . . ॥ రీ . . గ మ । పా పాదని । ద పపమ ॥
నీ । మ . . । గ . . ॥ డు . . ప . . । మి । జే ॥

ప మ గ గ రీ । రి స ని స । రీ సా ॥ రీ । సా ॥

ని . . న . . । శే । య ॥ ని । ॥

. . . . ప గ । మా . . । పా . . ॥ పా దా పా । ప ద నీ । సా . . ॥

. . . . న . . । వే । వా . . ॥ రె । న వ్య . . ॥

సా . . ని స । రీ సా । స ని దా ॥ ని స రీ సా । రీ ॥

నీ . . య । త . . ॥ న । న్న ॥

రీ . . గ రీ । ప మ గ మ । రీ . . ॥ సా । స ని పా । ప ద నీ ॥

. . . దూ । రి . . ॥ తే । దూ ర . . ॥

ని స గ రీ . . స ని దా । పా ప మ ॥ గ మ ద ప మ గ । రీ . . . స స ని ధ ॥

నీ । నా ॥ సా । మి . . . గా . . . ॥

ధ ని ధ

. . . నీ పొందు ॥

అవతారిక :

ఖండితయగు ఈమె సామాన్య వాఱుక. మువ్వ గోపాలజేవుడు మున్ను తనకు. తన చెలులకు, చేసిన యవజ్జలకు చెప్పి ఆతనిని దెప్పిపొడుచుచున్నది. అతడు తోటకూర దొంగవలె తొలగిపొయ్యేవాడట. నద్దుసేయక లేచి తొయ్యలిపై దుమ్ముదులిపి పొయ్యేవాడట. ఇటువంటివాడవగు నీపొందు నిలువున నిలిచెడు ధనము పోసినగాని నేనోపరా !' అని స్పష్టముగా చెప్పుచున్నది.

రాగం - కల్యాణి - త్రిపుటతాళం

ప : నిలువున నిలిచెడు ధనము పోసినను గాని
నీ పొందు నే నోపరా !

అ. ప : చలమేల మువ్వగోపాల యీవగలేలరా !

॥ నిలువున ॥

చ : మాటలతేలించి - మర్మము భేదించి
తాటోటువగలచే - తరుణులవంచించి
కూటమి సొక్కించి - కూర్చి గుంపులుజేసి
తోటకూర దొంగవలె - తొలగిపొయ్యేవాడవు

॥ నిలువున ॥

2. తియ్యబెల్లి వగల - తేలించి సోలించి
 చెయ్యని పనులెల్ల - జేసి భ్రమియించి
 శయ్యపై పవ్వళించి - సద్దుసేయకలేచి
 తొయ్యలిపై దుమ్ము - దులిపి పొయ్యేవాడవు

॥ నిలుపున ॥

3. అక్కరకాడవై యందందే ప్రేరేచి
 చక్కెర లూరించి - చాలా మన్నించి
 మ్రొక్కబరచి చెలుల - మోహంబుధిలో ముంచి
 చుక్కబొడువలేచి - జునిగిపొయ్యేవాడవు

॥ నిలుపున ॥

ప: ని స | రీ గా | రీ .. ॥ మ ప గ గ మా | పా నిద | రా పా ॥
 ని లు | వు . | న .. ॥ ని .. లి . | వె ... | దు . ॥
 పా .. ప మ | ప ద ని స | రీ .. ॥ ని రీ ని ని స ద | పా . | మా ప ద ద ద ॥
 ధ న | ము ... | బో .. ॥ ని .. న ... | గా ... | ॥
 ప మ గా గ రి ని స | రీ . | రి గ రీ ॥ గ మ పా ప మ గ | రీ .. | స గ రీ ॥
 ని ని . | పొం ... | దు ॥ నే నో ... | ప ॥

2. సా .. ని స | రీ గా | రీ .. ॥ పా ద ప మ గ గ ప మ | పా ప ని దా | రా పా ॥
 రా .. ని లు | వు . | న .. ॥ ని లి . . | వె | దు . ॥
 పా .. ప మ | ప ద ని స | రీ . ॥ సా రి గ రీ ని స రీ సా | రా ని స ని ద | పా ద ని ద ప ॥
 ధ న | ము ... | బో .. ॥ ని న | గా | ॥

ప మగా గరిగా । ని తదా । ద నిరీస నిదపా ॥ ప మగా గరిరి । రి నిసా । పగరి సా ॥
 ని నీ । పాం దు నే నో ప ॥
 రి సా ॥
 రా ॥

అ. ప : స స । సా సా ని పదద సని । ద పపా పా । ప మగా ॥
 చ ల । మే ల ము వ్య గో పా ॥
 మారీ గ రి । పానిద । దాపా ॥ పామగారి । ని సరిస । రి ॥
 ల యీ ప గ లే ల రా ॥

2. సా స స । సా సా స ని ఛా గ రి । సా సనిదా । పా పమగా ॥
 చ ల । మే ల ము వ్య గో పా ॥
 మారీ గ మ । పదనిస రీసనిత । పా పమగా ॥ రి గ రి పమగరి నిసరిస । రి ॥
 ల యీ ప గ లే ల రా ॥
 సా
 నిలుపున ॥

చ : పా । పా పాపమ ॥ ప నిదదసని । పా మాపద పద ॥
 మా । ట ల తే లిం చి ॥
 పమగా మ ప । దా దా ప ద నిరీస నిద । పా పద । పమగా ॥
 మ ర్మ ము భే ధిం చి ॥

మా^{రీ} గ మ । పా . ద ని । దాప మ ॥ గ మ పాదప మ గ । గ మ^{రీ} । గా రి ॥

.... తా . తో టు . ॥ వ . గ ల చే . ॥

రీ . . ని స । రి గ మ మ । ద ప మ గ ॥ రి గ రి ద ప మ । గ రి గా । సా . . ॥

.... త రు । ఐ ల . . . ॥ వం చిం చి . . ॥

సా . . సా । సా . . . సా . . ॥ సా నీ స రి స రి । స ని దా ॥

.... కూ । ట . . . మి . . ॥ సా క్కి ॥

ని ని పా ని స । తి గా । రి సా ॥ స ని రి ని స ద । స ద ని । సా . . ॥

చి . . కూ . . ర్చి . . . గుం ॥ పు . . లు . . . చే . . . సి . . ॥

.... ని స । తి . . . రి . . ॥ ని రి గ మ రి గ । సా . . . సా . . ॥

.... తో . . ట . . కూ . . ॥ ర దొం . . . గ . . ॥

ని రి ని ని స ద । దా స ని । పా . . ॥ పా ద గ ప గ । గ రి గా । సా . . ॥

వ . . తె . . . తొ ల . . గి . . ॥ పా . య్యే . . . వా డ . . ॥

స ని థా

పు . . నిలువున ॥

అవతారిక :

విరహోత్కంఠితయగు ఈ నాయిక పరకీయ. ముష్ట గోపాలదేవునియందు గల మోహోవేశమున, తాళిమిని విడచిన ఈ తరుణి “వంతులబెట్టక ముష్ట గోపాలా! రారా! నా సామిరారా!” యని వాయకుని ప్రార్థించుచున్నది.

రాగం - కల్యాణి - త్రిపుటతాళం

ప: రారా! నా సామి రారా!

అ.ప: రార! రావేలచేసేవు - రార! నా సామి!

॥ రారా ॥

చ: ముందు నన్నుగూడి నీ - విందు రాకిపుడు వచ్చి
సుందరాంగ నన్ను ఏచుటందమా? యిందరిలో నా సామి

॥ రారా ॥

2. ఎంతసేపని తాళుదానరా - యింత పరాకు జేసితే
సుంతైన దయజూడవా - సుదతిబోధలు గాబోలు

॥ రారా ॥

3. పంతమేల నాతో - కంఠుకేళిగూడరా
వంతులబెట్టక ము - వ్య గోపాల నాసామి!

॥ రారా ॥

ప: ని స . రీ . . . గ రిగరి || గా సా స ని . పా . మ . గరిగరి ||
 రా . . రా . . . నా . . . || సా . మి . . రా ||

అ. ప: సా . . ని స . రీ . . . గ రిగా || సా . . స ని . స దసని . సపదా ||
 రా . . రా . . ర . . రా . . || పే . . ల . . జే సే . . ||
 ని సా స నిదా . నినిపా || మ గసా . ని . ద పామ . గరిగరి || సా..
 పు రా రా || నా సా || మి.. రారా ||

చ: పా నిద . పా పమ . గ రిగరి || సా స నిసా . రీ సా ||
 ముం . . . దు . . . న . . . || న్ను గూ . . . డి . . ||

గ రిగమ పా నిద . పా . మ . గ రిగరి || సా . సా . . రీ . . పగమా ||
 నీ . . విం . . . దు . . . రా . . || కి . పు . . డు . . వ . . ||

పా . . ప మ . పా . . దా పా || ప సదదనీ . సా . . . సా . . ||
 చ్చి . . సుం . . ద . . రాం . . || గ న . . . న్ను . . . ||

సా . . ని స . రీ . . . గ రిగా || సా . సా ని . స దసని . సపదా ||
 ప . . చు . . టం . . || ద . మా . . యిం ద . రి ||

ని సా సనిదా . నినిపా || మ గసా . ని . ద పా మ . గరిగరి || సా..
 లో || నా సా || మి . . రారా ||

అవతారిక :

విరహోత్కంఠితయగు ఈ నాయిక పరకీయ. ఈమె వలపు వారక మించెనట.
“చేరి నీ పదసేవ చేయనా చింతలపెట్టేది మానరా! వింతసేయక గారవించరా” యని ప్రేమ
పారవశ్యమును తెలియజేయుచు ప్రార్థించుచున్నది.

రాగం - కల్యాణి - త్రిపుటతాళం

ప : రా రా నాసామి రా రా!

అ. ప : రా రా నావలపు వారక మించే రా నాసామి

॥ రారా ॥

చ : ఎంతసేపని తాళుదానరా మోహము - ఇంతనరాదు నీ యానరా
చెంతచేరి కెమ్మోవి ఆనరా నన్ను
చింతలపెట్టేది మానరా నాసామి

॥ రారా ॥

2. ఏరా నీకు పగ దాయనాచూచి - యేలేటంత పాటిలేదాయనా
చేరి నీ పదసేవచేయనా యిప్పుడు
చిన్ననాటి కూటమి పోయనాసామి

॥ రారా ॥

3. కూడితివిక దయఘంచరా మువ్వ - గోపాల నా మోహమెంచరా
వేడుకయ్యాని కాగలించరా నన్ను
వింతనేయక గారవించరా నాసామి

॥ రారా ॥

ప: . . . ని స . రీ . . గా రీ ॥ గా పా మా . రీ . . సా . .
. . . రా . . రా . . నా . . సా . . రా . . రా . .

2. . . . ప మగా . ని దదా . దా . . ప దనీ పదపమ . గ రిగరి . సా . .
. . . రా . . రా . . నా . . సా . . మి . . రా . . రా . .

3. . . . మ ప . దా . . దానిప ॥ పానిద తీసనిద పా . మ . గ రిగరి . సా . .
. . . రా . . రా . . నా . . సా . . మి . . రా . . రా . .

4. . . . స ని . పా . . మాదప మగ ॥ గ రిగరి సా . ని సరిస . రీ సా ॥
. . . రా . . రా . . నా . . సా . . మి . . రా . . రా . .

అ.స: సా . . సా . . సా . . ని సడద సని . పా . . మాదప పగ ॥
. . . రా . . రా . . నా . . వ . . ల . . పు

పారీ గ మ . పా . . దాపా ॥ పా రీస నిదనీ . సా . . సా . .
. . వా . . ర . . క . . మిం చే . . రా . .

స నిదా గరీసనీ . పారీగ రీస . నిదపమ ॥

నా సా

పాదని దపమగ . రీ . . సా . . సా . .

మి రారా ॥

చ: ద ని । పా . . । పా . . ॥ ప మగగరి । గ రిగా । పా . . ॥
 ఎం . . । త . . । నే . . ॥ ప . . ని . । తా . . । శు . . ॥
 స నిధా . . । ని సరిస । రీ . . ॥ గ రిసరిగరి । గా మా । పా . . ॥
 దా । నా । రా . . ॥ మో । హ . . । ము . . ॥
 మాదప మగ గ ను । పా . . । దాపా ॥ పా పదనీ । పా దని దని । పా . . ॥
 యిం . . । త . . । న . . ॥ రా । దు । నీ . . ॥
 మాద ప మగమరి । గామా । పా . . ॥ సా । సా . . । సా . . ॥
 యా । న . . । రా . . ॥ చెం । త . . । చే . . ॥
 ని సద దసని । పా . . । మా దప పగ ॥ పారీ గ మ । పా . . । దాపా ॥
 రి । కె . . । మ్రో ॥ వి . యా . . । న . . । రా . . ॥
 పారీస నిదనీ । సా . . । సా . . ॥ స నిదా గ రీసని । సారీగ రీస । నిదపమ ॥
 న । న్ను ॥ చిం త । ల । తె ॥
 పా దని ద ప మగ । గ రి గ రి । సా . . ॥ స నిదా గరీసని । సారీగ రీస ।
 పై ది మా . న . . । రా . . ॥ నా । సా ।
 నిదపమ ॥ పా దని దపమగ । రీ . . । సా . . ॥ సా . .
 ॥ మి । । ॥ రా రా ॥

అవతారిక :

స్వీయ నాయకయగు ఈమె ధీర, మధ్య. ఈపదమునందు మధురభక్తి రహస్యములు అత్యంత మనోహరముగా జ్ఞానోత్సవాలు వివరించియున్నట్లు పెద్దాచలన నేను వినియున్నాను. లోకపు పోకడలన్నిటికిని స్వస్థిచెప్పి జీవాత్మయగు ఈనాయక, పరమాత్ముడగు నాయకునియందు బద్ధానురాగయై, అతని దరిచేరగా మధ్య మరియొక స్త్రీమూర్తిని జూచుట శరిగినది ప్రకృతి పురుషులకు మధ్య యుండునది మాయ. ఈ మాయను జూచియే ఎరుకలేని జీవులు భ్రమించుచుందురు. తీపిగల చెరుకని నమలగా యిది నమలిన పిప్పివలె చప్పనై యుండెనట. ఇది సహజమేగదా ! మాయకు వశులుగాకుండ నుండగల జీవులకేగదా పరమాత్మ స్వరూపము అర్థమగునది. ఈ పదమునందుగల నాయకకు మాయవలన కలుగవలసిన భ్రమలన్నియు కలిగినవి. గనుకనే “స్వామి ! ఈ స్త్రీమూర్తి ఎవరు ? మన యిరువురిమధ్యకే వచ్చినది ? ” అని ప్రశ్నించుచున్నది.

రాగం- కల్యాణి - త్రిపుటతాళం

ప : ఇద్దరి సందున పవ్వళించియున్న - యింతి పేరేమిరా ?

అ. ప : గద్దరి వగల మా మువ్వ గోపాలుడ - గాజుల చప్పుడునే వింటిగదరా !

॥ ఇద్దరి ॥

చ : అప్పటప్పటికి నీదు కెమ్మోవి - యానిన యలవాటుచేత
కప్పురగంధిమోవి నా పంట - కలయనొక్కితివేమో
అప్పశించి దాని మోవి తేనె - యనుభవించితివేమో
చప్పరించగబోతే నమలిన చెఱకు
పిప్పినలె చప్పనై యుండెదరా

॥ ఇద్దరి ॥

చి. కదసి నీవంట దానిమేను - గ్రక్కున కాగిట నడిమి పట్టిన
నుదటు గుబ్బలు నా గుబ్బుపై - నొరసి క్రిక్కిరిసె
ఇదియేమో? వింతయై యున్నదనుచు
నిందుకు నామది చోద్యమంది
పదరితే నీ మనసు నొచ్చినని - ప్రాణేశ! యావలిమోమైగదరా

॥ ఇద్దరి ॥

చి. మునుపు నన్ను నీ వినుభవించి - యా ముద్దుగుమ్మనుగూడితివేమో
యనుదినమును నీరీతిగా - నడి యీడకు వచ్చునా?
మనసు పోహణ గంటినేడు - మదనజనకుడైన సామి!
నిను నమ్మరాదుం మువ్వ గోపాల!
నీవగల్గెను దెలిసనుగదరా

॥ ఇద్దరి ॥

చ : ప మపగమా । పా . . । పా . . ॥ స నిసద నీ । సా . . । సా . . ॥
ఇ . . . ద్ద । రి . . । . . ॥ సం . . . దు । న . . । . . ॥
సా . . ప మ । పా . . । దా పా ॥ ప ద నిరిస సనిదా । పా . . । గ మదప మగ ॥
. . . ప . . । వ్వ . . । శిం . . ॥ చి । యు . . । న్న ॥

శీ .. గా । సా .. । స నిధా ॥ ని సరీ సా । రీ .. । ॥
ఆ .. యిం । తి .. । వే .. ॥ రే .. మి । రా .. । ॥

2. మాదప పగమా । పాదా । దాపా ॥ పా రిస సదనీ । సారీ । సా .. ॥
ఇ .. ద్ద । రి .. ॥ సం .. దు । న .. ॥
.... ప మ । ప దనిస । రీ .. ॥ ని రిస సనిద । మా దప పమ । గా రీ ॥
.... ప . । వ్య .. । శిం .. ॥ చి .. యు .. । న్న .. ॥
శీ .. గా । సా .. । స నిధా ॥ ని సరీసా । రీ .. । ॥ సా .. । ॥
ఆ .. యిం । తి .. । వే .. ॥ రే .. మి । రా .. । ॥ । . . . । . . . ॥

అ. ప : సా । సా .. । సా .. ॥ ని సదదసని । దపపా పా । స ముపగ ॥
.... గ । ద్ద .. । రి .. ॥ వ .. గ .. । ల .. । మా .. ॥
పా శీ గ మ । పా .. । దా పా ॥ ప సదదనీ । సా .. । సా .. ॥
.... ము . । వ్య .. । గో .. ॥ పా .. । లు .. । డ .. ॥
.... ని స । గా రీ । రీ సా ॥ స నినిరీనీ । ని దసని । ద పపా పమ ॥
.... గా . । ఇ . । ల . ॥ చ .. । ప్పు .. । దు .. ॥

2. ని స । గా రీ । రీ సా ॥ ని రిగమరిగ । సా .. । స నిదా ॥
.... గా . । ఇ . । ల . ॥ చ .. । ప్పు .. । దు .. ॥
ప ద నిరిస సనిదా । పా దప పమ । గా రీ ॥ ని సారిసా । రీ .. । సా .. ॥
శీ .. । విం .. । టి ॥ గ . ద . । రా .. । ॥ ఇద్దరి

ద : పా । పా ... పా ...॥ పా పా ... పా . మ । పా ...॥
 అ । ప్ప ... ట ...॥ ప్ప టి ... కి ... । నీ ...॥

పా ... గ మ । పా దా । దాపా ॥ పా . మ గ మ । ప దనీ । పాదని దని ॥
 దు ... కె ... మ్మా ... ॥ వి ... యా ... ని ... న ... ॥

పా పా . ద । గ పగా । రీ సా ॥ ని సరిసా । రీ ... ॥
 య ల ... వా ... టు ॥ చే ... త ... ॥

.... గా । సా ... సా ...॥ సా సా ... సా ... సా ...॥
 క । ప్పు ... ర ...॥ గం ... థి ... మో ...॥

నీ రీస నిదనీ । నీ పా । ప దనీ ॥ సా ... గ మ । పా దా । దా పా ॥
 వి ... నా ... పం ... ట ... క లి । య ... నొ ... ॥

ప మద ప మ గా । గ రిగా । సా ... సా .. సా । సా ... సా ...॥
 క్కి ... తి ... నే ... మో ... ॥ ... అ । ప్పు ... శిం ... ॥

ని సేద ద సని । ద ప పా పా । పా ... ప మపారీ । గా మా । పా ...॥
 చి ... దా ... ని ... మో ... వి ... తే ... నే ...॥

పా ... గ మ । పా ... దా పా ॥ ప సేద ద నీ । సా ... సా ...॥
 ... య ను । భ ... విం ... చి ... తి ... నే ... మో ...॥

.... ని స . రీ .. . రీ .. || రీ రీ .. . ని సరిస . రీ .. ||

.... చ . . ప్ప .. . రిం .. || చ గ .. . బో తే .. ||

.... గ రీ . గ మపమ . గారో || గ రీసా .. . సా .. . సా .. ||

.... నమ . లి న . || చె . ర .. . కు ||

.... నీ . నీ .. . నీ .. || నీ దా .. . దా పా ||

.... పి . ప్పి .. . వ .. || తె చ .. . ప్ప .. ||

ప ద నీరిస నిద . ప గ మాదప . మగ రీ || నిసారిసా . రీ .. . సా .. ||

నై యుం డె || గ . ద . . రా || ఇద్దరి ||

అవతారిక :

ప్రౌఢ నాయక యగు ఈమె స్వీయ తన నాయకుని తోడితెమ్మని చెలినిపంపగా ఆమెయే తన నాయకునితో కలిసివచ్చినట్లు ఆమె చిన్నెలవలన గ్రహించిన నాయక, ఎకసెక్కముగా, 'మువ్వ గోపాలదేవుడు ఈడకు వచ్చెదనన్నాడా? లేదా? ఏమన్నాడే? నీ వింత దిగులుపడనేలనే?' అని అడుగుచున్నది.

రాగం - కల్యాణి - త్రిపుటతాళం

ప : కంచి వరదునిపొందు - కద్దో? లేదో?

అ. ప : పంచన మువ్వ గోపాలు - వరదుడైన చక్కని

॥ కంచి ॥

చ : నీవు దాచక తెల్పవే! అల్ల వాని

భావము జూచేపట్ల - పతియైనట్లు మతి తోచినే!

॥ కంచి ॥

2. నీవే యాడకు బోదువో - ఆవిభుడిందువచ్చునో?

యా వివరములు నేను - యిన్నాళ్ళుగ యెరుగనైతి

॥ కంచి ॥

3. నీవు బతిమాలితివో! - నెలత అతడు పైబడెనో?

దేవు నాన నీవంత దిగులుపడనేల

॥ కంచి ॥

ప : పా నిద । పా పమ । ప గ గ రి ॥ రి సా స రి గ । సా . . । సా . . ॥
 కం . . । చి . . । వ . ర . ॥ దు . ని . . । పొం . . । దు . . ॥
 పా గ గ పమ । పా . ద నిని । పాదా ॥ నీ రి స నిద స ని । పా . . । ॥
 క । ద్దో । . . ॥ లే । దో . . । ॥

అ. ప : స నిదా । ని స రి । సా . రి గా ॥ సా రి గ రి గ రి స సా । స నిదా । ని నిపా ॥
 వం . . । చ . . । న ॥ ము వ్య . . । గో . . । పా . . ॥
 దా . . ప మగా । ని ద నిద । పా . మ ॥ గ రి గా రి । గ మ ప ద ని సా ని । ద పా మ గ రి గ రి ॥
 లు . . వ . ర । దు డై . . ॥ న . . । చ । క్క ॥
 సా . .
 ని . . కంచి ॥

చ : ని స । ని ద సీ । పా . . ॥ ప మ గ గ పమ । పా . ద నిప । దా . . ॥
 నీ . . । పు . . । దా . . ॥ చ . . క . . । తె । ల్ప . . ॥
 పా . . ప మ । పా . ద ని ద ని । రి స నీ ద నిదా ॥ పా గ గ మా । పా . ద నిప । దా నీ ॥
 చే . . నీ . . । ల । వే ॥ ణి . య . . । ల్ల । వా . . ॥
 సా . . స నిదా । ని స రి । సా . రి గా ॥ గ రి గా రి గ రి స సా । స నిదా । ని నిపా ॥
 ని . . భా . . । వ . . । ము ॥ జా చే . . । ప ట్ల . . ॥
 దా . . ప మగా । ని ద నిద । పా . మ ॥ గ రి గా రి । గ మ ప ద ని సా ని । ద పా మ గ రి గ రి ॥
 . . . ప . తి । యై । న . ట్ల ॥ మ . తి . । తో । చీ ॥
 సా . .
 నే . . కంచి ॥

అవతారిక :

ప్రగల్భయగు ఈ స్వాధీనపతిక స్వీయ. తన నాధుడైన మువ్వగోపాలుని సౌందర్యాతి
శయమునకు ముగ్ధులైన వనితలు, ఆతనిని తమవానిగా చేసుకొనుటకు చేయు ప్రయత్నములు.
వారు పలికిన ప్రగల్భములు, నాయకునితో చెప్పుచు పందెమాడుకొన్నారట! నిన్ను పట్టుక
పొయ్యేమనుచు పదిలముగ నా జడనుబట్టి కట్టుకొందునా? ఎందు దాచుకొందు నిన్ను? అని
తన భయమును ఆతనితో చెప్పుకొనుచున్నది.

రాగం - కళ్యాణి - త్రిశ్రవీకతాళం

ప : ఎందు దాచుకొందు నిన్ను - ఏసేమితు నేను ?

అ. ప : అందమైన నీ మోము - అయ్యలూ! ముద్దుగుల్కుచున్నదిరా

॥ ఎందు ॥

చ : అందిందు తిరుగకురా - అతివలు నీతోడి

పొందుగోరి యీవేళ - పొగడుచునున్నారు

ఎంద రెందరని కాతు - ఎంతని నే విన్నవింతు ?

పందెమాడుకొన్నారట? - పట్టుకపొయ్యేదమనుచు

॥ ఎందు ॥

2. పలుమారు నాసామి - బయలువెళ్ళకు మ్రొక్కేను
 నిలుపరాని మోహమున - నిన్ను జూచి చెలలు
 అలరు నీమోవితేనె - యాని చప్పరించవలసి
 కులుకు గుబ్బల రొమ్ము - గ్రుమ్మి పొయ్యెదమనుచు

॥ ఎందు ॥

3. ముదముతో నామద్దు - ముద్దు మువ్వగోపాలసామి
 గుడిగొన్న తమకమున - గూడి యిద్దరము
 నిదుర పరవళమున - వదలునో కాగిళ్ళు
 పదిలముగ నాజడను - బట్టి కట్టుకొందునా

॥ ఎందు ॥

ప: ప మగా గా గ నిదా । ద నిదా పా ప మగా ॥ గ రిగ రి ససా । సనిధాధనిసా రీ ॥
 ఎం దు దా చు కొం దు ని న్ను ॥
 ప మగా గపామ పా । ప మపా మపదప దా ॥ స నిపా పదనీ సా . ని । ద పపమ గరిగరి సరి ॥
 ఏ మి । నే తు ॥ నే ను ॥

అ. ప: పా ప దనీద పపా । మ పదప మపదప దా ॥ స నిపా పదనీ స నిపా । పదనీ సా . . ॥
 అం ద మై న ॥ నీ మో ము . . . ॥
 సా సనిదా ని స । సనిసరి రి . . ॥ గ రి రిగారి సా । స నిదా దసాని పా ॥
 అ య్యా లు . . . ॥ ము ద్దు । గు ల్కు ॥
 ప మగా గపామ గ రి । రి గరి స నిధా నిసరిస ॥
 చు న్న ది ర ॥
 రి గ మపద నిసాని । ద పామ గరిగరి స రి ॥
 . నా సా మి . . ॥ ఎందుదాచుకొందు ॥

చ: పాదని దపపా పమగా । గరి గ రిగారిససా ॥

అం దిం దు ॥

స ని థ థ ని స । రి స సాగరిరి ॥ పా ప మగా గా । గానిద దానిద పా ॥

తి . రు . గ . । కు . రా . . . ॥ అ తి । వ లు ॥

మప మపదా దా । ప దపమ గా . రి రి స ॥

నీ । తో డి . . . ॥

గ రిగరి రీ । ప మగా గపామ పా ॥ రి గమప దా ప దని । పదపా . . ॥

పాం దు । గో రి ॥ యీ వే శ . . . ॥

స నిదా ని సరిగ రీ । గా సా సనిదా ॥ ని స రీ స ని దప । . మ గరి గ రి సరిగరి ॥

పా . . గ దు । . చు ॥ ను . . న్నా రు ॥

పాదని దపపా ప మగా । గ రి ని దనిద పమగరి ॥ సాసని థా ని స । రి స సా గరి రీ ॥

ఎం . . ద . . రెం । ద . ర ॥ ని . . . గా తు . . . ॥

పా పమగా గా । గానిద దానిద పా ॥ మప మపదా దా । ప దపమ గా . రి రి స ॥

ఎం త । ని . . నే ॥ వి న్న । విం తు . . ॥

పా పమపా ద ప । దా నిప దా ॥ ని స నిసరీ స రిగా । రీ రి గరీ సా ॥

పం దె . । మా . . దు ॥ కొం న్నా ర ట ॥

స నిదా ని సరిగ రీ । గా సా సనిదా ॥ ని స రీ స నిదప । . మ గరి గ రి సరిగరి ॥

ప . . ట్టు క । పొయ్యేద . . ॥ మ . ను చు ను ॥

అవతారిక :

స్వీయ, మధ్య, యగు ఈ నాయక ఏమియు నెరుగని తన విభునికి ఏవేవో చెప్పి తాను తనవారని నమ్మిన చెలిమికత్తె శి వేరొక పనిత చెంతకు అతనిని చేర్చిరని “ఎక్కడి, నేస్తము? లెక్కడి నెనరు? లెవ్వరి కెవరు” అనుకొనుచు చింతించుచున్నది.

సారంగ రాగము ప్రాచీనము. భాషాంగము. స రి మ ప ద ని సా - స ని ద ప మ రి గ మ రి స అనునవి ఆరోహణావరోహణములు.

యిది యిప్పటి రిత్త మేళమగు కల్యాణి జన్యము. ‘ప మ రి గ మ’ అనునప్పుడు మొదట ప్రతిమధ్యమమును, కడపట శుద్ధ మధ్యమమును వచ్చుచున్నవి. వెంకటమణి సంప్రదాయమున ఆరోహణావరోహణములు వేరువిధముగ నున్నను, తక్కిన లక్షణములు యిచ్చుమించు నిదే విధముగ నున్నవి. ఈ సారంగరాగమున శ్రీత్రయ్య పదములందలి ప్రయోగములు అనన్య సామాన్యములుగా నున్నవి.

రాగం - సారంగ - త్రిపుటతాళం

ప: ఎక్కడి నేస్తము - లెక్కడి నెనరు లెవ్వరి కెవ్వరే?

అ. ప : మ్రొక్కిన విసక మా మువ్వగోపాలుని ఆ
ముదిత యింటికి ద్రోసిరే ఓ చెలియ

॥ ఎక్కడి ॥

చ : ఇదిగో యెన్నడు నిరుగు పొరుగు లెరుగని వానికి
ఎన్నెన్నో బోధించిరే !
అది చక్కని జాణయని వాని దానిల్లు
కదలకుండగ జేసిరే ఓ చెలియ !

॥ ఎక్కడి ॥

2. బలిమిని నాచేత నింతలో నింతైన - బంచుక బోసేతురే !
చెలులుగాదా రెండు దలచరనియుంటి
చెలువునియెడ జేసిరే ఓ చెలియ

॥ ఎక్కడి ॥

3. మొలకప్రాయమునాడె మువ్వగోపాలుని - కలయుట తెలియరటె
లలనరో ! వానిచే లంచాని కాసించి
చలపెటి పగజేసిరే ఓ చెలియ

॥ ఎక్కడి ॥

ప : ని స . మ రి మరి . సా . . ॥ సాపాపమ . స దసద . పా . . ॥
. . . . ఎ . క్క డి . . ॥ నే స్త ము . . ॥
పా . . మ ప . ద నిసరి . ద సదా ॥ పాపా . . మా పద పద . ప మపమ ॥
. . . . లె . క్క డి . . ॥ నె న రు లు . . . ॥
పా . . ప మ . పా సద . స దసద ॥ ప మరిగమా . రీ . . . సా . . ॥
. . . . ఎ . . వ్వ రి . . . ॥ కె వ్వ రే . . ॥

అ. ప:.... సా | సా .. | సా .. || ని సద ద సని | ద సదా | పా .. ||

.... మ్రొక్కి .. | న .. || వి .. న .. | క .. | మా .. ||

పా .. ప మ | రి మపద | దా పా || మ పదనిసరి | దా నీ | సా .. ||

...ము . | వ్య .. | గో . || పా | లు . | ని .. ||

సా .. మ ప | ద నిసరి | ద నిదస దప || ప మదపామ | మా పదపమ | రి గమరి ||

ఆ .. ముది | త ... | యిం ... || టి .. కి . | త్రో ... సి | రే ... ||

సా .. సని | ద పపా పమ | రి గమరి || రీ సా

ఓ | చె | లి || య . ఎక్కడి ||

చ: ని స | రీ సా | సా .. || సా పా .. | ప మమా | పా .. ||

.... ఇది | గో . | ఎ .. || న్న డు .. | ని . రు | గు .. ||

పా .. మ ప | ద నిసరి | ద నిదస దా || పాపా .. | ప సదా | పా .. ||

.... పొతు | గు ... | లె ... రు || గ ని .. | వా .. | ని .. ||

పా .. మ ప | ద నిసని | దా పా || మా పద పదపమ | రి గమా | రి .. ||

కి .. ఎ . | న్నె ... | న్నో .. || బో | ధిం .. | చి .. ||

సా .. స స | సా .. | సా .. || ని సద దసని | ద సదా | పా .. ||

రే .. ఆది | చ .. | క్క .. || ని | జా .. | ణ .. ||

పా .. ప మ | రి మపద | దాపా || మ పదనిసరి | దా నీ | సా .. ||

...య ని | వా ... | ని .. || దా | ని . | ల్లు .. ||

సా .. మ ప | ద నిసరి | ద నిదస దప || ప మదపామ | మాపద పమ | రి గమరి ||

.... క ద | ల ... | కుం ... || డ . . గ . | జే . . . సి | రే ... ||

సా .. సని | ద పపా పమ | రి గమరి || రీ సా

ఓ | చె | లి || య .. ఎక్కడి ||

అవతారిక :

ప్రభయగు ఈ స్వీయ నాయకను సఖ పరిహసించుచు “మీ యిద్దరి మనసు చల్లనాయెనా? పలుకులాడుకొంటారా? మక్కువతో నేడైన మీకు మంచిదినమాయెనా? చాలా వేడుకతో మువ్వగోపాలుడు నీవు కూడితిరా?” అని అడుగుచున్నది.

రాగం - సారంగ - త్రిపుటతాళం

ప : అలుక తీరెనా! నేడైన మీ - అలుక తీరెనా?

అ.ప : పలుకులాడుకుంటారా! మువ్వ గో
పాలుడు నీవు ముద్దుల గుమ్మ మీ

॥ అలుక ॥

చ : చక్కెర బొమ్మ! మీ యిద్దరి మనసు - చల్లనాయెనా?
నిక్కమాన తీయవే! నేడు మీ - నెంజలి తీరెనా?
మక్కువతో నేడైన మీకు - మంచిదిన మాయెనా?
అక్కడిక్కడ విభుడు నీవు - అసుర సురనియుంటిరే? చెలియ! మీ

॥ అలుక ॥

2. సుదతిరో యొకరి కొకరు మోములు - చూచుకొంటిరా ?

పెదవులాని తియ్యని ముద్దులు - జెట్టుకొంటిరా ?

అదుముకొని కాగిళ్ళ నిద్దరు - గదసియుంటిరా ?

పదరి వానికి నీకు బోయ - పగలవలెనే యుండెనే? చెలియ! మీ

॥ అలుక ॥

3. జాలరో! నేడైన నేకశయ్యమీద - పవ్వళించిరా ?

మేలు మేలని యిద్దరి వలపులు - మెచ్చుకొంటిరా ?

చాలవేడుకతో మువ్వ గో - పాలుడు నీవు గూడితిరా ?

వేళ వేళల చాడిమాటలు - వింటిమనుకొంటిరి గదవే మీ

॥ అలుక ॥

ప: రి గ | మాపమ మరి | రీ సా ॥ ని సారిసా | రీ . . | రీసా ॥

. . . . అ లు | క | తీ . ॥ రే . . . | నా ॥

రి మ ప మ పాదని | ద పపా పమ | రి గమరి ॥ రీసా మ ప | ద నిసని | ద దపా ॥

నే . డై | న | మీ . . . ॥ . . అలు | క | తీ . . ॥

ప మ రీ గ మ రి | సా . . | సా . . ॥

రే . . నా | | ॥

ప దని సా సని | ద పపా పమ | రి గమరి ॥ రీసా

నే . . డై | న | మీ . . . ॥ . . అలుక ॥

అ. ప : ప మ । పా . . । దా పా ॥ పా మ పా మ । ప దనీ । సా . . ॥
 ప లు । కు . . । లా . . ॥ డు . కొం . . । టి . . । రా . . ॥
 స ని । సా సారిగ । రీ ససా సని ॥ స నిరీ స నిద । దా పా । ప మదా ॥
 ము . । వ్య . . . । గో ॥ పా . . లు . . । డు . . । నీ . . ॥
 పా . . స మ । పా దని । సా సని ॥ ద దపా . మ । రి గమా । రీ . . ॥ రీసా
 పు . . ము . । ధ్వు . . । లి . . ॥ గు । మ్మ . . । మీ . . ॥ . . అలుక ॥

చ : పా । పా . . । ప మపమ ॥ పా దని దనిసని । ద పపా పమ । మాదప మరి ॥
 చ । క్కె . . । ర . . . ॥ బొ । మ్మ । మీ ॥
 గ మరీ రీ । దా . . । పా పమ ॥ ప మదపమరి । గ మరీ । రీ సా ॥
 . . . యి । ధ్వు . . । రి . . ॥ మ । న . . . సు . . ॥
 రీ . . రి మ । పా । . . సద ॥ ప మరి గ మరి । రీ సా । ॥
 . . . చ . . । ల్లి । . . . ॥ నా . . ప . . । నా . . । ॥
 రి మ । పా . . । ప మ పమ ॥ రి గమారి । రి సనిస । రీ సా ॥
 ని . । క్క . . । మా . . . ॥ న । తీ । య ॥
 రీ . . ని స । రీ సా । రీ మా ॥ ప మ ప ద నిస । దా . . । పా . . ॥
 వే . . నే . . । డు . . । మీ . . ॥ నెం . . . జె . . । లి . . । తీ . . ॥
 ప మరి గమరి । రీ సా । ॥ పా । పా . . । ప మపమ ॥
 రే । నా . . । ॥ మ । క్కు . . । వ ॥

పా దని దనిసని । ద పపా పమ । మాదప మరి ॥ గమరి రి . । దా . . . । పా పమ ॥
తో । నే । డై ॥ న . . మీ . । కు . . . । మం . . . ॥

ప మద ప మరి । గ మరీ । రి సా ॥ రి . . రి మ । పా సద ॥
చి . . ది . . . । న . . . । ము . ॥ . . . అ . । ప ॥

ప మరి గమరి । రీసా । ॥ రి మ । పా పమ । ప మపమ ॥
నా । ॥ అ . । క్క . . . । డి ॥

రి గ మా రి । రి సనిస । రి సా ॥ రి . . ని స । శీ సా । రి మా ॥
క్క . డ . . । వి . . . । కు . ॥ డు . . నీ . । పు . । అ సు ॥

ప మప ద నిస । దా . . . । పా . . ॥ ప మరిగమరి । రి సా । సా . . . ॥
రు . . సు . . । ర . . . । ని . . ॥ యుం । టి . . । రే . . . ॥

ని రి సా . ని । ద దపమ । రి గమరి ॥ రిసా

చె . లి . . . । య । మీ . . . ॥ . . . అలుక ॥

అనతారిక :

ఖండితయగు ఈమె స్వీయ. మధ్య. తన నాథుడు సవతి యింటనుండి వచ్చెనని, ఆతనియందుగల చిన్నెను గమనించి, తన కోపమును అస్పృష్టములగు సరసోక్తులయందు చక్కగా వ్యక్తముచేయుచు 'ఆ చెలిని నేటినుండి తలచనంచు చాలో పనికితే - నిన్ను నేను ఆదరించెదనని, తగిలితివిక నిన్ను తరలనీయ నోయా' అని మందలించుచున్నది.

మోహన అతి ప్రాచీనమగు రాగము. ఇది ఇచ్చటి రిద్ వ మేళమగు కల్యాణి జన్యము. ఆరోహణ: స రి గ ప ద సా - ఆవరోహణ: స ద ప గ రి స - వెంకటమణి సంప్రదాయమున దీనిని భాషాంగమని చెప్పియున్నారు. కాసి శ్రేష్ఠజ్ఞుల పదములందుమాత్రము యిది భాషాంగము కాదు. నవీనులు 'స దా' అనునప్పుడు కించితాకలి నిషాదమును, 'పా గా' అనునప్పుడు కించిత్రప్తి మధ్యమమును, 'గ ప దా' అనునప్పుడు దైవతమును కంపింపించేయుచు కైశికి నిషాదచ్చాయలుకలుగునట్లును, 'స రి గా' అనునప్పుడు గాంధారము నందట కంపనములలో శుద్ధమధ్యమపు ఛాయలు కనబడుచుండునట్లును, పాడుచున్నారు. యిది సంప్రదాయము కాదు.

జంటస్వరములతో ఆవరోహణక్రమమున దిగునప్పుడు రాగమునందులేని స్వరములు తగలకుండునట్లుగమక జంటలను అభ్యసించవలెను. అట్లు చేసినచో రాగస్వరూపములు లక్షణముగా వ్యక్తముచేయుచు వినిపించుటకు శక్తి అలవడును. దీర్ఘస్వరములయందు కంపనము చేయునప్పుడు ప్రక్కనుండు స్వరములు తగిలి రాగచ్చాయలు చెడకుండునట్లు మెలికువతో వినిపించుట కష్టసాధ్యము. అందువలననే త్యాగరాజస్వామి తన శంకరాభరణరాగ కీర్తనయందు 'కోలాహల సప్తస్వరముల గృహముల గురులే మోక్షమురా' అని చెప్పుకొన్నారు.

రాగం - మోహన - త్రిపుటతాళం

ప : తగిలితి వింక నిన్ను - తరలనీయ నోయి

అ. ప : వగకాడా ! మా మువ్వ గో - పాలా ! నా సామి !

॥ తగిలితి ॥

చ : గంధపు చాటున - ఘనమైన జడవేటు
కందియున్న సొగసు - కనుగొంటినోయి !
సందిటనున్న యీ - చందురు పిల్లల
అందమేమోయి - అందుకేమోయి !

॥ తగిలితి ॥

2. తావిమించిన నీ - మోవిపై నలు కెంపు
దేవు నాన నినుజూడ - దృష్టయ్యి నోయి
దేవరచిత్తము - తెలియనిదానినా నీ
వీవేశకైన నా - యిల్లు చేరితివోయి

॥ తగిలితి ॥

3. కళలంటి వేమారు ఘనుడ మువ్వగోపాల
కలసితివందుకు - గాడననోయి ! ఆ
చెలిని నేటినుండి - తలచనంట నాతో
పలికితేగాని యీ - పనికొల్లనోయి !

॥ తగిలితి ॥

ప: రి గ | రి సపా సధ | సా సా సరిగా సా | రి రి
 త గి | లి తి విం . . క . . ని న్ను

రిసా గ ప | దాసా | దాపా || పా గగదప | ప పగరి | రిగ రి ససా ||
 . . త ర | ల : | . . నీ || య నో యీ

2. సా . . రి గ | సాసధ | సా సా రి గా స | రి రి
 త గి | లి తి విం . క . . ని న్ను

రిసా గ ప | ధ స రిగప | గరిసా || సా రిగ రిసదప | పా దస దప | గరిగరి ||
 . . త ర | ల నీ || య నో

3. సా . . రి గ | సాసధ | సా సా రి గా స | రి రి
 యీ . . త గి | లి తి విం . క . . ని న్ను

రిసా గ ప | ద స రిగప | గరిసా || గ గ రి రిసస | ద దపప | గరి రిపగరి ||
 . . త ర | ల నీ || య నో

సా . .

యీ . . తగిలితివింక ||

అ.వ: ప గ | పా దా సా సరిగా రిరి | గ రిరిగ | గా గరి రిసారి ||
 ప గ | కా దా మా ము వ్య

గరిరి స రి . గా గపగా . గరిరి స ॥ సా . రి రిగరిస . సా.ద దప . పా . ద దపపా ॥
 . . . గో . పా ల . ॥ నా సా ॥

2. గ రిస పాదస . ద పపగపగ . ప గపగ ॥ పా ద స రి గరి . గ రిరిగ . గా గరి రిసారి ॥
 మి . వ గ . కా డా . . . ॥ మా ము వ్య ॥

గరిరి స రి . గా గపగా . గరిరి స ॥ సా . రి రిగరిస . సా.ద దప . పా . ద దపపా ॥
 . . . గో . పా ల . ॥ నా సా ॥

గ రిస

మి . . తగిలిలివింక ॥

చ : ద స . దా . . . పా . . ॥ పా పా పాదస . ద పపగ ॥
 గం . . ధ . . పు . . ॥ చా టు న . . . ॥

పగపగ గ ప . దా సా . దా పా ॥ పా గ గ దప . ప పగరి . రి . . ॥
 ఘన . మై న ॥ జ . డ . . . వే టు . . ॥

రి . . రి గ . సా . . . సా సధ ॥ సా రిగాస . రి గా . గా గరి రిసారి ॥
 . . . కం . . ది . . . యు . . ॥ న్న సా గ . ను ॥

గరిరి గ ప . దా సా . దా పా ॥ పా గగదప . గరిరిగ . సా . . . ॥
 . . . కను . గొం . . . టి ॥ నో యీ . . . ॥

సా . . పాదస . ద పపా పగ . ప గపగ ॥ పా ద స రి గరి . రి గా . గా గరి రిసారి ॥
 . . . సం . . ది టు . . . ॥ ను న్న యీ ॥

గరిరి స రి । గా గపగా । గరి రి స ॥ సా . రి రిగరిస । స దదప । దా . . ॥
 . . . చం . । దు . . . । . . రు . ॥ పి । ల్ల . . . । ల . . ॥

దా . . ప ద । దా గిరి । రీ సా ॥ ప దసా . దదసరి . స । దా పా । ప గపగ ॥
 . . . అం . । ద మ ॥ ది । యే . । మో . . . ॥

ప దాప గ ప । దా సా । దాపా ॥ పా గ గదప । పపగరి । రిగా ॥
 యీ . . అం . । దు . . . కే ॥ మో । . . . ॥

సా . .

యీ . . తగిలితివింక ॥

అవతారిక :

పరకియ నాయకయగు ఈమె ప్రౌఢ. “ఇథరాజవరదా! నవ్వులంట వున్నా వేమో! నా పద్దుచూడుమింక! జవ్వనమెల్ల నీపాలుజేసితి. శుకవాణిచేత నీసుద్దులెల్ల విన్నట్లాయె. ఇక నిన్ను నమ్మరాదురా!” యని ఈమె గద్దించి పలుకుచున్నది.

రాగం - మోహన - త్రిపుటతాళం

ప. ఇక నిన్ను పోనిత్తు నాట యిథరాజవరదా !

అ.ప : శుక వాణిచేత నీ - సుద్దులెల్ల విన్నట్లాయె

॥ నిక ॥

చ : నవ్వులంటవున్నా వేమో - నాపద్దు చూడుమింక

పువ్వుబోలుచేత - రవ్వచేయించకమాన

॥ నిక ॥

2. జవ్వనమెల్ల నీపాలుచేసి - చాల నమ్మియున్నందుకు

ఎవ్వతెనో కూడివచ్చి - యిపుడులేదని బొంకేవు

॥ ఇక ॥

3. పన్నుగ మువ్వగోపాల - బాసలిచ్చి నన్ను గూడి

వన్నెలాడి కేళిలోన - వగలెల్ల విన్నార నేడు

॥ ఇక ॥

బ : గ ప । స ద స ద । సా . . ॥ సా . . స ద । ద రీ సా । దా పా ॥
 ఇ క । ని న్ను . . ॥ పో ని . . . త్తు . . ॥
 పా దా . . । దా పా । పా . . ॥ పా . . ప గ । పా ప ద । సా స ద ॥
 నా ఓ . . ॥ . . . ఇ ఖ । రా జ . ॥
 ప ద ప గ రీ । సా స రి । గా సా ॥
 వ . . ర . . దా ॥

2. రీ . . గ ప । స ద స ద । సా . . ॥ సా స రి గా । సా . . । దా పా ॥
 . . . ఇ క । ని న్ను . . ॥ పో ని . . . త్తు . . ॥
 పా దా . . । దా పా । పా . . ॥ పా . . ప గ । ప ద స రి । గా రీ ॥
 నా ఓ . . ॥ . . . ఇ ఖ । రా జ ॥
 స రి స ద పా । పా ద ప । గ రి గ రి ॥
 వ . . ర . . దా ॥

3. సా . . గ ప । స ద స ద । సా . . ॥ సా స రి గా । సా . . । దా పా ॥
 . . . ఇ క । ని న్ను . . ॥ పో ని . . . త్తు . . ॥
 పా దా . . । దా పా । పా . . ॥ పా . . ప గ । ప ద స రి । గా రీ ॥
 నా ఓ . . ॥ . . . ఇ ఖ । రా జ ॥
 స రి స స ద ప । ప ద ప ప । గ రి గ రి ॥
 వ . . ర . . దా ॥

4. సా . గప | స దసద | సా సా దాపా | ప దగిరి ||
 . . . ఇక | ని న్ను పో ని త్తు
 సా
 నా

అ. ప : ప గ | పా స దసద || సా రిగారి | రి రి
 శుక | వా జీ చే త నీ
 రిసా సా | రి రిరిగ | సా సా సద | ద రిసా | దా పా ||
 సు | ద్దు లె ల్ల వి న్ను
 పా పదసా | దా పా | గారి ||
 ట్లా యే

2. సా సా | రి రిరిగ | సా సా సద | ద రిసా | దా పా ||
 రా సు | ద్దు లె ల్ల వి న్ను
 పా పదసా | ద పదప | గ రిగరి || సా
 ట్లా యే రా ఇక నిన్ను పోనిత్తునా ||

చ : స రి | రి గా | గా గ రి రి గా | సా సా
 న వ్వు | లం ట పు . న్ను వే మో
 సా రి గ | సా సా ధ || సా రిగా స | రి రి
 నా ప ద్దు చూ . దు మిం క

రీ . . గ వ . . దా . . సా . . ॥ సా సరిగరి . రీ . . రీ . . ॥
 . . పు వ్వు . ఖో . . బు . . ॥ ల చే . . త . . ॥
 రీసా సా . రీ రీగ . సా . . ॥ సా దదరిస . దా పా . ప గపగ ॥
 . . ర . వ్వు . . . చే . . ॥ యిం చ . . క . . ॥
 పా పదసా . దాపా . గారీ ॥
 మా న ॥

2. సా . . సా . రీ రీగ . సా . . ॥ సా దదరిస . దా పా . ప గపగ ॥
 రా . . ర . వ్వు . . . చే . . ॥ యిం చ . . క . . ॥
 ప ద సారిగ రీస . ద పదప . గ రిగరి ॥ సా . .
 మా న రా . . ॥ . . . ఇక నిన్ను పోనిత్తునా ॥

అవతారిక :

సౌందర్య గర్వితయగు ఈ నాయిక సామాన్య. తన చెలి మువ్వగోపాలునితో మనవిచేయరాదా? యనినదో, ఏమో! ఈమె కోపించి గడియ గడియకు మనవిగలడటవె కొమ్మా? కలకాలమును నన్ను గారవించిన విభుడు తానే దయజూడవలెగాక! పడతిరో యొక పట్టు పట్టరాదు, పట్టినది విడువరాదు. నిజముగా నాతనికి నాయందు మమతయుండిన నాతడే రావలెగాని మనవిచేయుటవలన ఫలమేమి యున్నది” అని యనుచున్నది.

రాగం - మోహన - ఝంపెతాళం

ప: గడియ గడియకు మనవి - కలదె ఓ చెలియ

అ. ప: పడతిరో నా మనో - భావ మెరిగిన దొరకు

॥ గడియ ॥

చ: కలనై న కలువరిం - తలనై న తన నామ

ములె గాని వేరొకటి - తలచదనితెలిసి

కలకాలమును నన్ను - గారవించిన విభుడు

తలిరు బోడిరో! తానే - దయజూడవలెగాక

॥ గడియ ॥

2. ఎడబాసి నన్నాత - చెన్నడున్నదిలేదు

పడుచుతనమున తన - పాదములె గతియనుచు

పడతిరో యొకపట్టు - పట్టరాదు పట్టిన

విడువరాదది మంచి - విరుదు కలిగిన దొరకు

॥ గడియ ॥

3. అటపాటలను మరి - అన్నిటను నెరజాణ

మేటియా తనకొకరు - సాటిలేరనుచు

మాటి మాటికి నన్ను - మరుకేళిలో జెనగి

జాటించు మువ్వ గో - పాలునకు ఇకమీద

॥ గడియ ॥

ప: .. గ ప । కా సా స ద ॥ ద ప ప గ । గ రి రి స స ధ ॥

.. గ డి । య గ డి . ॥ య . కు . । మ . న . వి . ॥

థా స రి । రి ధ సా .. ॥ రీ గా । గ రి గా ద ప గ రి ॥

. క . । ల . దే .. ॥ ఓ . । చె . లి . య . ॥

2. సా గ ప । దా గ రి రి స ॥ స రి గ రి ద స రి స । ప ద స ద గ వ ద ప ద ప గ రి ॥

. గ డి । య గ . డి . ॥ య . . కు . . । ను . . . న . . . వి . . . ॥

సా స రి । రి ధ సా .. ॥ రి గ ప ద । సా ద ప గ రి ॥

. క . । ల . దే .. ॥ ఓ . . . । చె లి . య . ॥

2. .. స రి । గా సరిగా గా ॥ గ రిగా । పా దపపగ పా పా ॥
 .. ఎ డ । తా ... సి ॥ న ... । న్నా త ॥
 .. గ ప । దా సారీస సద ॥ ద పగరి । సారిగ రిససా సా ॥
 .. తె . । న్న దు ॥ న్న . ది . । లే దు ॥
 .. గ గ । ప గ గ రి రిస ॥ సా సరిగా । రిగ సా సా ॥
 .. పడు । చు . త . న . ॥ ము న . . । . . త న ॥
 .. రి । గా గ రి గా ॥ గా ప గ । పా ద ప దా ॥
 .. పా । ద ము . లే ॥ గ తి . । య ను . చు ॥
 .. ప ద । సా సే దదప ॥ ప గపద । సా .. సా ॥
 .. ప డ । తి రో ... ॥ యొ . క . । ప .. ట్టు ॥
 .. దా । గ రీ సా సా ॥ సా సే ద । సా ద ప దా ॥
 .. ప । ట్ట . రా . ॥ దు ప . । . ట్టి . న ॥
 .. ద ద । గ రీ సారిగ రీస ॥ స ద ద ప । ప గపాదా ॥
 .. విదు । న . రా ॥ ద . ది . । మం . . చి ॥
 సా సా । సా సే దదప ॥ ప గ ద ప । గ రి రి గసా ॥
 బి రు । దు క . లి . ॥ గి . న . । దొ . ర . కు ॥
 ..
 .. గడియ ॥

అవతారిక :

ఈ పదమునకు అనుశ్చితముగా వచ్చుచున్న ఒక కథను చెప్పవలసి యున్నది. క్షేత్రజ్ఞులు ఒకనాటిరాత్రి కంచి పరదరాజ స్వామివారి ఆలయమున పవ్వళింపు సేవసహితము ముగిసినపెనుక, ధ్యాన నిమగ్నులై యుండగా, వారిని గమనించక అర్చకులు మొదలగువాతందరును తమ తమ గృహములకు వెడలిపోయిరట. గర్భగుడిదాపున మంటపముపై ఒక స్తంభమున కానుకొని పీరుచు తమ ధ్యానముద్రలో రాత్రంతయుగడపినారట. తెల్లవారుగూమున నిశీధపు నిశ్శబ్దతమ భంగపరచుచు, అందెలనవ్వడి వివరాగా వీరికి ధ్యానభంగమై కనులుతెరిచి చూచినారట. ఆహా! వారి బాగ్యము! గర్భగుడి తలుపులను తెరచుకొని 'పెరిందేవి అమ్మవారు' యిరుప్రక్కలను చెలులుకై దండ లొనగ వచ్చుచున్నట్లు దర్శనమయ్యెనట. వెంటనే క్షేత్రజ్ఞులు సాష్టాంగదండప్రణామము లాచరించి 'విడజారు గొజ్జంగి విరిదొడ జడతోను, కడుచిక్కుపడి పెనగు - కంటనరితోను, నిడునకన్నులదేగు - నిదురమబ్బులతోను, తొడరి నడయుగములను - తడబడెడు నడలతో వగకాడా! మా కంచివరదా! తెలవారెననుచు, మగువ తన కేళికా మందిరము వెడలెన్' అని పాడుచుండగా, అమ్మవారు దయాదృష్టలతో ఆతనిని తిలకించుచు తమ ఆలయమువైపు వెడలి అడృక్కులై నారట. అర్చకులు మొదలగు ఆలయ పరివారమువచ్చి చూడగా క్షేత్రజ్ఞులు పరమశులై ద్వాదశమువద్ద కూర్చొని మోహనరాగమందలి ఈపదమును పదే పదే పాడుకొనుచున్నారు. తాము పోవునప్పుడు గడియలువైచి బంధించి బీగములు, ముద్రలు వైచిన గర్భగుడి తలుపులు ఓరగా తెరిచియుండుటయు, స్వామి సన్నిధినుండి అమ్మవారి గుడి వరకు నలిగి జారిపడిన గొజ్జంగి విరులను జూచి క్షేత్రజ్ఞులు పాడుచున్న పదమునందలి అర్థమును గ్రహించి, పులికాంకితులై, ఈ మహాభక్తుని పాదములనంటు భాగ్యము మనకు కలిగినదని సంతసించినారట. సరమాత్మడైన మువ్వగోపాలుడగు కంచివరదుని పొందు ననుభవించి తెలవారు చున్నదని యరుగుచున్న పెరిందేవి అమ్మవారిని నాయికగా, ఈ పదమునందు క్షేత్రజ్ఞులు వర్ణించుకొన్నారు.

రాగం - మోహన - రుంపతాళం

ప : మగువ తవకేశికామందిరము వెడలెన్

అ. ప : వగళాడ మా కంచివరదా తెల్లవారెననుచు

॥ మగువ ॥

చ : విడజారు గొజ్జంగి విరిదండ జడతోను

కడు చిక్కుపడి పెనగు కంఠసరములతోను

నిడుద కన్నులతేరు నిదుర మబ్బులతోను

తొడరి పదయుగమునను తడబడెడు నడలతోను

॥ మగువ ॥

2. సొగసి సొగయని వలపు సొలపు జూపులతోను

వగవగల ఘనసార వాననలతోను

జిగిమించు కెమ్మోవి చిగురు కెంపులతోను

సగము కుచముల విడియ చందురులతోను

॥ మగువ ॥

8. తరి తీపునేయు సమసురతబడలికతోను
 జిరుతపావడ చెరగుజ్జారైటతోను
 యిరుగడలకై దండలిచ్చు తరుణులతోను
 పరమాత్మ మువ్వగోపాల తెలవారెననుచు

॥ మగువ ॥

ప: .. స రి | గా దప ప గ గ రి || రి స సారిగ | రి ససా స ధధఫ ||
 .. మగు | వ .. త . న . || కే | శి . . కా . . . ||
 పా . ధ | సా రి గా || గా దప గ రి | పా .. సగరి ||
 . . మం | ది ర ము || వె .. డ . | లెన్ ||

2. సధ స రి | గ పదా ప ప దస దపా . || గ రి రిగ | సా స ధధఫ ||
 .. మగు | వ .. త .. న . . || కే | శి కా . . . ||
 పా . ధ | సా రి గా || గా దప గ రి || పా .. సగరి ||
 . . మం | ది ర ము || వె .. డ . || లెన్ ||

3. సధ స రి | గ పదసా . ప దస దపా || ప గరి రిగ | సా స ధధఫ ||
 .. మగు | వ త .. న . || కే | శి కా . . . ||
 పా . ధ | సా సా రిస రి గరి || గా దప గ రి | పా .. సగరి ||
 . . మం | ది ర . . ము . . || వె .. డ . | లెన్ ||

4. సద్ద స రి । గ పదస రిగ రి సస దప ॥ గ రిరిగ । సా స ధధప ॥

.. మగు । వ త . . న . . ॥ కే . . . । శి కా . . . ॥

పా . ధ । సారిస రి గరిగా దప ॥ గ రి సా । ॥

.. మం । డి . . ర . . ము . . ॥ వెడ తెన్ । ॥

అ.వ:.. ప గ । పా . . దా ॥ సా . . । స రి సరిగా రి ॥

.. ప గ । కా . . డ ॥ మా . . కం చి ॥

.. ద ద । గ రి రిససా ॥ ద ప పా దస । ద ప గ రి సా ॥

.. వ ర । దా . తె . ల్లి ॥ వా . రె . . । న ను . చు ॥

2. .. పా దస । ద పపగ పా . గ పా ॥ ప దసరి గరి । స రిగప గరి సా ॥

.. ప గ . । కా డ ॥ మా కం చి ॥

.. స రి । గాపగ గ రిరిస ॥ స రిసా ద సదా । పదపా గ పగా రి గరి ॥

.. వ ర । దా . తె . ల్లి . ॥ వా . . రె . . । న . . ను . చు . . ॥

స ధ

.. మగువ ॥

చ: .. స రి । రి గాగా ॥ గా గరి । గా దప గరి రి ॥

.. విడ । జా . రు ॥ గొ . . । జ్జం గి ॥

..గ ప । దా సద ద ప ॥ ప గ గాదప । గ రిగ రి ససా ॥

..వి రి । దం.. డ . ॥ జ . డ . . । తో...ను . . ॥

..స రి । గా గాదపగ రి ॥ రి స స రిగప । గ రిసా సారిస సధ ధా ॥

..క డు । చి . . . క్కు ॥ ప . డి . . . । చె . . న . . . గు ॥

పా ధా । సా రీగా ॥ గా దప గ రి । రి స సారిగ రిగ పా ॥

. కం । త స ర ॥ ము . . ల . . తో ను ॥

..పాద స । దపపగ పా . గ పా ॥ ప సదా దప । ప సదా సా సా ॥

..ని డు . । ద... క . . . ॥ న్ను . . ల . . తే . . . రు ॥

..స రి । గాపగ గ రిరిస ॥ సా రిగ రి స సా । ద ప దాదా ॥

..ని డు । ర . . మ . . . ॥ బ్బు . . ల . . తో . . ను ॥

..ప ద । దా గి రి రి స ॥ స రిగిప గిరిసా । స దదపదా ॥

..తా డ । రి ప . ద . ॥ యు . . . గ . . । ము . న . ను ॥

..గ ప । దా సారిగ రి ససా ॥ స రిదా ద సదా । ప దపా గ ప గా రిగరి ॥

..త డ । బ డె . . డు . . ॥ న . . డ . . । ల . . తో . . ను . . ॥

సధ

..మగువ ॥

అవతారిక:

స్వీయ నాయక యగు ఈమె ప్రాథ, ధీర, ప్రేమగర్విత. ఈమెకు తన నాథుడగు మధురాపురీశుడైన మువ్వగోపాలునివై గల అనురాగమును బెదరజేయుటకు, చెలులు పరదేశమున నాతడు చేసిన పనులు చెప్పినారట. అదివిని 'నాస్వామి అటువంటివాడుగాడే! గాన విద్యా ప్రాధిమ్యో ఎవరైన నాతని కరగించినారో, ఏమో! పూచిన తంగేడు వలె నలంకరించుకొని ఎవ్వతెయైన ఓ చక్కని సామి! ఒంటినుండ మేరగాదు. మాయింట పవ్వళింపుమనెనో, ఏమో! ఏమైన నేమి? నావిభుడిటువంటి చిన్నెలుగలవాడుగాడే! పరదేశమున చేసిన పనులిందు చెప్పరాకురే!' అని చెలులను మందలించుచున్నది.

రాగం - మోహన - త్రిపుటతాళం

ప: పరదేశమున చేసిన - పనులిందు చెప్పరాకురే

అ. ప: తరుణులార! యిదెక్కడి జోలి
తాళగదరె! మీ పుణ్యమయ్యాని!

॥ పర ॥

చ : దాని యింటికిపోయి వలచి - ధనములిచ్చి వేడుకొన్నాడా ?

వాని చక్కదనమెచూచి - వలచిపై కొని బ్రతిమాలి

గాన విద్య ప్రాడిమచే కరగిం - చినది కాబోలు

మానిని మగవాడు గనుక - మనసు నిలుపలేదా ఏ

॥ పర ॥

2 పూచిన తంగేడువలెనే - భూషణ భూషితురాలై

చూచి మరుడంపిన మోహిని - సుదతివలెనే వచ్చినిలచి

యో చక్కని ముద్దుసామి - యొంటినుండ మేరగాదని

తేచివచ్చి మాయంటిలో పవ - శించమనె కాబోలు

॥ పర ॥

3. ఎన్నగ మధురా పు - రీశుడైన మువ్వ గోపాలుడు

నన్ను మరుకేళిలో కూడిన - నాటనుండి అన్యమెరుగడు

చిన్నెలవాడు గాడమ్మ - చెలియరో గాంభీర్యశాలి

కన్నెరో నే దగ్గటలేని - కారణాన నట్లాయెగాబోలు

॥ పర ॥

ప : గ ప । రీ . . । సా . . ॥ సా ధ ధ రి స । ధ స ధా । ధా పా ॥

. . . . ప ర । డే . . । శ . . ॥ ము . న . . । తే . . । సి . . ॥

ధా . . ధ స । రీ . . । గా . రి ॥ గా పా . . । ద పదప । గ రి రి గ ॥

న . . ప ను । లిం . . । దు . . ॥ చె ప్ప . . । రా . . . । . . కు . ॥

సా . .

రే . .

2. గా పా . ద సా . ద పదప . గరి రి గ . సా . .

చె ప్ప రా కు . . రే . .

3. ప గపా ప దసరి గరి . స రిసా దసదా . పదపా గ పగా . రి గరి సరి

చె . . ప్ప రా కు . . రే

4. ప గపా ప దసరి గరి . గ రిగరిసదరిస . రిస దప స దసద . పగ ద పదప గరి

చె . . ప్ప రా కు . . రే పర . .

అ. ప : పా ద స . ద పా గ పా . ద . సద సా స . సా . రి గ రి గ . సా సా . .
 త రు . . బు . . లా రా ఇ . దె క్కు డి . .

స రిగరి దసరిస పదసద . గపదప దా . పా దా . గ రి రి గ . సా సా . .
 జో లి తా గ . ద . .

సా . . ద సరి . స రి సదా ప . గ పదా ప దప . గరి స రిగప దసా .

రే . . మీ పు డ్యా మ

గ రిగరి సద రిస . రిస దప స దసద . పగ దపదప గరి

య్యా నే పర . .

చ : స రి . రి గగా . గా రి గ పా . గ గ ప దా . ప . గా పా . ద స . ద పగరి .

. దా . ని టి కి పోయి వల . .

పా... ధ ధ | గ రి రి గ | పా... సారిగరిసధ ధ ధ | ధా... ధ | సా... రి గస ||
 చి... ధ న | ము... లి... | చ్చి... వే... డు... కొ... న్నా...

రి... గా | పా... పా పా || పా ద ద పపగా... | గ ప గపదప | ప దదప ||
 డా... వా | ని... చ క్క || ద... న... మె... చూ...

ద పగరి రి ధ ధ | గ రి రి గ | పా... సారిగరిసధ ధ ధ | ధా... సా... రి గస ||
 చి... వ ల | చి... వై... కొ... ని... బ్ర... తి... మా...

రి... గ రి | గా పా... గ పదప || డా... ప దసరి | గ తి... గా... | సా దప ||
 లి... గా... | న వి... ద్య... ప్రా... థి... మ... | చే...

డా... డా | పా స ద | దప ప గ || పద సా దపదా ప | గ పదా ప గ రి | గారీ స రిగా ||
 త... క | ర గిం... చి... న... ది... కా... బో... లు...

రి... పా దస | దపప గ ప గ | పా... ద స ద || సా... సా | సా... రి గ రి గ | సా సా ||
 ... మా... ని... ని... మ... గ... వా... డు | గ... ను క...

.... ద ద | గ రి రి గ | సా సా || ద పదపప గ పదసరి | గ రి గ రి స ద రి స | రి స ద ప స ద స ద ||
 మ న | సు... ని... లు ప || లే... డా... య...

ప గ దపదప గరి

..... పర ||

483. 02945
 1st H
 Kenno. 1984